

๒๗๗
ขนขากเวอองศวมรุตอง ๑

ตีพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๐๖

และว่าแม้จะทรงพระเมตตาปราณีแก่ข้าพระพุทธเจ้าโดยจะเพาะกิติ
แก่พระคุณทั้งนี้ย่อมไปถึงเบื้องหน้าด้วย

(คุุหน้า ๒๒๘)

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ

นริศรานุวัดติวงศ์

๑

ทรง

บันทึกเรื่องศรามรุตั้ง

ปรทาน

พระยาอรรคมหาเสนาฯ

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

ศิลปกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย

๒๘ เมษายน ๒๕๐๖

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

11

AC

159

264

มท.ฉ.1

ฉ.5

พระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ

พระราชทานสัญญาบัตร

14 ต.ค. 2541

บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน)

361573

กระทรวงคมนาคม

พระรูปปั้นอันเป็นประติมากรรมชิ้นแรกในประเทศไทย ของศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี
ต่อมา ผู้ปั้นได้นำไปหล่อจำลองขึ้นที่ประเทศอิตาลี แล้วนำมาถวายไว้ที่ท่าอากาศยาน
ได้จำลองให้ไว้ที่พระธาตุนพเมษนครที่หนึ่งด้วย

กรมศิลปากร

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

คำนำ

มีเงินก็มีสุข เพราะ มีเงินก็เรียกว่าน้อง มีทองก็เรียกว่าพี่ ไม่มีที่จะ
ต้องไต่เถียง ด้วยคนส่วนมากเข้าใจตรงกัน แต่เงินก็เป็นเงิน สุขก็เป็นสุข จะ
เป็นอย่างอื่นยิ่งไปกว่าสภาพที่เป็นอยู่หาได้ไม่ ที่เห็นกันว่า มีเงินก็มีสุข ก็เพราะ
ไปยึดถือเอาว่าเป็นจริง ความจริง มีเงินแต่ไม่มีสุขก็มี ไม่มีเงินแต่มีสุขก็มี
ทั้งนี้ก็เพราะเงินเป็นเพียงแต่ปัจจัยให้เขาถึงสุข หาใช่เป็นจุดหมายปลายทางของ
ชีวิต คือความสุขอันแท้จริงไม่ คนอาจเข้าถึงจุดหมายปลายทางของชีวิต ไม่
ใช่แต่มีเงินทางเดียว อาจเขาถึงได้ในทางอื่นก็มี แต่คนทั่วไปรวมทั้งชาวพม่า
ด้วย ก็มักเลือกเอาทางข้างมีเงินถ้าสามารถเลือกเขาได้ เพราะง่ายกว่าทางอื่น
ที่กลางคนมีเงินแต่ไม่มีสุข ก็เพราะมีแต่คิดปในการหาเงิน แต่ไม่มีคิดปในการ
ใช้เงิน

ประสงค์ของคเจ้ามีสุข โดยไม่ต้องอาศัยทางมีเงิน เพราะท่านถือเอา
ไม่มีหนี้แต่มี ไม่มีไหนทนคือไม่มีเงิน แดะมักคือมีสุข ถ้าท่านจะต้องมีเงินบ้าง
ก็ถือเอาเงินเป็นเด่มือนปัจจัยเท่านั้น ที่ท่านต้องมีเงิน ก็ด้วยความจำเป็น เพราะ
ท่านยังอยู่ในโลกนี้และในสังคมนี้ มิฉะนั้นท่านก็แยกแยะเหมือนกัน แดะท่านจะเป็น
อย่างอื่น ยิ่งไปกว่าที่เขาเป็นกันอยู่ก็ไม่ได้ เพราะยากมาก ด้วยทุกวันนี้ เป็นสังคม
ที่เขาถือเอาเงินเป็นแกว่ดาวพดณิก หรือที่ในด้านวณภาษายังว่า สรรพคกิด
หิริญ ยิ่งกว่าในสังคมก่อน ๆ แม้กระนั้น ท่านก็มุ่งเอาสุขทางใจ มากกว่ามุ่ง
เอาสุขทางกาย เพื่อเป็นความเจริญของท่าน เจริญแปลว่ามีมากชน มีสุข
แดะยังมีมากชนก็เป็นดี แต่จะต้องให้มีความสุขด้วยกัน ทั้งทางกายแะทางใจ

คราวนี้ให้เราเปรียบเทียบคำว่าเงิน มาเป็นคำว่าวิชา ซึ่งหมายความว่า
ความรู้ที่ไดมามาด้วยการเล่าเรียน หรือด้วยการฝึกฝนอบรม เรื่องก็เป็นทำนอง
เดียวกัน กล่าวคือ วิชาเป็นแค่ว่าจึย ไม่ใช่เป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต
คือสุขโดยตรง เพราะมีวิชาหรือไม่มีวิชาก็เป็น รู้ก็สุข ไม่รู้ก็สุข แต่จำ
การรู้วิชา คือว่าไม่รู้ เพราะอย่างน้อยก็ รู้ไว้ใช้ว่า ใส่ยาแขกทาม และเป็น
ทางให้เขาถึงความสุขความเจริญได้ง่ายกว่าไม่มีวิชา เท่ากับมีทุนคอยหนุนอยู่
การรู้จักใช้วิชา ในระยะของความรู็ที่เรียกว่าคิดป ก็เขาคิดรอดได้ง่าย ไม่เช่นนั้น
ก็จะเป็นคน มีวิชาท่วมหัว เขาตัวไม่รอด

ถ้าต้องการเขาคิดรอด ก็ต้องมีการศึกษา และ การศึกษาที่แท้จริง ก็
คือการศึกษาที่ฝึกฝนด้วยตนเอง แล้วใช้วิชาที่ได้ศึกษาให้เกิดเป็นผลดีงามแก่
คนและแก่คนอื่นด้วย ถ้าเห็นแก่คน คนอื่นข้างมัน ก็เท่ากับทำความสุขที่
ได้มาแล้วเพราะวิชา ให้แปรเป็นความทุกข์ได้ง่ายโดยไม่รู้ตัว เพราะคนเกิดมา
ไม่ได้อยู่ตามลำพังคนเดียว ถ้าอยู่ได้ก็ไม่ใช่คน คือเป็นเทวดา หรือไม่ก็เป็น
อย่างอื่นที่ไม่ใช่คน และเราก็จะเป็นเราอยู่ในขณะนั้นต่อไปไม่ได้ คนต้องพึ่งพา
อาศัยกัน เพื่อต่อสู้ภัยซึ่งมีอยู่รอบด้าน ซึ่งต่างอย่างตามลำพังคนเดียว ก็เขา
ชนะมันไม่ได้ ถ้าจะเอาชนะได้ก็ด้วยร่วมแรงร่วมใจช่วยกัน เพราะ คนเดียวหัว
หาย สองคนเพื่อนตาย คนของต่อสู้ภัยต่าง ๆ อยู่รอบด้าน ประการแรกก็คือ
ต่อสู้กับธรรมชาติซึ่งแวดล้อมคนอยู่ เพื่อเอาชนะ โรคภัยไข้เจ็บ และความ
อดอยากหิวโหย ถัดมากก็ต้องต่อสู้กับคนด้วยกันที่เป็นศัตรูเพื่อเอาชนะธรรม
และประการสุดท้ายซึ่งสำคัญที่สุด คือต้องต่อสู้กับใจของตนเอง เพื่อเอาชนะ
ศัตรูคือสิ่งเร้าหมอง ซึ่งต้องอยู่ในสันดาน เอาชนะสิ่งเหล่านี้ยากมาก แม่ผู้
แค้นเองคือข้าพเจ้า ก็เอาชนะได้ลำบากเต็มที่

ถึงตรงนั้น อาจสรุปได้ว่า เงินกต ความรักดี หรืออะไรอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในพวกเดียวกันก็ ย่อมมีอรรถาธิบายอย่างเดียวกับทุกดาวมาข้างต้น ร้อยยำนแห่ง เป็น ร้อยอะไรไม่รู้วิชา รุกษาศาสตร์เป็นยอดเยี่ยม

ข้าพเจ้ากาดาวเรืองเงินเรืองวิชา มาเป็นคิงเป็นแคว ก็ด้วยเป็นผู้รักทั้งเงินและวิชา แต่ทรกมากกจากกัน ก็คือรูกวิชา เพราะเมือรูกวิชาแดง ดาวจริงก็คือรูกษาศาสตร์ยอดเยี่ยม คคือมีคุณสมบัตที่อยู่ที่ตรงกันข้ามกับชง เหตุนี้ตั้งโตเมือยังไม่รู้ ก็อยากรู้ เป็นอย่างเด็กที่ผ่านชีวิตแต่พบโลกเป็นครั้งแรก ก็อยากรูกอยากเห็นไปเสียทั้งหมด ไม่ว่าจะคิดหรือชง ทงนเด็กของการจรูเพื่อเอาคจรรอคนตนเอง ดาวรูกจรูคคจ ดาวรูกชงก็พอทำเนา แต่ถ้าไปล้มคกับมันเขาอย่างโกัดชด ก็ไม่รอดไปได้นาน

ที่ข้าพเจ้าอยากรู้ ไม่ใช่ว่าจะไม่รู้ว่าคุณมรูนหมชอบเขตจำกัด จรูหมคทุกสิ่งทุกอย่างไม่ได้ ดาวหมคนี้หนักเป็นดัพพัญญู เมือเป็นเช่นนี้ ก็คองเดออกจาดั้งจนทคจจรู คตามแต่โอกาสจะศึกษาได้ ทงในสิ่งทคและในสิ่งทชจด้วย ถ้าถามว่าจรูชงเขาไปทำไม คอบได้ไม่ยาก คืออยากรู้เท่านั้น และไม่ได้หนักจาดาวแดง ก็เป็นผู้จรูจริง เพราะ เมือใดน้ก็ว่ารู เมือน้ก็ยังไม่รู เมือใดน้ก็ว่ายังไม่รู เมือน้ก็คอรู ทงนเพราะความมรูนเป็นชน ๆ มีคงแคชนคาคัดไปจนถงชนตั้งสุด ถ้าผู้ใดรูกจนตั้งสุด ผู้นน อย่างททานเหตจจจคาคัดคาคชค้คากดาวไฉ ก็เป็นผู้ไม่พูดเลย ข้าจะเหม็นด่าบมุษย์เขาด้วย อยู่ค่อไป ในหม่มมุษย์ทนไหวหรือ คองออกไปอยู่บ่า อย่างผู้ดำเรจปรอท หรือไม่กหาความจเวกความตั้งบแต่ด่าพงคคคเดียว ค้เหมือนกนถาทำได้

ความรู ถ้ากาดาวกว้าง ๆ มีดองอย่าง คอรคแต่จรูชง คองรูกตั้งคองอย่างจจะเอาคจรรอคได้ ทคองรูกชจด้วย ก็เพือว่าเมือหมคดากรรายเขามา จะได้

รูปร่าง ผิดๆ ไปได้ให้พ้นไปทันที มีฉะฉานจะเป็นอย่างฤษักรโต โทฏ ในเรื่อง
รามเกียรติ์ ซึ่งแต่เกิดมาไม่รู้จักว่า เขาทำอะไร ไร้เต็มที แต่พอรู้เข้า
เท่านั้น ทว่า ถัวจะสก งาก ไหม เพราะสิ่งนั้นเข้ามาใกล้คิดตัวเดียวแล้ว
ปลดออกไม่ไหว ไม่รู้จักหลีกห่างเหมือนอย่างพระ ที่ท่านรื้อยก่อนแล้ว ไม่
ยอมให้มากถ้ากรายเข้าใกล้ตน จึงหักพันเป็นสมมุจเฉทปทาน ท่านกล่าวว่
ผู้เคราะห์ดี คือผู้ที่พบมิตรที่เหมาะสมและในโอกาสที่เหมาะสม และ ผู้ที่พบ
ศัตรูที่เหมาะสมในโอกาสที่เหมาะสม ก็เป็นผู้ที่เคราะห์ดี เหมือนกัน นี้เป็นคำกล่าว
ของกวีชาวตะวันตกคนหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าไปคอนเอาของเขามา เพราะจริงจัง
จริง ด้วยได้เคยประสบพบมากับตนเอง

ข้าพเจ้าจะเรียกว่าเป็นคนเคราะห์ดีก็เห็นจะได้ ที่พบศัตรูที่เหมาะสมใน
โอกาสที่เหมาะสม จึงเขาตัวรอดมาได้จนทุกวันนี้ ข้าพเจ้าเมื่อยังเด็กอยู่ แต่รู
เดียงซ่ามากแล้ว ได้เคยเห็นชายหนุ่มคนหนึ่ง เป็นโรคที่คนหนุ่มมักจะเป็น แต่
ข้าพเจ้าเวลานั้นไม่รู้จัก คอเมือชายหนุ่มคนนั้นบอกแต่อธิบายให้ฟัง ข้าพเจ้า
ก็รู้สึกเกิดยดกตงเป็นที่สุด ไม่อยากให้มันมาเข้าใกล้ด้วยเห็นคิดคาอยู่จนกระทั่ง
ทุกวันนี้ นี้เท่ากับข้าพเจ้าพบศัตรูที่เหมาะสมในโอกาสที่เหมาะสม ถ้าข้าพเจ้าไม่เห็น
คิดคาแต่ไม่มีความรู่มาก่อน เมื่อไปเที่ยวกับเพื่อนฝูงก็คงจะแพ่ศัตรูมาเผชิญ
หน้า เหมือนเพื่อน ๆ หลายนทแพ่แต่อย่างราบคาบ นก็อรูงซารูรักษาตัว
รอดเป็นยอดดี แต่ขอให้ข้าพเจ้ากล่าวเพียงเท่านี้เถิด ด้วยเป็นด้านหลังแห่ง
ชีวิต ให้หันมาดูด้านหน้าแห่งชีวิตกันดีกว่า โดยจับ บันทึกรเรื่องความรูต่าง ๆ
ของข้าพเจ้า ถามขึ้นมาเป็นอย่างไร

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ระหว่างขณะข้าพเจ้ายังรับราชการ เป็นหัวหน้ากอง
ศึกษาศึกษาในกรมศึกษาธิการ ตำแหน่งหน้าที่ของข้าพเจ้าเป็นเครื่องบังคับ ให้

ต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรม
ไทย ที่สืบ ๆ ต่อเป็นประเพณีกันมา ข้าพเจ้าได้ความรู้เรื่องเหล่านี้ ก็เพื่อ
เป็นเงื่อนไข ให้ใครชนไปใคร่รู้โดยลำดับเท่านั้น เท่ากับได้ความรู้เป็นครู เมื่อ
ใคร่รู้ไปใคร่รู้ได้เท่าใดก็ยิ่งรู้อีกว่า ส่วนที่ยังไม่รู้อาจจะมอดน้อยลง แต่กลับท้อ
มากยิ่งขึ้นโดยไม่รู้ตัว เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้าพเจ้าจะไปแสวงหาความรู้ที่ยังไม่รู้
ได้จากที่ไหน นอกจากได้ในหนังสือซึ่งมีอยู่ในห้องสมุดแห่งชาติ แต่ก็ไม่มีที่ไหน
อีก ถึงจะมีก็ไม่โอกาสจะทราบได้ ด้วยเป็นระยะสมัยที่เก่ากับใหม่ในเรื่อง
วัฒนธรรมกำลังระดับขนาดค่อนข้างจะไม่ค่อยกัน แต่เป็นคราวเคราะห์ของข้าพเจ้า ซึ่ง
ตกอยู่ในโอกาสที่เหมาะสม ที่ใต้พิงพระบารมี คือคุณสมบัติน้ำทิพย์ใหญ่ แห่ง
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งพระองค์ท่าน
มีพระเมตตา ประทานความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมไทยให้แก่ข้าพเจ้า
เป็นคราว ๆ โดยประทานโอกาสให้ข้าพเจ้ามีหนังสือกราบทูลถามได้ แล้วครั้น
ตอบ ก็ทำให้สว่างให้แจ้งแก่ข้าพเจ้า เป็นอย่างมีจุดหมายได้ตอบกัน เป็น
ดังนเรอียมาตงแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๐

ข้าพเจ้าเก็บถวายพระหัตถ์ทรงเป็นจุดหมายได้ตอบน ใจเป็นเจตนาชำนาญ
เกือบได้ ๒๐ ปี เพราะถือว่าเป็นสมบัติน้ำทิพย์ใหญ่ เกี่ยวกับความรู้เรื่อง
วัฒนธรรมไทย แม้ในสมัยมหาสงครามโลกครั้งที่สอง ขณะที่เกิดเหตุการณ์ก่อกอง
คบชนชาติตายเขาเข้มถึงขั้นรุนแรง ถึงที่กองการจะรักษาไว้ไม่ให้สูญ ก็คือถวาย
พระหัตถ์ครั้นอธิบายให้ท่าน ครั้นเมื่อสมัยมหาสงครามโลกผ่านพ้นไปแล้วถวาย
กับท่านที่เคารพต่างท่านทราบจากข้าพเจ้าถวายพระหัตถ์เหล่านั้นอยู่ ก็คิดว่า
เป็นเชิงปรารภว่า ทำไมข้าพเจ้าไม่จัดพิมพ์เลย เพื่อคนอื่นจะได้มีโอกาสรับ
ความรู้ ดังที่มีอยู่ในถวายพระหัตถ์เหล่านั้นบ้าง

ความจริง ข้าพเจ้าก็ไม่ใช่ว่าเป็นคน ใจไม่ใส่ระกำ ถึงกับจะหงวเหววิชา
ที่ยังไม่ได้เบ็ดเตล็ดในเวदानัน ก็เพราะมีข้อความอยู่แห่งหนึ่ง ในตายพระหัตถ์
เหล่านั้นว่า ขอท่านจงทรงไว้ว่านี่เขียนให้จำเพาะต่อท่าน ขอท่านอย่าเอา
ถ้อยคำนั้น ไปประกาศที่ โทนในข้ออื่น แต่ท่านจะเก็บเอาข้อที่พอใจไปเป็น
ความรู้ของท่าน จะพูดหรือเขียนเป็นหนังสือไปประกาศที่ โทนในข้อของท่าน
ฉันไม่รังเกียจ อนุญาตให้ท่านทำได้(๑)

ท่านที่เคยกอ่านเรื่องต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าเขียนไว้ จะสังเกตเห็นคำว่า ท่านผู้
ใหญ่มีเมตตาบอกให้ทราบ หรืออะไรอื่น ๆ ในทำนองน้อยบ่อย ๆ ทงนจะ
ให้ข้าพเจ้าทำอย่างไร เพราะข้อความตอนนั้น ๆ ไม่ใช่ของข้าพเจ้าโดยตรง
แต่เป็นของพระองค์ท่านแท้ ๆ ถ้าจะทักทักเอาเป็นของข้าพเจ้าเอง เพราะ
ประทานอนุญาตให้แล้วไม่มีโทษ แต่ถ้าความไปปรากฏจนภายหลังถึงว่า นั้น
ไม่ใช่ความคิดและความรู้ของข้าพเจ้า แล้วใคร ๆ ก็อาจคาดหน้าข้าพเจ้าได้
ว่าเป็นคนชนิดไร ข้าพเจ้าได้อาศัยความรู้ที่ประทานเป็นคำให้สามารถเขียน
เรื่องต่าง ๆ ได้ไม่น้อยเรื่องเลย ดังครั้งเมื่อได้มีโอกาสเฝ้า พระองค์ทรงยอม
อย่างพอพระทัยในเรื่องที่ข้าพเจ้าแต่ง ไม่คิดว่าอะไร ดังครั้งครั้งอธิบายเพิ่ม
เติมให้อีกก็เคยมี

อีกอย่างหนึ่ง พระองค์ท่านทรงจดหมายเหล่านั้น นอกจากเป็นเรื่อง
ความรู้ที่ประทานแก่ข้าพเจ้าแล้ว ยังเป็นมรดกมคทายง ตกทอดไปถึงอนุชนรุ่น
หลังด้วย การที่ทรงเรื่องต่าง ๆ เป็นจดหมายได้ตอบ เป็นทรงอย่างดาดอง เพื่อ
ความสำราญพระองค์ในยามว่าง เจียดจากเงตาทที่ไม่ว่าง เห็นจะเป็นเพราะเหตุ

(๑) ตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐ เรื่องร้องรำทำเพลง หน้า ๒๓๕

นอกจากนี้ ที่ไม่โปรดให้เอาพระนามไปเบียดเบียนที่ใหม่ เพราะไม่ได้ทรงเรื่อง
เป็นการเป็นงานโดยตรง

ข้าพเจ้าทราบว่า ตายพระหัตถ์ทรงโต้ตอบท่านองนกับท่านผู้อื่น มอยู่
อกเหมือนกัน แต่จะมกท่านแต่จำนวนมากน้อยเท่าใด ข้าพเจ้าก็ทราบไม่ได้แน่
ถ้าไม่มีเหตุสุดวิสัย มีเมตตาเบียดเบียนบ้างเฉพาะที่สมควรเบียดเบียนได้ ก็จะเป็น
บุญคุณแก่คนรุ่นหลังไม่น้อย เท่ากับทำให้กระแสธารวัฒนธรรมไทย ไหลได้
เรื่อยไม่ขาดตอน เพราะท่านกล่าวว่า คนที่เกิดมา มีหน้าที่เป็นกรณีก็อยู่
๓ ประการ คือมีหน้าที่อดีต ปัจจุบัน และต่ออนาคต ต่อเนื่องกันไป ถึงใด
ก็อดคิดหาใจให้เป็นมรดก ปัจจุบันซึ่งเบมบูรณ์ มีหน้าที่จะครองรักษาไว้ให้จงดี
และมีถึงปัจจุบันที่หาใจแล้ว เข้าไปผนวกยกเติมกับของอดีต เพื่อมอบให้
เป็นมรดกแก่อนาคตได้ต่อไป คิดว่าจะให้อนาคตตำหนิได้ว่า ปัจจุบันซึ่งกตายน
เป็นอดีตแล้ว ไม่ได้ทำอะไรที่เป็นคุณความดีงาม เหลือทิ้งไว้ให้เป็นมรดก
ตกทอดแก่อนาคต เพื่อสืบ ๆ ต่อกันไปไม่ขาดสายขาดตอนกลางคัน

ข้าพเจ้าได้จดศัพทพดายพระหัตถ์ทรงมาถึงข้าพเจ้าตามสัญญาไว้แก่
ท่านทศเรวพ ซึ่งเคยปรารภถึงกล่าวมาข้างต้น ดังในหนังสือ นิตยสารศิลปากร
เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่การศัพทพดายนนคังศัพทพดแคะเนื้อหาของเรื่อง
เท่านั้น ไม่ได้บอกพระนามโดยตรง คงใช้คำว่า ท่านผู้ใหญ่ ตามที่เคย
ใช้มา มาภายหลังคำว่า ท่านผู้ใหญ่ หมายถึงใคร ย่อมเป็นททราบกนด
และแพร่หลายแล้ว โดยเฉพาะในหมู่ผู้เป็นนักแต่งอ่านหนังสือ ข้าพเจ้าจึงเห็น
ว่าไม่บังควรจะบดบังอีกต่อไป เพราะเป็นโอกาสที่เหมาะสมและเป็นเรื่องที่เหมาะสม
ด้วยสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยของสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย มาขอ
อนุญาตพดายพระหัตถ์ซึ่งมถึงข้าพเจ้าทั้งหมด เนื่องในงานฉลององค์ถายวัน

ประสูติครบร้อยปี ซึ่งองค์การศึกษาศึกษาวิทย์ศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชา
ชาติจัดใหม่ขึ้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระองค์ท่าน ในฐานะที่ทรงเป็นบรมเชก
ของโลกผู้หนึ่ง โดยร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ ข้าพเจ้ากยหนดอย่างยง
คอบรรบับสนองตามคำขอทันที แต่เมื่องอนใจว่า เงินที่ข้าพเจ้าควรจะได้จากการ
ขายหนังสือ ขอให้สะสมไว้เป็นเงินทุนพิเศษในพระนามของพระองค์ท่าน เพื่อ
ตั้งเสริมและบำรุงการศึกษาวิจิตรศิลป์ แก่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยศิลปากร
เรื่องกตกตงกันตามทกถาวมาน แต่ยังมีขอเมื่อยอกนิต คือเขาขอให้ข้าพเจ้า
เขียนคำนำ ถ้ามีข้อความที่เห็นสาระได้มากกยงคิ ข้าพเจ้ากยบับสนอง
ด้วยความเต็มใจ ทง ๆ ที่มีเจตาวางเป็นของตนเองได้นอยเต็มที ต้องเจียด
เจตาไม่วางมาเป็นเจตาวางเสียบ้าง เพื่อเขียนเรื่องน เพราะถ้ามีเจตาวางอย
คดอดไป ก็ไม่ใช่วางอย่างแท้จริง มันต้องไม่วางจึงจะมีวางได้ ในระหว่างที่
ไม่วาง แม้กระหนการเขียนของข้าพเจ้า เทาที่เขียนมานกมากพอคยรยอยู่แต่
แต่กยยังไม่สระใจ ด้วยยังไม่ไดกถาวถึง พระประวัติในแง่ที่เป็นบุคคลกตกตกษณะ
ของพระองค์

อันการเขียนประวัติบุคคลคนน อาจเขียนได้หลายแง่และหลายนัย เช่น
กถาวในแง่เกี่ยวกับชาติกาเนตคำแห่งหน้าทการงานเป็นคณ นนยหนึ่ง กถาว
ในแง่เกี่ยวกับความประพฤติและการกระทำของผู้เป็นเจ้าของประวัติว่าเป็น
คุณงามความดี และมีความสามารถอย่างไรบ้าง หรือคยจากผลของการงานที่
กระทำไปแล้ว ว่าเป็นอย่างไร นอกนยหนึ่ง

กถาวประวัติบุคคลอย่างนยแรก เป็นกถาวในแง่ข้อเท็จจริง ซึ่งมีอย
ทั่วไปในชวิตไม่ว่าของใคร เพราะใคร ๆ ก็ต้องมีชาติคยการเกิด ใคร ๆ ก็
ต้องมีผู้ให้กาเนต และใคร ๆ ก็ต้องมีตาแห่งหน้าทการงาน เหาตนยอมมอย
ในประวัติคยกันทุกคน จะต่างกันก็แต่ระดับความสูงคยงคยงนกว่ากันเท่านั้น

ส่วนที่กล่าวอย่างนัยหนึ่ง เป็นกล่าวในแง่ที่เป็นบุคคลลักษณะ คือคุณสมบัติ
ของชีวิตแต่ละจิตใจ ซึ่งมีประจำตัวของแต่ละบุคคล แต่กระทำให้บุคคลนั้นมี
ลักษณะแตกต่างกันเป็นพิเศษออกไปอย่างไรบ้าง ในที่ต่อไปนี้ ขอกล่าวเรื่อง
พระประวัติของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
ในแง่แนะนำอย่างที่สอง โดยเก็บข้อความต่าง ๆ จากลายพระหัตถ์ของพระองค์
ท่านที่ทรงมาถึงข้าพเจ้า เท่าที่สามารถจะทำได้ เพื่อไม่ให้ซ้ำกับพระประวัติซึ่งมี
ผู้นเขียนอยู่แล้ว

ย่อมเป็นที่ทราบกันอยู่ไม่มากก็น้อย ว่าคำศัพท์นั้นมีความหมายเป็นสอง
นัย อย่างแรกหมายอย่างกว้าง ๆ ถึงความสามารถประดิษฐ์สร้างหรือกระทำ
การใด ๆ ด้วยความรู้และฝีมือความชำนาญ ได้ผลคือความประณีตเรียบร้อย
ไพเราะหรืองดงามเป็นต้น เป็นที่คงคาต้องใจ นี่เป็นความหมายอย่างทั่วไป
ในคำว่าศัพท์ ความหมายของคำว่าศัพท์อีกนัยหนึ่ง คือการแต่งออกจากสิ่ง
ที่ไม่มี ให้ปรากฏขึ้นอย่างงดงามน่าฟังชม และมีบ่อเกิดจากเรื่องนกรเรื่อง
อารมณ์สะเทือนใจ เป็นความหมายเฉพาะแต่ศัพท์ ซึ่งเรียกรวมและเป็นคำใช้
อยู่ขณะนี้ วิจิตรศัพท์ มีอยู่ด้วยกัน ๕ สาขา คือ สถาปัตยกรรม ประติมา
กรรม จิตรกรรม ศุริยางคศิลป์ และวรรณคดี สองสาขาหลังนามนาฏศิลป์
รวมอยู่ด้วย วิจิตรศัพท์ทั้ง ๕ สาขานี้ มีหลักในเชิงศัพท์อย่างเดียวกัน คือเป็น
เรื่องนกรเรื่องอารมณ์สะเทือนใจ ต่างกันก็แต่เชิงเทคนิคเท่านั้น

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรง
แสดงให้ปรากฏเห็น ว่าเป็นยอดในหมู่ศัพท์ทางวิจิตรศัพท์ไทยอยู่ถึง ๔ สาขา
คือ สถาปัตยกรรม วิจิตรศัพท์ ศุริยางคศิลป์ และวรรณคดี เพียงแต่พระอุโบสถ
วัดเบญจมบพิตรอย่างเดียว ก็พอจะกล่าวได้เต็มปากว่าพระองค์เป็นยอด

สถาปัตยกรรมเป็นแบบที่เป็นศิลปไทย ท่านคงทราบอยู่แล้วว่า สถาปัตยกรรม
ไทยที่ก่อสร้าง ๆ คือเป็นประเพณีกันมาแต่โบราณ เมื่อจะสร้างสิ่งใดเป็นประธาน
ในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ย่อมสร้างเป็นพระระเบียง ต่อมรอบสิ่งที่เป็นประธานอีกที
สำหรับให้ผู้ที่เข้าไปนมัสการในสถานที่นั้น ได้มีที่พักอาศัยกำบังแดดกำบังฝน
เป็นการชั่วคราวได้สะดวก และอยู่ในที่เป็นวงกลม แต่ถ้าวางที่เป็นประธาน มี
ลักษณะระฆัง เมื่อถูกระเบียงบังตอมไว้ ก็จะเห็นความงามไม่ได้เต็มภาคภูมิ
ครั้นจะไม่สร้างระเบียงตอม เพื่อให้เห็นได้ตลอด ก็เป็นไม่รักษาประเพณี ที่
สืบ ๆ ต่อกันมาช้านาน จนเป็นบุคคลลักษณะอันแท้ของไทย พระองค์ท่านจึง
ทรงคิดใหม่ให้มีระเบียงตอมอย่างของเก่า แต่เชื่อมตรงต่อแคตด้านข้างของพระ
อุโบสถเพื่อให้เห็นด้านหน้าได้เด่น โดยไม่มีอะไรบังให้เสียงาม

ข้าพเจ้าได้ทราบเหตุด้วยความปัดมใจ ที่ทรงแก้ของเก่าให้ก้าวหน้า แต่
ก็ไม่ทิ้งประเพณีของเก่าให้ขาดจนเสียทีเดียว ก็ทรงพระดำริตรัสว่า "ไม่ใช่
ความคิดของฉันทอก เป็นความคิดของเก่าที่เขาทำกันมาแล้ว คือทิวहारทิศ
ประดิษฐานพระพุทธรูปเมืองพิษณุโลก" เรื่องก็เป็นจริงตามนั้น ข้าพเจ้า
เคยไปนมัสการพระพุทธรูปที่หลายครั้ง ครั้งก่อน ๆ ก็ไม่ได้สังเกตเห็น
เพราะมุ่งแต่จะเข้าไปนมัสการพระพุทธรูปแต่อย่างเดียว ถึงมีตาแต่ก็ไม่
แฉงอย่างช่าง จึงไม่เห็น แม้พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรจะเหมือนกับวิหาร
พระพุทธรูปเมืองพิษณุโลก แต่เหมือนกันเพียงหลักใหญ่เท่านั้น ส่วนอื่น ๆ
ก็เป็นของพระองค์ท่านโดยไม่มีที่สงสัย จึงดูงดงามส่วนส่วนตรง ประดานเข้า
กันพอดี หากคำไหนแค่นี้ไม่มีเลย

นี่แสดงว่าพระองค์ท่านไม่ใช่คิดปัดมมือแต่อย่างเดียว ยังทรงมีปัญญา
ตาช่าง สามารถปรับปรุงของเก่าให้เข้ากับสมัยได้ โดยไม่ทิ้งของเก่าซึ่งเป็น

ครู เพราะ เรื่องเหล่านี้เป็นของนักทงนนั้น ถ้าจะนักชนใหม่ก็ได้ แต่ถ้าเขา
นักไว้แก้มี่ เราไปนักใหม่ไม่เหมือนนักนั้น เขาจะว่าไม่ถูก เพราะเป็นเรื่องที่
ตาแก่ยายแก่ แกรู้กันมาก (พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช ทรงมีถึง
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์) คำว่า นัก โนพระราชหัตถ
เลขาฉบับนี้ เห็นจะเป็นความหมายเดียวกับคำ จินตนาการ ซึ่งใช้กันอยู่เกร่อ
ในปัจจุบัน

Si Monumentum Requiris Circumspice นี้เป็นคำจารึกภาษาละติน ที่
วิหารเซนต์ปอลกรุงลอนดอน เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่ เซอร์คริสโตเฟอร์ เรน ซึ่ง
เป็นผู้ออกแบบสร้างวิหารนั้น แปลเป็นไทยว่า ถ้าต้องการอนุสาวรีย์ของท่าน
ก็จงมองดูโดยรอบ ถ้าจะยืมคำนี้มาใช้กับพระองค์ท่านและพระอุโบสถวัด
เบญจมาศพิศรว่า ปสุสตี ปญจมาราม์ ยเทเวโส นริสฺสรึ ก็ได้เช่นเดียวกัน

คราวหนึ่ง พระองค์ท่านมีฉายพระหัตถ์ครัดถามข้าพเจ้าว่า ปราสาท
บุษบก และ มณฑป ผิดกันอย่างไร ข้าพเจ้าแม่จะเคยเห็นสิ่งทั้งสามน้อยบ่อย ๆ
และบอกได้วามัน ปราสาท บุษบก และมณฑป แต่เมื่อให้อธิบายถึงความ
แตกต่างกันอย่างไร ก็อธิบายไม่ได้ตามหลักวิชา ครั้นครัดอธิบายให้ข้าพเจ้า
ทราบในฉายพระหัตถ์ออกฉบับหนึ่ง จึงได้ความกระจ่างแจ้ง ว่าสามสิ่งนี้ต่าง
กันเป็นองค์ประกอบภาคประธาน (principal composition) อย่างเดียวกัน ต่าง
กันแต่องค์ประกอบภาครอง (subordinate composition) เท่านั้น นี้แสดงว่า
พระองค์ท่านทรงใช้หลักองค์ประกอบแห่งศิลปะเป็นแนวพิจารณา นอกนยังได้
ครัดอธิบายด้วย ว่าทั้งสามสิ่งนี้ต่างมาแต่คติสถาปัตยกรรมมาอย่างไร
อันแสดงว่าพระองค์ท่านทรงทราบถึงกฎวิทยาศาสตร์ในข้อที่ว่า กฎวิทยาศาสตร์
มีอยู่ว่า ถ้าต้องการทราบสิ่งใดให้ถ่องแท้ เราต้องรู้ที่มาและการเจริญเติบโต
ของสิ่งนั้น

ข้าพเจ้าไม่มีความรู้เรื่องคดีปทังในทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ รู้ได้แต่
เพียงว่าอะไรงามและไม่งาม ตามความรู้ตักทักเห็นตามัญชนเป็นเฉพาะตัวเท่า
นั้น และ ไม่มีข้อต้องโต้เถียงในเรื่องรส (*digustibus non est disputandum*)
ที่ข้าพเจ้ารู้ว่าสิ่งใดงาม ก็เพราะตักทักเห็นด้วยเราใจ ทำให้เบิกบานยินดีและยก
จิตใจขึ้นสูงส่ง เพียงแต่มีงามอย่างเดียวกับเบื่องามมดทชด คุบ้อย ๆ ก็จัด เป็น
อย่างตักทักงามผาด ตักทักงามพิศไม่ได้ ยิ่งตักทักงามหาตักทักกันดีไม่มี ถ้า
ไม่เชื่อกก็เอามาเปรียบเทียบกันดูให้บ่อย ๆ แล้วท่านก็จะทราบเอง ว่าไม่งาม
ผาด และไม่งามพิศ เพราะฉะนั้นคดีปทกรรมทั้งงามเป็นทีเราอารมณ์อยู่ได้นาน
กมพยตังนารมทรงโฉมงามสระคราญ มีอาการแฉ่งออกอย่างงดงาม ตักทัก
กิริยาท่าทางที่เคล็ดอนโหว ก็ชดช้อยน่าเอ็นดู ใครได้ชมได้ดู ก็ราบรื่นชมนตา
ชื่นใจ หาตักทักกันดีไม่ได้ ฉะนั้น

ในตายพระหัตถ์ฉบับหนึ่ง ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า
กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งทรงเขียนกราบบังคมทูลพระกรุณา ในพระบาท
สมเด็จพระปิยมหาราช แห่งหนึ่งมีว่า สำเร็จแล้วจะคิดเติมที่เหมือนกัน จะ
ไม่เห็นเป็นแต่รูปภาพเขียน อย่างเช่นที่มีอยู่ทั่วไป จะเห็นภาพนั้นเป็นมีชีวิต
ทุกตัว แต่รูปนั้นจะได้เกี่ยวข้องกับรูปคน ให้เห็นว่าเป็นไมเดินนั้นห้ามได้
คงเป็นรูปเขียนแบบเขียนอย่างเก่าอยู่ละนั่นเอง.....รูปภาพเก่า ๆ
ที่ช่างเขียนดี ๆ แต่ก่อนเขาทำไว้นั้น ย่อมเห็นเป็นเหมือนมีชีวิต มีกิริยา
หน้าตาอันมีเอฟเฟกต์ถูกตามท้องเรื่อง ที่สุดจนยกขมหน้าตาแล้วไปด้วยกนก
เขายังไค้และให้มีเอฟเฟกต์ได้ เช่น ทศกรรฐ์โศก ข้าพระพุทธเจ้าก็
จะพยายามที่จะทำให้ถึงคนเก่าเขาเท่านั้น เพื่อให้ปรากฏว่าคนรู้ วิชาเขียน
เต็มตามวิธีของชาติแห่งตน ยังมีมาถึงรัชกาลของใต้มาละของพระบาท

(ตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๐ ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๐ เรื่องเขียนรูปที่วัดเบญจมบพิตร)

ข้าพเจ้าเพิ่งมาทราบภายหลัง ว่าผนังพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรมีอยู่
๘ ช่อง ซึ่งว่างอยู่ไม่ได้เขียนเป็นรูปภาพอะไร ได้ความจากผู้ที่สมเด็จพระ
พระดังพระราชแห่งวัดถนน เมื่อครั้งยังเป็นทพระพรหมมุนี ดั่งให้มาหาข้าพเจ้าใน
ฐานะที่เป็นอธิบดีกรมศิลปากร ขอให้ช่วยกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ให้ทรงพระกรุณาเขียนภาพผนังพระ
อุโบสถ ๘ ช่องซึ่งว่างค้างอยู่ เป็นรูปภาพทั่วโดกขนาดทั้ง ๘ ตามที่กำหนด
เอาไว้แต่เดิมมา แต่ข้าพเจ้าไม่กล้าไปกราบทูล เพราะเวลาตอนนั้นทรงพระชรา
มากแล้ว จะเป็นเพราะด้วยเหตุไรจึงยังค้างอยู่ ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ เป็นแต่ได้
เคยอ่านข้อความเรื่องต่างๆ ในแผ่นหนังดือราชการ ว่าด้วยการสร้างวัด
เบญจมบพิตร มีเรื่องเกี่ยวกับทั่วโดกขนาดอยู่เป็นจำนวนมาก หนังสือเรื่อง
มีค่าไม่น้อยในทางวรรณคดี และยังไม่เคยได้ตีพิมพ์ ต่อมาเมื่อต้นทวงจะได้
ผู้พระหัตถ์ภาพเขียนทั่วโดกขนาดทั้ง ๘ แล้ว ในที่สุดจึงเขียนเป็นรูปภาพจอมเจดีย์
๘ แห่ง ตามที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรง
กำหนดไว้ ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีของไทย ที่
ผนังพระอุโบสถ ๘ ช่องซึ่งว่างอยู่ ดังที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน

คราวนี้ถึงเรื่องศรียงคดีศิลป และวรรณคดี ซึ่งไม่จำเป็นต้องกล่าวให้
ยาวความ ด้วยเป็นททราบกันดี และสมเด็จพระนพนรเรื่องร้องราทำเพลงอันเป็น
เรื่องขนาดยาวอยู่ในชุดลายพระหัตถ์แล้ว ในทนั้นจะขอกกล่าวเพียงแต่ว่าถ้าท่านที่
ได้อ่านข้อความในลายพระหัตถ์ต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในหนังสือ บันทึกเรื่องความรู้
ต่าง ๆ ในหนังสือนี้ ข้าพเจ้ากล้ากล่าวได้ว่า จะได้ทั้งปัญญาความรู้ ความ
บันเทิงและความเพลิดเพลินเจริญใจควบกันไปในเชิงวรรณคดีปของพระองค์
ท่าน ยากที่จะหาผู้เปรียบได้ แม้ลายพระหัตถ์เหล่านั้น ก็ทรงไว้เป็นจำนวนความ

เรื่องในลักษณะซึ่งแต่ก่อนเรียกว่าร้อยแก้ว คือมีข้อความกะทัดรัดกระชับด้วย
ไม่มีคำฟุ่มเฟือยเกินจำเป็น ถือเอาเป็นแบบอย่างการแต่งหนังสือไทยที่ดัดเขียนได้
นอกนัยมั่งพิเศษอันเป็นบุคคลลักษณะของพระองค์ท่านอีกอย่างหนึ่ง
ซึ่งเข้าใจว่ามีผู้ทราบกันน้อยท่าน ว่าพระองค์ทรงเป็นนักอักษรศาสตร์ภาษาไทย
ที่เชี่ยวชาญ แมกระนั้นทรงแสวงหาความรู้เรื่องภาษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ และ
ความเห็นของพระองค์ แม้เป็นความเห็นอย่างเอกชน ก็มียุทธแห่งในสาย
พระหัตถ์ ซึ่งท่านนำมาใช้ในเวลาอัน โดยเฉพาะเรื่องอ่านเรื่องคดีคดีการันต์
ในภาษาไทยเป็นต้น ก็จะทำให้คดีคดีปัญหาที่มอยุ่เฉพาะหน้าเวลานั้น ชาวเจ้า
ไม่จำเป็นต้องนำข้อความซึ่งมอยุ่มาลงเป็นตัวอย่างไว้ในทันที ก็เพราะมอยุ่ในสาย
พระหัตถ์นั่นเอง

ต่อไปนี้ ขอให้ข้าพเจ้าเขียนสรุปเป็นสรุป โดยใช้จำนวนขั้นต้นอย่าง
ภาษาวรรณคดีว่า ยศนี้ พระองค์ได้เสด็จสู่สถานทิพย์พิมานแมนแล้ว แต่
พระเกียรติคุณอันเพริศแพร้วและงานของพระองค์ ยังคงอยู่เป็นองค์พยาน
แห่งความเป็นอันวิบูลย์บุคคลของพระองค์ในงานก้านศิลป์ สอดคล้องกับคติ
ที่ว่า ศิลปะนั้นยาว ชีวิตนั้นสั้น (*Ars longa, vita brevis*) ชีวิตที่ขาด
วรรณคดี คือชีวิตที่ตายแล้ว (*Vita sine literis mors est*) ด้วยประการ
ฉะนี้.

Mr. E. Chulabhorn

ราชบัณฑิตยสถาน
๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖

สารบัญ

ลายพระหัตถ์ใช้ตัวเหลี่ยม

จดหมายกราบทูลใช้ตัวเอน

พ.ศ. ๒๔๗๙

๑๔ สิงหาคม	๑	๒๗ ตุลาคม	๕๐
๒๑ สิงหาคม	๔	๒๘ ตุลาคม	๕๖
๒๗ สิงหาคม	๙	๒๙ ตุลาคม	๕๘
๓๑ สิงหาคม	๕	๖ พฤศจิกายน	๖๐
ข้างสิบหมื่น	๑๑	๓ พฤศจิกายน	๖๓
ทำดู	๑๒	๔ พฤศจิกายน	๖๕
๑๕ กันยายน	๑๓	๖ พฤศจิกายน	๖๖
โอดระพ้อ	๑๖	๑๐ พฤศจิกายน	๗๑
๑๓ กันยายน	๑๗	๖ พฤศจิกายน	๗๕
๒๔ กันยายน	๑๕	๑๐ พฤศจิกายน	๗๖
๒ ตุลาคม	๒๑	๑๐ พฤศจิกายน	๗๗
บทกุดาคี่ไม้	๒๓	๑๗ พฤศจิกายน	๗๕
๘ ตุลาคม	๒๖	๑๗ พฤศจิกายน	๘๑
๑๒ ตุลาคม	๓๒	๑๘ พฤศจิกายน	๘๒
๒๐ ตุลาคม	๓๕	๑๙ พฤศจิกายน	๘๓
๒๓ ตุลาคม	๔๑	๒๐ พฤศจิกายน	๘๖
๒๓ ตุลาคม	๔๒	๒๔ พฤศจิกายน	๘๗

๒๕	พฤกษ์จิกายน	๘๕	๑๑	ธันวาคม	๑๑๘
๒๔	พฤกษ์จิกายน	๘๑	๑๔	ธันวาคม	๑๑๘
๒๔	พฤกษ์จิกายน	๘๓	๑๕	ธันวาคม	๑๑๕
๒๕	พฤกษ์จิกายน	๘๖		บันทึกคำพระมา	๑๒๐
๒๖	พฤกษ์จิกายน	๘๘	๑๖	ธันวาคม	๑๒๑
๒๖	พฤกษ์จิกายน	๘๕	๑๗	ธันวาคม	๑๒๕
๒๘	พฤกษ์จิกายน	๑๐๑	๑๗	ธันวาคม	๑๒๘
๑	ธันวาคม	๑๐๔	๒๕	ธันวาคม	๑๓๒
เต็มกฐมณเฑียรบาทพระมา	๑๐๕	๒๕	ธันวาคม	๑๓๕	
๔	ธันวาคม	๑๐๖	๔	มกราคม	๑๓๘
แก้ไขกฐมณเฑียรบาทพระมา	๑๐๗	๑๑	มกราคม	๑๔๔	
๔	ธันวาคม	๑๑๐	๔	มกราคม	๑๔๕
๔	ธันวาคม	๑๑๑	๑๑	มกราคม	๑๔๗
๑๑	ธันวาคม	๑๑๒	๑๑	มกราคม	๑๔๘
๑๔	ธันวาคม	๑๑๖	๑๒	มกราคม	๑๔๘

พ.ศ. ๒๔๘๐

๓	พฤษภาคม	๑๕๑	๑๔	พฤษภาคม	๑๖๑
๖	พฤษภาคม	๑๕๒	๑๘	พฤษภาคม	๑๖๕
ข้างพระที่นั่งในตำรา	๑๕๕	๑๔	พฤษภาคม	๑๖๕	
— พฤษภาคม	๑๕๗		พระตำราห้องผ้าข้าง	๑๗๐	

๑๘	พฤษภาคม	๑๗๗	๒	พฤศจิกายน	๒๒๑
๒๕	มิถุนายน	๑๗๘	๓	พฤศจิกายน	๒๒๕
๓	กรกฎาคม	๑๘๐	๖	พฤศจิกายน	๒๒๘
๖	กรกฎาคม	๑๘๑	๑๑	พฤศจิกายน	๒๓๖
๑๗	กรกฎาคม	๑๘๔	๖	ธันวาคม	๒๓๗
๖	ตุลาคม	๑๘๖	๗	ธันวาคม	๒๓๘
๖	ตุลาคม	๑๘๗	๑๒	มกราคม	๒๓๙
๗	ตุลาคม	๑๘๘	๑๗	มกราคม	๒๖๓
๘	ตุลาคม	๑๙๑	๒๑	มกราคม	๒๖๕
๑๓	ตุลาคม	๑๙๓	๑๑	มกราคม	๒๖๖
๑๓	ตุลาคม	๒๐๐	๑๓	มกราคม	๒๖๗
๒๓	ตุลาคม	๒๐๑	๔	มีนาคม	๒๖๙
๒๖	ตุลาคม	๒๐๓	๑๐	มีนาคม	๒๗๑
๒๕	ตุลาคม	๒๐๕	๑๒	มีนาคม	๒๗๓
๒๖	ตุลาคม	๒๐๗	๑๕	มีนาคม	๒๗๔
๒๖	ตุลาคม	๒๐๙	๑๗	มีนาคม	๒๗๖
๒๘	ตุลาคม	๒๑๑	๒๑	มีนาคม	๒๘๐
๒๙	ตุลาคม	๒๑๓	๒๕	มีนาคม	๒๘๒
๑	พฤศจิกายน	๒๑๘	๒๙	มีนาคม	๒๘๔

ว่าจำเพาะหนังสือซึ่งกิดจะตีพิมพ์ในคราวนี้ เรียงตามเรื่องดีกว่าเรียงตามวัน
ด้วยเป็นหนังสือหลายฉบับอันเกี่ยวข้องกับเก็บเอามาประดิษฐานต่อ ถ้าเรียงตามวัน
แล้วเรื่องจะไขว้เขว กระจายกระจายแตกกันไปหมด (ดูหน้า ๗๗)

บันทึกเรื่องสภาพผู้ต่าง ๆ

ឃ.ព. ២៤៧៩

ตำหนักปลายเหิน กลองเตย

วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๔๗๕

พระยาอนุমানราชชน

เศษผ้าทออย่างซึ่งให้ท่านมานี้ ท่าน
จะสังเกตเห็นได้ว่า อย่างคี่นั้นทองมาก
อย่างเลวนั้นทองน้อย ในกรณีอันนี้ได้ทราบ
จากนายบุษย์มณี... ซึ่งเขาไปเล่าเรียนอยู่
ที่เมืองอินเดียนาน เขาวาผ้าทอทองอย่างคี่
และอย่างเลวนั้น นัยกันว่าทอด้วยไหมทองก็
ตะบึก ถ้าเป็นไหมทองมากตะบึกทองก็พิมพ์ใหม่
ซึกเห็นทองมาก จักว่าเป็นของคี่ราคาแพง
ถ้าเป็นไหมทองน้อยตะบึกก็พิมพ์ใหม่หางเห็นทองน้อย
จักว่าเป็นของเลวราคาถูกลง ทั้งนี้เป็นของคี่
ของกลางของเลวราคาสูงต่ำเป็นชั้น ๆ กันตาม
ตะบึกไหมทอง

พรส

กรมศิลปากร

๓๘ สิงหาคม ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นุวัศวงศ์ ทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า ขอประทานพระเมตตากรุณา และพระบารมีเป็นที่พึ่ง
ขอทราบเกล้า ๆ ความหมายแห่งคำต่อไปนี้ คือ

ก้ำแพงแก้ว เข้าใจด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็นก้ำแพงชั้นใน แต่ผมแย้งว่า
เห็นจะไม่ใช่ เพราะก้ำแพงเคย ๆ ที่ด้อมพระเจดีย์ก็เรียกว่าก้ำแพงแก้วเหมือนกัน

เรือกิ่ง จะเป็นเรือท่อกงกานหรืออย่างอื่นไม่เป็นที่ชัด เพราะเรือ
พระที่นั่ง เช่น เรืออนันตนาคราช และเรือสุพรรณหงส์ ส่วยก็ว่าเรือพระที่นั่งก็
เหมือนกัน ได้ทราบเกล้า ๆ ว่า เรือกิ่งนั้น เกิดจากนายช่างคิดแบบหัวเรือ
และท้ายเรือผิด เมื่อก่อนเขาแล้ว ส่วนประกอบที่จะให้ยื่นออกไป กดบยอน
เข้าอย่างทำนองเรือพระที่นั่งครั้งสมรรถชัย

ใน โคลงพยุหยาตราเพชรพวง ว่า

พังกาพิลาศล้ำ	หัตถ์
มุกเครื่องเขี้ยวขจี	แจ่มทล้า
นายกองมุ่งลายมี	หมวกฝรั่ง ใส่หนา
ท่มกุฎไต่ขอหง้า	สายเสื่อเงาทาง
ทมอใส่เสื่อเสนา	กุดน้ำว

ในข้อความเหล่านี้ ขอประทานทราบเกล้าฯ ว่า กฎไต และ เสือเสนาทุก
เป็นเชื้อชนิดอะไร หมวกฝรั่ง เป็นหมวกแบบอะไร บางทีเจ้าพระพุทธรเจ้าอาจ
ได้เคยเห็น แต่ไม่ทราบเกล้าฯ ว่า เชื้ออย่างไหนเรียกว่าอะไร เช่น เชื้อเป็น
ตายหน้าตั้งโต ที่มีอยู่ในแห่ตอนกระบวนของหลวงในพระราชพิธีขบวน
จนบ้านนั้น เจ้าพระพุทธรเจ้าก็ยังไม่ทราบชื่อ และจะหาตำราสำหรับสอบสวน
ก็ไม่ทราบเกล้าฯ ว่า จะหาที่ไหน

ปลัด ปรากฏอยู่ในหนังสือเก่าเล่มขอ ท่านองจะเป็นพวกใหม่ตาคาด
ชนิดหนึ่ง ขอประทานทราบเกล้าฯ

ใน กฎหมายเก่า ตอนทำเนียบศักดินา ว่าด้วยช่าง ๓๐ หมู่ มีช่างทำลู่
ซึ่งไม่ทราบเกล้าฯ ว่าช่างอะไร มีบางท่านว่าช่างปรุ แต่ก็ไม่มีหลักฐานอย่างไร
อีกประการหนึ่ง ช่างเหล่านี้มีมากกว่า ๓๐ พวก และในพระบรมราชาธิบาย
ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงว่า ช่าง ๓๐ หมู่อยู่เรียรายไปในกรมต่างๆ
ทั้งนี้จะแบ่งกันอย่างไร จึงจะได้ ๓๐ หมู่ ก็ไม่ปรากฏ เจ้าพระพุทธรเจ้าได้คัด
รายชื่อช่าง ๓๐ หมู่ ถวายมาด้วย ๓ ฉบับ

นักเทศน์ที่ ขอประทานทราบเกล้าฯ ว่า พวกอะไร เจ้าพระพุทธรเจ้า
เดาตามความ ก็เป็นท่านองกรมวัง โดยที่คำนี้ไม่ทราบได้แน่นอน บางผู้ก็คิดเห็น
ไปว่าจะเป็นนักเทศน์ เพราะเป็นผู้นำหน้า บางผู้ก็คิดเต็ม น ให้เป็นนักเทศน์
แต่ก็เห็นจะเป็นการตกเข้าความ ที่ ในหนังสือเรื่องเงิน มีคำ ว่า ชนที่
เจ้าพระพุทธรเจ้าเชื่อว่าคงจะไม่ตรงกับลักษณะของนักเทศน์ที่ข้างคณน สอบถาม

พราหมณ์คำสั่งที่ว่า ชนทโชนเดียมหรือไม ก็คือบจามี เรียกว่า ยจน โดยที่
ได้คิดมาทางกรีก และชนทนั้นโดยปกติ ใครคนต่างประเทศที่พูดไม่รู้ภาษากัน
นี่ยว่า เพื่อบ้องกันเรื่องปากมาก ดูเค้าความกเขาถบคาวว่า นักเทศ ได้อยู่บ้าง
ในภาษาลังกฤต มีคำว่า ชนท แปลว่า ยจน คำนั้นบว่าไกลกับชนทมาก

คำที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถามมานี้ หวังด้วยเกล้าฯ ว่าจะได้รับ
พระกรุณาทรงอธิบายให้เข้าใจแจ่มแจ้ง เพื่อข้าพระพุทธเจ้าจะได้ยึดเป็นความรู้
ต่อไป

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายหนังสือที่ข้าพระพุทธเจ้าจดพิมพ์ชนแจก
ในงานศพบิดาข้าพระพุทธเจ้า ๑ ตำรับ มากับหนังสือฉบับนี้ด้วย

ควรมีครบแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๔๗๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๑๘ ต้องระบบ ได้รับแล้ว เรื่องศพหมพหนังสือ
ยังไม่ได้ออก จะต้องตรวจดูต้นฉบับก่อน จะตอบโดยคนแต่ทถามศพ

๑. กำแพงแก้ว เคยใช้เรียกกำแพงเตี้ยซึ่งใช้ล้อมอะไรทุกอย่าง มี
โบสถ์ เป็นต้น ต้นนี้ฐานคำว่า กำแพง ก็หมายความว่าต่างาม เช่น กำแพง
น้ำแก้ว เป็นต้น กำแพงแก้วก็หมายความว่ากำแพงทำขึ้นสำหรับให้งาม ไม่
บ้องกันศัตรูได้ เพราะเป็นกำแพงเตี้ย

๒. เรือกอง กับ เรือชัย ใช้เรียกกันสืบต้นอยู่เดิม คุณเคยคิดวินิจฉัย
มาพักหนึ่งแล้ว เห็นว่าเรือชัยแปลว่าเรือชนะ จะเป็นเรือชนิดใดก็ได้ แต่เรือกอง
จะต้องเป็นชื่อชนิดเรือ และเรือชนิดนั้นจะต้องมีอะไรที่ควรเรียกว่ากองคตอยู่
นึกไปก็นึกได้ มีความปรากฏในพระราชพงศาวดารตอนหนึ่งว่า พระเจ้า
ทรงธรรมเสด็จไปไหนแห่งหนึ่ง พวกฝ่ายเขาถึงคอกเตามาบอกชนท้าวเรือ
ท้ายเรือ ทอดพระเนตรเห็นตรัสว่างามดี ตั้งให้ช่างจำถักไม้คตหัวท้ายเรือ
อย่างคอกเตาเป็นประจำ แล้วยังได้ไปเห็นเรือบรรทุกสินค้าในเมืองพระมา ทำ
หัวท้ายอย่างรูปเรือกองคอกเตาแปลงของเรา เว้นแต่ไม้คตซึ่งทำเทียมเป็นคต
คอกเตาบอกส่งชนไปเท่านั้น เป็นอันใดก็ตามพอใจประกอบ ถ้าเดิมเราเห็นจะใช้
เรืออย่างเดียวกับพระมา แล้วย่างถึงตายแทนคอกเตาบอกชนท้าวท้ายเรือ
ชนิดนั้นเองคงจะได้ชื่อว่าเรือกอง ดังคราวเรือชนิดที่ทำเทียมคอกเตาบอกหัว
ท้ายเรียกว่าเรือชัยก็มี แต่ก็ไม่ประหลาดอะไร ดังได้วินิจฉัยมาข้างต้นแล้วว่า

เรืออะไรจะเรียกว่าเรือชยกก็ได้ ที่เป็นเรือหัวรูปปลาคงเช่นเรือหงส์ เรียกว่าเรือกง
รูปพรรณหงส์ ยังไม่เคยพบ พบแต่เรียกว่า เรือชยรูปพรรณหงส์ แค่นี้เรียกว่า
เรือชยนั้น ถึงเกตุว่าไซ้เรียกแต่พวกเรือพระที่นั่ง นอกนั้นก็เรียกเรือชยกยก
๒ ถ้า คือเห็นหัวกับหลายทอง ตามที่ใดตั้งเกิดแต่ต้นนี้ขฐานมาตงนจะมตถูก
อย่างไรก็ไม่ทราบแน่

๓. กุฎไต คือเป็นข้อเดือ แต่ไม่เคยเห็นตัวจริงเลย เห็นแต่คำ
ในหนังสือเก่ากับท่าน บอกไม่ถูก

๔. เสือเสนาภค เสืออย่างนบอกได้ เดิมเป็นเดือศัพทพดัสถ์ดับเป็นตาย
มีดีแดงเหมือนนาคามากกว่าสีอื่น ทศอแต่ขอมือเป็นตายถึงหีบ ตามตัว
เป็นตายเกิดตกระไร ที่แถวตมและชายเสือเป็นตายชอบ จะตั้งทำมาแต่ไหน
หาทราบไม่ ครั้นผู้พบไปจึงจดทำขึ้นใหม่เอาเอง จดแต่ไม่ทำตายเกิดตกระไร
ที่ตัวเสือเพื่อให้งานน้อยลง คงเป็นเดือพดัสถ์ มีตายแต่ที่คอกกับขอมือและขยับ
รอบชาย ทำด้วยวิธีต่าง ๆ ประทับ เห็นจะเป็นชนิดคนททานได้เห็น
คือเรียกว่าเสือเสนาภคเหมือนกัน

๕. ทมวกฝรั่ง ขอนเคยได้ยินเรียกหมวกชนิดที่พวกแคร์รังชได้กัน
อยู่ ซึ่งมีรูปเป็นกรวยยาว ตัวมแต่จบปลายพับไปข้างหลัง แต่หมวกอย่างพวก
แคร์รังชนั้นไม่ได้ไซ้ไปตงพวกอื่น ไม่ดีมกับทมคาโคตงว่า

นายกองนุ่งลายมี

ทมวกฝรั่ง ใส่มา

แต่ชนิดหมวกก็ไม่มีมากชยนัก พอจะคาดเขาได้ สำหรับพด มีหมวก
กตบดำคจนอย่างหนึ่ง เช่นพวกกตงของชนะได้ กับหมวกหนงอกอย่างหนึ่ง รูป
เหมือนตุ๊กพดคตมกระบังรอบ เกิดอบดีแดง สำหรับนาย มีหมวกทรงประพาด
รูปเหมือนหมวกกตบดำคจน แต่มีปกคอปกหู สำหรับเจ้าพระยา มีมาดาเจ้าสูง

ไม่มีชนนิก ดำหรับเจ้านายและพระเจ้าแผ่นดิน มีพระมาตาเจ้าผู้ บั๊กชนนิกตั้ง
กับพระมาตาเจ้าผู้ เต็ม รูปเดียวกับเจ้าผู้ บั๊กชนนิกนอ นอกจากนัยมออีกอย่าง
หนึ่งดำหรับพระเจ้าแผ่นดิน คือหมวกหนึ่งนเอง แต่คิดปกคอปกหุดงวิกตั้งดำ
เรียกว่าพระมาตาเบียง หมวกฝรั่งที่มี ไนคำ โคดงเห็นจะหมายถึง หมวกหนึ่ง
หมวกชนิดนั้นจะทำมาแต่เมืองฝรั่งหรืออย่างไรไม่ทราบ ทำในเมืองไทยไม่ได้
นนั้นเป็นแน่ เคยเห็นรูปฝรั่งทหารโบราณได้มี ดูเหมือนจะทำด้วยเหล็ก และ
หมวกกรวยพับรูปฝรั่งก็มี พวกผ้อะไรตัวเล็ก ๆ ได้

๖. บัสตุ เป็นผ้าสักหลาดเนื้อฟู อย่างที่ฝรั่งเรียกว่า Serge

๗. ช่าง ๑๐ หมู่ คำนี้เห็นจะไม่ ใช่ว่าหมายความว่า ในบ้าน ในเมือง
มีช่างอยู่ ๑๐ อย่าง อันชอช่างต่าง ๆ ถ้าจะนับชอกเห็นจะได้ไม่น้อยกว่า ๓๐๘
อย่าง เข้าใจว่ากรมช่าง ๑๐ หมู่ นั้น คือรวบรวมคนที่เป้นช่างตั้งชนเป้นกรมช่าง
แบ่งตามประเภทวิชาคนที่รวบรวมเข้าไว้ได้เป้น ๑๐ หมู่ด้วยกันเท่านั้นเอง ใน
กฎหมายมีบอกใจเพียง ๘ หมู่ ตกไปหมู่หนึ่ง จึงทำให้ท่านไปนับเอากรมทำดู
ว่าเป้นช่างผสมให้ครบ ๑๐ แต่ที่จริงกรมทำดูนั้นเป้นกรมทหารอาสา หาใช้
ช่างไม่ คือชื่อเจ้ากรมแต่ละปัด ท่านก็จะเห็นว่าเป้นเช่นนั้น พระวงศเชอ
พระองค์เจ้าประดิษฐวรการ ผู้ซึ่งได้ควบคุมช่าง ๑๐ หมู่ เมื่อรัชชกาลที่ ๕
ได้แต่ง โคดงบอกชื่อหมู่ช่างซึ่งท่านได้ควบคุมชนไว้ มีดังนี้

เขียน, กระจาษ, แกะ, หุ่นปั้น, ปูน, วิก, ปุ, ธา
กลึง, หล่อ, ไม้สูง, สลัก, ช่างไม้

จำนวนหมู่ช่าง ใน โคดงนั้นนับได้ ๑๓ หมู่ เกินกว่าชอไป ๓ หมู่ คิดว่าจะเต็ม
เขากทอด เมื่อเทียบกับชอที่มีในกฎหมาย ไม่ตรงกับกฎหมายอยู่ ๕ ชอ คือ
ช่างกระจาษ ช่างวิก ช่างไม้สูง กับช่างไม้ อันช่างกระจาษนั้นคือฉดกระจาษ
ให้เป็นตาย เมื่อพิจารณาเห็นว่าเป้นช่างฉดกนเอง ผดกนแต่ฉดกไม้หรือ

ฉดกกระตราชเทานัน คงจะแยกออกจากข้างฉดกในภายหตั้ง ข้างไม่ตุงเปนข้าง
ทำช่อฟ้าใบระกา เห็นว่าคอกข้างไม่นนเอง ทั้งข้างไม่ตุงและข้างไม่ เต็มจะ
อยุ่ทอน แดวยกมารวมทหตั้งกเปนได้ หรือจะนับรวมอยุ่ในข้างหุ่กก็อาจเปนได้
แต่คงเปนหมทยกมารวมหรือแยกออกใหม่เปนแน่ ด่วนข้างรกนัน ดังเคราะห์
เข้าในข้างอยางอื่นไม่ได้ คองเปนข้างหม่หนึ่งโดยอัสสระ คิดว่าคงเปนหม่ทม
มาเติม เมอเขาฉดมกบช่อข้างทมมาในกฎหมาย ๕ หม่ ก็ครบ ๓๐ หม่พอดี

๘. นักเทศชนท คำชนทเรารกนอยุ่มนแเดวจาเปนชายทไตทาดาย
องคชาติ จะคองแปดแแต่คำว่านักเทศ ฉะเชญฉนไตเห็นฉมดฉวคพระธรรมของ
ครงกรงเก่า ซึ่งมเขียนรูปภาพกบหนงฉอปนกัน รูปภาพในนนมเขียนฉนทหนง
เปนเรอง ฎรทศ เมอพระเจ้าแมนฉนฉัดจออกทศพระเนตรนายอาด้าภายเตนง
เขียนเปนพดบพดฉ ครงกตางมพระมหากษัตริยนง ฉนตคเบองชายมนางในนง
อยุ่เปนคบ ฉนตคค่อนางในฉงมาฉก มีรูปชายแแต่คฉวเปนฉกนงอยุ่ ๒ คน
ชาราชการทแแต่คฉวเปนไทยหมอบอยุ่หน้าพดบพดฉทงฉน เมอเห็นชาก็ฉดคใจ
ทำไมฉกฉงฉนไปนงอยุ่บนพดบพดฉคอกกับนางใน คิดไปก็แปดออกฉวนนเอง
คฉฉนท แดวยังคฉฉวรุคคอปฉฉนทของเราทมมาแแต่คฉนนั้นไม่ใช่คนไทย
เปนฉกทฉงหามาแแต่เมองนอก โดยหตคฉน เมอเขามาปรบชกากบคำ
นักเทศชนทก็คฉฉวฉน นักฉฉน เทคฉฉวฉงประเทศ ฉนทฉฉวชายทาดาย
องคชาติ คฉฉนคฉงประเทศฉฉงทำดายองคชาติ

ปัญหา ๘ ช่อของทฉน ฉนพยากรฉนไตเพียงเทาน หวงฉฉงจะเปน
ประโยชนฉวฉวฉนแก่ทฉนบ้างไม่มากกนอย แต่ฉฉวฉนคฉฉนคฉฉนไป ก็ชอ
ทฉนฉงให่อกยแแต่ฉนเกิด

พรอ

กรมศิลปากร กองศิลปวิทยาการ

วันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นุกตติวงศ์ ทราบใ้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๓ เดือนนี้ ประทาน
พระอธิบายเรื่องศัพทบางคำที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลตามไป ข้าพระพุทธเจ้า
รู้สึกปลาบปลื้มในพระกรุณา และรู้สึกเป็นพระเดชพระคุณเป็นอันพัน ข้อความ
ที่ทรงพระเมตตาประทานมา ย่อมเป็นประโยชน์แก่ข้าพระพุทธเจ้า และผู้สนใจ
ในความรู้ของเก่าของชาติไทยไม่น้อย แม้แต่ชนิตหมวกต่าง ๆ เท่านั้น ก็หาที่
ทราบได้ยาก ที่ในหอพิพิธภัณฑ์หมวกอยู่หลายชนิด เจ้าหน้าที่ไม่กล้าคิดบ้าย
บอกชื่อชนิตหมวก เพราะไม่ทราบชื่อได้โดยตลอด เมื่อได้มาอ่านพระอธิบาย
ที่ประทานมา ก็สามารถจะคิดบ้ายบอกชื่อ เป็นประโยชน์แก่ความรู้ได้ทั่วไป
และเมื่อวานนี้เอง หม่อมเจ้าทองที่ฉาย ได้มาถามข้าพระพุทธเจ้า ว่าพระมาตา
เบียง ที่มียู่ในพระราชพงศาวดารนั้น เป็นพระมาตาชนิตใด ถ้าข้าพระพุทธเจ้า
ยังไม่ได้พระอธิบายมาก่อนแล้ว ก็เป็นข้อคำถามหม่อมเจ้าทองที่ฉายไม่ได้

ข้าพระพุทธเจ้ายังหวังในพระเมตตากรุณาอยู่ต่อไป ทั้งการจะควร
สถานที่ ขอพระบารมีเป็นทิพ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. S. Chulabhorn*

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๔๗๘

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๗ สิงหาคม ได้รับแล้ว ท่านต้องการจะทราบ
สิ่งใดก็ขอจงถามไปเถิด ถ้าสามารถบอกได้ก็จะบอกท่าน

ในบัดนี้จะบอกเพิ่มเติมในต่างสิ่งซึ่งได้บอกมาแล้ว เพื่อประโยชน์ท่าน
จะได้ทราบความกว้างออกไปอีก

หมวกต่าง ๆ ที่เรามี คิดว่าจะจำลองมาจากต่างประเทศ ชาวเราควร
จะใช้ผ้าโพก เพราะเพื่อนเมืองใกล้เคียงเขาก็ใช้ผ้าโพก เช่นพระมาแต่ระยอง
เป็นต้น ดูในกระบวนแห่ของเราก็งงแต่เห็น ผ้าโพกหูกกระต่ายก็ยังมี และ
ลอมพอก กศอ ลอมโพก (สระ โอ กับ ออ ดับกันอยู่เสมอไม่ว่าภาษาไร)
เดิมเราได้ผมสูงจึง ใช้ผ้า โพกพันสูงขึ้นไปตามมวยผม ครั้นเราตัดผมเสียแล้วจึง
ต้องทำตอมตอมต่างผมสูงขึ้น โพกผ้าแทน ที่ว่าหมวกจะมาแต่ต่างประเทศนั้น
เพราะได้สังเกตเห็นดังนี้

๑. หมวกกลีบดำตวน เห็นรูปพดธนูของฝรั่ง ใต้หมวกทรงเดียวกัน
เว้นแต่ทำด้วยเหล็กแต่ไม่มีกลีบ

๒. หมวกหนัง เห็นรูปทหารฝรั่งโบราณไว้ แต่ทำด้วยเหล็ก ที่ทำ
ด้วยเหล็กนั้นต้องการกันอาวุธ เราทำด้วยหนังก็เพื่อกันอาวุธเหมือนกัน

๓. หมวกทรงประพาส เห็นรูปอินเดียน ทงฝรั่งก็ดูเหมือนด้วย
เหมือนกัน แต่ปกคอปกหูเขาทำถูก โขเกยวกันเป็นแผ่นตุ้จมาเพื่อกันอาวุธ ของ

เราทำด้วยผ้า คิดว่าแต่ก่อนคงเขาแผ่นเหล็กหรือหนังสอดไว้ข้างใน เพื่อกัน
อาวุธเหมือนกัน

๔. พระมालาเส้าสูง เคยเห็นรูปชาวเมืองเกาหลัดใส่กันเป็นพื้นเมือง
ถ้าเราจะไปมาแต่เมืองเกาหลัดก็ไม่ประหลาด เพราะของที่เรานำไปใช้ในการแก้กัมขง
เลือบก ซึ่งเป็นของประจำประเทศเกาหลัด ย่อมจะนำมาด้วยกัน ดั่งนพระมาดา
คือมาดยทองศรีรอบหมวกนเราประดับเต็มเข้า ชนคนนั้นเราจำอย่างมาจาก
แขก ยังเรียกอยู่ว่า พระยัก่า ซึ่งตรงกับคำแขก เห็นจะเป็นภาษาเปอร์เซีย
เรียกอย่างเดียวกัน

๕. พระมालาเส้าสะเทิน เขาว่ามาแต่ฝรั่ง เป็นหมวกครึ่งพระเจ้า
หลุยส์ ๑๔ แห่งเมืองฝรั่งเศส

๖. พระมालาเปียง เห็นเหมือนกับเครื่องเกราะญี่ปุ่น
ที่จะไขความในเรื่องข้าง ตามปกติการปกครองเมืองย่อมจัดเป็น
จะศุ่ตดมภ คือกัระทรวง เวียง อัง กัง นา กัระทรวงโตมกัจะคองทำตังซังคอง
ประกอบด้วยผมือข้าง ก็คองหาข้างชระนคคองการ ใช้มารวมตังใจเป็นกรม
ข้าง ในกัระทรวงนั้นเพื่อใช้ จึงได้มีกรมข้างมากมายกระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ
หลายกัระทรวงด้วยกัน ตามที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตรัสได้
ตั้งจะยกตัวอย่างให้เห็นเช่นกัระทรวงอั้ง มีกรมทหารในเป็นกรมทหารรักษา
พระองค์ แต่มีกรมข้างทหารในช่นอยู่ในกรมทหารในนอกช่นหนึ่ง เจ้ากรม
เป็นที่ทตวงประดิษฐานเวค่น เห็นได้คองชอวามหนาที่ปลูกสร้างเรือนทตวงใน
พระราชวังเวค่น คองมช่นด้วยเหตุที่เจ้ากรมหรือปลัดคนใดคนหนึ่ง ในกรมทหาร
ในเป็นผู้เข้าใจการปลูกสร้าง จึงควรใช้ ผู้รับตังนนักคองเส้าหาข้างมาเป็น

ถูกมือ งานมากจนช่างมากจนกตของตงชนเปนมกรมช่างทหารใน ยักรม
 มหาตเด็กกมกรมช่างมหาตเด็กเปนมกรมชนอยออกเหมือนกัน มีช่างเขียนช่างปั้น
 และอื่นอก คตายกบกรมช่าง ๓๐ หมู่ นนทเพราะพระเจ้าแผ่นดินคองพระราช
 ประสงค์จะทำอะไรเด่นเป็นต่วนพระองค จึงรวบรวมช่างตางๆ มาเปนมหาตเด็ก
 เอาไว้ในกรมมหาตเด็ก มากเชากตงเปนมกรมชน อนนถนโต กรมช่าง ๓๐ หมู่
 กตพนน ช่าง ๓๐ หมู่เปนแต่ชอกรมทรวบรวมช่างไว้ม ๓๐ หมู่ตวยกัน ไมใช่
 ช่างในบ้านในเมืองมีแต่ ๓๐ อย่างเท่านั้น

พร

ช่างสิบหมู่

รายนามช่างสิบหมู่ ที่ค้นได้จากทำเนียบคักคิตินาพตเรือนแฉะทหาร ใน
 กฎหมายเก่า คัดฉะเพราะที่ไม่ซ้ำกัน คือ

๑. ช่างเดอย	๒. ช่างกอย
๓. ช่างดอกไมเพดิง	๔. ช่างไม้ตำเทา
๕. ช่างปั้น	๖. ช่างตนะ (จีน)
๗. ช่างตนะ (ไทย)	๘. ช่างชุนพราหมณเทศ
๙. ช่างรัก	๑๐. ช่างมก
๑๑. ช่างปากไม้	๑๒. ช่างเรือ
๑๓. ทำตุ (บางคนฉาช่างปรุ)	๑๔. ช่างเขียน
๑๕. ช่างแกะ	๑๖. ช่างตัก
๑๗. ช่างกตัง	๑๘. ช่างหตอ

๓๘. ช่างปั้น

๒๐. ช่างหุ้ม

๒๓. ช่างป

๒๒. ช่างปูน

คัดจาก พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๔ ฉะเพาะที่ไม่ซ้ำ คือ

๒๓. ช่างหุงกระเจก

๒๔. ช่างประดับกระเจก

๒๕. ช่างหยก

๒๖. ช่างชาดสีสุก

๒๗. ช่างตีบุก

๒๘. ช่างตอกกำปั่น

คัดจาก พระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๔ เดิม ๓ คือ

๒๙. ช่างทอง

ทำด

กฎหมายตราสามดวง ว่าด้วยศักดินาทหารหัวเมือง ก่อตั้ง
อาษาจามแดงจกต่างดงทำด อยู่หน้าช่างเขียน ว่าดงน

หลวงเทพเดช เจ้ากรมทำดขวา นา ๕๐๐

ขุนสรจ้านง ปลัด นา ๔๐๐

หลวงสุรินทรเดช เจ้ากรมทำดซ้าย นา ๘๐๐

ขุนจงใจยุทธ์ ปลัด นา ๔๐๐

หมื่นทำด นา ๒๐๐

(กฎหมายฉบับหมอบรัดเล พิมพ์ครั้งที่ ๓๐ เดิม ๓ หน้า ๓๘๓)

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๕ กันยายน ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึก ในพระกรุณาเป็นต้นพัน ที่ได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ประทานพระอธิบายเพิ่มเติม ในลักษณะหมวด ไบรอนของไทย และเรื่องข้าง ๓๐ หมู่ ที่ทรงอธิบายถึงหมวดทรงประพาสว่า มีรูปทางอินเดีย กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าได้ศึกษารูปทวารวดีตามรูปที่ ได้มาเป็นใหญ่ในอินเดีย ก่อนที่ตกไปแก่อังกฤษ ตามที่มีในรูปภาพ ถึงหมวดหมวดอย่างทรงอธิบายมานี้ เจ้าหน้าทีในหอสมุดได้นำตายพระหัตถ์ฉบับนั้นมาให้ข้าพระพุทธเจ้าเมื่อวานนี้ เพราะเอาไปเก็บไว้แต่เดิมแต่ หงษ์พระอาญาไม่พัวเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านดู กฎมนเทียรบาล อีกครั้งหนึ่ง พบคำว่า นักเทศขันธ์ ใช้แต่คำเดียวว่า นักเทศ ก็มี แยกกันก็มี เช่น คอนกต่างถึงขบวนแต่ถึงขตมารกว่า “ถ้าเสด็จในสระแก้ว ทฎาไทยราชภักดิ์ลง ถ้าเสด็จทนมในมกอกนำออกมา ขุนสนมและกัณยุบาตราสเสวก และมหาดเล็ก นักเทศลง”

“งานเลี้ยงคอกไม้วงมณฑล.....๕ นาฬิกา เสด็จมิ่งคลาภิเศก นักเทศ ตักรับ” “การพระราชพิธีเบาะพัก.....ราชกุมาร อรรคมเหษี ขวา ราชบุตร ลูกเธอหลานเธอ แม่เจ้าพระสนม ออกเจ้ากำนัล ซ้าย นักเทศ

ชวา ชนที่ชาย " " เดือน ๓ พืทธิฐานยะเทาท.....ฝ่ายเฉนียงนอก พระศรี
มโนราช และพระศรีอโยธย ขุนราชชาน ขุนมโนบทลัด ทั้ง ๔ นักเทศแต่ละชั้นที่
หมื่นศรีเสาวรักษ์ หมื่นสรรเพช นายจ่านายกำนัลมหาดเล็กเตี้ยค่อม "

ข้าพระพุทธเจ้าพิจารณาตุความตามทกราบทูตมาน รุ่งกตวยเกล้าฯ ว่า นักเทศ
ชั้นที่ ถ้าแยกกันเป็นชวาแต่ละชายแล้ว ก็คงจะมีหน้าตาดกน บางทีจะเป็นคน
จำพวกเคียว คือ เป็นแขกด้วยกัน แต่คงเป็นชนที่ทงหมดด้วย มีฉะนหมจะรบไซ
อยู่ในทโกตชดไม้ไค้ แต่ชื่อขุนนางอย่างขุนราชชาน ก็บอกยู่ว่าเป็นแขก
แต่คงจะมาจากอินเตี้ยฝ่ายตะวันตกเฉียงเหนือ จึงใช้คำว้า ชาน (แต่เขียนเป็น
ราชาคาร ในสมัยปัจจุบัน) ทงนจะผิดถูกอย่างไร ขอพระบารมีเป็นทพง

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานทราบเกล้าฯ เรื่อง ระเบง ซึ่งคู่กับ กุลาดี ไม้
ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยเห็นก้แต่ครั้งเดียว เมื่อในงานแห่ตตากกัคคี เนื่องในการ
ข้างเลือก พระเศวคคชเคชชนิดก ข้าพระพุทธเจ้าจำได้เป็นเงา ๆ ว่า พวกระเบง
แต่งคองค้ายเทวดา เตือตายตมว ๆ อย่างตนาหมาก ถอกันขนูแต่ละตูก จะเป็น
ขนูชนิดใด ข้าพระพุทธเจ้าจำไม้ไค้ เมื่อเดินกันไป ปากก็ร้องว้า โอละพ่อ จะ
ไปไกรลาศ แต่วกัยกกันขนูแต่ละ ใช้ตูกคทกนเป็นจิงหวะ กับมีฆองราวค้ไปตวย
ถึงคอนหนึ่งว้า โอละพ่อสลบทั้งปวง พวกเหต่านนก็ตงนอบนตนด้วยกันหมด
แต่วกตูกขน ถึงเกคตุในค้ำทร้อง เป็นท้านองเทวดาพากันไปไกรลาศ แต่วกไป
ตตบเพราะอะไรตก็อย่างหนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าคคตคตอยเกล้าฯ ว่า ระเบงเห็นจะเป็น
การเด่นออกหน้าออกคว จมพุดคตปากมาจนทุกจอนนว่า ละเมงละคร มาในตมัย
นไม้ตู่โตมระเบง จนปรากฏว้าตู่เตนมระเบงกยงนคอกตชนในคัวเองไม้ไค้ ต่อน

กุดาคี่ไม้ ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นแต่ภาพถ่าย ไม่เคยเห็นด้วยกับตา นอกนัยม
แห่งวิสัย กระอิวแห่งควาย ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าไม่เคยพบเห็นเคย การเดินเหิน
เมื่อพบในหนังสือก็เป็นแต่ผ่านไป ไม่ได้เอาใจใส่ ถือเดี่ยว่า เป็นการเดิน
ของหลอดงเท่านั้น ไม่สนุกัดนาอะไร คอเมื่อจะต้องอธิบายถึงเรื่องระบบชน
ข้าพระพุทธเจ้าจึงมารู้สึกว่าเป็นความลำบากไม่น้อย แต่ถ่าไม่ได้รวบรวมเป็น
ความรู้ไว้ ก็จะเป็นที่น่าเสียดายมาก เมื่อมาระตถึงพระกรุณาที่ประทานโอกาส
ไว้ในถายพระหัตถ์ ข้าพระพุทธเจ้าจึงกล้ากราบทูลขอรับประทานพระอธิบาย
เรื่องการเดินทางด้วย ทั้งนี้ การจะควรสดานใดของพระบารมีเป็นทพง.

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาไปรคเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

โอดระพ้อถวายบังคม
โอดระพ้อเทวัญมาบอก
โอดระพ้อพร้อมกันทั้งปวง
โอดระพ้อยกออกจากเมือง
โอดระพ้อผลัดซ้ายเปลี่ยนขวา
โอดระพ้อผลัดขวามาซ้าย
โอดระพ้อกลับหน้าเป็นหลัง
โอดระพ้อกลับหลังเป็นหน้า
โอดระพ้อบัวตุนทั้งปวง
โอดระพ้อบัวบานทั้งปวง
โอดระพ้ออนุชชน
โอดระพ้อจะไป ไกรลาส
รักแก้วคะนิเอยจะไป ไกรลาส
รักพี่คะนิเอยจะไป ไกรลาส
รักน้องคะนิเอยจะไปชมนนท
รักหน้าคะนิเอยจะไปชมไม้
โอดระพ้อขวางหน้าอยู่โย
โอดระพ้อหลีกไปให้พ้น
โอดระพ้อตั้งกะบะทั้งปวง
โอดระพ้อโค้งศรทั้งปวง
โอดระพ้อสลบทั้งปวง
โอดระพ้อฟันขันบัดใจ
โอดระพ้อยกกลับเข้าเมือง
โอดระพ้อเราก็กมาถึงเมือง

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ กันยายน ๒๔๗๘

พระยาอนมานราชอน

เนื้อเรื่องซึ่งควรจะตีพิมพ์หนังสือแจกงานศพหม่อมเจ้าตระหนักนิพนธ์
ค้นหาได้แล้ว เป็นเรื่องที่ถูกใจมากกว่าที่ท่านค้นหาไปให้ เรื่องนั้นคือ กฏ
มนเทียรบาลของพะม่า ถูกใจที่เป็นกฎหมาย และยังไม่ปรากฏในเมืองเราด้วย
สมควรความต้องการทุกอย่าง เว้นแต่ยังรวบรวมต้นฉบับยังไม่พร้อม ถ้าพร้อมแล้ว
จึงจะพูดกับท่านต่อไป

เหตุด้วยหาเรื่องได้ใหม่แล้ว จึงได้ตั้งเรื่องเก่าซึ่งท่านค้นหาไปให้เด็ก
ค้นมาบันทึก พร้อมด้วยความชอบใจท่านเป็นอันมาก พงศาวดารพระร่วง นั้น
ฉันคิดเห็นว่าเป็นหนังสือซึ่งคัดข้อความจาก คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ มาแต่งขึ้น
ไม่ใช่ คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ คัดข้อความจาก พงศาวดารพระร่วง ฉบับที่ท่าน
พบไปแต่ง โดยความเห็นทมิอย่างหนักด้วยสังเกตเห็นเค้าแต่ถ้อยคำซึ่งมี ใน
พงศาวดารพระร่วงนั่นเอง แลด้วยรู้สึกเห็นต่อไป ว่าที่หอสมุดได้ คัมภีร์จุลยุทธ
การวงศ์ มาแต่ผูก ๒ หน้า ผูก ๓ ซึ่งไม่ได้มากกว่าด้วยเรื่องพระร่วงนั่นเอง ปรากฏ
ในท้ายตำนานพระร่วงมีเป็นภาษาบาลีว่า ปจิม ปริจเฉโท เข้าใจว่าใช้
คำนั้นตาม คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ ต่อตำนานพระร่วงไปก็เป็นเรื่องพระเจ้า
อู่ทอง ซึ่งคาบเข้าไปใน คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ผูก ๒ ทำให้รู้ได้มากกว่าผูก ๓
และผูกต่อ ๆ ไปนั้นว่าด้วยพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า ต่อแต่พระเจ้าอู่ทองลงมา
ตามลำดับความในหนังสือ เทศนาจุลยุทธการวงศ์ ซึ่งท่านให้ฉบับไปนั่นเอง

หนังสือเทศนาจุลยุทธการวงศ์นั้น เห็นจะเป็นผู้แต่งไม่ได้ นอกจาก
สมเด็จพระวันรัตน์ ผู้แต่ง คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์นั่นเอง ตั้งเกิดความในเทศนา
ไปสู่ตลงเพียงรัชกาลที่ ๒ ก่ด่างเป็นปัจจุบัณกาล อันเป็นเวลาที่แต่ง คัมภีร์จุล
ยุทธการวงศ์ ชนนั่นเอง ทำให้คิดเห็นไปว่าคงจะเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว รัชกาลที่ ๒ ได้ทราบฝ่ามือของรูดพระบาทว่า สมเด็จพระวันรัตน์ได้แต่ง
คัมภีร์จุลยุทธการวงศ์ขึ้น ใครจะทรงทราบว่าจะแต่งว่าอะไร จึงโปรดให้เข้าไป
เทศนาถวายตามที่แต่งไว้ เป็นธรรมดาอยู่เองที่การถวายเทศนาจำต้องเก็บข้อ
ย่อความให้กินเวลาแต่พอสมควร และประกอบด้วยพระไตรปิฎกขณญาณใน
เบื้องต้นให้สมเป็นเทศนา

ฉันเห็นความดังนี้ ถ้าเห็นผิดไปแจ้งขอโทษ

เรื่องอื่นจะขอพูดกับท่านอีกในวันหน้า

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๗๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓๕ เดือนนี้ ว่าด้วยเรื่อง นักเทศชนที่ กับเรื่อง
ระเบง นั้น ได้รับทราบแล้ว

ดีมาก ในเรื่องนักเทศชนที่ท่านค้นเอาใน กฎมณฑลขยาย ออกมา
พิจารณาเทียบเคียงได้ เป็นอันได้รู้แน่แล้วด้วยกฎมณฑลรับรอง ว่านักเทศ
ซึ่งฉันคาดว่าหมายถึงคนต่างประเทศ คือแขก นนไม่ผิด มีช่อขุนราชาท่านแต่ง
ให้เห็นเป็นพยาน แต่ที่ประหลาดอยู่หน่อย ที่เดิมนักเทศชนที่ไปคน
หมู่เดียว มาพบใน กฎมณฑลแยกเป็นคนละหมู่ แต่หน้าทักทำอยู่เป็นคู่กัน
ท่านคิดเห็นว่าจะเป็นคนจำพวกเดียวกัน คือเป็นแขกด้วยกัน แต่ต้องเป็นชนที่
ทั้งหมดด้วย มีฉนวนจะรับ ไซอยู่ ในที่ ก่อขีดไม่ได้ฉัน ฉันทรับรองว่าความเห็น
ของท่านถูก ฉันทเห็นเช่นนั้น

ขอทักถามถึงระเบง แดะอื่น ๆ อีกฉัน ฉันทสามารถจะบอกท่านได้มาก
แต่ไม่หมดจด เพราะฉันได้ดูแต่เป็นฉนวน ไม่ได้ดูเขาเต็มตั้งแต่ค้นไปจนจบ
ฉันทจะลองหากนทเศยเดินดูก่อน ถ้ายังมีคงก็จะเอาตัวมาถามเอาคำให้การ แล้ว
ทำรายงานให้แก่ท่าน ถ้าหาตัวไม่ได้ฉันทจะให้การแก่ท่านเอง แต่ท่านจะได้
ความไม่หมดจด แม้จะได้ตัวคนเศยเดินมาฉันทก็กลัวจะเหตวเสียแหวะมาก
เพราะพอเสร็จฉันทเขาก็เด็กไปบ้าน ไม่เคยเดินจนจบ

การเดินทงนมมี ๕ อย่าง คือ ๑ ระเบง ๒ โมงครุ่ม ๓ กุดาคีไม่
& แทงวัดชัย แดะ ๕ ระเบงทางศกฉาย ท่านเข้าใจว่าระเบงนั้นเป็นทวดตา แต่ทำ

ไซ้ไม้ เป็นกษัตริย์ร้อยเอ็ดเจ็ดพระนคร จะไปช่วยได้กันดีใครก็ไม่ทราบที่เขา
ไกรดาศ บทมี่ว่า

โอะละพ่อ เทวามาบอก

โอะละพ่อ ยกออกจากเมือง

โอะละพ่อ พร้อมกันทั้งปวง

โอะละพ่อ จะไปไกรลาศ

๒๔๕
แต่วกมเพลงเดินชนต้นว่า

รักแก้วขำน้อย จะไปไกรลาศ

แล้วไปถูกพระกาตห้ามไม่ให้ไป แต่ฉันเข้าใจว่าเป็นพระชนทกุมาร เพราะมี
รูปนกกยูงซึ่งเป็นพาหนะอยู่ ทั้งพระชนทกุมารก็เกี่ยวข้องกับพระอัครซึ่งอยู่ ณ
เขาไกรดาศ ถ้าเป็นพระกาตรูปพาหนะจะต้องเป็นนกแฉก เมื่อกษัตริย์ทงน
ไม่ฟังห้าม จะยิงเอาพระกาต พระกาตก็ดำบให้สดบ เมื่อพอใจแฉกก็ถอนดำบ
ให้พ้น พวกกษัตริย์กกดบบ้านเมืองเท่านั้น ไปไม่ถึงเขาไกรดาศ เรื่องมีเท่า
นั้นอาจให้บทร้องได้แต่ต้นจนจบ แต่เชื่อว่าคงเป็นเรื่องดำหรับเงินงานได้กันดี
เท่านั้น ถ้าเป็นงานอื่นน่าจะม้เรื่องเด่นเป็นอย่างอื่น

ส่วนใหม่ครุ่มกับกุลาดีไม้ ดูเหมือนท่านจะเข้าใจว่าเป็นการเดินชนิด
เดียวกัน แต่ที่จริงเป็นคนละอย่าง หากคงเดินไต่กัน เครื่องแต่งตัวเหมือนกัน
ทั้งถือไม้ตักทองเหมือนกัน จึงไม่มีใครสังเกตเห็นว่าเป็นคนละอย่าง ขอเวลาให้
ฉันหากความรู้ให้ตดออกเสียก่อน แล้วจะบอกท่านโดยละเอียดเท่าที่รู้ได้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๙

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นุวัศวิชัย ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ด้วยพระยาพจนปริชาก่อนหน้าที่จะถึงอนิจกรรม ได้มอบภาระให้
ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้จัดการพิมพ์หนังสือ เรื่อง ขณูจราชาภิเศก เรื่อง ราชาภิเศก
ครึ่งกรุงศรีอยุธยา และเรื่อง ราชาภิเศกในกรุงรัตนโกสินทร์ รวม ๓ เรื่อง
สำหรับแจกในงานศพหม่อมเจ้าหญิงเม้า ทองแถม ในวันที่ ๓๗ เดือนนี้
เจ้าคุณพจนปริชาเป็นห่วงเรื่องตีพิมพ์หนังสือเล่มหนัก แม้แต่เมื่อป่วย ได้รับ
ทุกข์เวทนา ก็ยังพูดถึงอยู่ เพราะเป็นหนังสือสำคัญเกี่ยวกับเป็นตำราพระราช
พิธี เจ้าคุณพจนปริชาจึงรับจะทำคำขแรงในเรื่องนี้ด้วย แต่ก็ไม่เคยมี
มีเหตุอันสุดวิสัยเสียแล้ว หนังสือเล่มนี้จึงจำเป็นต้องขาดคำขแรงไป ซึ่งเป็นที่
น่าเสียดายอย่างยิ่ง

หนึ่งในหนังสือเรื่องนี้ ยังมีท้าวพระพุทธรเจ้าของใจอยู่ ๕ แห่ง คือ
สิกุหรั ในหน้า ๓๐ พระภูษารวรรวย หน้า ๓๓ พระแสงเวียดท้าว หน้า ๓๗
ฉลองพระองค์ลงราชะ หน้า ๓๗ และมุ่งสองบัก หน้า ๓๘ ในเรื่องฉลองพระองค์
ลงราชะ เจ้าคุณพจนปริชามีความสงสัย ให้ส่งบอกกับรัชกาลอื่น แต่ก็ไม่พบ
ไปปรากฏอยู่ในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ฉบับหอสมุด ศอนชูปกุมารทอง ซึ่งเป็น

ตำนานครูแจ้ ว่า เขายันต์ราชะประพันธ์ล่าง ดั้งนี้ น่าเข้าใจว่า เป็นช้อยนต์
อย่างหนึ่ง แต่ก็ยังไม่สู้แน่ ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระกรุณาทราบเกล้าฯ
ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายใบปรุฟเรื่องนมาทอดพระเนตรด้วยแล้ว กับขอ
ถวายบทกุดาตีไม้เด่นโมงกรุ่ม ซึ่งหลวงธรรมาภิมต (ถึก จิตรถึก) จดมาให้
หอสมุด เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ซึ่งมีตำนานนับว่าแปลกและเก่ามากอยู่

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chuanbunwong

บทกวีไม้เล่นโมงครุ่ม

หลวงธรรมามิกล จดมาให้หอ วันที่ ๓๐/๕/๖๗

อันนั้นขวร

วางศรไปต้อง

เป็นรูปไซยชายมือหนึ่งจูงควาย

ควายนี้จุมกหนัก

ตวันเที่ยงขึ้นมาไร ๆ

หยีบแอกมาครอบคอกควาย

นางเมียอยู่หลังเอาอู่ไต้มาทำปลา

ทำทงแกลงแล้ว

ไม้แกว่งกตังไว้ตรงนี้

ฉวยได้ไม้แกว่ง

นั่งลงขัดใจ

แม่ยายทอ้งพี

ยื่นต้นเข้าในบั้นฝ้าย

พ่อไม้แลเห็น

ชักกรอกแทงกรอก

พ่อม่ายยิ้ม ๆ

ออกไปคอยช่องร้ว

พ่อม่ายยกค้ว

ชนชรักกัน

พ่อม่ายลูกลับ

สองสามวันมาให้ถึง

พระรามเชอวางศรไป

พระสุเมรุทวาดไทว

หัวข่าแบกไถ

เราค่อยชัคค้อยไป

ตัวใดจะลู่ไปถึงนา

ตวันชายลงไปชายข่า

พ่ออู่หมามาแต่หน้าอู่หมาคู่ใจ

นางเดินแอ้แร้เข้าไปห้องใน

ไต้ผัวไปข้างไทน

เดินวัดแว้งไปห้องใน

ยื่นต้นเข้าในบั้นฝ้าย

ห่อสำลิมาดังไว้

ค้วพรายชัคกรอกแทงกรอก

แล่นออกไปคอยข้างนอก

แล่นออกไปคอยช่องร้ว

นางแม่ม่ายหัว ๆ

นัยว่าชนชรักกัน

แม่ม่ายขบฟัน

สองสามวันมาให้ถึง

แม่ม่ายปลับปลึง

ไต้ห้องทงเรอนแม่มา

ค้นหาพี่โอง
ค้นหาพี่ลา
หาบมาหาบไปบักใจ
แม่ยายแก่ ๆ
หันมาบอกแก่ลูกสาว
พอสมคเนเทครว
เราเก็บผักหักถั่ว
ผักหอมผักไ้
ได้ความสิ่งใด
คาบเลื่อยคาบรอน
ไปโน้นมานี่
บอกเล่าเพื่อนกัน
ดูไร่ดอกบุก
ใครทำยากล่อน
ไปเล่าเพื่อนกัน
นาน ๆ ได้พบ
นาน ๆ ได้ทา
ยังเหล่าสาครแม่น้ำ
เราเล่นเรือใบผ้า
ขับเรือให้แล่นไว
เจ้าท้องบรรจง
ลุ่มลงตรงนี้
สู้แต่ลุ่มทำเคี้ยว

ตรงไปตรงมา
ไปลาพี่ชาย
ไปถึงเรือนเจ้าหลานสาว
แล่นแอ้วมาตามข่าว
เจ้าข่าวมาอาศรัย
ไปไร่เถิดนางน้องรัก
ไปไร่ไปไร่เก็บผักหักตะไคร้
พาไปเลี้ยงบอน
เหมือนดั่งไก่ได้หนอน
พาไปเล่าเพื่อนกัน
ไปนั่นมานั้น
ปากคันเหมือนบอน
บานอยู่ชรอน
ให้บอนมันคัน
ปากคันหนักหนา
แบ้งออบชาวนา
แบ้งคาลาลูกอ่อน
แสนสนุกเพื่อนเฮย
เรือพี่พายมาพรายน้ำมุขผง
พี่จะแล่นพายลง
ช่วยส่งเรือให้ดี
ใครจะช่วยพี่กู
เจ้าสวยระเนาเฮย

ช่วยรอดช่วยเร็ว
 แน่วแน่ท้องโตปลา
 เรียกว่ากาน้ำไต้ปลา
 เรียกว่ามีอกคน
 เอามาเรียนเล่นกล
 โยนเข้ารับขวา
 ท่านร้องถามมา
 เหวี่ยงซ้ายชายอา
 เรียนมาแต่ไหน
 หน้าอดสูหัวใจ
 บอกว่ารู้มาเอง
 โยนหอกเป็นเพลง
 หอกแทงตัวตาย
 ลบครุเสียไม่หาย
 ชายลบบุณครุ
 อุปรมาคั่วกู
 ไร้ปูนไม้แดง
 ทมากพลูทงนนเล่า
 ไม้มีปูนไม้แดง
 ข้างโนพลูเล่า
 เพื่อเราทั้งสองรา
 บุญยังไม้ตาย
 ไ้เรอรอดถึงฝั่ง

ยังเมล็ดงาเดียว
 คูอะไรดำ ๆ
 ทักเงียงโยนมา
 ไข่ชายแลเห็น
 จับเทาะกาหล
 พระพุทธเจ้าแลเห็น
 ไอ้ไข่ชายเอ๋ย
 ความรู้นี้มา
 เอานกเขามาเป็นครู
 ทูลสนองขึ้นไป
 ไข่ชายกลับกรอก
 โยนเองรับเอง
 คุณครูเจ้าพี่เข้
 หอกแทงตัวตาย
 ครั้นหมายออกข้อ
 แต่หมากกับพลู
 ไม่เป็นยศเป็นแสง
 ช่วยพ่อคุณกำเหนิดเกิดปูน
 ชักสำเภาแล่นมา
 ให้เรอรอดไปถึงฝั่ง
 ได้แทนคุณร้อยชั่ง
 สักครึ่งคลาเดียวเอ๋ย.

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๗๘

พระยาอนุนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒ ตุลาคม ได้รับแล้ว จะอธิบายคำสั่งท่านตั้งใจ
ส่งสยามทรู แะตรงอย่างก็ประกอบทางสันนิษฐานด้วยนัยก่อน

๑. สีกุหลาบ เปนดีเท่าเจือแดง ตรงทักกระเดียดเหลืองเล็กน้อย อธิบาย
ให้ชัดยาก เปนดีชนิดสักหูด หอมกึ่งสักหูดซึ่งเราได้กินอยู่ในสมัยนักษัตร
อย่างนั้นลงไป ท่านอาจหัดบ้านกเห็นได้ เข้าใจว่าเป็นคำแขก

๒. พระกุซารวรวระวย ฉันทไมทราบ แต่ผู้ใหญ่ฝ่ายในชั้นเก่าพูดกัน
มีอยู่ว่าแต่ตั้งตัว นุ่งห่ม น่าจะเป็นชื่อมาชนิดเดียวกัน หากจะเรียกขาดคกบกพร่อง
ไป หรือมีฉะฉนมาเครื่องต้นอาจเริ่มคำชนกได้ ผ่านนุ่งห่ม ฉันทไมทราบ เห็น เปน
ผ้าตายเราคี ๆ นเอง ทิมตายเซ็งด้วยกม ไม้กม ถ้าเป็นผ้าพวกเดียวกัน
พระกุซารวรวระวยก็คงเป็นผ้าตายศพมพมเซ็งทองรว ทงนกรมพยานเห็นอยู่ที่
ชั้นห้องลงมาทรงพระกุษาเขียนทอง พระกุษาเขียนทอง กคชผ้าตายศพมพ
เหมือนกัน หากแต่อยากให้งามก็เขียนเส้นทองเค็มเข้าเท่านั้น คำซึ่งตั้งทายว่า
ย หรือ หย นั้น ให้นึกไปว่าเป็นคำแขกจะบอกคำขบถที่ตามานนเข้ามากได้

๓. พระแสงเวียดเห่า ฉันทไมทราบเรียกกันดูๆแต่ว่าพระแสงเวียด
ได้รับพระราชธิบาย ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าทรงว่า พระแสงองค์นี้
ของเชียงตุงออกไปได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินญวนชน ว่าถึงถึงพระเดชพระคุณ
ซึ่งทรงพระกรุณาอนุเคราะห์ จึงส่งพระแสงองค์นี้เข้ามาถวายแด่ของพระเดช

ไม่มีใครพูด ส่วนพวกที่มีแต่เรียก สมบัติ กับ ถมขัก คำ สมบัติ เขียนลงเป็น
หนังสือมี แต่ ถมขัก ไม่มี หนังสือเขมรเขียน สมบัติ ไปรเฟดเดอ เซเตต์ บอก
ว่าอ่านออกเสียงเป็น ขอมปวัต จะอย่างไรก็ตามใจท่าน

เมื่อได้อ่านรูปเพื่อแก้ปัญหาหาข้อบกพร่องเห็นคำอะไรที่อะไร เคืองใจ
ให้ท่านเรียบที่จะพูดต่อไปนี้

๑. ในหน้า ๓๓ มีคำว่า ทรงฉลองพระกรน้อย คิดว่าตกคำ
พระองค์ ไปเสีย ซึ่งควรจะเป็น ทรงฉลองพระองค์พระกรน้อย หมายความว่า
เสื้อแขนสั้น ตามที่วานกมอย่างให้เห็นได้อยู่หน้า ๕๔ ควรจะลบคันฉับ
ดูให้ดี

๒. ทิศอีสาน ชื่อทิศอย่างนี้ไม่มีในชาติ มีแต่ทางตั้งถฤตเขียน
อีสาน เป็นชื่อเทวดา ในชาติมคาน ในรัชกาลสุทศ ซึ่งเก็บเอาชื่อเทวดา
ตั้งสงครามของพราหมณ์มาแต่ ในภาษาชาติมคาน ส ศว เตย จึงต้องเขียน
อีสาน ก็เมื่อหนังสือของเรามี ศ ษ ส เหมือนหนังสือตั้งถฤต จะเขียนตาม
ตั้งถฤตเป็น ทิศอีสาน ไม่ดีหรือ จักว่าถูกกว่าเขียน อีสาน ตามชาติเป็นไหน ๆ
ใน ปทานุกรมกระทรวงธรรมการ ก็มีให้ไว้ทั้งสองอย่าง จะเขียน อีสาน ก็ไม่
เป็นผิด

๓. มนต์ ในรูปแก้เป็น มนตร์ ทุกแห่ง ใน ปทานุกรมกระทรวง
ธรรมการ ก็มีอยู่ทั้งสองอย่าง จะเขียนอย่างไรก็ได้ไม่เป็นผิด แต่ฉันทพิจารณา
เห็นว่า มนต์ กับ มนตร์ นั้นมีความหมายต่างกัน มนต์ เป็นภาษาชาติทาง
พระพุทธศาสนา หมายความว่าสาธยายพระพุทธรูป ส่วน มนตร์ เป็นภาษา
ตั้งถฤตทางไสยศาสตร์ หมายความว่าอันวอนพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า (Hymn) เพราะ

๕๒๕
๕๒๖
๕๒๗
๕๒๘
๕๒๙
๕๓๐
๕๓๑
๕๓๒
๕๓๓
๕๓๔
๕๓๕
๕๓๖
๕๓๗
๕๓๘
๕๓๙
๕๔๐
๕๔๑
๕๔๒
๕๔๓
๕๔๔
๕๔๕
๕๔๖
๕๔๗
๕๔๘
๕๔๙
๕๕๐
๕๕๑
๕๕๒
๕๕๓
๕๕๔
๕๕๕
๕๕๖
๕๕๗
๕๕๘
๕๕๙
๕๖๐
๕๖๑
๕๖๒
๕๖๓
๕๖๔
๕๖๕
๕๖๖
๕๖๗
๕๖๘
๕๖๙
๕๗๐
๕๗๑
๕๗๒
๕๗๓
๕๗๔
๕๗๕
๕๗๖
๕๗๗
๕๗๘
๕๗๙
๕๘๐
๕๘๑
๕๘๒
๕๘๓
๕๘๔
๕๘๕
๕๘๖
๕๘๗
๕๘๘
๕๘๙
๕๙๐
๕๙๑
๕๙๒
๕๙๓
๕๙๔
๕๙๕
๕๙๖
๕๙๗
๕๙๘
๕๙๙
๖๐๐
๖๐๑
๖๐๒
๖๐๓
๖๐๔
๖๐๕
๖๐๖
๖๐๗
๖๐๘
๖๐๙
๖๑๐
๖๑๑
๖๑๒
๖๑๓
๖๑๔
๖๑๕
๖๑๖
๖๑๗
๖๑๘
๖๑๙
๖๒๐
๖๒๑
๖๒๒
๖๒๓
๖๒๔
๖๒๕
๖๒๖
๖๒๗
๖๒๘
๖๒๙
๖๓๐
๖๓๑
๖๓๒
๖๓๓
๖๓๔
๖๓๕
๖๓๖
๖๓๗
๖๓๘
๖๓๙
๖๔๐
๖๔๑
๖๔๒
๖๔๓
๖๔๔
๖๔๕
๖๔๖
๖๔๗
๖๔๘
๖๔๙
๖๕๐
๖๕๑
๖๕๒
๖๕๓
๖๕๔
๖๕๕
๖๕๖
๖๕๗
๖๕๘
๖๕๙
๖๖๐
๖๖๑
๖๖๒
๖๖๓
๖๖๔
๖๖๕
๖๖๖
๖๖๗
๖๖๘
๖๖๙
๖๗๐
๖๗๑
๖๗๒
๖๗๓
๖๗๔
๖๗๕
๖๗๖
๖๗๗
๖๗๘
๖๗๙
๖๘๐
๖๘๑
๖๘๒
๖๘๓
๖๘๔
๖๘๕
๖๘๖
๖๘๗
๖๘๘
๖๘๙
๖๙๐
๖๙๑
๖๙๒
๖๙๓
๖๙๔
๖๙๕
๖๙๖
๖๙๗
๖๙๘
๖๙๙
๗๐๐
๗๐๑
๗๐๒
๗๐๓
๗๐๔
๗๐๕
๗๐๖
๗๐๗
๗๐๘
๗๐๙
๗๑๐
๗๑๑
๗๑๒
๗๑๓
๗๑๔
๗๑๕
๗๑๖
๗๑๗
๗๑๘
๗๑๙
๗๒๐
๗๒๑
๗๒๒
๗๒๓
๗๒๔
๗๒๕
๗๒๖
๗๒๗
๗๒๘
๗๒๙
๗๓๐
๗๓๑
๗๓๒
๗๓๓
๗๓๔
๗๓๕
๗๓๖
๗๓๗
๗๓๘
๗๓๙
๗๔๐
๗๔๑
๗๔๒
๗๔๓
๗๔๔
๗๔๕
๗๔๖
๗๔๗
๗๔๘
๗๔๙
๗๕๐
๗๕๑
๗๕๒
๗๕๓
๗๕๔
๗๕๕
๗๕๖
๗๕๗
๗๕๘
๗๕๙
๗๖๐
๗๖๑
๗๖๒
๗๖๓
๗๖๔
๗๖๕
๗๖๖
๗๖๗
๗๖๘
๗๖๙
๗๗๐
๗๗๑
๗๗๒
๗๗๓
๗๗๔
๗๗๕
๗๗๖
๗๗๗
๗๗๘
๗๗๙
๗๘๐
๗๘๑
๗๘๒
๗๘๓
๗๘๔
๗๘๕
๗๘๖
๗๘๗
๗๘๘
๗๘๙
๗๙๐
๗๙๑
๗๙๒
๗๙๓
๗๙๔
๗๙๕
๗๙๖
๗๙๗
๗๙๘
๗๙๙
๘๐๐
๘๐๑
๘๐๒
๘๐๓
๘๐๔
๘๐๕
๘๐๖
๘๐๗
๘๐๘
๘๐๙
๘๑๐
๘๑๑
๘๑๒
๘๑๓
๘๑๔
๘๑๕
๘๑๖
๘๑๗
๘๑๘
๘๑๙
๘๒๐
๘๒๑
๘๒๒
๘๒๓
๘๒๔
๘๒๕
๘๒๖
๘๒๗
๘๒๘
๘๒๙
๘๓๐
๘๓๑
๘๓๒
๘๓๓
๘๓๔
๘๓๕
๘๓๖
๘๓๗
๘๓๘
๘๓๙
๘๔๐
๘๔๑
๘๔๒
๘๔๓
๘๔๔
๘๔๕
๘๔๖
๘๔๗
๘๔๘
๘๔๙
๘๕๐
๘๕๑
๘๕๒
๘๕๓
๘๕๔
๘๕๕
๘๕๖
๘๕๗
๘๕๘
๘๕๙
๘๖๐
๘๖๑
๘๖๒
๘๖๓
๘๖๔
๘๖๕
๘๖๖
๘๖๗
๘๖๘
๘๖๙
๘๗๐
๘๗๑
๘๗๒
๘๗๓
๘๗๔
๘๗๕
๘๗๖
๘๗๗
๘๗๘
๘๗๙
๘๘๐
๘๘๑
๘๘๒
๘๘๓
๘๘๔
๘๘๕
๘๘๖
๘๘๗
๘๘๘
๘๘๙
๘๙๐
๘๙๑
๘๙๒
๘๙๓
๘๙๔
๘๙๕
๘๙๖
๘๙๗
๘๙๘
๘๙๙
๙๐๐
๙๐๑
๙๐๒
๙๐๓
๙๐๔
๙๐๕
๙๐๖
๙๐๗
๙๐๘
๙๐๙
๙๑๐
๙๑๑
๙๑๒
๙๑๓
๙๑๔
๙๑๕
๙๑๖
๙๑๗
๙๑๘
๙๑๙
๙๒๐
๙๒๑
๙๒๒
๙๒๓
๙๒๔
๙๒๕
๙๒๖
๙๒๗
๙๒๘
๙๒๙
๙๓๐
๙๓๑
๙๓๒
๙๓๓
๙๓๔
๙๓๕
๙๓๖
๙๓๗
๙๓๘
๙๓๙
๙๔๐
๙๔๑
๙๔๒
๙๔๓
๙๔๔
๙๔๕
๙๔๖
๙๔๗
๙๔๘
๙๔๙
๙๕๐
๙๕๑
๙๕๒
๙๕๓
๙๕๔
๙๕๕
๙๕๖
๙๕๗
๙๕๘
๙๕๙
๙๖๐
๙๖๑
๙๖๒
๙๖๓
๙๖๔
๙๖๕
๙๖๖
๙๖๗
๙๖๘
๙๖๙
๙๗๐
๙๗๑
๙๗๒
๙๗๓
๙๗๔
๙๗๕
๙๗๖
๙๗๗
๙๗๘
๙๗๙
๙๘๐
๙๘๑
๙๘๒
๙๘๓
๙๘๔
๙๘๕
๙๘๖
๙๘๗
๙๘๘
๙๘๙
๙๙๐
๙๙๑
๙๙๒
๙๙๓
๙๙๔
๙๙๕
๙๙๖
๙๙๗
๙๙๘
๙๙๙
๑๐๐๐

ฉะนั้นเขียนต่างกันเป็นสองอย่าง คือ ทางพระพุทธศาสนาเขียน มนต์ ทาง
พราหมณ์เขียน มนตร์ จะได้จัดหรือไม่

๔. ไม่ได้คู่ ครูเคยสอนว่าคำที่มาทางบาลีอย่าเอาไปใส่เข้า เพราะ
ในภาษาบาลีไม่มี ไร ไม่ได้คู่ ฉะนั้นเห็นชอบด้วย แม้แต่คำไทยเราก็ไม่ได้ใช้
ทุกคำไป คำใดที่ข้างบนว่างจึงได้ใช้ ถ้าคำใดที่ข้างบนไม่ได้ว่าง เช่น เงิน
คือ ท ไร ก็ไม่เห็นมีใครใช้ ในรูปเรื่อง ราชานิกเชก คำ สรรเพชญ เพชร
มี แ ได้ ไม่ได้ คู่ ใจ ทง หน

๕. แม่ กับ แม่ มีคนใช้ปนเปปนคำเดียวกัน แต่ฉันเห็นว่าเพ
คนละคำไกลกันมาก แม่ ตรงกับ ค ถ่าย แม่ ตรงกับ ถ้า ในรูปเรื่อง ราช
านิกเชก มี ไร แม่ อยู่ ไหน ที่ แม่ ดู เหมือน ด อง แห่ง

๖. บัณฑิต ภาษาอะไร แปลว่าอะไรไม่ทราบ ใช้ อยู่ ไหน ที่ มา
พระ บัณฑิต

พูดถึงคำแล้วก็เลยไปถึงความด้วย ฉันไม่เดิมนี่ในคำราชา บัญจรราชา
านิกเชก เลย เพราะใจไม่เห็นด้วย ตั้งจะแต่งข้อใหญ่ให้ทราบต่อไป

๗. อินทราภิเษก จำเป็นอย่างไรที่คำว่า อินทร จะต้องเป็นพระอินทร์
เจียง ๆ ตงจากฟ้ามาช่วยทำอภิเษกให้ ซึ่งจะเป็นไปไม่ได้ ถ้าหากจะเป็นการ
อภิเษกพระอินทร์ในแผ่นดิน คือ นรินทร์ ชนินทร์ จะไม่ได้หรือ

๘. ปราสาทภิเษก ขอนตามที่เรายึดถือกันต้องมี ษา อยู่ ไหน ที่ แต่
เมื่อตรวจดูคำ ปรา ป ต ในอักษรวิธของไมเหยียดเดียมส์ แปลให้ใจเป็นไป
แต่ในทางว่า ได้ ว่า ถึง ไม่มี ษา อยู่ ไหน ที่ ท จ ด ว่า ก อ ด ษา มี อยู่ คำ ท ง ว่า ช ะ น ะ

แต่ความชนะก็ไม่จำเป็นต้องมีมาทุกทีไป เขาเป็นใช้ได้ถ้าได้ราชสมบัติด้วย
ซึ่งมาแต่ตัวอภิเชก ควรเรียกว่าปราบดาภิเษก

๓. **ราชาภิเษก** รตนาให้เป็นพระราชานันทอน แต่คำราชานันจะ
หมายจำเพาะแต่พระเจ้าแผ่นดินเท่านั้นหรือ ในพระราชพงศาวดาร ลูกหลวง
เรียก ราชาก็มี เช่น พระอินทราชาในแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และ
พระเชียรราชาในแผ่นดินขุนจรวงษาเป็นต้น เพราะฉะนั้นราชาภิเษกหมายถึง
ตั้งลูกหลวงแล้ว อินทราชาภิเษกก็อาจจะหมายถึงตั้งพระเจ้าแผ่นดิน ถ้าราชา
ภิเษกเป็นตั้งพระเจ้าแผ่นดิน (King) อินทราชาภิเษกก็เห็นจะถ้อยขึ้นไปเป็นตั้ง
ราชานนท์ (Emperor) ธรรมดา

๔. **โศกภิเษก** เห็นเป็นงานชั้นเวียง รตนาบดบดบดบดให้ครอง
ใคร ๆ ก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นพระเจ้าแผ่นดิน อภิเชก ก็แปลว่ารตนาเท่านั้น การ
รตนาโศกจุกแต่งงานก็ทำกันอยู่ทั่วไป

๕. **อุภิเชก** คำนี้เป็นคำไทย ไม่ใช่ชาติตั้งสกฤต เข้าใจกันอยู่ทั่วไปว่า
เป็นการแต่งงานสมรส เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้

เห็นว่าคำราช บัญจรราชาภิเษก นี้เก็บเอาคำร้อง ๆ มารวมแต่งไขความ
ให้เป็นคำราชาภิเษกพระเจ้าแผ่นดินชนทั้งหมด คิดจะขอไปที แต่ที่เก็บได้มาก
ไม่หมด ยังมีตกอยู่อีกมาก เช่น สังครามาภิเชก บขยาภิเชก และอื่นอีก
แต่ตามทีฉันกถาวมานกถาวความความเห็นซึ่งเกิดขึ้นในปัจจุบัน ยังหาได้
สอบค้นหาที่ถูกผิดดูไม่

เฉยใจ หลวงธรรมมาภิเษกไม่เคยเห็นกฤดาภิเษก ไปฉวยเอาถ้อยอะไร
มาให้ เป็นถ้อยจริง แต่เป็นเรื่องบ้านนอกคอกนา หาใช้คำร้องกฤดาภิเษกไม่

ฉันตั้งใจจะจดบันทึกในเรื่องการเดิน & อย่างให้แก่ท่าน แต่ยังไม่พร้อม บัดนี้
เห็นว่าท่านหงุดหงิดจะบอกใจพดล คำร้องกฤดาภิไธยไม่เป็นดังนี้

สักดำนภาพ x' x สิทธิกรรมมอบให้ x'' x เหตุโดยภาพ x x ไพร์ฟ้าอยู่เย็น x x	เลิศล้ำแดนไตร x x จิ่งแจ่มกฤดาภิไธย x x x x พระเดชพระคุณปกเกล้า x x
--	--

จบแล้วกตบขัน เวียนอยู่เท่านั้นเอง คำ เลิศ ร้อง เลิศสะ ที่ x หมายถึงห้วงที่ไม่
ตรงกัน

ฉันเห็นเค้าที่เป็นโคลง โคลงอย่างเก่าซึ่งยังไม่ถือนิยมในสมัยนี้
แฉะวรรณยุกต์ จึงจะเขียนเค้าให้ดู

สักดำนภาพ สิทธิกรรมมอบให้ กฤดาภิไธย เหตุพระคุณปกเกล้า	แดนไตร จิ่งแจ่ม เหตุใด นภาพ ไพร์ฟ้าอยู่เย็น ฯ
--	--

ได้ส่งปรุฟกับบทกฤดาภิไธยของหลวงธรรมาภิไธยมาให้แล้ว ขอโทษ
ฉันทำกระดาษขาดไปนิดหนึ่ง เพราะคิดกาจที่ของ เขามัดคัตกระดาษสอดเข้า
ไปคัตเลยคำทะเล

พรหม

กรมศิลปากร

๓๒ ตุลาคม ๒๕๗๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา-
นวลกิจวงษ์ ทราบดีฝ่าพระบาท

อนุทินหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าลงวันที่ ๒ เดือนนี้ กราบทูลไปด้วย
เรื่องคัมภีร์หนังสือพระราชนิพนธ์ในงานพระศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์
เจ้าอรพินทเพ็ญภาคินนี บดินชาพระพุทธเจ้าใต้ ให้เจ้าหน้าที่ไปคัดเรื่อง พระราช
วิจารณ์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา จากคณะบรรณการเก็บรักษาเวียงกรม
เดชาธิการคณะรัฐมนตรีเสร็จแล้ว คงเป็นหนังสือ ๒๒ หน้าคัมภีร์คัดเท่านั้น
การพิมพ์จะสมควรพิมพ์ด้วยหรือไม่ เพื่อเช่นให้เต็มหนังสือหน้าชน หรือจะสมควร
ประการใด ข้าพระพุทธเจ้าใต้ ให้โรงพิมพ์ไปติดต่อกับหม่อมเจ้าอุปถัมภ์โดย
ตรงแล้ว

อนึ่ง การพิมพ์หนังสือที่สำคัญ ควรจะมีสำเนาสำหรับค้น แต่ที่
ไม่มีมาแต่ก่อน เป็นเพราะการพิมพ์กระชั้นมาก ไม่มีโอกาสจะจัดทำสำเนา
สำหรับค้นได้ มาในคราวนี้ มีเวลาพอที่จะจัดทำสำเนาเช่นนั้นได้ทันที แต่ได้
ทราบเกล้า ๆ ว่างบประมาณค่าพิมพ์มีเพียง ๒๕๐ บาทเท่านั้น ถ้าจะต้อง
เพิ่มการพิมพ์อีกสัก ๒ ยก ก็น่าจะเกินงบประมาณไป ข้าพระพุทธเจ้าจึง
รู้สึกเสียใจมาก

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายคำแนะนำ พระราชวิจารณ์พระราชพงศาว
ดารกรุงศรีอยุธยา มาในช่องนี้ด้วย แลมีข้อความบางประการที่ข้าพระพุทธเจ้า
ขอรับพระบรมานุญาตเกล้า คงจะกราบทูลต่อไป

(๑) หนังสือฉบับนี้ จดสมควรเรียกว่า พระราชวิจารณ์ หรือ พระบรมราชาธิบาย ที่ปกคณฉบับสมุดไทยเขียนว่า พระราชพงศาวดารทรงคิดใหม่โดยย่อ

(๒) หน้า ๓ พระเจดีย์ที่ขุดขึ้นได้ในองค์พระปฐม แต่ครั้งพระบรมมหาราชวัง ถ้าข้าพระพุทธเจ้าจะลงคำแข็งใจข้างใดว่า พระเจดีย์นั้นเคยจนเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถาน ส่วนครั้งพระยกษอยุทธทางชนของพระปฐมเจดีย์ด้านตะวันออก ดังมี ข้าพระพุทธเจ้าไม่แน่ใจว่าจะเป็นการตั้งคำสมควรประการไร

(๓) หน้า ๕ ชื่อเมืองต่างๆ ที่มีอยู่ในกฎมณเฑียรบาล ข้าพระพุทธเจ้าได้พบในตำนานเมืองนครศรีธรรมราช เป็นสมุดไทยตัวเขียนแบบไทยย่อ มีจำนวนเก่ามาก จดเมืองสระเดา (ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งที่ตั้งแถวไว้ในกฎมณเฑียรบาล) ว่าเมืองท่าทอง คือ กายูจนดิฐเดียน ที่กราบทูลมาด้วย ก็เพียงแต่ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้พบ หาได้เกี่ยวข้องกับข้อความในพระราชนิพนธ์อย่างไรไม่

(๔) หน้า ๑๗ กล่าวถึง ในงานบรมราชาภิเศก พราหมณ์ต้องเป็นผู้อุ้มพระเจ้าแผ่นดินขึ้นบนพระภัทรบิฐ พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จขึ้นเองไม่ได้ นั้นข้าพระพุทธเจ้าพบเป็นครั้งแรก เข้าใจด้วยเกล้าฯ ว่า การนับถือพราหมณ์ในชั้นหลัง เห็นจะเสื่อมทรามลง จึงไม่ปรากฏใน ตำราบรมราชาภิเศกถึงเรื่องนั้น

(๕) หน้า ๑๗-๑๘ เรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรีไม่ได้รับพระราชโองการนั้น ในหนังสือ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๒ หน้า ๑๗ สัมเด็จพระยาเจ้าราชานุภาพทรงอธิบายไว้ว่า พระเจ้ากรุงธนบุรี ได้มีการบรมราชาภิเศกแต่เห็นจะทำอย่างดังเขา บางที่จะบกพร่องไม่ถูกต้องตามตำรา จึงมีคำผู้ใหญ่

กล่าวถึงกันว่า พระเจ้ากรุงธนบุรี ไม่ได้ทำพิธีบรมราชาภิเษก ในหนังสือ
โคลงขอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี นายสวนมหาศเด็กแต่ง หน้า ๘ ว่า

ใครอาจอาดมตั้ง	ตัวมัจญ์ ได้ฤๅ
พ่ายพระกุศลพล	ทั่วทั่ว
ปราบคาภิเศกบน	กัทรบิรู บัวแย
สมบัติสมบูรณดาว	แต่่นพามาปาน

ถ้าพิจารณาตามโคลงบทนี้ ก็น่าจะเป็นดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ
ทรงอธิบายไว้ ทั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจะควรผ่านไปหรือจะสมควรอย่างไร ขอ
ประทานทราบเกล้า ด้วยจะเป็นการสูงค่าขึ้นได้

(๖) หน้า ๒๒ ตอนจบ เรื่องรูปพระโคและรูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ในคราว
ที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จเมืองพม่าครั้งที่แล้วมา ได้ประทาน
พระอธิบายและรูปถ่ายมายังห้องวงบริบาลบริษัท ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้ขอคัด
ถ้าเนาและถวายมาด้วย พระอธิบายของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพนี้
ข้าพระพุทธเจ้าจะพิมพ์ต่อท้ายพระราชนิพนธ์ด้วย จะเป็นการสมควรประการไร

ทั้งนี้ การจะควรสถานที่ ขอพระบารมีเป็นที่พึ่ง

กรรมมีควรแล้วแต่จะไปรกเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. S. Chulabhorn*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๔๗๗

พระยาอนุমানราชชน

จะคอยหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๒ เดือนนี้ ซึ่งตั้งพระราชนิพนธ์ทรงพระราชวิจารณ์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ทั้งมีความเห็นแต่คำถาม คำบอกอะไรต่าง ๆ ไปด้วยนั้น ให้ท่านทราบความเห็นของฉัน

ในการทำสารบาย ท่านเกรงจะขัดข้องทำไม่ได้ ด้วยมีงบประมาณ ค่าพิมพ์ไว้เพียง ๒๕๐ บาทนั้น ท่านรู้งบประมาณมาโดยทางใด ถ้ารู้มาทาง นอกคอกแล้วท่านไม่ควรรู้ ไม่ควรคำนึงถึง เห็นตัวอย่างไรก็ทำไป เว้นแต่ หม่อมเจ้าอุปถัมภ์ฯ จะมาบอกายตักัดหมายแก่ท่าน ว่าอย่าให้เกิน ๒๕๐ บาท ขึ้นไป นั้นเหตุจริงควรจะคิดลดหย่อนให้ลงมาตามคำสั่งแห่งเจ้าของ

ท่านจะตอบขอซึ่งท่านขอความเห็น ๖ ข้อ

๑. ข้อที่ว่าหนังสือนี้ ควรจะเรียกว่า พระราชวิจารณ์ หรือ พระบรมราชาธิบาย นั้นโดยกค่าทั้งสองอันตราฐุกิตติคุณแล้ว รู้จักว่า พระราชวิจารณ์ นั้น เบากว่า เปนทางทรงแต่งตั้งกระแต่พระราชดำริ อันว่าจะถูกก็โตมดก็โต ไม่มโทษ ส่วน พระบรมราชาธิบาย นั้นหนักกว่า เปนทางเหมือนว่าทรงตรัสรู้แจ้งแล้วนำ ความมาสอน ถ้าผิดไปก็ทำให้เกิดโทษ จึงเห็นว่าใช้คำ พระราชวิจารณ์ ดีกว่า
๒. ท่านจะตงพูดโนคอธิบาย ว่าช่วยยกกับพระเจดีย์เดยจนอยุทเหินนั้น ตงได้ ไม่นมีการค่าสูงอยู่โนนั้นเดย เพราะไม่ได้กระทบทำคจามได้เดยอะไรแก่ พระราชดำรัส บอกคนให้รู้ค่าแห่งตั้งของไปทางหนึ่งต่างหากเท่านั้น

๓. ขอบใจท่านที่บอกชื่อเมืองสระอุเดาให้ทราบ แต่ก็ได้เพียงรู้ตราไว้
ฉันไปเที่ยวเมืองกาญจนดิฐมาเมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้เอาใจได้สืบเมืองเก่าอยู่เหมือน
กัน ได้ความว่าเมืองท่าทองได้ย้ายถึง ๕ ครั้ง เดิมเมืองเก่าตั้งอยู่ในแม่น้ำ
ซึ่งเรียกว่าท่าทองอุเท (เข้าใจว่าคืออุไทย) อยู่สุดทางตะวันออก ฉันได้ไปถึง
ถนนพบวัดเก่า ๆ ส้มควรวัดที่ว่าเมืองเก่า ครั้นเคยแก่พระมาแต่วัดเมือง
ใหม่ เดือนไปอีกด้านหนึ่ง ถัดด้านน้ำเก่าไปทางตะวันตก เรียกว่าตำบล
เขาน้อย นานมาด้านคนเงินเรือเขาออกด้านาก จึงเดือนไปตั้งใหม่อีกแม่น้ำ
หนึ่ง ถัดไปทางตะวันตก เรียกว่าท่าทองใหม่ ค่อมมาสมเด็จพระยาองค์ใหญ่
ไปตั้งคือเรือรบที่บ้านดอนในแม่น้ำหลวง ซึ่งภายหลังพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าพระราชทานชื่อเปลี่ยนเป็นแม่น้ำตาปี ก็อยู่ถัดแม่น้ำท่าทองใหม่ไปทาง
ตะวันตกอีก ในการคือเรือก็ยังมีช่างมาประชุมกันอยู่มาก ชาวบ้าน
ชาวเมืองจึงพากันมาตั้งชายของมือชอกันปลูกเคหสถานจึงกลายเป็นเมืองขึ้นใหม่
เมืองนี้เองที่ได้พระราชทานนามว่ากาญจนดิฐ ครั้นเมื่อทำรถไฟไปถึงท่าข้าม
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าทรงพระราชดำริคิดว่า ค่อยไปเมืองจะต้องย้ายไป
อยู่ที่ท่าข้าม จึงพระราชทานชื่อท่าข้ามว่าสุราษฎร์ธานี แต่ชาวเมืองกาญจนดิฐ
ก็ไม่ไป กลับตั้งเอาชื่อสุราษฎร์ธานีมาเป็นชื่อเมืองกาญจนดิฐเสียด้วยซ้ำ ทำ
เอาชื่อกาญจนดิฐหายไป ส้มเด็จพระยาดำรงกตวธิ์ชื่อกาญจนดิฐจะสูญเสีย
จึงตรัสสั่งให้เรียกเมืองเก่าที่ตำบลเขาน้อยว่าอำเภอกาญจนดิฐ เป็นเช่นนั้นอยู่
จนทุกวันนี้ ชื่อเมืองสระอุเดาไม่ได้ยินเลย แต่ไม่ประหตาคอะไร ชื่อเมืองยอม
เกิดขึ้นแล้วก็สูญหายไปเป็นธรรมดา ถ้าจะเดาแล้ว เมืองสระอุเดา ก็คงเป็นชื่อ
เมืองเก่าที่แม่น้ำท่าทองอุเทนั้นแหละจะเป็นได้ดีกว่าแห่งอื่น ที่เรียกชื่อว่าท่าทอง
นั้น เขาว่าเคยหาแร่ทองได้ที่เขาในตะแวงท่าทองอุเทนั้น

๔. ในการที่พราหมณ์อุ้มพระเจ้าแผ่นดินชกัทวีรัฐนั้น ฉันจะตองคาด
คะเนให้ท่านฟัง อภิเชก แปลว่า รตนา รตนา หมายถึง การให้ คู่แต่พระเวสต์สันตร
เกิด ให้ถูกให้เมียก็รตนาให้ชุกและพระอินทร์ ราชอภิเชก ก็คือให้ราชสมบัติ
แต่ให้ด้วยรตนาไม่ใช่ประเพณีของเรา เรารู้จักไม่พอ จึงต้องแถมประเคน
เข้าด้วย เครื่องราชกกุธภัณฑ์และพระแสงประเคนถวายผู้จะเป็นพระเจ้า
แผ่นดินได้ แต่กัทวีรัฐยกประเคนไม่ได้ จึงต้องอุ้มองค์พระเจ้าแผ่นดินประเคน
ให้แกกัทวีรัฐ ท่านคิดว่าเกิดการอุ้มพระเจ้าแผ่นดินเพราะเลื่อมศวามนบถือ
พราหมณ์หนักถูกแดง แต่ฉันยังเห็นเหตุลึกเข้าไปอีกว่า ยันตำแหน่งพระเจ้า
แผ่นดินนั้นเป็นตำแหน่งที่แย่งกันหนัก ต้องระวังกันทุกหายใจเข้าออก ในการที่
พราหมณ์เขาอุ้มนั้น เป็นการเข้าประชิดถึงพระองค์ ถ้าตาพราหมณ์นั้นแก่จะรับ
ดินบนใครมาทำร้าย จะตีมันแทงอะไรเขาก็อาจทำได้โดยสะดวก จึงเด็กจ้ออุ้ม
นั้นเสีย กันให้ออกห่างจากอันตราย ก็อุ้มนบถือเชอพราหมณ์น้อยลงนั่นเอง

๕. พระเจ้ากรุงธนบุรี จะได้ทำราชาภิเศกกับพระราชโองการหรือเปล่า
ฉันไม่อาจพูดว่ากระไรได้ หนังสือที่ไดพบก็พูดแตกต่างกัน ปกติของฉันไม่ค่อย
จะเชื่อหนังสือมากนัก เห็นว่าการแต่งหนังสือก็ยอมพูดตามใจ ถูกจริงก็มี
เตาเอาผิดไปก็มี ถูกทอดอกมากก็มี แถงแถงเอาชวร้ายใส่ให้ก็มี แถงแถง
ยกยอจนเกินจริงก็มี จึงเป็นการสุจริตที่จะเชื่อตงได้

๖. ในการที่ท่านคิดจะเอาพระตำรับตั้งกรมพระยาตำรับ เรื่องรูป
ตั้งฤทธิตั้งค้อยพระราชนิพนธ์นั้นดี แต่สงสัยอยู่ว่าพระองค์ท่านจะเค็มพระทัย
ให้ตงหรือไม่ เป็นหน้าที่ของท่านจะต้องกราบทุกถาม และถ้าตงก็ตงจดหมาย
ไว้ให้คนเข้าใจในเบื้องต้นแห่งพระนิพนธ์นั้นด้วย

ที่จะให้ความเห็นส่วนตัว

๑. คำจําหน้าพระราชนิพนธ์ว่า ร่างพระราชพงศาวดาร ทรงคิดใหม่
โดยย่อ นั้น คงหมายหน้าสมุดตั้งเกศมิต ไม่ถูกตามเรื่อง ไม่ควรคัดเอา
ตีพิมพ์ตามนั้นไป ควรเรียกเล่มใหม่ซึ่งท่านก็คิดอยู่แล้ว

๒. ตอนข้างท้ายมีจําตอนว่า ท่อมนสอง แต่คนห้ามจําว่าท่อนหนึ่งไม่
เป็นกรรมปดายไม่มีคนอื่นควรแก้ไข ท่านจงพิจารณาดู ถ้าเห็นควรมีจํา
ก็เติมจําเข้าตอนคนด้วยว่าท่อนหนึ่ง ถ้าเห็นไม่ควรมีจําตัดจําท่อนสองทิ้งเสีย

๓. พระนามพระเจ้าแผ่นดินในพระราชนิพนธ์นั้น ออกพระนามตามแบบ
ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงบัญญัติไว้ มีคนเข้าใจน้อย
อาจเป็นที่สงสัย เห็นว่าควรจะลงพระนามตามพระราชพงศาวดารสองเล่มใน
วงเล็บ กำกับไว้ทุกพระนามที่ไม่แจ่มแจ้งด้วย

๔. เลขหมายฟุตโนต นั้นเคยได้รับความลำบากมากแล้ว ดังที่
อ่านผ่านไปเฉยไม่เห็น เมื่อไปเห็นฟุตโนตเข้าต้องกดย้อนไปหาเลขหมายใน
ท้องความ หรือเห็นเลขในท้องความแล้วไปดูฟุตโนต เมื่อกดย้อนอ่านท้องความ
คือค้นหาเลขอยู่นานเสียเวลา ทั้งนี้เพราะตัวเลขเล็กดูไม่ค่อยเห็น นั้นชอบ
แบบหนังสือ ไทย-จีน ของท่าน ที่เอาวงเล็บวงเลขเดี่ยวอีกทีหนึ่ง ทำให้
ใหญ่เห็นง่ายขึ้น ในพระราชนิพนธ์จะมีฟุตโนตก็ขอให้ทำเช่นนั้น

๕. เลขหมายหน้ากระดาษ เอาไว้ทางมุมซ้ายกระดาษดีกว่าเอาไว้กลาง
เพราะเมื่อดูสารบัญแล้วไปหาเลขหมายหน้าง่าย ไม่ต้องกางสมุดออกกว้าง
ใหญ่ ทงหาได้เร็วกว่าด้วย

๖. พระราชนิพนธ์เรื่องน ตูเหมือนจะคงพระราชหฤทัยทรงเรียบเรียง
เป็นตอนต้นของเรื่อง ดังวงหน้า เพราะฉะนั้นในการเขียนเล่มสมุด เขาเรื่อง
วงหน้า เขาเรื่อง ดังวงหน้า ใจจริง จะเป็นระเบียบอันงดงามเขากันทีเดียว

๗. ทนถึงปัญหาเรื่องแก๊งค์ดื้อ ซึ่งเป็นปัญหายากที่สุด ย่อมมีผิดได้
หลายทางนัก เช่น

ก. นักเรียนที่ได้ประกาศนียบัตรชั้นสูง เข้าใจว่าตนรู้จบโลกแล้ว มา
รับหน้าที่เป็นผู้แก๊งค์ดื้อ เห็นหนังสือกวดด้วยยกทัพม้าว้า ทาบไฟ
เข้าใจว่าเขียนผิดแก้เป็น ทาบไฟ หรือในพระราชนิพนธ์เอง ตอนที่
คัดกฎมณเฑียรบาล มา มีในหน้า ๓๕ ว่า ๗ นาฬิกา ประพาส กับ
๑๐ นาฬิกา ประพาส เห็นว่า ๗ นาฬิกาคือบ่ายโมง ๓ แต่ตร้อนประพาส
ไม่ไหว ระเบียบเดิมเขียน ประพาส น่าจะเป็นเวตาศาสตร์ราชการ ไม่ใช่เที่ยง
ส่วน ๓๐ นาฬิกาอันคือบ่าย ๕ โมง จะเที่ยงก็ควรอยู่เพราะแดดดบแล้ว ระเบียบ
เก่าก็เขียน ประพาส เหมือนกัน แต่แบบเก่าไม่มี ประพาส แบบใหม่
มีทั้ง ประพาส พุด และ ประพาส เที่ยง นี่จึงเป็นการทำให้ยาก เมื่อ
ไม่รู้ความก็แก้ให้ถูกไม่ได้ แต่การแก้ไขชนิดนี้ไม่เป็นอะไร แม้ผิดก็ผิดเพราะ
ไม่รู้ โทษน้อย

ข. อีกประการหนึ่ง เขาไม่รู้ โดยมีอะไรอันพุดไม่ถูก ไม่ใช่พระราช
บัญญัติ ไม่ใช่พระราชกฤษฎีกา แต่เป็นการบังคับว่าหนังสือราชการให้เขียน
ตาม ปทานุกรมของกระทรวงธรรมการ อันคำพุดนั้นปฏิบัติตามได้ แต่ถึงขอ
คนขอสถานที่เข้าแล้วให้ส่งสัย ในพระราชนิพนธ์เอง ชื่อเมือง ปราจีน แก่เป็น
เมือง ปราจีน ผิดไปทั้งอักษรและเสียง จะเป็นการทำถูกหรือทำผิด แต่ยังเป็น

การเกิดอนาคตอันน้อยอยู่ จะแต่งตั้งอย่างชั้นได้ไต่ เช่นชื่อพระยาภิรมย์ภักดี
ภิรมย์ เป็นคำบอด ไม่มีในปทานุกรม ถ้าจะเขียนแก้ให้ถูก เป็นพระยา
ภิรมย์ภักดี จะเป็นการทำผิดหรือทำถูก ท่านจะเห็นเขาไปหาพระราชนิพนธ์ออก
ที่แกชอเมือง เช่นเมืองทกอนนเขยจนวาเมือง มฤท แกเป็นเมือง มรด ไม่ผิด
เคียงแค่อีกพระผิดกัน จะควรถือว่าเขียนอย่างไรถูกก็ไม่ทราบ แม้ในพระราช
นิพนธ์ตนเอง ก็ไม่ได้แก้ไปหมด ดังแห่งก็เขียน มรด ดังแห่งก็เขียน มฤท
ชดกนอยู่ในตัว อย่างไรก็ตาม คิดของฉนยอมเขียนตามปทานุกรมแต่คำพูด
แต่ถึงขอแก้ขอเขียนตามเก่า เห็นว่าท่านคงไว้นานแล้ว เราจะไปแก้ไขไม่ได้
ไปแก้ไขอาจเกิดอันตรายต่าง ๆ ได้ หรือถ้าจะว่าตามหัตถ์กฎหมาย เขาว่า
กฎหมายยอมไม่บังคับย้อนหลัง แต่ที่คิดดั่งนั้นและทำไปเช่นว่ามาแล้ว จะเป็น
การถูกหรือผิดก็ไม่ทราบ

ได้ตั้งคณะบรรพราชนิพนธ์คนมาแล้ว

ไปงานศพหม่อมเจ้าแม่ ได้หนังสือแจกเรื่อง ราชานิกเชก มา พดิกดูเห็น
มีคำพระยาพจนปริชาแต่คงความเห็นซึ่งแต่คงค้างไว้อยู่ในนั้น ความเห็นมาตรง
กนกับที่ฉนเขียนมาถึงท่าน นึกชนอยู่ในใจ

เวียดนาย นั้นเป็นคนละคำ นาม น้ำ หน้า นาน แปลว่าได้-ทิศได้เป็น
แม่ เวียดจะว่าอะไร เป็นชื่อเมืองหงวงก็ไม่ใช่ เมืองหงวงชื่อได้ ประเทศ
ญวนจีนเรียก ฮันน้ำก๊ก ไทเรียก ฮาน้ำ ฮันน้ำ ฮานาม ท่านคนศว่าอยู่ทางจีน
ญวนไทยมาก เชื่อว่าจะบอกได้

พร

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๒๘

พระยาอนมานราชชน

จะบอกข่าวเรื่องคำร้องกุลาตีไม้ ซึ่งทราบเดิมมาใหม่ ให้ท่านทราบ
ต่อไป

พระรามเกียรติ์ เขาเป็นคนชอบเรียนช่างสังเกตุช่างคิด เขาจับได้ว่าใน
คำร้องกุลาตีไม้นั้น มีคำหุดกอยู่ที่ สกคิ สัทธ ฤทธิ เดช เขาทราบว่า
หมายถึง เวยศักดิ์ เวยลลิตี เวยฤทธิ เวยเดช แห่งกรมมหาดเล็ก เพราะกรม
มหาดเล็กเป็นผู้เดินกุลาตีไม้

ฉันไม่เห็นพ้องด้วย เพราะผู้เดินนั้นเป็นพวก โขนซึ่งเดินรำเป็นลิงเดินได้
ไม่ใช่มหาดเล็กทั่วไปจะเดินได้ กรมโขนดูเหมือนชนเวยฤทธิ กรมนี้ก็เป็นแต่
เวยฤทธิเวยเดชมืดเดิน ไม่ใช่พร้อมทั้ง ๔ เวย แต่ทำให้คิดว่าคำ สกคิ สัทธ
ฤทธิ เดช นั้น ชอบใช้กันเป็นกระทุ้โคง มีที่ไหน ๆ หลายแห่ง ทำให้รู้ดีกว่า
ที่คิดภาตว่า เป็นโคงนั้นถูกแล้ว แต่เป็นโคงกระทุ้ด้วย ดึงน

ศักดิ์ - ดานุกาพล้า	แดนไตร
ลัท - ธิครุมอบไ้	จิงแจ้ง
ฤท - ธาเชียวชาญชัย	เหตุใด นาน้อ
เดช - พระคุณปลกเกล้า	ไพร่ฟ้าอยู่เย็น ๗

ที่ฉันแปลง เดช เป็นเหตุ มาคราวก่อน ดึงนั้กให้รับ ยะ รับ ตะ แต่ผิดไป เดช
เป็นถูกแน่

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๘ เดือนนี้ ประทานพระอธิบายประกอบทางต้นนิษฐาน ในคำบางคำที่ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบทูลถามขอรับพระกรุณา ทรงเป็นพระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

๑. สีกุหลาบ คำนี้พราหมณ์ ป.ศ. คำศัพท์ เห็นว่าเป็นคำเดียวกับกุหลาบ ซึ่งในภาษาทมิฬหมายความว่าหมวก สีกุหลาบ ก็อาจเป็น สริกหลาบ ข้าพระพุทธเจ้าได้ต้องสอบค้นในหนังสือเก่า คำว่า กุหลาบ พบแต่ที่ไซกูกับพระมาตาเจ้าตั้งอยู่สองแห่ง คือแห่งหนึ่งว่าพระมาตาพระเจ้าตั้ง สีกุหลาบ อีกแห่งหนึ่งว่าพระมาตาพระเจ้าตั้ง กุหลาบ ไม่มีคำว่า สี่ ตั้งจน กุหลาบ ที่ใช้ในท่อนนอกจากพระมาตายังไม่พบ ข้าพระพุทธเจ้าจึงค้นดูในปทานุกรมภาษามลายู และปทานุกรมภาษาฮินดูศานี พบคำว่า กุหลาบ ว่าเป็นภาษาเปอร์เซีย แปลว่าหมวก หมวกเก็บ หมวกคลุม ผ้าคลุมศีรษะและกระบังมงกุฏ (tiara) เพราะฉะนั้นคำว่า กุหลาบ ถ้าเป็นคำเดียวกับ กุหลาบ ที่แปลว่าหมวกจริง ความเต็มที่น่าจะตายมาหมายความว่าข้อดีชนิดหนึ่ง โดยเฉพาะแล้ว จะแปลเป็นหมวกก็ไปหาได้ไม่ บางทีหมวกที่เรียกว่า กุหลาบ จะมัตเซนนมาก่อนชอนน จึงย้ายความหมายจากหมวกมาเป็นข้อดี ก็อาจเป็นได้

๒. พระแสงเวียดหัว ในภาษาจีนมีคำว่า หัว แปลว่ากตัญญู กตเวที ซึ่งในภาษาญวนออกเสียงว่า เฮยว ทั้งสองคำนี้คงเป็นคำเดียวกันหาก

เขียนเลี้ยงไป ถ้าเทียบคำฉบับคำว่า หัว ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า
ความได้กษัตริย์ คือพระแสงพระเจ้ากรุงเวียงคานามมุกคณุกตเวท

๓. กลองพระองค์กลางระ ข้าพระพุทธเจ้าได้พบที่มาอีกแห่งหนึ่ง
ใน พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๓ คือในคำ
ให้การนายอิน ตอนใต้ถ้วนพระไตรภูวนาทิศย์วงศ์คิดก่อการกับพวกเจ้า จะ
เขียนชื่อพระยาจักรี พระยาพิชัยศักดิ์ พระสุรินทรภักดี หลวงอินทรเดช
และขุนเหล็กขุนเทพรัตน์ ลงในราชะ เอกศิลาทับไว้ มีให้คนมีชื่อทั้งนอก
ปากคิดอ่านได้ เพื่อจะระงับถ้อยความทั้งปวง และพระไตรภูวนาทิศย์วงศ์
เห็นชอบด้วย จึงพระศรีสุริยปริชาเอา คำราชะ ของตัวให้แก่นายเพชรทุล
ให้เขียนชื่อคนทั้งนั้น ลงราชะ แล้ว ก็ให้หลวงกระลาโหมเอกศิลาทับไว้ในพระ
ตำหนักนั้น การลงราชะในหินน่าจะเป็นการดงอาถรรพณ์ด้วยประการหนึ่ง ส่วน
การดงยันตร์ในเครื่องพิชัยสงคราม ข้าพระพุทธเจ้าค้นพบจดตายยันตร์ราชะ
ที่เตอในตมุตไทยเล่มหนึ่ง ซึ่งหอพระสมุดจดไว้ว่าจำตองเอามาจากต้นชะบับ
ของกรมสมเด็จพระปรมาณุชชิโนรส ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยว่าราชะ ในหิน คง
เป็นคนตะคากับคำราช ที่แปลว่าเจ้าแผ่นดิน จึงได้ค้นดูในบทานุกรมภาษามลายู
เพราะทราบเกล้า ๆ อยู่ว่า มลายูมีคติในเรื่องเวทมนตร์อยู่มาก ก็พบคำราชะ
ซึ่งแปลว่า "วิธีสัก การขีดหรือสักเป็นรูปดวดตายต่าง ๆ ลงในตะกั่วแต่ละ
ยันตร์" แต่กล่าวต่อไปว่า ในคำราชะหนึ่งชื่อว่าด้วยเวทมนตร์มักเขียนข้อความ
ไว้ที่หน้าตน เป็นทำนองคำว่า อธิละ ราชะ นยะ แปลว่า "นคอรูปดวดตาย
(ราชะ)" ข้าพระพุทธเจ้าดำเียงไป ในทางที่จะเชื่อว่า ราชะ ของมลายูนี้ จะเป็น
คำเดียวกับ ราชะ ของเรา แต่ไม่เกี่ยวกับ ราช ที่แปลว่าเจ้าแผ่นดิน ซึ่งใน

ภาษามลายูตามทฤษฎีเป็นคำโรมันก็เป็น raja ผิดกับ ราชะ ที่จัดได้เป็น rajah นอก
จากนี้ คำว่า อยู่คงกะพัน ได้มีผู้ต้นนุษฐานว่าเพี้ยนไปจาก อยู่คงแก่พัน โดย
เสียงกร่อนไป บางทีก็เพี้ยนไปจาก กะพัน ซึ่งเป็นชื่อยกษ มีปากอยู่ที่ท้อง
แต่ยังไม่ตาย ดังมีเรื่องแจ้งอยู่ใน คัมภีร์รามายณะ แต่ใน รามเกียรติ์ เรียกว่า
กุมพล ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่เห็นด้วย เพราะในภาษามลายูก็มีคำว่า กะบัล
แปลว่าอยู่คง และของเขาคำนี้แกกษณะของ กะบัล หรือ อยู่คง ออกไปตั้ง ๓๐
ลักษณะ ดัดมที่จะเป็นคำเดียวกับ กะพัน ในภาษาไทย นอกจากคำว่า กะพัน
ก็ยังมี ชาตฺร อีกคำหนึ่ง ซึ่งเข้าใจกันว่า เพี้ยนไปจากคำว่า กษตฺรีย ที่แปลว่า
นกรบ เพราะแซกอื่นเคยออกเสียงกษตฺรียว่า ฉตฺร แต่ถ้าจะพิจารณาตามความ
เข้าใจที่เป็นสามัญ ชาตฺร น่าจะหมายความว่าผู้มีวิชาเวทมนตร์ขลัง ไม่จำเป็น
จะต้องเป็นนกรบหรืออยู่ในวรรณกษตฺรีย ใคร ๆ ที่มีวิชาเวทมนตร์ขลังก็เป็น
ชาตฺรได้ บางทีชาตฺรคานอาจเพี้ยนไปจากคำว่า ศาสตฺร ได้ เพราะศาสตร์ใช้
แก่ผู้ที่เป็นพราหมณ์รอบรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ และมัก ใช้เป็นชื่อตัวหลังของพวก
พราหมณ์ภาคใต้ของอินเดียเช่น พราหมณ์ ป.ส. ศาสตร์ที่ประจำการอยู่ในหอ
สมุดทุกวันนี้ ทั้งปรากฏเป็นหลักฐานอยู่มากกว่าพราหมณ์ในอินเดียฝ่ายใต้ได้
เคยเข้ามาเกี่ยวข้องกับประเทศและชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีนแต่สมัยโบราณ
มากกว่าพราหมณ์ทางมัธยมประเทศ คำว่าชาตฺรอาจเพี้ยนไปจากคำว่าศาสตร์
ก็น่าจะได้ เพราะเสียง ศ ในสำเนียงทางอินเดียบางแห่ง ก็มีเสียงคล้าย sh
ซึ่งนับว่าใกล้เคียงกับเสียง ช มาก

๔. ที่ทรงทักคำว่า ทรงฉลองพระกรน้อย คงจะตกคำว่า พระองค์
ไปเสีย ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบดูแล้ว เจ้าหน้าที่คัดตกคำว่า พระองค์ ไปจริง
ข้าพระพุทธเจ้าได้ตั้งแก้แล้ว ส่วนคำว่า อีสาน ก็แก้เป็น อีสาน ด้วย

๕. มนต์ และ มนต์ร์ ที่ทรงเห็นว่าควรจะใช้ ในที่มีคความหมายต่างกัน
ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยอย่างยิ่ง เพราะกระทำให้ภาษามีคำใช้มากขึ้น

๖. เรื่อง ไม้ไค้ ที่ทรงพระกรุณาประทานความเห็นว่า ข้าพระพุทธ
เจ้ารับได้แก่ต่าง ไม้ไค้ เพราะในการชำระบทานุกรม ก็ได้เคยมีการโต้เถียง
กัน ถึงว่าคำไหนควรไม้ไค้ คำไหนไม่ควรไม้ไค้ ในที่สุดคงตกลงกันเพียง
พิจารณาเป็นคำ ๆ ไป เพราะยังไม้ได้เหตุผลที่สมควรวางเป็นหลัก ที่ในรูป
เรื่อง ราชภักเชก คำว่า สรรเพชญ เพชร แก่ได้ไม้ไค้ใจทงนน เจ้าหน้าท
ตรวจสอบแก้ตามทมกำหนดใจในบทานุกรม ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้เอาไม้ไค้
ออกหมดแล้ว

แม้ กับ แม่ ข้าพระพุทธเจ้าได้แก้ตามททรงทกทวงแล้ว ใน
หนังสือเก่ามัก ใช้ แม่ ปน ๆ ไปกับคำที่หมายความว่า แม่ หรือ ถ้า ถ้าจะ
พิจารณาดังภาษาไทย ที่ชอบใช้คำคู่หรือคำซ้อน ซึ่งมีคความหมายแปลคำ
เป็นอย่างเดียวกัน ทมคำว่า แม่เหมือน และ ถ้าแม่ เห็นได้ว่ามีคความหมาย
ต่างกัน แต่ทมคำอยู่อกคำหนึ่งคือ แม่นว่า ซึ่งคความหมายไกลไปในทางที่ว่า
ถ้า ข้าพระพุทธเจ้าตั้งดัยว่า คำว่า แม่ และ แม่ ว่าเดิมอาจแปลว่าเหมือน
ทงสองคำ ค่อมามาเมื่อภาษาเจริญขึ้น จึงได้แยกให้มคความหมายต่างกันและ
สมควรอย่างยิ่งที่จะ ใช้ ให้ต่างกันอย่างนั้น

๗. ขัณฑ์ ข้าพระพุทธเจ้าเคยค้นแล้ว ยังไม้พบทมา สอบผู้ทรู้ภาษา
เขมร ก็ว่าเป็นภาษาเขมร แต่ได้เถียงเข้าจริง ก็แปลไม้ได้สนิทว่าเป็นภาษา
เขมร คงอธิบายแต่ว่าเขมรก็ ใช้เหมือนกัน

๔. เสื้อกุดไต กุดไต คำนี้ชาวพระพุทธเจ้าเกิดความคิดขึ้น ในคราว
แรกว่าอาจจะเป็นคำเดียวกับคำว่า cotti ในภาษาฝรั่งเศสที่แปลว่าเสื้อ พบ
เพียงเท่านั้น ยังไม่เป็นหลักฐานพอที่จะลงข้อวินิจฉัยได้ว่าใช่ จึงสอบค้นใน
ปทานุกรมภาษาฮินดูสถานที่ พบคำ khurti แปลว่าเสื้อกักทหาร ดูเข้ากับเสื้อ
กุดไตได้สนิท ว่าในส่วนเสียงสระ อี เปลี่ยนไปเป็นเสียงสระ ไอ ก็ย่อมจะเป็นได้ง่าย
มีตัวอย่างเป็นแนวเทียบได้หลายภาษา เช่นคำว่า กำไร ก็มีคำว่า กำไรกำไร ใน
ภาษาจีน กำไรว่า ลี้ แต่จะออกเสียงเป็น ไล้ ก็ได้ ในภาษาเขมรก็มี คำว่า -
คำเรย - คำไร เป็นต้น ถ้ากุดไตเป็นเสื้อกักทหารแล้วจะมีรูปร่างและดีดรร
อย่างไร เชื่อกันโดยทั่ว ๆ ไปว่าในรูปภาพของเก่าคงมี ซึ่งชาวพระพุทธเจ้ายังไม่มี
โอกาสค้นหา

ในโอกาสที่ชาวพระพุทธเจ้าค้นหาคำในปทานุกรมภาษามดาญและภาษา
ฮินดูสถานที่ ได้พบคำต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับเครื่องเสื้อผ้าของแขกซึ่งพอจะปรับเข้า
กับคำบางคำที่เป็นชื่อเสื้อผ้าของไทยในสมัยก่อนได้บ้าง เช่น

ผ้าสำน ในปทานุกรมแปลว่าผ้าชนิดตัวโบราณ ผ้าเป็ดอกไม้โบราณ
ได้ความกว้าง ๆ เพียงเท่านั้น ผ้าสำนนชาวพระพุทธเจ้าเล่าว่า จะเป็นผ้าที่มี
ราคาเป็นของทนายมกัณมาแต่ก่อน จึงได้มกต่างไว้ในเพลงยาว พระยามหา
เทพปาน ว่า มุ่งบุณเขมรใหม่วิไลเหลือ สวมเสื้อประทานท่มสำนขาว ดังนี้ ใน
ภาษาเปอร์เซียมีผ้าชนิดหนึ่งเรียกว่า Shal ว่าเป็นผ้าทอด้วยขนอูรูปนใหม่ซึ่ง
เป็นผ้าของแขก ต่อมาเปลี่ยนเป็นทอด้วยขนแกะหรือชนิดตัวอื่น ๆ ปนใหม่หรือ

ผ้ายกไต ซึ่งในภาษาฝรั่งเรียกว่า Camlet คำนี้เสียงใกล้เคียงกับคำกัมพลัด ในภาษาไทย บางทีจะโดยเหตุที่เรียกชื่อผ้าด้านเป็นผ้ากัมพลัดเสียแล้ว เพราะลักษณะของผ้าได้เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของวิชาช่าง คำว่าด้านจึงได้สูญไป
ของช่อแตงผ้า

ผ้ากาษา หรือ กาสา มีกต่างไว้ในหนังสือเก่าเช่น ผ้าที่ห่มผ้ากาษา คลังถวายผ้ากาษา บางทีจะด้วยเข้าใจผิด เขียนกันเป็น กาสาย ก็มี ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยว่า คำว่า กาสา จะเป็นคำเดียวกับ กาสา คำนี้ในภาษามลายู แปลว่า หยาบ และมักประกอบเข้ากับคำว่าผ้า ในภาษาทมิฬมีคำว่า กาสามัล แปลว่า ผ้าดิบ

โหมด ตาด เข็มขาบ ผ้าทั้งสามอย่างนี้จะผิดแปลกกันอย่างไรบ้าง ข้าพระพุทธเจ้าสอบถามเจ้าหน้าที่ทางพิพิธภัณฑ์ก็ไม่ได้ความชัด ในภาษาเปอร์เซียมีคำว่า tash และ kimkhab แปลว่าผ้าทอง ไม่อธิบายอะไรอีก ส่วนโหมด ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่พบที่มา ขอประทานทราบเกล้า ๆ ด้วยว่าทั้งสามอย่างนี้ผิดกันอย่างไร

ผ้าเยียรบับ คำนี้เห็นจะตรงกับคำว่า Zarabaft ในภาษาเปอร์เซีย ซึ่งหมายความถึงผ้าทอง แปลตามพยานุชนะ Zara ว่าทอง baft ว่าทอ ข้าพระพุทธเจ้าพบในภาษาเขมรเขียนว่า ชาระบับ เสียงใกล้เคียงคำเดิมมากกว่าของไทย แต่ก็แปลกอยู่หน่อยที่เสียงนี้มาเป็นเสียง ย ในภาษาไทย ไม่ใช่แต่เยียรบับ เท่านั้น คำว่าตุกฉักชัยหว่า ในภาษาเปอร์เซียก็เป็น Zira

อัครลัด พบในภาษามลายูว่าเป็นแพรวท่อน แต่เขียนเป็น อัครเตลัด
กม อัครลส กม ซึ่งแสดงว่าคงไม่ใช่เป็นภาษามลายูมาแต่เดิม

ในเรื่องเล่ามาต่าง ๆ ยังมีอยู่อีกหลายอย่างทथाพระพุทธรเจ้าขอประทาน
ทชานบเกล้า ๆ ด้วย เช่น

บัตหล่า มีอยู่ในหนังสือ บรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖ ว่า ผ้ากรอง
ทองรับบัตหล่า

ยี่นตานี่ ในความว่า นุ่งผ้ายี่นตานี่ (เพดงเกี้ยวข้าว)

สุหรัค ในความว่า ทิ้งลังนางนุ่งสุหรัคแล้วผัดหน้า

ผ้าที่พี่ย ในความว่า ใส่ห้อยผ้าหน้าที่พี่ยขลิบมะยม

ทั้ง ๒ ขอนมอยู่ในเรื่อง พระอภัยมณี

กุงุสราช ในความว่า คลี่ผ้ากุงุสราชออกคาดพุง (ตั้งช้ทอง)

กุดัน คำนี้ในปทานุกรมแปลว่า “ เครื่องทองประดับพดอย ” ครั้นเมื่อ
ชำระปทานุกรมมาถึงคำนี้ พระพิณิจวรรณการทักว่า ใน ลิลิตโคลงดั้นปฏิ
สังขรณ์วัดพระเชตุพน มีกฐาณฉา ลายบันกุดัน ซึ่งเป็นฉายฐานพระประธาน
เพราะฉะนั้น กุดัน คงไม่หมายเฉพาะแต่เครื่องทองประดับพดอยเท่านั้น ขอ
ประทานทราบเกล้า ๆ

กุกูลัน ในหนังสือ ลัทธิธรรมเนี่ยมภาค ๔ ว่า สนมพลเรือนรับ
เครื่องต่อข้างใน เครื่องทองใหญ่ทรงสุกสีทับ ๑..... แล้วรับกุกูลันต่อข้าง

ในมาแขวนเตียงพระมณฑล อีกแห่งหนึ่งว่า ดอกไม้ร้อยภูกลิ่น ใน
เรื่อง ขุนช้างขุนแผน มีอยู่สองแห่ง แห่งหนึ่งว่า แขวงย้อยท้อยดวงพวง
ลูกแดง กลิ่นชื่นนุกปุ่คปรจง อีกแห่งหนึ่งว่า

เป็นชวากว้างเวียงตะเพิงพัก แ่งชะงักเงื่อมชะง่อนล้วนก่อนหิน
ข้างไสสคหยด้อยเหมือนพลอยนิล ข้างเหมือนกลิ่นกุร้อยท้อยเรียงราย

ความตามทกราบทุดมาน ภูกลิ่น ก็คงเป็นพวงมาลัยหรือพวงดอกไม้
ชนิดหนึ่ง แต่มาถึงความแห่งหนึ่งใน สุนทรคำฉันท์ ว่า

พริตฟ้าทล้าโลกรณภู กลิ่นศาสตรศัตร์
ก็แหลกเป็นจุนจรัญจราย

ภู ในที่นี้คงเป็นคำเดียวกับ ภู เช่นเดียวกัน แต่ทำไมจึงไปอยู่กับ
คำศัตราวุธ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพระแสงทิมหาคเด็กอัญเชิญโดยเสด็จ มีพวง
มาลัยสวมอยู่ที่ตามบางที่จะเรียกว่า ภูกลิ่น ด้วยกรรมมัง ขอบพระทานทราบ
เกล้า ๆ ค้อย.

กรรมมีศอรรแล้วแต่จะไปรทเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhandong

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๘

พระยาอนมานราชอิน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๓ ตุลาคม ได้รับแล้ว ขอบใจเป็นที่สุด ทั้งดี
เป็นที่สุดด้วย ช่วยให้ฉันได้ความรู้กว้างออกไปอีกมาก

๑. สักุหว่า รุ้อยู่แล้วว่าเป้นเตียงแซก แต่ทำให้ฉัน ใจทักตายเป้น
คัวหมวก ไม่ใช่ ฉันเชื่อว่าถูกคามที่ทานค้นพบ คำแซกที่โตมาเรามากเข้าใจ
เกิดอนคตาดไปเซ่นนนเนอง ๆ

๒. พระแสงเวียดหัว ถูกอย่างท่านว่าแน่นอน

๓. ยันตร์ราชา ท่านค้นพบก้ามตายู่มาก ฉันเห็นด้วยว่าถูกเป้นแน่
เราหงเฮาเป้นคำบาดัดตั้งกฤตไป จึงทำคามไม่เข้าใจให้เกิดขึ้น คำ คองกะพัน
และคำ ชาตรี ฉันก็อยากรุเหมือนกัน แต่ไม่รู้ ทางที่ทานตั้งนิษฐานนั้นเข้าที่มาก
คัว ส เปน ฉ นั้นไม่ประทดาดเตย คัวอย่างมีถมไป เช่น สลาก เปน ฉลาก
สิมพลี เปน ฉิมพลี ฉ เปน ช ก็มี เช่น เว็ด เซ็ด เปนคั้น มีนัถปราชญ์เขา
ว่า ที่จริงพยัญชนไม่มกควนนถูกที่สุด

๔. เรื่อง ไม้ไต้กึ่ง ท่านบอกข่าวว่าเคยมีการโต้เถียงเมื่อประชุม
ชำระปทานุกรม ยังไม่ได้คความตกลงอย่างไรงัน ทำให้ฉันอยากบอกคามเห็น
ของฉฉันให้ท่านทราบเป้นส่วนจำเพาะคัว อนเครื่องหมายหยมหยมินน ฉฉันอยาก
ให้มน้อยที่สุด ถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ แล้วไม่ยากให้บัญญัติชนไซเดย เหตุุนได้
สติมาจากสมเด็จกรมพระยาวชิรญาณวโรรสตรัสปรารภแก่ฉฉันว่า เมื่อพระองค์

เสด็จไปเที่ยวทางบักซ์ไต ได้ทรงฟังเขาพูดดำเนินเชิงสูงต่ำ ไม่เหมือนกับชาว
กรุงเทพ ฯ แต่เมื่อเขาเขียนหนังสือมาถวายก็เห็นเขา ใช้ไม้เอกไม้โทถูกต้อง ทรง
สงสัย ครั้นถามเขาว่าเขาใช้ไม้เอกไม้โทถูกต้องนั้นเขาดังเกตุอะไร เพราะเสียง
ของเขาพูดไม่ตรงกับไม้เอกโท เขากราบทูลว่าจำใจเท่านั้นเอง ว่าที่กรุงเทพ ฯ
ใช้กำหนดไม้เอียงอย่างนั้น นี่เป็นข้อปรากฏว่า ไม้เอกโทเป็นของใช้ ได้แต่แก่ชาว
กรุงเทพ ฯ อันมีวงแคบนิดเดียวเท่านั้น ไม่เป็นของมีใช้ ไต่ทั่วพระราชอาณา
จักร ไม่ใช่แค่ใช้ไม่ได้ ยังเข้าไปทำความลำบากให้เขาแบกหนักเปล่า ๆ อีก
ด้วย เพราะฉะนั้นจึงมีความเห็นว่าเครื่องหมายหยุ่มหยุมนั้น ให้มันยดที่สุด
เอาแต่เพียงจำเป็นที่สุดจะเป็นดี จะว่าจำเป็นไม่ได้ก็ เห็นว่าคำใดซึ่งเขียน
เหมือนกัน แต่คำหนึ่งอ่านเสียงสั้น คำหนึ่งอ่านเสียงยาว แต่มีความต่างกัน
เช่น เอ็ม กับ เอม นี่แหละจึงควรลงไม้ไต่ก็ ส่วนคำใดที่ไม่มีคำสั้นคำยาว
ความต่างกัน จะอ่านสั้นหรือยาวก็ไม่ทำให้เข้าใจผิดไปได้แล้ว ฉะนั้นไม่
ควรลงไม้ไต่ แต่ที่อ่านก็เป็นแต่ความเห็น ส่วนที่ฉันเขียนหนังสือออกจดจด ลง
ไม้ไต่หรือไม่ลงก็สุดแต่ถนัดมือ ออกจะไปข้างทางพวกมากตากไป

๕. บัณฑูร เห็นหนังสือเอมรเกล้า เขาเขียน บัณฑูล ทำที่จะแปลเอา
ความไต่ดีกว่า บัณฑูร

๖. เสอภูโต หรือ กุสโต คำที่ท่านหามาเทียบดูไต่จะถูกมาก
ฉันเคยเห็นรูปเขียนเรื่อง จันทรโคจร พวกโจรที่มาชิงนางเขียน ได้เสอภูโตงยนคร
เป็นเสอเครื่องบ้องกนอาวุธ พวกเดียวกับฉดของพระองค์ดงราชะ แต่ก่อนการ
เกณฑ์ทัพ ใครถูกเกณฑ์ใช้เครื่องแต่งตัวแฉดอาวุธของตนเอง ยืนพอมของ
หุดองจ่ายนหมน้อย เสอภูโตอาจเป็นอย่างเสอเครื่องที่ ไต่กนอยู่ทั่วไปก็ได้
กระมัง สระ อี เป็น ไต่ นั้นเป็นไต่ไม้ขีดของเดย

๗. *ผ้าสาม* ฉันก็อยากทราบอยู่เหมือนกัน ว่าเป็นผ้ามีลักษณะเป็น
ประการใด พบที่แถวถึงผ้าด้านมามากมาย จนถึงถวายพระภิกษุหมกมึ ท่าน
ค้นพบมาบอกให้ได้อีกมาย ขอบใจมาก แล้วยิ่งเนื่องไปถึง *ผ้ากำมะหลิด*
อีกด้วย

๘. *ผ้ากาษา* ท่านก็คิดถูกเป็นแน่แล้ว เหตุที่นำไปให้เข้าใจว่าเป็น
ผ้าย้อมฝาดนั้น เพราะชื่อพนักงานในกรมศุภรัตมาขึ้น ไซ้อยู่มาก เช่นพระ
ศุภรัตภาษายานุกิจเป็นต้น แต่ชื่อพนักงานภูษามาตากมีชุดวรรณาภาษาอยู่
ไม่เกี่ยวกับภิกษุเลย จงว่าภาษาเป็นผ้าย้อมฝาดอย่างไรได้ คำ *กาษา* แปลว่าผ้า
เนื้อหยาบ คือผ้าทอในเมืองไทยนั้นเหมาะที่สุด เพราะไทยเราทำด้ายให้สั้นเล็ก
ไม่เป็น ผ้าเนื้อละเอียดที่ทามาแต่เมืองจึงได้เรียกว่าผ้าเทศ

๙. *ไหมด ตาด เข็มขาว* สามารถจะบอกให้ท่านเข้าใจได้ดี ด้วย
เป็นของ ไซ่มากเห็นอยู่เสมอ

๑๐. *ดาด* มีหลักทอด้วยทองแดงกับไหม ทองแดงนั้นหมายถึงแผ่นเงิน
กาไหล่ทอง คัดแดงออกเป็นเส้นอย่างเดียวกับเส้นด้าย เอาเข้าทอกับไหมสีเรียก
ว่าดาดทอง แล้วยิ่งเรียกตามทอแยกเป็นด้ายไปอีกด้วย เช่นยกเป็นคอกสีเหลือง
เรียกว่าดาดดาดกกระแค้น ถ้ายกคอกเป็นคอกฤดูเรียกว่าดาดคอกฤดู ถ้ายก
ไหมทับบนเป็นคอกไม่ยกที่หนึ่งเรียกว่าดาดระกำไหม ถ้าเส้นแดงเป็นเงินไม่ได้
กาไหล่ทองเอาทอกับไหมขาวเรียกว่าดาดขาว ที่หลังมีของเทียมทำเข้ามา
เอาทองแดงทำแทนเงินกาไหล่ทองกาไหล่เงิน ไซ้ไปไม่กวนสีดำ เรียกกันว่า
ดาดทองแดง หรือดาดเขรมักเรียก ส่วนดาดที่ทำด้วยเงินเมือเรียกเขาคุยกับ
ดาดทองแดงเรียกว่าดาดเงิน

ข. โหมด มีหงกที่ทำได้ด้วยกระดาษทองตัดเป็นเส้นเหมือนเส้นทองแดง
ทอกับไหม แดงก็เรียกแยกไปตามสีไหม เป็นโหมดเหลือง โหมดแดง โหมด
เขียว ภายหลังมีมาตามาอย่างใหม่ เขากระดาษทองพันเส้นไหมทอกับไหมสี
เป็นสายเหมือนแพรสายทอง ถ้าทำมาแต่เดิมก็เรียกว่าโหมดเทศ ถ้าทำมา
แต่ญี่ปุ่นเรียกโหมดญี่ปุ่น คงเป็นหงกอยู่ที่ทำด้วยกระดาษแดงเรียกโหมดหงก

ค. เข็มซาบ คือไปข้างล่าง

๑๐. เข็มซาบ เข็มซาบ อัดลด เป็นผ้าชนิดเดียวกัน เขาเงินแม่บาง
กาไหล่ทองหุ้มเส้นไหม หรือที่เรียกว่าไหมทองนั้น ทอกับไหมด้ายเป็นสายต่างๆ
เราเรียกชื่อต่างไปด้วย ถ้าเป็นสายดอกลดเห็นทองมากมพน้อยเรียกว่า
เข็มซาบ คิดว่าเป็นที่ ๑ ถ้าด้ายเป็นวงเห็นทองกับพมเท่ากันเรียกว่าเข็มซาบ
คิดว่าเป็นที่ ๒ ถ้าเป็นดอกลดอย่างๆ เห็นพมมากเห็นทองน้อย เรียกว่าอัดลด
คิดเป็นที่ ๓ ทั้ง ๓ อย่างนี้ต่างก็ทอแซมไหมเงินด้วย ภายหลังก็มีเข็มซาบ
ปดอมทอด้วยไหมทองปดอมเข้ามาขายเหมือนคาด ใช้ประเดียดกิดา เรียกกัน
ว่าเข็มซาบเทียม ค่าเข็มซาบพมไซ้แค่นี้หนึ่งดอกลดกับกราบหูด ด้วยถือว่าเป็นค่าที่
ถูก ซบจะเป็นราชาศัพท์ ที่พูดกันทั่วไปนั้นพูดว่า สิบซาบ คือตามทททานกันพบ

๑๑. นลองพระองค์กรุยบัตห่า (อ่านออกเสียงว่า บัตตะห่า)

องค์เดิมเป็นของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นนลองพระองค์
เก่าที่สุดซึ่งยังมีเหลืออยู่ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพบถอ
แต่ไปรดมาก มังานที่สำคัญแต่จกทรง และยังโปรดพระราชทานให้สมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระเจ้าสุทธยาเชษฐาธิราชในเวลาที่สำคัญ เช่นทรง
ผนวชเป็นคณด้วย นลองพระองค์นั้นเป็นผ้ารังเขยงลัดบทอง ทรงเขยงเป็นรังทับ

๕๕
ทรงทองแป้นรูดโปร่ง ทอโดยวิธีซึ่งใหม่เขี้ยวชดกัน ซึ่งใหม่ทองห่างกัน พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวโปรด จึงทรงตั้งออกไปให้ทำผ้าชนิดนั้นเข้ามาใหม่ ทรงคิดเป็น
ฉลองพระองค์เครื่องต้น และพระราชทานแจกแก่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอไป
ตลอดองค์พระองค์ทรง เห็นจะมีทุกพระองค์ แต่ผ้าที่เข้ามาใหม่นั้นผดกนกกับผ้าเก่า
ดีผ้าใหม่เป็นดีเขี้ยวชดกาดัง ผ้าเก่าเป็นดีเขี้ยวเจือครามมาก ทำให้จึงเรียกว่า
บัตรกระดาษกัฬาทราบไม้

๑๒. ขื่อผ้าต่าง ๆ ยืนตามนี้ (เคยได้ยินเรียก ยืนตามนี้) สุธรด
กุดราซ (เคยได้ยินเรียก กุดราซ) เป็นแต่เคยได้ยินชื่อ ไม่เคยเห็นผ้า คิดว่า
ชื่อเหล่านี้จะเป็นชื่อเมืองที่ทำผ้าส่งเข้ามา เข้าใจว่าคำสุทธนี้นั้นแหละที่พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงถ่ายมาเป็นชื่อสุทธราชธานี ส่วน ผ้าทอ
นั้นเคยพบที่ไซเรียกมาสองอย่าง ผ้าดาตรองหนึ่งปล่อยชายห้อยลงมาปรกแทน
อย่างหนึ่ง กับผ้าคาดเอวปล่อยชายห้อยลงมาอีกอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป้นผ้า
อย่างไรก็เรียกว่าผ้าทอ ดูเหมือนจะเป็นชื่อแห่งอาคารห้อย ไม่ใช่ชื่อชนิดผ้า

๑๓. กุดัน คำนี้ไม่ควรจะมีปัญหา เป็นด้วยปทานุกรมแปลว่า
เครื่องทองประดับพลอยนั้นคับแคบไป ถ้าแปลกุดันว่าทองแถมแก้วแดงเป็น
ต้นปัญหา คำที่มโนคติเรื่อง ลลองวัดพระเชตุพน ว่า ถายบนกุดัน ก็ชยตายบน
บัตรทองประดับกระจกเท่านั้นเอง พระโกศทรงพระศพซึ่งเรียกพระโกศกุดันก็ทำ
ด้วยไม้จำหลักบัตรทองประดับกระจกเช่นเดียวกัน

๑๔. กุกลิน เป็นชื่อพวงดอกไม้ ๑๕๖ ๒๐๒
แบบ มีรูปต่าง ๆ เรียกชื่อต่าง ๆ สำหรับกันไป มีชนิดที่เรียกว่า กุ ร้อยเป็น
พวงมาลัยเรียงซ้อนกันลงมาเป็นชั้น ๆ ที่สุดมีพวงอุบะห้อย และมีชนิดที่
เรียกว่า กลิ่น อยู่ ๒ อย่าง ร้อยมัดลักษณะคูกแข่งปลาทุบประกอบด้วยอุบะ ถ้าทำ
ให้ผูกแขนคางแดงเรียกว่า กลิ่นควัว ถ้าทำให้ผูกแขนคางแดงเรียกว่า กลิ่น
คางแดง ที่เรียกว่า กุกลิ่น นั้นไม่มี แต่ฉันเข้าใจว่าหมายถึงชนิดที่เรียกว่า กุ
นั่นเอง คำไหนกลอน ขุนช้างขุนแผน ซึ่งท่านคิดไปให้ดู ที่ว่า กลิ่นชั้นผูกกุ
บรรจง นนบักเอาชนิดที่เรียกว่า กุ ที่เดียว คำ กุกลิ่น นั้นได้เคยพิจารณา
มาก่อนแล้ว จะเก็บมาบรรยายก็จะมากความไปเปล่า ๆ จะพูดแต่เท่าที่ศกตงใจ
เห็นว่า กลิ่น นั้นหมายถึงดอกไม้หอมมากกลิ่นหอม กุ นั้นหมายถึงพวงอุบะห้อย
ซึ่งหากว่าเป็นพวงดอกไม้แขนแดง ย่อมประกอบด้วยอุบะ คือ กุ หมดด้วยกัน
ทั้งนั้น เพราะฉะนั้นหากเป็นพวงดอกไม้แขนแดง ไม่ว่าจะทำรูปเป็นอย่างไร
ก็ควรเรียก กุกลิ่น ได้ทั้งนั้น ตั้งแต่เกิดมาพบคำ กุกลิ่น ที่ไหนก็พาให้เข้าใจว่า
เป็นพวงดอกไม้ทั้งนั้น ที่ผู้แต่ง สุญูคำฉันท์ (เขาว่าหลวงนายชาญภูเบศร์ ใน
รัชกาลที่ ๓) เข้าใจว่าเป็นคำศำตราอุจน์แปลกมากอยู่ แต่หวังว่าท่านจะไม่
ได้พบท่อนรับรองอีกเป็นคำรบ ๒ สงสัยว่าจะเขียนผิดด้วยฟังขวางหูหนัก คำ
รณกุ ก็ใช้กันอยู่ทั่วไป หมายความว่าที่รบ คำ กลิ่น นั้นแหละจะเขียนผิด

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ส้มเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๐ เดือนนี้ ประทานข้อทรงตั้งเกิดในเรื่องพระราชนิพนธ์ทรง พระราชวิจารณ์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลตามไปนั้น เป็นพระเดชพระคุณตั้งเกล้าฯ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับได้เกล้าในข้อที่ประทานมาทุกประการ และได้แก้ไขต้นฉบับที่จะส่งไปตีพิมพ์ ตามที่ทรงทักท้วงแล้ว

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับความรู้เรื่องเมืองท่าทองที่ทรงอธิบายมาเป็นอันมาก เพราะที่ในหอสมุดแห่งชาติ มีเรื่องเมืองนครศรีธรรมราชอยู่เรื่องหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้กราบทูลไปในหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าฉบับก่อน ในหนังสือเรื่องนั้นมีข้อความมั่ว ๆ ด้วยเป็นตำนานโบราณและเกี่ยวเนื่องมาถึงเมืองเพชรบุรีด้วย เมื่อได้อ่านพระอธิบายถึงเรื่องเมืองท่าทองแล้ว กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเห็นข้อความอย่างอื่นที่จะลบส่วนใดออกไป ข้าพระพุทธเจ้าคิด ดำเนินเมืองนครศรีธรรมราช ถวายมาด้วยแล้ว

ในเรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรี จะได้ทำราชาภิเษกกับพระราชโองการหรือแปลว่านั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องกับที่ใต้ประทานพระอธิบายมา เป็นหลักสำคัญของข้าพระพุทธเจ้าต่อไป ในที่จะวินิจฉัยเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้จากหนังสือ

เรื่องที่ทรงพระดำริของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำรา
ราชานุภาพในเรื่องรูปสมฤทธค้อย้ายพระราชนิพนธ์นี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้มี
หนังสือกราบทูลขอพระอนุญาตจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์นั้นแล้ว

อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ว่า จะนำประกาศในการกรม
พระราชวังบวรสถานมงคลทูลเกล้า และคำประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธย สมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราช ดังที่ประกาศอยู่ในหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา ค้อย้าย
พระราชนิพนธ์ด้วย จะเป็นการสมควรหรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานพระ
กรุณาเพื่อทราบเกล้า ฯ

คำว่า เวียดนาม ขอประทานกราบทูลว่า เวียด คำนี้ ข้าพระพุทธเจ้า
ได้เคยพบตัวอักษรจีนที่เขาเทียบเอาไว้ด้วย ปรากฏว่าเป็นคำเดียวกับคำว่า ฮวด
ในเสียงภาษาชาวแต้จิ๋ว และเป็น ทวด ในเสียงภาษาชาวกวางตุ้ง ฮวด เป็น
ชื่อแคว้นแคว้นตอนใต้ของประเทศจีนในครั้งโบราณ ได้แก่งวางตุ้ง และกวางซี
เรียกว่า ฮวดตะวันออกและฮวดตะวันตก ส่วนเวียดนามก็คือ แคว้นฮวดใต้

ในภาษาจีนหลวง ไม่มีคำนี้แข็งแม่กง และกม จึงต้องใช้เสียงแม่กน
แทน เหตุฉะนี้ ทว่า หรือ นาม จึงเป็น นาน ทั้งนี้สมควรด้วยประการใด
ขอรับพระบารมีเป็นทพ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. S. Chulabhorn

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๔๗๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๔ ตุลาคม ได้รับแล้ว

ข้อหารือของท่าน ที่ว่าจะนำประกาศกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ที่วงศ์ศต และคำประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ดงคือ
ท้ายพระราชนิพนธ์ด้วยจะควรหรือไม่นั้น นั้นไม่สามารถจะให้ความเห็น
เฉียบขาดได้ เพราะพระราชนิพนธ์นั้นไม่เคยเห็น และคำประกาศก็จำความ
ไม่ได้ เพราะฉะนั้นจะให้ความเห็นได้แต่เพียงเป็นทางดำเนิน คือถ้าคำประกาศ
นั้นไขข้อต่อความในพระราชนิพนธ์ให้เข้าใจกว้างออกไป เช่นเดียวกับรูปทอง
สัมฤทธิ์แดงจงควรดง

ท่านอธิบายคำ เวียดนามว่า เวียด เป็นคำญวน กวางตุ้งว่า หวัด แต่จริง
ว่า อวด เป็นอันได้ทราบทางมาอย่างพอใจแล้ว ขอบใจท่านเป็นอย่างมาก

ขอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง ทักดี ดำเนินเมืองนครศรีธรรมราช ส่งไปให้
ได้อ่านแล้ว เดียวใจที่จะบอกท่านว่าฉันไม่สู้มีศรัทธาในหนังสือมากนัก ใช้จะ
เห็นว่าหนังสือซึ่งไม่มีแก่นสารเดี่ยเดยกก็ห้ามได้ แต่เห็นว่าหนังสือที่
เรียบเรียงขึ้นด้วยทางเก็บเด็กผู้ม่นอย ตามที่ ดยนิเรองนิทานจากปากผู้ใหญ่เต่า
ให้ฟังบ้าง เก็บจากหนังสือคกหัดน เช่นหนังสือถวายคนเป็นข้าพระซึ่งมักหาได้
ตามวัดเป็นต้นบ้าง พยายามเอามาร้อยกรองคิดคอกันเข้าหวังจะให้เป็นเรื่อง
พอกเดียวกับหนังสือ พงศาวดารเหนือ จึงอยู่คอกทหนังสือนั้นเป็นหนังสือเก่า

แต่ไม่เก่าดังดำไปเท่า ไฉนก็ ที่อ่านเข้าใจยากนั้นไม่ใช่เพราะจำนวนเก่าเกิน
แต่เข้าใจยากเพราะเรื่องทบทวนกันด้วย ทั้งเป็นจำนวนชาวบักซ์ไตซึ่งผิดกับ
จำนวนชาวกรุงเทพ ๆ อยู่ด้วย

ตั้งเกิดความตามท้องเรื่องในตำนาน ดูเหมือนจะกล่าวถึง ๓ สถานที่ คือ
เพชรบุรีกับกรุงศรีอยุธยาสถานที่ ๑ นครศรีธรรมราชหรือนครดอนพระ ซึ่ง
ผู้เขียนตำนานเข้าใจว่าเป็นคนละเมืองสถานที่ ๒ กับท่าทองไชยครามซึ่งเป็น
เมืองชนนครศรีธรรมราช ที่หงุดหงิดเอาไปปนเป็นนครศรีธรรมราชนั้นสถานที่ ๓
ตามความอาจให้เห็นได้โดยข้อความในตำนานนั้นแต่

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นวัคคิวงษ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ทรง
พระเมตตาประทานความเห็นด้วยเรื่องคำประกาศกรมพระราชวังบวรสถาน
มงคลที่วงกต และคำประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
ว่าจรสมควรพิมพ์หรือไม่ก็อยู่ที่ประกาศนั้น ถ้าขอข้อความในพระราชนิพนธ์
ให้เข้าใจกว้างออกไป ก็ควรลง กับได้ประทานพระวิจารณ์เรื่อง ดำเนินเมือง
นครศรีธรรมราช ฉบับที่ข้าพระพุทธเจ้าถวายไป ทรงเป็นพระเดชพระคุณ
หาที่สุดมิได้

ประกาศ ๒ ฉบับข้างบนนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านดูอีกครั้งหนึ่ง เห็น
ต้อยเกล้า ว่ามีความในบางแห่งเป็นทำนองขอข้อความในพระราชนิพนธ์
อยู่บ้าง ข้าพระพุทธเจ้าจะได้นำตงต่อท้ายพระราชนิพนธ์ และได้คัดประกาศ
๒ ฉบับนอกส่งารับหนึ่ง ถวายมาเพื่อทอศพระเนตรด้วยแล้ว

ส่วนเรื่องรูปทองสัมฤทธิ์ บุคนสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพ ได้มีลายพระหัตถ์ขอร้องพระอนุญาตให้พิมพ์คำอธิบายเรื่อง
ประวัติรูปสัมฤทธิ์ของพระองค์ท่าน ประกอบกับพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงนั้นได้ และยังทรงพระกรุณาอนุญาตให้พิมพ์รูปฉายภาพ
ทองสัมฤทธิ์ที่ทรงถ่ายไว้ได้ด้วย นอกจากนี้ ยังได้ประทานพระวิจารณ์พระราช

นิพนธ์ ๒ เรื่องที่กล่าวถึงพิมพ์อยู่ใน จ้าพระราชนิพนธ์ ๒ เรื่องนั้นผิดกันชยบกด
พระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้า ไม่ปรากฏในหนังสือหน้าจ้าทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ ไค
ทรงตั้งนิษฐานว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจะได้ทรงพระราชนิพนธ์ เมื่อบั้งอ
พ.ศ. ๒๔๓๗ แต่เรื่องพระราชวิจารณ์พงศาวดาร บอกบั้งไว้ในหนังสือหน้าจ้าทรง
พระราชนิพนธ์เมื่อ บอสนพศก และหลังศกมีหมายเลขบั้ง ๓๖ ในรัชกาล
ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๒๐ ซึ่งเป็นเวลาภายหลังทรงพระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้า ๓ บั้ง
แต่พระองค์ท่านได้ประทานพระอภิบาย ซึ่งไม่มีพระประสงค์ให้เอาไปตั้งพิมพ์
ในคำนำหนังสือซึ่งจะพิมพ์ใหม่ เป็นแต่ประทานมาเป็นการระเพาะศก ว่าที่ทรง
เห็นจ้าพระราชนิพนธ์ ๒ เรื่องผิดกันชยบกดนั้น ได้ยพระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้า
ทรงแต่งตาม "หนังสือ" พงศาวดารที่ปรากฏเป็นคำรายอยู่แต่ย คือหนังสือ
พระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม กับ พระราชพงศาวดารกรุง
รัตนโกสินทร์ ที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ แต่ง (แต่เวลานั้นยังไม่ได้พิมพ์)
รูปพระราชนิพนธ์เป็นแต่อย่างบอกบั้งเจ้านายท ไคเป็นวงหน้ามาแต่ตั้งกรุงศรี
อยุธยา กับอภิบายเหตุที่เจ้านายเหล่านั้นไคเป็นวงหน้า มาปรากฏพระราชวินิจฉัย
เป็นข้อสำคัญอยู่ข้างท้าย จ้ากรมพระราชวังบวรวิชัยชาญเป็นวงหน้าซึ่งมิได้เป็น
พระราชโอรสพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ และพระเจ้าแผ่นดินมิได้ทรงเลือกเอง เป็น
ที่ ๓ (คือองค์แรก) ตั้งแต่ตั้งกรุงทวารวดีจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์บั้งนี้ อันเป็น
ความจริงที่มีใครมิไครู้ จึงทรงพระราชนิพนธ์พศุจน์ให้เห็นประจักษ์ ความล่อ
ให้เห็นว่า คงทรงพระราชนิพนธ์เมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญหนึ่งไป
อาศัยอยู่ ณ สถานกงสุตอังกฤษ ในบั้งอ พ.ศ. ๒๔๓๗ มิใช่ทรงพระราชนิพนธ์
เมื่อกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญที่วงศ์ค ใน พ.ศ. ๒๔๒๗ เพราะคงหลังมี
พระราชนิพนธ์พระบรมราชาธิบายเรื่องวงหน้าอยู่ในประกาศตั้งสมเด็จพระบรม
โอรสาธิราช แต่พระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้าที่จะพิมพ์ ทรงแต่งสำหรับให้อ่าน

กนกไทน์ พระองค์ท่านไม่ทรงทราบ เพราะยังทรงพระเยาว์อยู่ แค่มดโตพิมพ์
โฆษณาต่อให้เห็นว่าดำหรับแต่ให้ทราบกันเพียงในมณฑลจำกัด พระองค์ท่าน
จึงทรงเห็นว่าการที่จะพิมพ์พระราชนิพนธ์เรื่องวงหน้า ควรบอกสักกราช เช่นว่า
สันนิษฐานว่าทรงพระราชนิพนธ์ เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๓๗ ใจด้วย ถ้าไม่บอก
สมัยที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ด้วย ทรงเกรงว่า นักเรียนในสมัยนั้นไม่รู้เกล้าเงื่อน
ละครที่พระปรีชาญาณของสมเด็จพระพุทธเจ้าหัวดวง เพราะสักกราชแต่คงเรื่อง
พงศาวดารในพระราชนิพนธ์นั้น เป็นแต่ทรงคัดมาจากหนังสือพระราชพงศาวดาร
ไม่ตรงกับที่มาดอบได้เป็นหลักฐานเมื่อภายหลังมื่ออยู่หลายแห่ง ดั่งอนพระราช
นิพนธ์วิจารณ์พงศาวดารนั้น ทรงพระราชวินิจฉัยตลอดเรื่อง ผิดกับเรื่องวงหน้า
ด้วยประการดังนี้ พระองค์ท่านจึงทรงสันนิษฐานว่า เห็นจะทรงพระราชนิพนธ์ใน
สมัยเมื่อแรกตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ เพราะการศึกษาพงศาวดารเริ่มพินชน
แต่สมัยนั้น

ตามทีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษรภาพทรงพระ
กรุณาประทานความเห็นมาน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ว่า ถึงแม้พระราช
นิพนธ์วิจารณ์พงศาวดาร จะได้ทรงแต่งภายหลังพระราชนิพนธ์วิจารณ์เรื่องวง
หน้า แต่คิดเหมือนจะทรงแต่งเป็นการไขข้อความเรื่องวงหน้า ข้าพระพุทธเจ้า
จึงคงรูปพิมพ์เรื่องพระราชนิพนธ์วิจารณ์พระราชพงศาวดารไว้ก่อน และพิมพ์
พระราชนิพนธ์วิจารณ์เรื่องวงหน้าไว้หลัง เพราะเรื่องจะได้ติดต่อกัน ดังที่ได้
ทรงพระกรุณาประทานพระตำรามาแล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อ. ย. น. บ. ม. พ. อ.*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

พระยาอนมานราชชน

ฉันเคยได้ค้นหาเศษผ้าต่าง ๆ ให้ท่าน เพื่อจะได้เห็นตัวจริงประกอบคำที่
ฉันบอกให้เข้าใจชัดเจน ได้ส่งมาให้หมดแล้ว เว้นแต่ผ้าตาตระกำใหม่หาเศษไม่ได้
ได้ส่งผืนผ้ามาให้ท่านดู เมื่อท่านดูแล้วขอให้ส่งกลับคืนไป แต่ส่งจนเศษผ้า
อย่างอื่นที่ท่านเอาใจได้ ตีใจที่ไดเศษผ้ารวทองปักห่อมาให้ท่านด้วย ฉันก็
พูดผิดไปด้วยเข้าใจว่ารวทองนั้นทำด้วยไหมทอง แต่ค้นหาเศษผ้าได้มา
พิจารณาดู เห็นไม่ใช่ไหมทอง เป็นเส้นทองแดงที่เคียว

อนึ่งนักชนมาได้ว่า ผ้าส้มปัก นั้นเป็นสองชนิด คือผ้าส้มปักตายดำหรือ
นุ่งเคี่ยมยศชนิดหนึ่ง กับผ้าส้มปักใหม่ดำหรือนุ่งเข้าเฝ้าเจตาศกตชนิดหนึ่ง ผ้า
ส้มปักใหม่นั้น ได้ขแรงมาให้ท่านทราบโดยละเอียดแล้ว และจะขแรงให้ท่านทราบ
คือไปอีกว่า อันผ้าส้มปักใหม่นั้น เขาไม่นุ่งกันมาแต่บ้านมิได้ เขามานุ่งกันเขา
ในพระราชวังเจตาศกตจะเข้าเฝ้า ออกจากเฝ้าแล้วก็ผลัด เห็นจะเพื่อรักษา
ไม่ให้ทรุดโทรมไปเสียเร็ว เห็นจะเป็นของหายาก ส่วนผ้าส้มปักตายนั้นเห็นเรียก
แต่ในหมาย ดูที่เขานุ่งกันจริงเขาก็นุ่งผ้าชนิดที่เรียกว่า เกี้ยวฉาย จนทำให้
เข้าใจไปว่า ผ้าส้มปักตายกับผ้าเกี้ยวฉายเป็นผ้าชนิดเดียวกัน จนกระทั่งเรียก

ของเก่าที่คงในมาตุ ฌเขียมมาตายคิดออกมาด้วยฉนหนง มีขนาดกว้างยาว
เท่ากัยดัมบั๊กใหม่ แดงเพดาระกตางเหมือนดัมบั๊กใหม่ จึงได้เข้าใจว่ามัดดัมบั๊ก
ตายนนมต่างหาก แต่นุงแด้วตูกคงเหมือนกบเกี่ยวตาย เขาจึงนุงเกี่ยวตายแทน
ดัมบั๊กตายจริง ๆ เห็นจะหา นุงยาก ในเรื่อง ราชภักเชก นั้น เห็นจะพูดหมายถึ
ดัมบั๊กตาย แต่ดัมบั๊กตายจะถอยตายเป็นขนัยศ้อย่างไรหรือไม่ นันไม่ทราบ
เกิดไม่ทันเจดตาทเขาไซกน แต่เชื่อว่าเห็นจะไม่ม่กำหนด เพราะเอาผ่าเกี่ยวใช้
นุงแทนกไม่เห็นเดออกกนทว่าใครจะต้องนุงตายชนิดไร

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๔

พระยาอนมานราชชน

เศษผ้าตัวอย่างซึ่งให้ท่านมานั้น ท่านจะสังเกตเห็นได้ว่า อย่างนั้น
ทองมาก อย่างเดงนั้นทองน้อย ในกรณีอื่นนั้นได้ทราบจากนายบุษย์มรินทร์
ซึ่งเขาไปเต้าเรียนอยู่ที่เมืองอินเดียนาน เขาว่าผ้าทองอย่างดีและอย่างเดงนั้น
นับกันว่าทองด้วยไหมทองก็กระบิด ถ้าเป็นไหมทองมากกระบิดทองก็พันไหมชนิด
เห็นทองมาก จัดว่าเป็นของดีราคาแพง ถ้าเป็นไหมทองน้อยกระบิดก็พันไหมห่าง
เห็นทองน้อย จัดว่าเป็นของเดงราคาถูก ทั้งนี้เป็นของดี ของกตาง ของเดง
ราคาสูงค่าเป็นชั้น ๆ ถัดตามกระบิดไหมทอง

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระริศรา
นวัตติวงศ์ ทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกในพระเดชพระคุณเป็นต้นเกล้า ที่ได้ทรงพระเมตตา
ประทานตัวอย่างผ้าต่าง ๆ มาให้ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นความจริงประกอบกับคำ
ทรงอธิบายใจแล้ว เวลานั้นข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจเรื่องผ้าเหล่านั้น ได้ชัดเจนจน
ผิดกว่าเมื่อครั้งที่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่ได้เห็นตัวอย่างผ้า ข้าพระพุทธเจ้า
ขอประทานถวายผ้าคาดระกำใหม่ที่ประทาน คืนมาพร้อมกับหนังสือขอ
ข้าพระพุทธเจ้าเดบบน

ในชั้นเดิมเมื่อได้เห็นตัวอย่างระกำใหม่ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกเฉยอยู่ในคำว่า
ระกำ เพราะเห็นแต่ชื่อ คงเป็นคำไทย คือเมื่อได้เห็นตัวอย่างจริง ข้าพระพุทธเจ้า
เฉลียวใจว่า จะเป็นภาษาแขกอีกเป็นแน่ จึงได้ขอค้นในพจนานุกรมภาษามลายู
ก็พบคำว่า ระกำ แปลว่า เขียนลวดลายบนผืนผ้า เขียนลวดลายให้ชัดต่าง
หากบนลายปักทองที่ในผืนผ้า ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดภาษาอังกฤษถวายมาเพื่อ
ทอศพระเนตรด้วย Rakam (Arab) Painting on cloth; painted as distinct
from embroidered designs on cloth.

อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าพบหนังสือเก่า เขียนคำ เกณฑ์ เป็น เกษ อยู่
หลายแห่ง ในพระราชพงศาวดารฉบับทรงชำระในรัชกาลที่ ๓ ฉบับจุลศักราช
๑๑๕๗ ซึ่งเจ้าหน้าที่ในหอสมุดเข้าใจว่าเป็นลายมือในสมัยนั้น เมื่อถึงคำว่า

เกณฑ์ทพ กเขียนว่า เกณฑ์ ทุกแห่ง ถ้าว่าเกณฑ์ทพเป็นคำที่ถูกต้อง ก็คงจะ
เขียนอย่างนี้ เหตุที่ต่างกันอยู่บ้าง นอกจากนั้น คำว่า ษณฺฑูร ก็เขียนเป็น ษณฺฑู
ทุกแห่ง

ในเรื่องคำว่า เกณฑ์ นี้ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร เคยสันนิษฐานว่า
ในความที่หมายถึงการใช้คำตั้งบังคับ ทรงเห็นว่ามาจาก เกษ ในภาษาเขมร
ซึ่งหมายถึงความขยันในคำว่า กฎเกณฑ์ ทรงเข้าใจว่า เนื่องจากคำว่า
เกณฑ์ ในภาษาล้านนา ซึ่งแปลว่า จุดภายในวง คำนี้เข้ามาในภาษาไทย
โดยทาง ไทลื้อคำศัพท์

ตามที่หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ทรงสันนิษฐานมานี้ ดูได้เหตุผลเข้ากับ
ที่หนังสือเก่าเขียนว่า เกษ ใดศ เพราะเจ้าพระพุทธรเจ้าได้เคยค้นคำว่า เกษ และ
ทัษ ในภาษาไทยพวกอื่น ก็ไม่ปรากฏว่า สองคำนี้ มีความหมายว่า เกณฑ์
และ ทัฬห นอกจาก ทัษ ก็แปลว่า กระทั่งที่ปัก เท่านั้น คำเขมรและคำไทยมี
การยืมกันสืบต้นมากจนเจ้าพระพุทธรเจ้าไม่กล้าตกลงใจในบางคำว่า ไทยยืมจาก
เขมร หรือเขมรยืมไปจากไทย แต่ในคำ เกษทัษ สองคำนี้ เมื่อไม่ปรากฏว่า
มีอยู่ในภาษาไทยพวกอื่น ก็น่าจะเป็นภาษาเขมร แต่เจ้าพระพุทธรเจ้ายังไม่
มีโอกาสสอบถามทางภาษามอญ เพื่อยืนยันคำ เกษทัษ ว่ามาจากภาษาเขมร

เกณฑ์ ในความหมายที่ว่า กฎเกณฑ์ หรือเขาอย่างนั้นอย่างนี้เป็น
เกณฑ์ คงถูกต้องอย่างหม่อมเจ้าวรรณไวทยากรทรงสันนิษฐาน ว่ามาจาก
เกณฑ์ ซึ่งเห็นจะเป็นคำเดียวกับคำว่า centre ในภาษาอังกฤษ บางทีรูป
เกษ ในคำค้นไม่ช่วย เพราะคู่สังเกตตา ๆ ไป ผู้เขียนในภายหลังจึงเอาเข้ารูป
เดียวกับคำว่า เกณฑ์ เป็นคำเดียวกัน

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานทราบเกล้า ๆ คำต่อไปนี้ด้วย

พระเอกบาท พระเสนาธิปัตย์ ทราบเกล้า ๆ แค่ว่า เป็นเครื่องสูง
เพียงเท่านั้น เมื่อคราวชำระปทานุกรมถึงคำว่า กรรณิรมย์ เจ้าหน้าที่ได้สอบถาม
ไปทางพระยาเทวาธิราช พระยาเทวาธิราชตอบมาว่า กรรณิรมย์ บางทีเขียน
ว่า กรรณิรม แปลว่า ฉัตรขาวมี ๔ องค์ เป็นฉัตรผ้าขาว ๗ ชั้น สำหรับปัก
พระคชาธาร ซึ่งพราหมณ์ถวายแทนประชาชน ในงานพระบรมราชาภิเษก
อีก ๓ องค์เป็นฉัตรผ้าขาวเหมือนกัน แต่มีอักษรและเป็นฉัตร ๕ ชั้น คือ
(ก) พระเสนาธิปัตย์ เห็นจะสำหรับทัพหลวง (ข) พระฉัตรไชย เห็น
จะสำหรับวังหน้า (ค) พระเอกบาท เห็นจะสำหรับวังหลัง

ตามคำอธิบายนี้ คงได้ความว่า เป็นเครื่องหมายกองทัพเพื่อให้ทราบ
ว่าเป็นทัพผู้ใด แต่ในหนังสือพระราชพงศาวดารถึงเวลาพระเจ้าแผ่นดินหรือ
พระมหากษัตริย์เสด็จออกทัพ ก็ไม่ปรากฏว่ามีกล่าวไว้ ดูเหมือนจะปรากฏก็แต่
ในรายการวิจารณ์พระบรมมหารัชมหาราชใหญ่เท่านั้น ในพระนิพนธ์ของพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เรื่อง ลิลิตราชาภิเษก ทรงกล่าวไว้
ในที่แห่งหนึ่งว่า

เชิญฉัตรชัยเทือกทั้ง	เสมา ธิปัตย์เอิบ
เอกบาทศักดิ์สิทธิ์มหา	ไชยคไต้
โกศัยเสวตถมอา	คมกนก ยันตรเอิบ
คลังขงคยธระฉัตรใช้	เช็ดชั้นบัญญัติ

ตามความในโคลงบทนี้ พระเอกบาทและพระเสนาธิปัตย์มีห้าชั้น และ
ทำด้วยแพรขาวดงเดชยันตรทอง ใช้เป็นฉัตรในสงคราม

มีท่านผู้หนึ่งสงสัยว่า กรรมกรรม จะเปลี่ยนไปจากคำว่า อภิรม เพราะ
มักของรักษาเครื่องตั้งอยู่ในท่าเหยบขาราชการ และยังมีเครื่องตั้ง เช่น พระ
อภิรมชุมสาย อยู่

เกอ ในปทานุกรมคราวที่แล้วมา ตกลงแปลว่า แก้วประดับ แต่
ข้อความที่ข้าพระพุทธเจ้าพบในหนังสือเรื่องพระเมรุ มีความอยู่หลายแห่งว่า
ไม่ย่อเกจ เลี้ยวตามเกจ ผูกเสากเกจประดับ เอาเหลี่ยมเกจ มุขประตูกะระจิง
เกจ ซึ่งถ้าเป็นแก้วประดับ ก็คงอยู่ในที่ใดที่หนึ่งโดยฉะเพาะ

ขนนกการเวก นกการเวกตามหนังสือเก่า ก็ว่าเป็นนกในป่าหิมพาน
ไม่มีใครเห็นตัว เพียงแต่กล่าวอ้างเรื่องเลี้ยงหงวนเพราะ ที่ได้ชมนามากถ้าอันว่า
ต้องทำพิธีโดยทำร้ายวันไวบนยอดไม้ เอาขันได้นำไปวางไว้ นกการเวกจะมา
อาบน้ำในขัน แล้วตั้งศพนดวงใจให้ ขนนกการเวกนี้จึงได้ชื่อจากตายเป็นทอง
ได้ ข้าพระพุทธเจ้าให้เจ้าหน้าที่ค้นหารูปและคำอธิบายในหนังสือเก่าถึงเรื่อง
นกการเวก คงได้ความดังนี้

(๓) ใน คัมภีร์ปัญญาสุทนี (อรรถกถาแก้พระบาติมชฌิมนิกาय)
ภาค ๓ หน้า ๓๕๒ ว่า (ก) ถิ่นมะม่วงสุก ษณิกทมิ่งหงวน เขาจะงอยปาก
เจาะจับน้ำรดที่ไหลออก (ข) ถ้าอยู่ดำพังคดเดียวไม่ร้อง คอได้เห็นพวกที่อื่น
จึงจะส่งเสียงอันไพเราะ

(๔) สมุด ภาพสัตว์หิมพานต์ (ที่หอจสิรญาณ) มีสองเล่ม เรียกว่า
นกการเวก ทั้งสองเล่ม รูปก็เหมือนกันทั้งสองแห่ง คือ

ก. มีหัว มือ และคัน เหมือนครุฑ

ข. บินอยู่ที่สองข้างสระโปก

ค. ขนหางคล้ายใบมะขาม ขาดอย่างขนนกยูง

(๓) ส้มุต ภาพรอยพระพุทธรูป (หอวชิรญาณ) ระบายด้วยสี
ในรัชกาลที่ ๓ เขียนรูปมีลักษณะดังนี้

ก. คอยาว และหัวเหมือนนกกะทูน

ข. ขนหางเป็นพวงเหมือนไก่

ค. ขายาวเหมือนนกกะเรียน

ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจว่า ขนนกการเวกที่มีปรากฏชื่ออยู่ในหนังสือเก่า
เช่นในกฎเรื่อง ตั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราชกรุงธนบุรี มีคำว่า ขนนก
การเวก รวมอยู่ในเครื่องราชูปโภคที่พระราชทานออกไป คือ พระมาลา
ทองคำอย่างฝรั่งเหลือง พระเกี้ยวทองคำ พระยอดทองคำ พระยีกาทองคำ
หนัก ๒ ตำลึง มีขนนกการเวกองค์ ๓ คืบ คืบเป็นขนนกการเวกที่มีคิ้ว
จริง บางทีจะเป็นนกที่ฝรั่งเรียกว่า paradise bird ซึ่งแปลกันโดยอนุโตมว่า
นกการเวก

กาเขน ข้าพระพุทธเจ้าพบในหนังสือ วชิรญาณ แห่งหนึ่งว่า พระแก้ว
กาเขน และพบในลิลิตพระพรหมมุนี ถึงเสนาบดีพม่าว่า ประค้ำกาเขนขางไม้
ใหญ่ ขอประทานทราบเกล้าฯ กาเขน นิตย

สมควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อภิบาลมณฑล*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๗

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๖ เรื่องต่างๆ และคำถามต่างๆ นั้น ได้รับแล้ว
ท่านค้นได้ว่าคำ ระกำ เป็นคำแซกหนักมาก ฉันก็คิดว่าเป็นคำไทยอยู่จน
ท่านบอก ขอตำราภาพว่าเขาเรียกกันเป็นพ้องว่า ตาตระกำ เท่านั้นเป็น
เข้าใจกัน ที่เรียกว่า ตาตระกำใหม่ นั้นเป็นเรียกอย่างถ้วน ก็ไม่ผิด เพราะ
คำระกำนั้นเขียนเป็นจมหาดด้วยได้ ระกำใหม่แต่งตั้งว่าระกำด้วยใหม่

เกณฑ์ คำณนเคยุนมาที่หนึ่งแล้ว พอเขียนลงไปก็สะดุดหยุดคิดว่า
แปลว่าอะไร ตรวจพจนานุกรมภาษาบาลีไม่ได้เรื่อง ไม่รู้จะเขียนอย่างไร
ก็ทำตามเคย แต่จะคิดว่า เกษ หรือ เกษทร อะไรเป็นถูกก็แปลกอยู่
หนักหนา หาหลักที่จะวางใจลงไปไม่ได้ ต้องระงับไว้

ทัพ ขอให้ท่านสังเกตคำอันหนึ่ง ซึ่งพูดกันอยู่ว่า ทัพพะสัมภารช เกรง
ว่าคำ ทัพ ซึ่งหมายความว่าเรือนก็จะสกัดตัว พ ด้วย

กรรมกรรมย์ ชื่อเขียนต่าง ๆ กันหลายอย่าง ไม่ทราบว่าจะอย่างไร
จะถูก คิดว่าเป็นด้วยเขียนตามเสียงที่เรียกกัน แต่แต่ใครจะเห็นควรเขียน
อย่างไร แม้แต่เสียงที่เรียกกันต่างกันเสียแล้ว ตามทณนเคยไดยนมา เรียก
กันว่า พระกนิกรรม ก็มี พระกนิกรรม ก็มี แต่เป็นแน่จะต้องคำประกอบ
กัน คือ อกรรม หรือ อกรรม ซึ่งหมายความว่ามี อัตร นั้นคำหนึ่ง กับ อีก
คำหนึ่ง จะหมายความว่ามี อัตรกันภัย กระมัง เพราะฉนั้นลงยันตร์ เชิญนำ
หน้าพระราชาชน เข้าใจว่าเป็นเครื่องรางอย่างหนึ่ง หรือต่างที่จะเป็น กรรมกรรม

หมายความว่า ลัทธิเข้ากรรมก็จะไม่ได้ เพราะเคยเห็นเขาเข้ากรรมด้วยเต็มมือ
มักชกรรมเป็นต้น นี่บอกความที่เห็นอยู่ในสมัยนี้ ถ้าจะเอาไปปรับกับสมัยเก่า
เช่นสมัย กฎมณเฑียรบาล คงลงกันไม่ได้ สมัยก่อน ๆ ก็นิยม จะมดกษณ
เป็นอย่างไรหาทราบไม่ ก็นิยม สมัยนี้เป็นนคร ๕ ชั้น หุ่นผ้าขาว (ได้ตรวจ
ชีวิตแล้ว ไม่ใช่แพ) ลงยันตร์เงินทอง มีดาร์บเป็น ๓ คน มีข้อต่างกันดังนี้

๑. เสนาธิปัต - ปัตริ ะไรจะถูกแฉะหมายความว่าอย่างไรก็ไม่
ทราบ ได้ค้นปทานุกรมสังกฤตศาสตร์พทอน แต่ไปเจอไปเห็นศัพท์ เสนาธิปัตย
ซึ่งเขาแปลว่าที่บัญชาการทัพ ทำให้นึกว่าต่างที่จะเป็นศัพท์ตนเอง หาก
ฟังกันเกิดอนคตาดเรียกผิดไป สันนิษฐานว่าเดิมจะเป็นร่วมชาวกันจอมพล คือ
พระเจ้าแผ่นดิน ให้เป็นที่ตั้งแฉะหมายได้กรรมัง

๒. อัครไชย ไม่มีปัญหา

๓. เกวฬาย หรือ เกวฬาย ก็เรียก ชอนเห็นได้วาเกิดอนคตาด
พาย เป็นคำไม้ดี จะต้องเป็นคำผิด เชื่อว่า พาย ถูก แต่คำ เกวฬ จะแปลว่า
กระไร ย่าใจที่พบคำ เสนาธิปัตย จึงพลิกปทานุกรมสังกฤตค้นหาดูอีก เห็น
คำ กว ฤ เป็นใกล้ที่สุด เขาแปลให้ได้ว่าสี Color ถ้าประกอบกับคำ
พาท ว่านำไป อาจเป็นชงหรือร้อมก็อาจเป็นได้ เป็นอันได้ความพอใจเพียง
เล็กน้อย

ทบทวนปัญหาเกิดขึ้นในใจว่า เหตุใดพระกษัตริย์ จึงได้มี ๓ คน เมื่อกคิดว่า
ถ้าเดิมเป็นร่วมเครื่องหมายแม่ทัพแล้ว อาจจะเป็นสำหรับกันแม่ทัพหน้าคนหนึ่ง
แม่ทัพหลังคนหนึ่ง แม่ทัพหลังคนหนึ่ง ฉะนั้นก็ได้ ถึงยุคใหม่วงหน้าวงหลัง
แล้วเอามารวมใช้ ในวังหลวงทั้ง ๓ คน แล้วเคยคิดเป็นธรรมเนียมก่อนไม่ออก

เช่นเดียวกับธง กระบี่ ขลุ่ย พิณ เห็นรูปนฤทธีพระเบญจพระนครวัด ทิวทัศน์
ใช้ของรูปตั้ง ทิวทัศน์ใช้ของรูปครุฑ ทราบระทับชาติประจำตำแหน่งวงหน้า
ของเราแต่ก่อนก็เป็นรูปพระรถกษัตริย์ทรงหนุมาน พาให้เชื่อว่ากระบี่กระบอง
วงหน้า เมื่อยุคใหม่วงหน้ายกมารวมวงหน้า เดียวยุคก่อนหน้าเหมือนกัน
แต่เป็นเตาทองนูน อาจไม่เป็นเช่นงานเดี๋ยวก่อน เป็นแค่แจ้งความคิดให้ท่าน
ทราบเท่านั้น

อนึ่งคนเชิญพระกรรภักดิ์มานั้น แต่งตัวสง่ามั่งคั่งงามมีขลุ่ย เป่า
เล่นมากฎพจนชาว สวมหมวกทรงประพาศชาวมีขลุ่ย

เกอ ถ้ามาในทางจีนคือหมายความว่าแก้ระดับ ถ้าไปในทางข้าง
ตั้งได้ก็ยกขึ้น ตั้งแผ่นผนังเช่นนี้ เรียกว่า เกอ ยกเกอ

ย่อเกอ ดังที่เรียก กะเปาะ ยกกะเปาะ ย่อกะเปาะ ดังคนเรียกว่า เกลด
กม แปดได้แปดต้องแยกอยู่ฉะนี้ ดังที่ชื่อที่ข้างเรียกจะผิดเพี้ยนจากอะไรมา
เดี๋ยวก่อนก็ได้

นกกการเวก ตามที่พูดกันนั้นพิสดารมาก เหตุด้วยเมืองเราไม่มี เหมือน
ราชธานี เราก็ดูพิสดารมาก เมื่อได้ตัวเป็นเข้ามา บอกว่า นี่แหดระราชธานี
ก็ไม่เชื่อ เพราะไม่เหมือนกับที่เค้าเขียนไว้ ใน ตำราสัตว์หิมพาน ซึ่งทำรูปนกก
การเวกหัวเป็นนกกตัวเป็นครุฑนั้น เพื่อจะดักเขาไปเข้าคู่กับนกกที่นั้นขึ้นมา
เพราะชอบมันคดองกันดีเหมาะ เปน ที่มันจะมา การวิก ได้วางแบบลงไป
แล้วให้นกกที่นั้นมาหัวเป็นนกกตัวเป็นครุฑ เพราะมันมีไม้เท้า ถ้าไม่เช่นนั้น
ไม่มีมือจะถือไม้เท้า เมื่อเป็นดังนั้น ก็ต้องวางรูปนกกการวิกให้เป็นไปตามกัน
ที่จริงได้คนหนึ่งชื่อทางบาดคูนกที่นั้นมานวนกเดินพักหนึ่งแล้ว ได้ความว่าเป็น

นกปากยาวดุจไม้ท้าวเทียวจ้องอยู่บน ไบบัว ตัวเล็กผิดคาดแต่ไม้พิศดาร
อะไร จะเป็นพวกนกปากซ่อมหรืออะไรเทือกนั้น หดกทจะหานกการเวกคือ
จริงกมชนนการเวกซึ่งไซ้เดียบพระมาตจาเป็นหดกอยู่ เมื่อรัชชกาลที่ ๕ ได้
คือจริงเป็นนกยดได้มชนคิบริบูรณเข้ามา คือ paradise bird นนเอง ทรงจัด
เอาชนเกาะคอนมตาม ให้เตกถือน่ายานมาศในงามดมเด็จเจ้าฟ้าไต้กนก คือก
นยหนึ่งชนนการเวกซึ่งไซ้เดียบพระมาตจานั้น เรียกว่า ชนนกฉายภักษกม
(ดูหมายท้ายหนังสือพระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวง
นรินทรเทวี) ที่ได้นามเช่นนั้นก็เพราะพูดกันว่า นกการเวกมันตั้งอยู่อยู่บนฟ้า
กินดมเป็นภักษาหาร

เสนาะเสียงสำเนียงนกการเวก

ออกจากเมฆแซ่ซ้องร้องถวาย

(รามเกียรติ์)

กาเยน เขาว่าเป็นยางไม้ชนิดหนึ่ง จะเกิดจรมัทไเหนไม้ทราว เห็นทำ
เป็นพระพุทธรูปและถูกประกำมาแต่เมืองพระมาเนียง ๆ ดีเหตองแก่ นาคตาย
แก้ว ถ้าจะเปรียบ ให้ โทดกคตายชนกตองเมชอมชนิดที่ไต้ ซึ่งเราเรียกว่า
อำพัน หรือตางที่จะเป็นสังเคียวกนด้วยซ้ำไป

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นุกติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ตามสายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘ ทรงพระปรารภ
แถมพระฉนวนถึงพระนามพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรพินทุเพญภาค
ตามทิวตรงตั้งลงเป็นหลักฐานมานั้น ข้าพระพุทธเจ้ามีความเห็นพ้องตรงทรง
พระดำริและจะได้พิมพ์พระนามพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอรพินทุเพญภาค
ตาม

ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นป้ายร้านค้าขายแห่งหนึ่งว่า ห้างสรรพานิช
ได้มีผู้คิดว่าฉนวนรูปนี้ไม่ชอบด้วยหลักภาษาบ้าง ควรจะเป็น สรรพพานิช
แต่ก็ดูทราบเกล้าฯ มาว่าเจ้าของห้างดูเหมือนจะชื่อ สัน หรือ สรร ดรรพานิช
ก็ขอ สรรพานิช หากได้มุ่งหมายให้เป็น สรรพพานิช ไม่

ควรไม่ควรแล้วแต่จะไปรบกวนเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๗๘

พระยาอนุมานราชธนู

เรื่องเขียนพระนามพระองค์เจ้าอรพินทุ์เพญภาคนั้น ยังไม่ลงตั้งดี ตาม
หนังสือของท่านรับรองว่าจะเขียนอรพินทุ์เพญภาค แต่ท่านได้สังเกตหรือไม่
ในคำท้ายเขียน ภาค กนกม เขียน ภาคย์ กม พระองค์ท่านทรงเช่น ภาคย์
ฉนั้นจนท่านเขียน ภาคย์ ตามที่ทรงเช่น ท่านรับรองเป็น ภาค ความจริงไม่ผิด
ทั้งต้องอย่าง แต่จะเอาอย่างไรแน่ จะได้เขียนไปให้เหมือนกัน ตามที่ตามจู่
มาออกที่หนังสือ เพราะเกรงว่าท่านจะไม่สังเกตเห็น

อันการเขียนชื่อนนยากนักที่จะให้ถูก เช่น สรรพพานิช เขาเขียนไว้แต่
โดยตั้งใจให้เป็นนายตำรวจพ่อค้า ยังมีคนเห็นว่าผิด คิดแก้เป็น สรรพพานิช
พ่อค้าทุกตั้งไปได้ ถ้าได้แต่เพียงมาแล้ว ก็ผิดที่จะเขียนเป็นอักษรให้ถูกได้

พร

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๗๕

พระยาอนมมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๖ บอกเรื่องศัพทพพระราชนิพนธ์วิจารณ์
พงศาวดาร กับพระราชนิพนธ์วิจารณ์เรื่องวงหนานัน ไครบทราบความแจ้ง
การเก็บพระราชนิพนธ์มาศัพทพเสียให้หมดนั้น เป็นการดีควรกระทำ
แต่การที่จะเรียงลำดับเอาเรื่องไรไว้อก่อนไว้อหลังนั้น อาจทำได้โดยอเนกนัย เช่น
จะเรียงตามวันที่ทรงพระราชนิพนธ์ก็ได้ หรือจะเรียงตามเรื่องเก่าเอาไว้อหน้า
เรื่องใหม่เอาไว้อหลังก็เห็นว่าได้ ไม่เห็นขัดขวางอะไร

ว่าจำเพาะหนังสือซึ่งคิดจะศัพทพ ในคราวนี้ เรียงตามเรื่องดีกว่าเรียง
ตามวัน ด้วยเป็นหนังสือหลายฉบับอันเกี่ยวกันกับเก็บเอามาประคิดประต่อ
ถ้าเรียงตามวันแล้วเรื่องจะไขว้เขวกระจายกระจายแตกกันไปหมด

ประกาศเรื่องซึ่งท่านคิดตั้งใจตกลงว่าควรเอาดังนั้น นั้นควรดู
ความซึ่งท่านคิดให้ไปก็เห็นชอบด้วยว่าควรเอาดัง แต่สงสัยในถ้อยคำอยู่มาก
เช่นพระนามพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ในประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธย
รู้ดีกว่าผิดกับที่ตนจำไว้ได้เป็นหลายแห่ง จะให้ตัวอย่างสักแห่งหนึ่ง เช่น สุธา
ธิการสังสกฤษดี นั้นจำได้ว่า สุภาธิการรังสกฤษดี ผิดกันไม่ใช่เล็กน้อย และ
ดังเกิดไต่ถามแก้อักษรไปแล้วหลายแห่งด้วย เช่น พิณิตประชานารถ ก็แก้เป็น
พิณิจ เพราะไม่รู้ว่าคำ พิณิต สกต ค มีในโลก ขอท่านจงระวังให้ดีขึ้น

ถ้าเนาประกาศทั้งสองฉบับซึ่งคิดไปให้คนหนึ่งไว้ว่าคัดจากกฎหมาย ย่อมคัด
ลอกกันไปหลายต่อกว่าจะถึงกฎหมายซึ่งเอาไปตีพิมพ์รวม ถ้าหากมีคนแดงต
ดั่งเคสแก้ตัวอย่างทาบไล่ที หอสมุดจะเจ็บมากที่สุด ขอให้ท่านเลือกดูต้นฉบับที่
ใกล้เคียงที่สุด เช่น ราชกิจจานุเบกษา กับนักได้อากรมพระธรรมนูญฉบับทรงเก็บ
ประกาศต่าง ๆ รวมตีพิมพ์ไว้กัน โดยได้ทรงตรวจเองอย่างถี่ถ้วน หนังสือ
ซึ่งออกขอมาแต่ก่อนนั้นและ จะพึงพอใจได้ จะไปเทียบคัดเอาหนังสือซึ่งออกกันต่อ ๆ
ไปตั้ง ๑๐ ค่อแล้วมาลง เห็นเป็นอันตรายที่สุด

พระตำราตั้งเล่มเต็กรมพระยาตำรา ซึ่งครั้งทักว่าพระราชวิจารณ์เรื่อง
ฉันทศาสตร์ราชบัณฑิตนั้น ไม่ยากอะไร ที่ไหนมีคดงฟุคโนตเรียกว่าสอบใหม่ได้ความ
ภายหลังว่าเช่นนั้น ก็แต่จกกัน

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรา
นุกัตติวงศ์ ทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๐ เดือนนี้ รวม ๒ ฉบับ
ทรงทักท้วงการเขียนพระนามพระองค์เจ้าอรพินท์เพญภาค กับประกาศของ
ระบบทษาพระพุทธเจ้าถวายไป ความยังอุปตาสถาตเกิดอนอยู่หลายแห่งนั้น
ทราบดีแล้ว

การเขียนพระนามพระองค์เจ้าอรพินท์เพญภาคนั้น นับแต่วันทษาพระ
พุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ทรงแนะนำ ให้เขียนตามตายเซ็นของพระองค์ท่าน
ข้าพระพุทธเจ้าก็ตั้งใจว่าจะเขียนตามนั้น ถึงกับได้บอกเจ้าพนักงานบางคน
ให้บริวารไว้แล้ว แต่ครั้นถึงคราวทำหนังสือถวายครั้งต่อมาอนมบางคน
เกี่ยวข้องกับพระนามนี้ ก็ยังคงเขียนพระนาม อรพินท์เพญภาคย์ เป็น อรพินท์
เพญภาค อยู่อีก ทั้งนี้ไปโดยข้าพระพุทธเจ้ามิได้ตั้งใจจะฝ่าฝืน แต่ขอ
ประทานรับสารภาพว่า เป็นเพราะขาดความตั้งใจ ซึ่งต่อไปจะเป็นบทเรียนสอน
ให้ข้าพระพุทธเจ้ามีความระมัดระวังมากขึ้น

ส่วนประกาศของระบบนั้น เมื่อก่อนที่จะส่งให้เจ้าหน้าทศด ข้าพระ
พุทธเจ้าก็ได้อ่านแล้ว แต่อ่านอย่างทเรียกว่าเอาความ และพออ่านไปถึงพระ
ปรมาภิไธยอันเป็นภาษามคธ ก็ได้อ่านข้ามไปเสีย ฝ่ายเจ้าหน้าทศดก็ได้อัด
ตรงตามต้นฉบับคัดออกจนตัวสกัดการันต์ เสร็จแล้วรีบส่งไปถวาย โดยมีต้น

จะได้สอบถามให้ละเอียดถี่ถ้วน เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ทักท้วง
เรื่องนั้น จึงได้เอาคณະระบบมาพิจารณาดูอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ก็ได้เห็นความ
วิปลาสผิดพลาดเกิดขึ้นอยู่หลายแห่ง ตลอดจนคำว่าพินิตประชาชนารถก็ได้ใช้ตัว จ
ผิดจริง ๆ ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าคาดไม่ถึง ว่ากฎหมายรัชกาลที่ ๕ ที่ได้พิมพ์ประกาศ
ใช้ในทางราชการแล้ว จะมีข้อความวิปลาสผิดพลาดเกิดขึ้นได้มากมายถึงปานนั้น
แต่ปรับปรุงและประกาศต่อระบบนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้เจ้าหน้าที่สอบหนังสือ
ราชกิจจานุเบกษา เรื่องเฉลิมพระยศเจ้านาย และพระเพาะพระปรมาภิไธย ได้ให้สอบ
กับ ประกาศพระราชพิธีรัชกาลที่ ๕ อีกด้วย คิดว่าคงจะเรียบร้อย

อนึ่ง พระราชชนนีพจนานุกรมเรื่องพระราชพงศาวดาร กับเรื่องตั้งพระ
มหาอุปราชทพิมพ์ครบถ้วน ข้าพระพุทธเจ้ารู้ดีว่าเป็นเรื่องสำคัญ อันจะเป็น
เครื่องมือของนักศึกษาคือไปภายนอก การตรวจปรับปรุง แม้เจ้าหน้าที่จะได้ทำอย่าง
ระมัดระวังแต่เป็นอย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าก็ยังไม่อาจวิตก เกรงว่าจะมีอะไร
ยังบกพร่องอยู่ จึงขอประทานตั้งปรับปรุงครั้งสุดท้ายมาถวายทอดพระเนตรอีกครั้ง
หนึ่ง เผื่อจะมีอะไรที่ทรงทักท้วง ก็ยังมีเวลาแก้ไขทันที่ และความในหน้า
๕๒ บรรทัดที่ ๒ นั้น ทราบว่า พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ๆ สิ้นพระชนม์
ไปเสียแต่ก่อน ยังมาก คำว่า ยัง ข้าพระพุทธเจ้าก็ความไม่ออก ไม่ทราบว่า
ทรงหมายความว่าอะไร หรือจะตรงกับคำที่ท้าวสามนต์ศรีสวัสดิ์ว่า จำจะคิดปลุก
ฝังเสียอยู่แล้ว ก็ไม่ทราบเกล้า ทงขอพระบารมีปกเกล้าเป็นเทพยต์ ส่วนคำนำ
เรื่องนี้ ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่แล้ว จะได้ถวายมาที่ห้อง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. อุดมสมบูรณ์*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

พระยาอนุমানราชสน

ฉันไปถามหาผ้า ยันตานี้ กุศราศ ดุหริต ที่พระคลังใน ได้แต่ผ้ากุศราศ
มาอย่างเดียวจ ๓ ผืน เป็นผ้าห่มผืน ๓ ผ้านุ่งอย่างตีมเชิงมีชายผืน ๓ ผ้านุ่ง
อย่างเดอไม่มีเชิงไม่มีชายผืน ๓ ซึ่งฉันได้ส่งมาให้ท่านคุณแดง ฉันทเพงเคยเห็น
เป็นลายแขกแท้ ๆ สีสีไม่มีตกเลย แต่เนื้อหยาบเค็มที่ เพราะเช่นนั้นเองจึงเด็ก
ใช้ ด้วยมีผ้าเนื้อดีเข้ามาแทนเดี่ยใหม่แล้ว ท่านดูพอใจแล้วโปรดส่งคืนกลับไป
ฉันจะได้ส่งคืนตำแหน่งที่ยืมเขามาดู

ผ้ายันตานี้ ให้ส่งล้วยไปว่าจะเป้นผ้าเมืองตานีเราเอง หากว่าเป็น
เช่นนั้น ก็น่าจะเป็นผ้าตา อย่างเดียวกับที่เราเรียกกันทุกวันนี้ว่า ผ้ากระตั้นคั้น ยัน
จะแปลว่าอะไร ถ้าท่านลองค้นปทานุกรมภาษามลายู ดูดังที่ก็จะจับเอา
ความได้

คำ อภิธาน ปทานุกรม ตรงกับคำฝรั่งว่า ดิกชันรี่ หรือต่างกัน
ถ้าไม่ตรงกัน อภิธาน หมายถึงอะไร ปทานุกรม หมายถึงอะไร ยังมีคำ
สรรพพจน และอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่าง จะให้เข้าใจว่า ดิกชันรี่ นั้น
ควรจะเรียกว่าอะไร

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

พระยาอนุมานราชชน

กฎมนเทียรบาลพม่า นั้น มีข้ออะไรหลายข้อ ทมแต่หนังสือฝรั่ง ไม่มี
หนังสือไทย ถ้าคนทอ่านหนังสือฝรั่งไม่ออก จะเดือนร้อนไม่น้อย แต่ก็เป็
การยากไม่น้อยเหมือนกันที่จะอ่านถอดหนังสือฝรั่งออกเป็นหนังสือไทย ขอท่าน
ช่วยพิจารณาให้ดูด้วย ถ้าหากท่านจะช่วยถอดเป็นหนังสือไทยแซกเข้าด้วยได้ก็จะ
ดีช่นอกเขื่อนมาก

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

พระยาอนมมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๓๗ เดือนนี้ ถึงปรุพศพิมพ์พระราชนิพนธ์วิจารณ์
พงศาวดารแดงตั้งวงหน้าไปให้ตรวจ ได้ตรวจแล้ว รู้สึกว่าเรื่องที่เก็บมาคัดต่อ
กันเขานัน ก็นกนเรียบร้อยดีเป็นอย่างยิ่ง คงจะเป็นคุณงามความดีของหอสมุด
ซึ่งจะได้ความดีบรรณารักษ์ ขอแสดงความยินดีด้วย

ผมจะแจ้งรายงานในการที่ได้อ่านแก้ไขให้ทราบ

- (๑) ได้แก้ไขไม้โท เป็นไม้เอก แห่งหนึ่ง ในหน้า ๓๘
- (๒) คั่นคั่นด้วยขีด ในหน้า ๒๐ รู้สึกว่าแรงเกินไป ถ้าใช้เพียง
ดอกจันทน์ก็ควรดีกว่า ถ้าไม้พิมพ์ดอกจันทน์เขาฟองมัน ใช้แทนก็ได้
- (๓) ในหน้า ๒๘ แก้ไขระยะขีดแห่งหนึ่ง
- (๔) ในหน้า ๓๔ และ ๓๕ อาจจะไขพระนามพระเจ้าแผ่นดินลงไว้ใน
วงเล็บ ครั้นเขียนลงแล้ว ไปเห็นในหน้า ๔๓ ถึง ๔๒ มีข้อความในวงเล็บของ
คั่นฉบับอยู่ ทำให้เกิดวิตกกันว่าได้ข้อความในวงเล็บลงไปใหม่ จะกลายเป็น
เขียนปดอมไป จึงได้แก้ไขใหม่ทำเป็นฟุตโนต เพื่อให้ตระหนักแน่ว่าเป็นของ
หอสมุดหมายไว้ เมื่อในทนต์ทำดงนแล้ว จำต้องย้อนกลับไปแก้ไขข้างต้นให้ดง
เป็นแนวเดียวกันด้วยอีก ๕ แห่ง ในหน้า ๓๒ แห่งหนึ่ง หน้า ๓๓ สองแห่ง กับ
หน้า ๓๕ และ ๓๘ อีกหน้าละแห่ง

(๕) ในบัญชีพระนามพระเจ้าแผ่นดินข้างท้าย เข้าใจว่าหอสมุดได้ทำ
ขึ้น มีพระนามพระเจ้าแผ่นดินหลายองค์ที่จะเข้าใจยาก จึงได้แก้ไขพระนาม
เดิมเขาไว้อีกด้วย

ได้แก้ไขด้วยดินสอแดง ซึ่งท่านจะพลิกเห็นได้โดยง่าย ในการแก้
ยากมาก ทางใช้ตัวอักษรอื่นไม่กล้าแก้ เพราะไม่ทราบทางของหอสมุดว่าแก้
โดยหลักันใด เพราะฉะนั้นถ้าไม่ผิดความแล้วฉันก็ผ่านไปไม่ได้แก้

กับได้หมายส่งสัยไว้ในหน้า ๕๕ อีก ๒ แห่ง

๑. คำว่า โปรดเกล้า ๆ ให้..... ส่งสัยคำ เกล้า ๆ ว่าจะ
หมายความว่าถึงจุดหยุด ถ้าไม่ได้โปรดเกล้าผู้พูดเขียนว่า โปรดเกล้า ๆ ก็ควรจะผิด
แม้โปรดผู้อื่นเขียนว่า โปรดให้..... คุณก็จะไม่คำซ้ำอะไรไป เข้าใจว่าถูกด้วย

๒. คำว่า พิมพ์ เป็นนามแท้ ๆ หมายถึงตัวตะกั่ว จะต้องประกอบ
คำกริยาด้วย เช่น พิมพ์ ลงพิมพ์ อัดพิมพ์ อะไรเช่นนั้นจึงจะชอบ เขาคำว่า
พิมพ์ ซึ่งเปนนามมาใช้เป็นกริยา ส่งสัยว่าจะผิด

คำที่ท่านส่งสัยมีคำหนึ่งคือ ยัง เจ้ากรรมจริง ๆ ที่ฉันก็ส่งสัย
เหมือนกัน แต่ส่งสัยมานานแล้ว คิดจับเอาความเข้าใจก็ยังไม่ได้ ดูแปลไป
ได้หลายอย่าง ด้วยความส่งสัยนั้นเห็นเหตุจนวนนั้นเลยชอบ ถ้าไม่เข้าใจเป็นจริง ๆ
แล้ว ไม่ใช่คำว่า ยัง นั้นเลย ช่วยกันพิจารณาสักทักคิด จะบอกท่านบางคนเท่าที่
นึกได้ตามที่เคยพบ ฉันไปตามหัวเมืองบ้างก็ได้ มีกรรมการเขามาต้อนรับ
ส่งทนากับเขา ถามเขาว่าทำไมจะเข้มใหม่ เขาตอบไม่ได้ เพราะไม่ใช่ของเขา

เราจึงหันไปถามกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งว่า “เฮยยังเฮ้อ” ได้รับคำตอบว่า
“ยังคราบ” เขาก็หันมาบอกเราว่า “มี” จึงได้รู้ภาษาชาวบักขโคกพูดมีว่า ยัง
ในพระราชนิพนธ์หน้า ๕๒ ว่า พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ๆ สิ้นพระชนม์
เสียแต่ก่อนยังมาก ยัง ณ ทนแปลว่า มี ตามอย่างภาษาชาวบักขโคกได้
ความ จำจะปลุกฝังเสียยิ่งแล้ว ในทนั้นจะแปลว่า มี เห็นชัดของ สุภาสิด
ว่า เสียมีเพราะป่าปรก ป่ารกเพราะเสียยัง ดินดีเพราะหญ้าบัง หญ้ายัง
เพราะดินดี ในทนั้นจะแปลว่า มี ก็ได้ หรือจะแปลว่า อยู่ ก็ได้ คำ ยัง กัดจะ
ปนกับ หยิ่ง ยัง ยัง ยัง เลยทำให้เตอะเตอะไป

อีกคำหนึ่ง ทองสัมฤทธิ์ สัมฤทธิ์ ดำเรทซ์ ว่า เจริญ ว่า แฉ้ว ดู
เขากันไม่สนิทเลยกับทอง ซึ่งหมายความว่าทองผสมกับธาตุต่าง ๆ ได้ดองกัน
ปทานุกรมของอาจารย์โมเนียวัดเดียมส์ ได้พบคำ สัมฤต แปลว่า มาด้วยกัน
พบกัน เห็นเหมาะที่จะเขียน ทองสัมฤต แต่ปนนอกคอก บอกท่านเพื่อให้
ตั้งเกดเท่านั้น

พรอ

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของฉันทึ่งให้มาถึงท่านเมื่อวานนี้ มีความอยู่ชอหนึ่งว่า ฉันทึ่ง
ไม่ได้แก้รูปในทางใช้ตัวอักษร ถ้าเห็นไม่ผิดความแฉงก็ปล่อยให้ผ่านไป ด้วย
ไม่ทราบทางของหอสมุดว่าแกตอຍหตถฉนโคฉน บตฉนมาฉนกรุดฉนฉนว่า มีคำอยู่
คำหนึ่งฉนฉนได้ผ่านไป แต่ฉนจะบอกให้ท่านทราบ เพื่อท่านจะได้พิจารณา
เลี่ยตีกว่า ให้ผ่านไปด้วยตะเตย คำฉนคือพระนามพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง
ในพระราชนิพนธ์หน้า ๓๘ เขียน พระรัชฎาธิราช มีสองแห่ง แต่ในบัญชี
ท้ายเรื่องเขียน พระรัชฎาธิราช ตกฉนอยู่ในฉนฉนฉนฉนฉน แต่ความ
ตกฉนฉน จะเปฉนด้วยเจ้าพนักงานหอสมุดยึดฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน
หรือจะแกตอຍอักษรแฉงแต่แกไม่หตฉนฉนกรุดฉนฉนไม่ได้ บอกมาให้ท่านทราบด้วย
เห็นว่าคำฉนฉนฉนจะสำคัญ ท่านจะได้ไคฉนฉนว่าฉนจะวางฉนไปอย่างไร

มานักฉนได้ในบัญชีทำ ยัง ถตฉนที่ว่า จำจะปลูกฉนฉนเลี่ยยังแล้ว
ฉน ก็ฉนเขาฉนความไม่ค่อยได้ แต่ฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน
คำฉน ยัง ฉนจะเปฉน ฉนยัง จะทำให้ได้ฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน
เลี่ยให้หยังฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน
คำ ยัง ฉนยัง ฉนยัง ฉนยัง จะพุดฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน
ก็ค่อหาคำใช้ ในฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉนฉน
แต่หตฉนฉนเขาฉนจะรุดไปเลี่ยไม่ใช้เท่าฉนฉน

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๐ เดือนนี้ ทรงพระเมตตา
ประทานอธิบายคำต่าง ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลตามไป เป็นพระเดช
พระคุณหาที่สุดมิได้

ที่ทรงพระกรุณาประทานพระอธิบายเรื่องนกกการเจกนั้น กระทำให้
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับความรู้ ในเรื่องนกอายุภักษเพิ่มขึ้นอีก เพราะนกอายุภักษ
ที่ใช้เป็นเครื่องหมายของกระทรวงพระคลัง เขียนเป็นรูปร่างอย่างนก ผิดกับ
นกอายุภักษที่เคยเขียนเป็นรูปคนต่าง ๆ ซึ่งกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าตั้งสัยมา
ช้านาน เพิ่งจะมาทราบเกล้า ๆ เมื่อได้ประทานพระอธิบายมาในครั้ง

ที่พ คำนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นดูในพจนานุกรมภาษาบาลีของซิดเดอร์
แปลว่า ดั่งของ ทรพัยสมบัติ และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง แต่ว่าเป็นคำเดียว
กันกับคำว่า ทรพัย ในภาษาล้านนา ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบถามคำว่า กองทัพ
ในภาษาต่าง ๆ คงปรากฏว่า ภาษาไทยต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงจีน ก็ใช้คำใน
ภาษาจีน บางภาษาก็หาคำว่า กองทัพ ไม่มี คงมีอยู่แต่ในภาษาไทยใหญ่ว่า
ตบ แปลว่า บ้อม ค่าย กองทหาร และใช้ประกอบเข้ากับคำอื่น อย่าง
เดียวกับภาษาไทยสยาม เช่น ตบหลวง ตบหน้า ตบหลัง เป็นต้น ส่วนใน
ความหมายว่า ทหาร ทหาร บางทีในภาษาไทยใหญ่ก็ใช้ว่า ตบเต็ก คำว่า เต็ก
คงจะตรงกับ เต็ก ในภาษาไทย และมีอักษรพระมาไว ในวงเล็บ เป็นตัว
อักษรอย่างเดียวกับไทยใหญ่ว่า ตบ เหมือนกัน สอบทางภาษามอญ ได้ความ

ในคำว่า บื้อมค้ายันั้น มอญเรียกว่า ไต้บนาน ไต้บ คงเป็นคำเดียวกับ ตับ
แต่เขียนเสียงไป ส่วนของศัพท์ว่า เบื้อนาน สอดภาษาเขมร คำว่ากองทัพ
ก็เป็น กองทัพ อย่างในภาษาไทย น่าจะเป็นคำที่ได้ไปจากไทยมากกว่าเป็นภาษา
เขมร แต่คำว่า ทับ ก็คงไม่ใช่เป็นภาษาไทยมาแต่เดิม เพราะไม่ปรากฏมี
ร่องรอยไว้ให้พบ คงมีแต่ไทยใหญ่ พม่า มอญ และเขมร รูปลักษณะ
ของคำตามที่สอดส่อง ก็ไม่ได้ความยิ่งขึ้นไปกว่าคำแปลที่ทราบทุกมาแต่เดิม จึง
น่าจะเห็นว่า ทับ คงจะเป็นคำที่ได้มาจากภาษาอื่น มีบาดเป็นต้น ก็เป็นได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ค้นหาคำว่า กระท่อม ในภาษาไทยต่าง ๆ ก็มีแต่คำ
ว่า เตียง หรือ เตียงนา แปลว่ากระท่อมกลางนา คำนี้ไม่ปรากฏในภาษา
ไทยสยาม ส่วนภาษาไทยทางพายัพและอุตรมมีคำว่า ดุข แปลว่า กระท่อม
เตียงใกล้เคียงกับคำว่า ทับ ที่แปลว่าที่พักมาก และใกล้เคียงกับคำว่า กระตือบ กระ
จะเต็มขึ้นเพื่อให้ดงเสียงกับ กระท่อม ในภาษาเขมรมีคำว่า ขดอม ซึ่งคงเป็น
คำเดียวกับกระท่อม ข้าพระพุทธเจ้าดองเทียบคำว่า ทับ กับ (กระ) ท่อม ดู ๆ
ก็คล้ายกับว่า เป็นคำเดียวกัน เพราะคำในแม่กบ บางคำก็ปรากฏว่า แปลง
เป็นแม่กบก็มี เช่น รวย และ รวม นอบ และ น้อม ยอบ และ ยอม หรือ
คำว่า ริม ทางหลวงพระบางว่า รัช เป็นต้น

ควรมิควรแล้วแต่จะ โปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๗๔

พระยาอนมานราชอน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๔ เดือน ๑๑ ค่ำด้วยค่าต่าง ๆ ได้รับแล้ว

ตรากระทรวงพระคลังซึ่งทำเป็นรูปนก Paradise นั้น ไม่ใช่ใครคือตนเอง
เมื่อคณะเสนาบดีจนจดยังแต่ ว่าตรากระทรวงใดให้ทำเป็นรูปอะไร จึงมอบ
หมายให้เขียน ตรากระทรวงใดก็ไม่คิดขีด ไปขีดขีดที่ตรานกจายักษ์ของ
กระทรวงพระคลัง ฉันไม่รู้จะเขียนเป็นรูปอย่างไรถูก ตามที่คณะเสนาบดีกำหนด
ลงว่าให้ ใช้ตรารูปนกจายักษ์นั้น ถือเอาหลักตราตำแหน่งพระยาราชภักดี ผู้
หมายเป็นหัวหน้าทำการคลังมาแต่ก่อน ตรานกจายักษ์ประจำตำแหน่งพระยา
ราชภักดีฉันเคยเห็น เป็นรูปนกแบบสัตว์หิมพาน เช่นเดียวกับรูปนกอินทรี
แดงนักถึงรูปที่เคยเห็นรูปเขียนเรื่อง रामเกียรติ ที่พระระเบียงวัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม ที่นั่นเขาเขียนเป็นรูปยักษ์ครึ่งคนครึ่งลิง ผิดกับที่ปรากฏใน
ตราตำแหน่งพระยาราชภักดีมาก ฉันไม่ลงใจเชื่อว่าทำถูกต้องสองอย่าง ยาก
จะทำให้ถูก นึกไปก็ฝันว่าได้เห็นที่ไหน มักอ้างถึงชนนกจายักษ์กับพระมาตา
หาแทบตายจึงไปพบในสำเนาร่างหมายท้ายพระราชวิจารณ์ เชื่อว่าถูกต้อง
สัมเหตุผลทุกประการ จึงได้เขียนรูปนกจายักษ์เป็นรูปนกการเวก นำชนเสนขอ
พร้อมด้วยร่างหมายซึ่งกล่าวแต่ฉัน จึงได้รับอนุมัติแต่คณะเสนาบดีให้ ใช้
เป็นหลักฐานไป

ที่ท กับ คับ เป็นลักษณะที่ไม่ผิดกัน เขมรอ่าน ท เป็น ต เชียงใหม่
ก็เหมือนกัน เช่น อินทระ ก็ อ่านว่า อินตะ เขมรอ่าน พ เป็น ป เชียงใหม่ก็

เหมือนกัน เช่น แสงเพง อ่านเป็น แสงเป้ง แม้เราเองก็เถอะ เช่น พง กับ ชิ่ง
ก็คำเดียวกัน เพราะฉะนั้นจะเขียน ทัพ หรือ ทับ ก็ไม่ผิดทั้งสองอย่าง คำ ทัพ
ทับ ใช้ไปได้สองทาง เป็นก้องทหารก็ได้ เป็นทอยูกก็ได้ เหตุใดจึงแปล ทับจาก
อยู่ เหตุด้วยเห็นคำ ทับกวาง กว้างแปลคือเตียรณานปลูกเรือนไม่ได้ จึง
แปลได้แต่ว่าทอยูก ทับตะโก ก็เหมือนกัน ต้องแปลว่าทอยูกเสีย (พระบาท
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงทราบว่าเป็นภาษาเกรียง เกรียงเรียกเสียว่า
ตะโก) เพราะฉะนั้นถ้าจะยกเขียนเสียเป็นสองอย่าง ก้องทหาร เขียน ทัพ
ทอยูก เขียน ทับ จะแปลที่หมายเข้าใจได้ดังนี้ ท่านจะเห็นเป็นอย่างไร กระตอม
กระตอม และอะไรอื่น ๆ นั้น จะเกี่ยวหรือไม่เกี่ยวกับปล่อยไปตามเรื่อง

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๘

พระยาอนมานราชชน

ฉันได้ทูลถามสมเด็จพระยาตำรังออกไป ในเรื่องผ้าขี้ดำนี่ ผ้า
กุศราศ และผ้าสุหรัศ ดยหวังว่าขะนิศไตททรงทราบ จะไ้รับพระตำรังศรัง
ขแจงประทานมา บัดนี้ไ้รับตายพระหิตถคอบศรังขแจงถึงผาเมืองสุหรัศ ดังที่
ฉันกคมาไ้ทานทราบค่อไปนี้

ผ้าที่เรื่อกว่าผ้าลายสุหรัศนั้น หม่อมฉันพอจะถวายอธิบายไ้ ว่าเรื่อก
ตามชื่อเมืองที่ทาผ้าลายนั้นเป้นแน่ (แม้จะเรื่อกว่า “ ผ้าลายสุราชฎี ” ก็ไ้
ด้วยในหนังสือท่าทางเที่ยวอินเดี๋ยว่า เมืองนั้นเดิมชื่อสุราชฎี อยู่ริมแม่น้ำ
ตาบี่) เมื่อหม่อมฉันไปอินเดี๋ยใน พ.ศ. ๒๔๓๔ รัฐบาลกะโปรแกรมไ้
หม่อมฉันไปเมืองสุหรัศด้วย เพราะเขาว่าเป้นที่ทาผ้าลายส่งมาเมืองไทยบี่ละ
หลายล้านรุบี่ย ไปดูไ้เห็นมีโรงจักรกลอินไต ตามบ้านราชฎี และผู้ทญิง
กับเด็ก ๆ ทำแทบทั้งนั้น ใช้ผ้าขาวซึ่งสั่งมาแต่ประเทศอังกฤษ เขามาตัดไ้
ไ้ขนาด ซักน้ำไ้หมดแบ้ง หรือไ้เนื้อแน่นก่อน แล้ววางขิงบนพ่นเรื่อน
เอาหมักทาแผ่นไม้แม่ลายขนาดสักเท่าฝ่ามือ พิมพ์ลงกับผืนผ้าค่อ ๆ ไปจน
เต็มผืน แล้วจึงเอาไปย้อมเป้นสี ถ้าจะไ้หมัดอกเป้นสีอันกั้แถมเมื่อย้อมแล้ว
เมื่อเสร์จักระบวรพิมพ์เอาเข็ยชดชกเงา การเหล่านทาด้วยมือตามบ้านราชฎี
ทั้งนั้น พ่อค้าเป้นแต่ชื่อผ้าขาวมาจ่ายและรับผ้าลายไปตัดรามัดเข้ากุลี่ส่งมา

ชาย เรื่องผ้าลายคู่จะถือเป็นหลักได้ว่า (ก) ทำส่งมาจากอินเดียตั้งแต่
คึกคักบรรพ์ (ข) เรียกชื่อตามเมืองที่ทำ คำที่เรียกว่า “ ผ้าลายอย่าง ”
หมายความว่าไทยให้ลายไปทำ “ ผ้าลายนอกอย่าง ” หมายความว่าเป็นลาย
ที่แขกคิดทำตามชอบใจ มีผ้าลายอีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “ ยี่มะหวาด ” ยัง
ไม่มีในรายชื่อที่ประทานมา ก็เห็นจะเป็นชื่อเมืองอีก เรื่องชื่อผ้าลายต่าง ๆ
ควรทรงแนะนำพระยาอนุมานให้สืบตามพวกแขกที่ตกขาวดึกแดง หรือถาม
ใครในพวกนั้น ที่ท่านทรงรู้จักก็ตรัสถามดู เห็นจะรู้ความจริงได้

หนึ่งในลายพระหัตถ์ฉบับนั้น ทรงจดเครื่องราชกกุธภัณฑ์ของพระมา
๕ อย่างประทานมาด้วย ว่าเพิ่งทรงพบในพงศาวดารของพระมา ฉะนั้นอยากจะเอา
แทรกลงไว้ใน กฎมนเทียรบาลพระมาด้วย ก็คิดว่าแทรกได้ในตอนพิธีราชาภิเษก
ตรงที่ทรงพระวิจารณ์คดีถึงการปัดขยงัดจวด แต่เรียงคำลงไม่ถูกเพราะต้นฉบับ
อยู่ที่ท่าน

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๗๕

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ศกนี้ ประทาน
ฝากุศราศ ๓ มินนน ข้าพระพุทธเจ้าได้ดูแล้ว จึงขอประทานถวายคืนมาพร้อม
กับหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าฉบับนี้ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกในพระเดชพระคุณ
ที่ทรงพระกรุณาเป็นต้นเกล้า ฝากุศราศนี้ ถูกทำลายมาหลายมาก ข้าพระพุทธเจ้า
เคยเห็นผ้า ไชยหอมกรวี บางทกมดกษณะคล้ายกับฝากุศราศนี้ และคงจะเป็น
ผ้าแขกอินเดียนที่เข้ามาจากต่างประเทศเป็นต้นมัย เพราะข้าพระพุทธเจ้า
ค้นได้ความว่า คำ สุหรัศ ซึ่งเป็นชื่อเมืองในแคว้นคุชราศในอินเดียนั้นแต่
โบราณมา เคยส่งผ้าไปขายยังประเทศอังกฤษ ปรากฏว่า ผ้าเมืองสุหรัศ
เป็นชนิดเดด เพราะมีการเจือปนมาก จนคำว่า สุหรัศ ในภาษาปากตลาด
ของอังกฤษ หมายความว่าผ้าอย่างเดด เมื่อเมืองสุหรัศเป็นท่าที่ตั้งผ้า ก็
คงส่งผ้าของอินเดียนออกไปยังต่างประเทศด้วย เพราะฉะนั้น น่าตั้งนิษฐานว่า
แต่โบราณมาผ้าต่างประเทศของดยาม ก็น่าจะได้อามาจากเมืองสุหรัศ ผ้าสุหรัศ
ก็คงจะเป็นชนิดคล้ายคลึงกับฝากุศราศ อนึ่ง แคว้นคุชราศซึ่งมีเมืองสุหรัศเป็น
เมืองท่า ก็เป็นที่อยู่ของพวกแขกฮินดีตาม ที่เรียกว่า แขกเทศ และพวกแขกเทศ
ก็พูดภาษาคูชราศ ซึ่งมีคำภาษาอาหรับและภาษาเปอร์เซียปนภาษาฮินดี
เพราะฉะนั้น คำว่า คุชราศที่ทรงตั้งนิษฐานว่าจะเป็นชื่อเมือง ก็คงเป็นคำเดียวกับ
คุชราศ

ย่นต่าน ข้าพระพุทธเจ้าได้พยายามค้นคว้า ย่น โดยตลอดแล้ว ไม่
ปรากฏคำว่า ย่น ที่เป็นชื่อมาหรือเกี่ยวด้วยเรื่องแต่อย่างใด จึงเกิดความสงสัยว่า
คำว่า ย่น จะไม่ใช่ภาษาต่างประเทศ อาจจะเป็นคำว่า ย่น ที่แปลว่าถน ก็ได้
แต่ข้าพระพุทธเจ้าก็ยังไม่พบหลักฐานอย่างอันมาต้นฉบับต้นฉบับ ข้าพระพุทธเจ้า
จึงต้องสอบถามไปทางเมืองปัตตานี เพื่อจะได้เค้าอย่างไบบ้าง เสด็จยังไม่
รับตอบ

อนึ่ง ใน ปทานุกรมของกระทรวงธรรมการ มีคำว่า เกี่ยวล่าย
แปลว่า ผ่าอย่างค้อนหินหนึ่ง ในคราวชำระตั้งคำนี้ ก็ไม่มีผู้ใดทราบว่า เกี่ยว
ล่าย เป็นผ้าชนิดใด มีผู้หนึ่งว่าเคยเห็นไม่ใช่แต่เกี่ยวล่ายเท่านั้น คำว่า ผ่าเกี่ยว
เฉย ๆ ก็เคยพบ แต่ก็ไม่มีใครทราบว่าผ้าอะไร และคำว่า กร่าย ในความว่า

ทเวศร์ศรีเสงแสง	สรรพางค
คาด กร่าย ชายทองวาง	ร่วงรุ่ง
ศรีฟ้าผาสอนองบาง	เขาย่อง
อมเมืองเชียงชมคพั้ง	กลั่นกลุ้มใจหญิง

(ภาพย่อโคลง พระศรีมหาโพธิ์)

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระบารมีปกเกล้าฯ ทราบถึง ผ่าเกี่ยว และ กร่าย ด้วย

ที่รับสั่งถึงคำว่า อภิธาน ปทานุกรม ตรงกับคำฝรั่งว่า ดิกชันนารี
หรือต่างกัน ขอประทานกราบทูลว่า เมื่อคราวประชุมชำระปทานุกรมครั้งแรก
ได้มีการวินิจฉัยและตกลงกันว่า คำว่า ดิกชันนารี ควรใช้ว่า พจนานุกรม ที่

ใช้ว่า ปทานุกรม นั้นไม่ถูกต้อง ปทานุกรม ควรใช้ในเรื่องคำที่เข้าบทหรือคำที่
แต่งแล้ว เช่น ทศกวีรัฐ ดุเมร เป็นต้น แต่ที่กรรมการยังคงใช้ว่า ปทานุกรม
อยู่ ก็เนื่องด้วยของเดิมยังคงใช้อยู่ จึงจะไปเปลี่ยนเป็น พจนานุกรม เมื่อภายหลัง
ส่วนคำว่า อภิธาน คงลงว่าควรจะหมายแต่ที่เก็บเอาคำที่เป็นชื่อรวมใจข้างท้าย
เรื่อง ซึ่งตรงกับฝรั่งเรียกว่า Vocabulary คำว่า สรรพพจน ข้างพระพุทธเจ้า
เห็นแต่หมอส้มมีทบางคอแหลม ใช้ว่า สรรพพจนานุกรม ซึ่งคงมุ่งหมายความ
ให้ตรงกับคำฝรั่งว่า Comprehensive Dictionary แต่ก็เป็นคำที่มีเดิม ใช้อยู่ทั่วไป

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๘

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒๔ เดือนนี้ นำส่งผ้าตายูกุศราตกลับคืนไปให้

ได้รับแล้ว

ตามทางที่ไต่ส่งกัน ในเรื่องผ้ากุงุศราตและผ้าสุหรัต เป็นอันได้ความ
ชัดเจนพอใจแล้วว่า แคว้นกุงุศราตอันมีเมืองสุหรัตเป็นเมืองท่านั้น เป็นทำเลที่
ผ้าทุกอย่างส่งออกขายไปตามเมืองต่าง ๆ จะเป็นผ้าขาวผ้าสีหรือผ้าตายอย่าง
ใด ๆ เมื่อทำส่งออกจากแคว้นกุงุศราตหรือเมืองสุหรัตแล้ว ก็เรียกว่าผ้ากุงุศราต
หรือผ้าสุหรัตทั้งสิ้น

ด้วยนั้น ท่านคาดคะเนว่าจะเป้น ย่านตานี้ นั้น เขาก็จะถูกเป้น
อันมาก เพราะเขตแดนตานกติดต่อกับกระด้นคืน จะหมายคองว่าผ้ากระด้นคืน
ทำที่ขานตานัก ก็จะเป็นได้คหทีเดียว

เกี่ยวลาบ คำว่า เกยว นน หมายถึงผู้กวาด เกยวที่ส่งมอบนต๊ะ
ก็หมายถึงดวงตฤทริตของนม เกยวผู้หญิง ก็หมายถึงผู้ตมครวักใคร่กับหญิง
กอดเกยว ก็หมายถึงกอดรัด สืบไปถึง เกยว ก็เป็นคำเดียวกับด้วย ผ้าเกยว
ก็เป็นผ้าคาดพุง เกยวลาบ ก็เป็นผ้าคาดพุงที่มลายเท่านั้น จะเป้นลาบอย่างไร
ก็ตามที่

กร้าย คาคกร้ายชายทอง จะต้องเป็นชื่อมาคาคพุงชนิดหนึ่ง ซึ่งเวदान
ไม่มีใช้ ไม่สามารถจะทราบได้

คี่แล้ว ที่โคทราบความตกลงของราชบัณฑิต ว่า คิกชนันวี จะเรียกว่า
พจนานุกรม แคนคอปไปนั้นจะเรียกคิกชนันวีว่า พจนานุกรม เว้นแต่ระบบที่เขา
คงขอเรียกไว้เป็นอย่างอื่น

นึกถึงคำ เกจ ที่ข้างเขาไปเรียกเป็นชื่อยกไม้ ซึ่งสงสัยว่าจะหลงมาจาก
คำอื่นนั้น คำที่คล้าย เกจ มีหลายคำเช่น เกรด เกลด เตรง ให้สงสัยว่า จะหลง
มาจากคำ เกรด ซึ่งใช้กันอยู่ว่า ปากเกรด ช้อมเกรด เกรด จะหมายความว่า
ว่าแหดม คือสิ่งที่ยื่นออกไป นั่นว่าแหดมในทะเลมีอยู่แห่งใดแห่งหนึ่ง ชื่อว่า
เกรดแก้ว ท่านจงพิจารณาให้ต่อไปเถิด

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๗

พระยาอนุมานราชธนู

หนังสือของฉันทรงส่งมาให้เมื่อวานนี้ ข้ออธิบายถึงผ้าเกยวดตายยังขาด

ความไปหน่อย คือคนชนหลังเข้าใจผิดกันเสียมาก ถ้าสัญญาเกยวดตายเป็นผ้าถุง

จึงมักเรียกผ้าถุงตายว่าผ้าเกยวด หรือผ้าเกยวดตาย ขอให้ท่านเข้าใจว่านั่นเป็น

เรียกผิด

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๗

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้ทำคำนำหนังสือพระราชนิพนธ์ วิจารณ์เรื่องพระราชพงศาวดาร กับเรื่องพงศาวดารสยามเสร็จแล้ว การทำคำนำเรื่องนี้ ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกอึดอัด ไม่แน่ใจว่าจะเป็นการเรียบร้อย เกรงถ้อยคำที่ใช้จะเป็นการสูงค่าขาดเกินอยู่บ้าง จึงขอประทานตั้งขุฟมาถวายทอดพระเนตรพร้อมทั้งไปปกแฉะสารบาญ เพื่อขอพระบารมีปกเกล้าเป็นทพง

อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๐ เดือนนี้ ทรงทักว่า คำในพระราชนิพนธ์บางแห่งเป็น พระรัชฎาธิราช บางแห่งก็เป็น พระรัชฎาธิราช ดกดันกันอยู่ ขอให้ข้าพระพุทธเจ้าดอบส่งวนเตี้ยให้คืนนี้ เป็นพระกรุณาอย่างดั้นเกล้า คำนำเจ้าหน้าที่ผู้ตรวจขุฟรับว่าผ่านไปโดยมีทันได้สังเกต ข้าพระพุทธเจ้าได้ดอบกับ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถ์ดเลขานี้เป็น พระรัชฎาธิราช แต่ใน ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕ เป็น พระรัชฎาธิราช ซึ่งตรงกันกับบัญชีท้ายเรื่องในพระราชนิพนธ์เดิมนี้ เพราะฉะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าจะถือถ่ายกตาง จึงขอประทานแก้คำ พระรัชฎาธิราช ในพระราชนิพนธ์เป็น พระรัชฎาธิราช ทั้งสองแห่ง ที่จริงข้าพระพุทธเจ้า

เห็นว่าต้นฉบับเดิมจะได้ทรงเป็น พระรัชฎีราช อยู่แล้ว แต่เพราะคัดลอก
คอกันมาหลายทอด ตัว ข จึงกลายเป็นตัว ช ไปเสีย ด้วยพยัญชนะเสียงตัวนี้
มีลักษณะคล้ายกันมาก

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabongkorn

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๘

พระยาอนมานราชชน

ได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๖ เดือนนี้ ถึงท่านาหนังสือแจ้งงาน
พระศัพพระองค์เจ้าอรพินทุเพญญาศย์ไปให้ตรวจ ได้ตรวจแล้ว เห็นรูปความ
ซึ่งท่านเรียงชนนพคแดง แต่เห็นความต่างคอนแดงคำต่างคำซึ่งควรแก้ไขได้แก่
ดังกดบคนมาให้ และจะอธิบายเหตุที่แกต่างแห่งให้ท่านเข้าใจต่อไป

๑. ในปกหน้า แก่ พระพุทธศักราช เป็น พ.ศ. เพราะ ศก เป็น
พระนามพระเจ้าแผ่นดินแห่งพระราชวงศ์หนึ่ง ในอินเดีย มหาศักราช หมายถึงปีที่
พระเจ้า ศก องค์ใหญ่ตั้งไปแล้ว จุลศักราช หมายถึงปีที่พระเจ้า ศก องค์เล็ก
ตั้งไปแล้ว อย่างเดียวกับ เมย์ ของญี่ปุ่น ก็เราเอาคำ พุทธ ใต้เข้าแทนคำ
มหา และคำ จุล นั้น ผิดอย่างหมดคัตเดียว เขาความไม่ได้ พระท่านใช้
พุทธศาสนกาล ถูกอย่างที่สุด ผเอญอักษรรตระ พ.ศ. จะอ่านว่า พุทธศาสนกาล
ก็ไค จึงยึดเอา พ.ศ. ใช้

๒. คำนำ ชนคนักดำวถึงหม่อมเจ้าอุปถัมภ์ด้านแจ้งความประสงค์ อาจ
ทำให้คนอ่านสงสัยว่า หม่อมเจ้าอุปถัมภ์ด้านเกี่ยวข้องกับอะไรจึงเข้ามาดู เห็นควร
จะไขความ ให้แจ่มแจ้ง ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าทรงเอาเป็นพระภาวระ
ครัดใช้ให้หม่อมเจ้าอุปถัมภ์ด้านทำการแทนพระองค์ นอกจากได้ความเข้าใจชัด
ชนแดง ข้าเป็นเกียรติยศแก่พระองค์เจ้าอรพินทุปรากฏไปอีกด้วย จึงได้ดองร่าง

แก้มาให้ดูใหม่ แต่ถ้อยคำในนั้นบางที่จะมี ใช้คำผิดจากทางราชการ หรือผิดแนว
ที่หอสมุดเคยเขียน ถ้าท่านเห็นว่าใช้ใดก็จงแก้คำที่ผิดนั้นเสีย แต่ฉันยังวิตก
ต่อไปว่าจำนวนผิดกันจะอ่านเห็นต่าง ถ้าท่านจะเรียงคำเสียใหม่ให้กินจำนวน
กนกจะดีขึ้น

๓. เกณฑ์ คำที่ตั้งอยู่ด้วยกันแล้ว เมื่อมาขึ้นใช้แทนได้จะขึ้นใช้
เกณฑ์ อยู่ทำไม จึงแก้เสียให้เป็น หลัก

๔. สนม แปลว่าเมียน้อยของพระราชาใช้หรือไม่ สนิทสนม แปลว่า
เมียน้อยคนทั้งนี้ใช้หรือไม่ ถ้าใช้แล้วจะเอามาใช้ในที่อื่นควรแจ้งหรือ เพราะ
ตั้งตั้งจงจกคำ สนม ออกเสีย ด้วยเห็นไม่ทำให้เสียความ

๕. ชั้น ๑ คำ ไม่เป็นภาษา จึงแก้กลับเป็น ชั้นคำ ๑

๖. ในสารบาญ ความที่กินหนังสือสองประเภท ได้หมายแก้ไขให้
ประเภทต่างไปข้างหลังเสียหน่อย หรือว่าจะได้ไม่พาหลงเมื่อดูหาหัวข้อ ใน
ลำดับพระเจ้าแผ่นดิน และลำดับวงหน้าซึ่งตรวจให้มาคราก่อน หาได้แก้
พระนามที่เป็นสองประเภทให้ประเภทต่างจอยหลังเข้าไปไม่ ถ้าแก้ตามกันไป
เสียได้จะดีขึ้น

๗. ในสารบาญ ดงบัญญัติรูปทองดำฤทธิไฉ เมื่อดงบัญญัติรูปแดงก็ควร
จะดงบัญญัติพระรูป ซึ่งฉันจะทำส่งมาให้ดูเสียด้วย

๘. มี คำนม ใช้ในคำนำอยู่หลายแห่ง ฉันไม่ได้ขอแยอะไร แต่อยาก
เตือนให้ท่านพิจารณา ว่าคำ มี กับ ไม่ นั้นเหมือนกันหรือต่างกัน จะชักตัวอย่าง
มาให้เห็นแต่เพียงคำเดียวคือ ห้ามได้ กับ ห้ามไม่ได้ ผิดกันหรือไม่ผิด คนเดียวกัน
เขาออกจะเด็กคำ ไม่ ใช้ มี กันทั่วทุกแห่ง

เห็นตามคดีจะเป็นเรื่องจริง แต่รู้ดีกว่าท่านชอบจริงๆ ได้ใจมากเกินสมควร

พระนาม รัชฎาธิราช ฉันทคิดจำหมายถึง รัฐ พระบาทสมเด็จพระจอม

เกล้าเจ้าอยู่หัวกษัตริย์พระราชดำริเห็นเช่นนั้น ตระหนักพระราชหฤทัยว่าเขียน

จดหมายเหตุฉบับนี้ครบถ้วนดีแล้ว จึงทรงแก้เป็น รัชฎาธิราช ในทางเขียน

รัชฎาธิราช เห็นจะมีความเห็นแตกต่างไปหมายเขา เงิน ท่านคิดเงินเอาจ่าย

กลางเป็น รัชฎาธิราช นั่นก็แล้ว เพราะที่ไหนๆ ก็เขียนเช่นนั้น

มีคำบุบสลายซึ่งสับสนนั้นอยู่อีก ๒ คำ คือ มนุสารทฤษี ในหน้า ๕๒

กับ เทวสุฐาน หน้าเท่าไรไม่ได้จดไว้ อยู่ตอนท้ายซึ่งกล่าวถึงพราหมณ์ ฉันท

เห็นไม่สำคัญจึงทำความให้ผิดก็ปล่อยผ่านไป ถ้าท่านผูกใจจะพิจารณาอื่น

ดูออกที่หนังสือได้

พรหม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๖๘

พระยาอนุมานราชชน

ตามที่ฉันบอกไว้ว่าจะแทรกเครื่องราชกกุธภัณฑ์พระมา ตามที่สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพจดปรทานมา บวกเข้าใน กฎมณเฑียรบาลพระมา
ด้วยนั้น ฉันได้ตรวจค้นระเบียบเห็นว่าควรแทรกเข้าได้ ในหน้า ๒ ตามที่จดบันทึก
มาให้ ขอท่านช่วยพิจารณา และถ้าเห็นชอบด้วยแล้ว จัดการแทรกเข้า
ให้ด้วย จะขอบใจท่านเป็นอย่างมาก

หนึ่งในการที่จะเพิ่มอักษรไทยในคำพระมาอันมีอยู่แต่อักษรโรมัน กับทั้ง
จะแก้คำซึ่งเห็นว่าสทาคเกิดขึ้นอยู่นั้น เมื่อพิจารณาโดยถี่ถ้วนเห็นว่าไม่ใช่จะทำ
ไปได้โดยง่าย ฉันกำลังตรวจค้นระเบียบพิจารณาปรับกับบันทึกซึ่งท่านให้ไปนั้น
อยู่ เมื่อเห็นว่าควรจะได้เพิ่มเติมที่ตรงไหนบ้าง จะจดบันทึกมาให้ท่านทราบเป็น
ทางหารือกันต่อไป

พรอ

เต็มความ กฎมนเทียรบาลพระม้าว ตอนลักษณะการราชาภิเษก

(หน้า ๒) ใต้อธิ ๓ ในวงเล็บ เป็นต้น

[พิเคราะห์ดู น่าจะถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์กับเครื่องราชูปโภคตั้งอื่น
สำหรับพระยศด้วยครบถ้วน แต่ในหนังสือไม่กล่าวถึง เบนญราชกกุธภัณฑ์พระม้าว
นั้น พบพรรณนาในพงศาวดารเรื่องหนึ่งว่า

๑	White Umbrella	เศวตฉัตร (ชั้นเดียว)
๒	Crown	มงกุฏ
๓	Yacktail Fan	พัด (ที่เห็นแล้ว) หางจามรี
๔	Sword of State	พระขรรค์
๕	Golden Sandal	ฉัตรทองพระบาททอง]

กรมศิลปากร

วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๘

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้พระวิเทศการเจ้าหน้าที่ในกรมศิลปากร นำรูป
กฎหมายโบราณชำระมา ไปสอบถามและจดคำพระมาบางคำเพิ่มเติมจากหม่อง
คุณเผ่ ๆ ไม่บันทึก ได้พาไปหาพระมาอีกคนหนึ่งชื่อหม่องหน้อย จำเป็นผู้บันทึก
ในเรื่องราชประเพณีพระมา ได้ซักถามและสอบถามกับคำราชนั่งสอพระมา คงได้จด
เท่าที่ข้าพระพุทธเจ้าจดเป็นบันทึกจนได้ คำใดที่มีอยู่ในบันทึกฉบับเดิม ซึ่ง
ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายไปก่อนหน้านั้น ถ้าถูกต้องตรงกัน ก็ไม่ได้จดซ้ำไว้ใน
ฉบับนี้ เว้นไว้แต่คำที่จดมาใหม่ผิดกัน หรือเป็นคำที่ได้เพิ่มเติมและแก้ไขใหม่
จึงจดลงไว้ในบันทึกฉบับนี้

ขอคำแห่งพระมเหสี ตามที่พระวิเทศฯ มารายงานให้ข้าพระพุทธเจ้า
ฟัง ว่าหม่องหน้อยท่องปากเปล่าให้ฟังคงจะแคบงวด ครั้นเมื่อสอบถามที่จดไว้ ก็
ยังมีที่ไม่ตรงกันบ้างคำ ซึ่งเห็นข้อความสามารถที่จะวินิจฉัยลงไปได้ว่าคำใดถูก
หรือผิด แต่ก็มีอยู่หลายคำในตอนที่เห็นได้ว่าฝรั่งจดเอามาผิดหรือจดเพียงเป็น
ตัวไทยเขียนไปมาก

.....หนังสือฉบับนี้
ส่วนการแก้รูปพิมพ์ ข้าพระพุทธเจ้าจะให้โรงพิมพ์รอไว้ก่อน จนกว่าจะได้
รับ ๆ สั่งว่าจะโปรดให้แก้ไขคำใดบ้าง เมื่อได้แก้ไขขึ้นหนึ่งแล้ว จึงจะได้
ถวายรูปเพื่อทอดพระเนตรต่อไป

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. S. Chulabhorn*

บันทึกแก้ไขและเพิ่มเติมคำบางคำใน กฎมนเทียรบาลพะม่า

(ในฉบับพิมพ์ติด)

หน้า ๓ ตัณนาน *Thaga-nan* ที่ถูกเป็น สักจาเข็ดนั้น ถ้าแก้ตามนี้
จะต้องเติมตัวฝรั่งในคำว่า เข็ด น่าจะคงไว้เป็น สักจานั้น
Thagya - nan

หน้า ๒ ตัน มะโยบิน พะม่าหลายคนไม่รู้จัก เลยเดาเป็น ชิบบินเมี้ยว
แปลว่าตันไม้ต่าง ๆ ดูไม่สมกับเรื่อง มีคำพะม่า เมี้ยว
(มะโย) แปลว่า เมือง บิน แปลว่าออก คือทางที่ออก
นอกเมือง ดูเข้ากับข้อความในต้นฉบับที่ว่า พงจะออกจาก
เขตต์พระราชฐาน เมื่อความไม่แน่ควรยื่นคำว่า ตันมะโยบิน
ไว้ แต่แก้คำฝรั่งว่า *Moyo-bin* ตามที่มีอยู่ใน *Gazetteer*
ดีโตสอน ว่าเป็น ชีโตสอน แปลว่า ตักลองสั้น (ชี ว่ากลอง
โต ว่า สั้น สอน ว่า ตี) คำที่ตัวสกดเป็นพยัญชนะนาสิก
เช่นแม่กน กง กม ตามที่ปรากฏในตัวอื่น ๆ ในที่ต่อไป
เสียงพะม่ามักกร่อนหรือไป ถ้าจะแก้ ดีโตสอน เป็น ชีโตสอน
เห็นจะไม่ผิด

ประเวียตะบัน *Payeitpan* ควรแก้เป็น ประเย.....
เพราะใน *Gazetteer* ฉะเพาะคำนี้มีตัวอักษรพะม่ากำกับ
ไว้ด้วย

หน้า ๓ ดุนคิตอนตัน Wuntitonsan ใน Gazetteer เป็น ดุนสิตอนตัน Wunsitonsan แต่พะม่าว่า ดินตอกัสอ ว่าเป็นกลองสำหรับตีเวลาเสด็จกลับ ถ้าแก้ตามนี้ต้องเอาตัวฝรั่งออก ถ้าเอาไว้ก็ต้องแก้เสียงตัวท้าย คำว่า ดุนสิตอนตัน เป็น ดุนสิตอนตัน ให้เข้ากับคำว่า สิดอส ในหน้า ๒

หน้า ๔ เต็มพะเยน Mye-nan ว่าเป็นพระแท่นขนาดเล็กทำขึ้นชั่วคราว ที่แปลไว้เดิมยังไม่ตรง ตระคาหนี ว่าเป็นประตูล้ำสำหรับพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกโดยฉะเพาะ

โยคชยุ ว่าควรจะเป็น ยุคชชุตระคา ว่าเป็นประตูล้ำสำหรับข้าราชการเข้าออก ที่จดไว้แล้วว่า โยคชชุ ว่ายังไม่ตรง เสียงที่แท้จริง มีซ้ำในหน้า ๕ อีก

หน้า ๖ ฮ่องเงินเรียกว่า มงคต เจวมอง เสียงพะม่าเป็น เมงคตางยุเนา (ฮ่องเงินอันมงคล)

หน้า ๗ มีบุษะ พะม่าเป็น มีบุยา นั้นมรดกมีบุษะชยของคีย์ ว่าควรเป็น นั้นมรดกมีบุยาจี (ตกคำว่า ชยของ)

อเดนนคมีบุษะ ควรเป็น อะเดนนคมีบุยา คำว่า มชอก พะม่าว่าเป็น เมียง เห็นจะเข้าใจผิดกันอะไรสักอย่างหนึ่ง เพราะความได้กันกับคำว่า เหนือ มชอกต้องตอ พะม่าว่า เมียงเขาคอ น่าจะแก้แต่คำหลัง เป็น มชอกเขาคอ

คำว่า คอง ตอง ว่าเป็น เคา้น และ เขา

- หน้า ๘ นักสนม มโยเต่า และ ยะเวเต่า ว่าเป็น มโยเต่า และ ยะเวเต่า
เจ้ากรมสนม อนุชคต ว่าเป็น อะเน้ากรตอ
- หน้า ๙ พระนามเดิมพระเจ้ามโหตรัง มองตอ ว่าเป็น มองตอ
พระนามเดิมพระเจ้าสี่ป้อ ว่าเป็น มองปู้
- หน้า ๑๐ ตันคยชิน (Thandawzin) ว่าเป็น ตันคยชิน (ผู้รับพระราช
โองการ)
- หน้า ๑๓ มหาสมาคม Kadaw ว่าเป็น นั้น คอ
- หน้า ๑๗ บองคยตอง ว่าเป็น บ้องตอ
- หน้า ๑๘ พิธีสงกรานต์ เรียกว่า นิตซิด-คินจันคยป้วย
- หน้า ๑๙ นยองเขป้วย ว่าเป็น กระชงเขชันป้วย ห่างกันมาก
สอบพระปริยัติธรรม สงคอ ว่าเป็น ต้าคอ
- หน้า ๒๐ พิธีแรกนามงคล มิงคตาเจตอป้วย ว่าเป็น เมงคตา
แห่ตอป้วย
- หน้า ๒๒ พิธีบวชนาคหลวง เรียกว่า ปยินชินค้อชันป้วย และ ปยิน
ชินชินปยู
- หน้า ๒๓ พิธีเดือน ๑๐ เขชระบิณฑะป้วย ว่าเป็น เขชระบิณฑะป้วย
- หน้า ๒๔ พิธีถวายข้าวใหม่ เรียกว่า มหาเป็นแนป้วยคอ
- หน้า ๒๕ พิธีเดือนยี่ เรียกว่า เขนนิยค้อชันป้วย
- หน้า ๒๕ ญาติ เป็นชาติ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

พระยาอนุমানวาชอน

ฉันทรงฉบับที่หกของท่าน ซึ่งจะแก้ กฎมเน็ยรบาลพระมา ฐิตกยุงอยู่ใน
ใจเป็นอันมาก ก่อนที่จะตัดสินว่าแห่งใดควรแก้และไม่ควร ต้องขอถามให้
ทราบความเสียก่อน อันบรรดาหนังสือที่เป็นตัวโรมัน ซึ่งท่านชอบได้ว่ามีคั้น
ในคอนคั้น ๆ ท่านจดไว้ว่าชอบได้จาก Gazetteer แต่ตอนหลัง ๆ ไม่ได้จดไว้
จึงอยากทราบว่าท่านชอบได้จาก Gazetteer ทั้งหมด หรือว่าได้จาก Gazetteer
บ้าง ตามคนพระมาได้มาบ้าง ขอท่านจงบอกให้เข้าใจด้วย จะขอบใจเป็น
อันมาก ถ้าชอบได้มาเป็นสองทางโปรดชี้แจงให้ทราบด้วย ว่าคำใดชอบได้
มาทางคนพระมา

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๕ เดือนนี้ ครั้นตามถึงเรื่อง
ตัวโรมันว่าข้าพระพุทธเจ้าตอบมาจาก Gazetteer แต่ตอนหลังๆ ไม่ได้จดถวาย
มานั้น ขอประทานกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้ตอบตัวโรมันกับ Gazetteer
ทุกคำโดยตลอดแล้ว ที่ตอนหลังๆ ไม่ได้จดถวาย เพราะฉะนั้นฉบับถูกต้องกันดี
คงจดเฉพาะคำที่ผิดกันแต่ได้มาจาก Gazetteer แห่งเดียว ส่วนคำแปลภาษา
พระมาบางคำที่ได้ถวายไป จดเอามาจาก Gazetteer แต่ตอบกับพระมาเป็นอัน
รับรอกัน ยกเว้นแต่คำ มเยมัย แปลว่าพระที่นั่งบก (หน้า ๕) และคำว่า ไค้
แปลว่า อาวุธของราชการ (หน้า ๒๘) เป็นคำแปลที่ได้มาจากพระมาทางเดียว

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. S. S. S. S.*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ ธันวาคม ๒๕๗๘

พระยาอนมานราชชน

ได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๕ เดือน ๕ ฉบับ เรื่องแก้แค้นเต็มคำ
ในหนังสือ กฎมณฑลพระมา ฉันรู้สึกว่ายากเหลือเกิน จะแก้สมไปเห็นไม่
ได้ จะต้องคงหงุดหงิดใจก่อนว่าจะแก้ทำไร ในการที่จะคงหงุดหงิดจนหนักไม่
แน่ใจว่าอย่างไรจะดี จำต้องหารือเอาความเห็นของท่านเข้าปรึกษาด้วย จะ
ได้ความแน่ใจขึ้นอีก

ที่แรกจะต้องพรรณนาถึงข้อคิดของในเบื้องต้น ด้วยสำเนียงของชาติ
ต่าง ๆ นั้นเป็นไปอย่างพลุกพล่าน จะยกตัวอย่างทรูแท้ก่อน เช่นคำ มาศ
เรารูกันดีว่าเป็นภาษาเขมร แปลว่าทอง เขมรเขาเขียน มาส (เพราะมี ส
ตัวเดียว) แต่เขาอ่านว่า เมยะ เราเห็นโกลนเหลือเกิน ส่วนทางพระมานั้น
ไม่ทราบแน่ แต่เคยได้ยินหม่อมเจ้าประภากร มาตากุล พูดว่า พระพระมาส่ง
มนต์พิงยากเต็มที สรรณี กจฺฉามิ ส่วนว่า สยณ คิสุสามิ ยินนิกเนวาพิงถูก
พยานใน กฎมณฑลพระมา ก็มี เช่น มงฺกิล ก็เป็น มิงฺกิล เชื่อว่าพระมา
เขียนหนังสือก็คงเขียน สรรณี กจฺฉามิ โดยตรง หากอ่านออกเสียงเป็น สยณ
คิสุสามิ ไปเสียเท่านั้น โดยเหตุที่เป็นดังนี้ คำว่าเราจะเขียนหนังสือซึ่งจะต้อง
อ้างถึงคำเขมรแต่พระมา จะควรเขียนตามหนังสือของเขา หรือจะเขียนตาม
สำเนียงอ่านของเขา

คราวนี้จะยกตัวอย่างหนังสือ กฎมณฑลพระมา เป็นหนังสือซึ่งฝรั่ง
ส่งมาให้มาแต่เขมรเป็นหนังสือฝรั่ง สำหรับให้ฝรั่งอ่าน สมเด็จพระยาตำรา

ราชานภาพทรวงพบเข้า จึงทรงแปลออกเป็นหนังสือภาษาไทย ชื่อตั้งได้ซึ่งเป็น
คำพระมากคองทรงศตหนังสือฝรั่ง ได้ลงไปตามคณระบบซึ่งฝรั่งเขาเขียนไว้ และ
ถ้าจำเป็นจะต้องถอดเขียนคำพระมาเป็นหนังสือไทย ถ้ากลัวใจด้วยก็ไม่มีทางอย่าง
อื่น นอกจากจะทรงเขียนไปตามที่อ่านได้จากตัวหนังสือฝรั่งนั้น ในการที่ทำ
เช่นนั้นอาจมีผลอย่างมากมาย เป็นความผิดอันดับมาหลายชั้น เพราะฝรั่งฟัง
เสียงพระมาแต่ต้นกตาคิดมาแต่ชั้นหนึ่ง แล้วมากัดผูกหนังสือฝรั่งอื่นไม่สำหรับ
เขียนเสียงพระมาจนเขียนภาษาพระมา ย่อมจะผิดเพี้ยนไปหนักออกเป็นชั้นสอง
แล้วเราเขาอ่านหนังสือฝรั่งตามแต่จะอ่านได้เขียนลงเป็นหนังสือไทย หมายความว่า
คำพระมาว่าเช่นหนักคงผิดเป็นชั้นสาม และถ้าหากเอาไปเทียบกับคำพระมาเข้า
จริงๆ คงจะเืองกันไปดับดับ อย่าหาอื่นไกลไปเลย เขาแค่ภาษาไทยเราเอง
ก็มีตัวอย่าง เช่นฝรั่งแต่งหนังสือกล่าวถึงคำบต ทุ่งคา (เมืองถดาง) ฝรั่งเขียน
Tongka ไทยเราแปลหนังสือฝรั่งเป็นไทยเขียนว่า ดองแก ผิดคำเติมไปจนรู้
ไม่ได้ว่าที่ไหน

ตามที่ท่านพยายามสืบถามคนพระมา หากาทถูกแทนนี้ เป็นทางอันดี
ยิ่งแล้ว แต่จะทำอย่างไรแก่คำที่สืบมาได้นั้น จะเขียนลงตามตำแหน่งหนังสือพระมา
หรือว่าจะเขียนตามตำแหน่งอ่านของพระมา แต่ก็จะผิดกันไปไกลกับหนังสือฝรั่ง
จะแก้ผูกหนังสือฝรั่งเลยใหม่ให้ตรงกับภาษาพระมา หรือว่าจะศตหนังสือฝรั่งทั้ง
เล่มทีเดียว แต่คำอันถูกแท้กลับมาไม่ได้หมดทุกคำ แต่จะทำอย่างไรแก่คำ
ที่สืบมาไม่ได้ ถ้าที่สืบได้ก็แก้ ที่สืบไม่ได้ก็คงไว้ตามเดิม คงจะเห็นต่าง ๆ
ด้วยเสียงต่างกัน เป็นคนดระภาษา เหตุอันเป็นขอทศกรพเพราะหว่าทำอะไร
คตงน

๒๕๕ ๒๖
ทบทวนบททจนจะออกความเห็น ฉันเห็นว่าควรจะเคารพต่อท่านผู้แต่ง
คัมภีร์ภาษาฝรั่ง ทั้งควรจะเคารพต่อสมเด็จพระยาตำราจางราชานภาพุทตรง
แปลออกเป็นภาษาไทย คือควรจะเคารพต่อหนังสืออนม ให้น้อยที่สุดที่จะน้อยได้
ทางปฏิบัติอย่างหนักหนาเป็นอย่างที่สุด เพราะกุดบุตรผู้ประดังกระเรียน จะได้ชอบ
คัมภีร์หนังสือฝรั่งได้ไม่เสียทาง เพราะฉนั้นฉนั้นจึงต้องกระหน่ำทักท้วงเกิดงเป็น
๒๕๕
ดังนี้

(๑) หนังสือคัมภีร์โรมันคำไต เมื่อมีคัมภีร์ฉบับสมบูรณ์ได้ จากตีพิมพ์หรือ
เขียนผิด แก้ให้ตรงตามฉบับเดิม

(๒) คำแปลซึ่งเขียนหนังสือโรมันตามภาษาพระม่านำกำกับไว้ อย่าง มหา
มนเทียรแก้ว Hmannandaw เช่นนี้ ปล่อยให้ไม่ทำอะไร เพราะผู้อ่านที่อ่าน
หนังสือฝรั่งไม่ออกจะไม่เดือดร้อน เหตุว่าอ่านได้ความว่า มหามนเทียรแก้วแดง
หนังสือฝรั่งซึ่งเขียนต่อลงไว้จะว่ากระไรก็ตาม เขาไม่ต้องการ เพราะเขาเข้าใจ
แล้วว่าไซ้คำมหามนเทียรแก้วตนเอง แต่ไปเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนซึ่งจะเก็บ
ไปต่อบกับคัมภีร์ฉบับฝรั่งได้ ว่าแปลถูกหรือไม่ถูก

(๓) คำซึ่งใช้หนังสือฝรั่งเป็นหลัก อย่าง เรียกว่า Nyaung ye เช่นนี้
คนอ่านหนังสือฝรั่งไม่ออกจะเดือดร้อน ว่าเรียกอะไรก็ไม่รู้ จึงควรเติมหนังสือ
ไทยเข้า เป็น เรียกว่า นยองเย Nyaung ye หนังสือไทยที่จะเขียนเติมเข้านั้น
ต้องเลือกทางเขียนให้สมควร ต้องไม่รบกวนหนังสือฝรั่ง ต้องดูเทียบเคียงตามทาง
ที่สมเด็จพระยาตำราจางเคยทรงถอดเขียนไห่แห่งอื่น ประกอบกับเสียงพระม่านำซึ่ง
หากว่าตีพิมพ์ได้ ดุจดั่งอย่างใดจะใกล้หนังสือฝรั่งก็เอาอย่างนั้น

(๔) นอกจากนั้นข้อความแห่งโคทเห็นไม้ตีหรือมีระแวงผิด ต้องแก้ไข
เขารูปที่เห็นว่าถูกวาตชน

(๕) ในการแก้ทุกแห่ง ต้องกราบทูลสมเด็จพระยาตำราให้ทรง
ทราบก่อน เมื่อทรงอำนาจแล้วจึงเป็นอันไรได้ ทุกแห่งที่ได้แก้ไขแล้ว ฉันได้
กราบทูลไปแล้ว ได้ประทานอนุมัติแล้วทั้งสิ้น

ท่านจะมีความเห็นอย่างไรในหัตถ์ซึ่งตั้งชนเช่นนั้น โปรดบอกไปให้ทราบ
เมื่อเอาความเห็นประสมกันเข้าได้รูปเป็นหัตถ์อย่างไรแล้ว ฉันจึงจะทำบันทึก
แห่งที่เห็นควรแก้ไขให้ท่านพิจารณาต่อไป

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับสายพระหคถลงวันที่ ๓๓ เดือน ทรงพระปรารภ
เรื่องคังหัดกในการแก้แะเติมคำในหนังสือ กฎมนเทียรบาลพะม่า นั้น ข้าพระ
พุทธเจ้ารับได้เกล้าพิจารณาหัดก ๕ ข้อที่ทรงคังมานนคถออกแะดู เห็นพ้องด้วย
ในหัดกที่ประทานมาทุกข้อ ไม่มีคความเห็นอื่นที่จะเพิ่มเติมอย่างไรหามีได้

ในข้อที่ทรงปรารภคังการอ่านหนังสือชาติค่าง ๆ ว่า เขียนกันอย่างไรหนึ่ง
แะออกคำเนียงอ่านเป็นอกอย่างไรหนึ่งนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้รับคความดำมาคอยู่
บ้อย ๆ ถ้าไปผูกภาษาที่หาหนทางคอบไม่ได้ เช่น ภาษาธิเบต ข้าพระพุทธเจ้า
ก็คังใช้เดา ในคส่วนของภาษาที่เป็นเพื่อนบ้านอย่างพะม่าแะเขมรมอญ ถ้าเป็นคำ
ในภาษาเดิมของเข หรือโดยเข้าใจว่าเป็นเช่นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเคยเขียนตาม
เสียงของคังโรมันที่คถออกเขามาจากภาษาเหล่านั้น หรือถ้าดำมาคจะคอบ
คำเนียงอ่านได้จากชาติที่เป็นเจ้าของภาษา ถ้าเสียงไม่ห่างไกลกับเสียงในคัง
โรมันมาก ข้าพระพุทธเจ้าก็ใช้คตามคำเนียงที่เจ้าของภาษาบอก คังนค้ำที่
ทราบว่ามีมาจากภาษาบาดแะสันคังกฤต ข้าพระพุทธเจ้าก็เขียนตามรูปของภาษา
บาดแะสันคังกฤตอย่างที่เขาใจกัน ในภาษาไทย ถ้าจำเป็นคังต้องการให้ทราบ
คำเนียงของภาษานั้น คังจะคังคำเนียงเป็นพิเศษไว้ในวงเล็บ ที่ข้าพระพุทธเจ้า
เขียนเช่นนั้น เพราะคังเคยเห็นผู้แปลนิยายพะม่าเรื่องหนึ่งมาคังไว้ ในหนังสือพิมพ์

เขียนว่า เทวดาองค์หนึ่ง ชื่อ สักกะ ซึ่งในทนต์ตามเขียนทราบแต่เขียนตามรูปใน
ภาษานั้นถึงฤๅว่า สักกะ ก็จะทำให้อ่านเรื่องนั้นช้ำชาบคือนั้นแต่ไม่จง ด่วนคำ
ที่ไทยนำเอามาจากชาติอื่นแต่กลายเป็นคำในภาษาไทยขึ้นแล้ว เช่น มาส ใน
ภาษาเขมร หรือ เก่ง ในภาษาจีน ถึงแม้ว่าในสำเนียงเดิมเขาจะอ่านว่า เมียะ
หรือ เกง ก็คงจะเจียงว่า มาส และ เก่ง อยู่ตามเดิม ทั้งนี้จะเป็นการสมควร
ประการใด ขอรับพระบารมีปกเกล้าเป็นตพวง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhanwong

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

พระยาอนุมาทราชอน

ฉันได้ให้ทำพิมพ์พระรูปพระองค์เจ้าอรพินท์เพญภาคยอน สำหรับเย็บ
คิต โน้ตมุดสำหรับแจกงานพระศพ ได้สั่งพิมพ์ ๓,๐๒๐ แผ่นเมื่อใจสำหรับเดิน
หายโน้ตมุดด้วย ฉันได้ซึกเอาไว้ ๕ แผ่น ส่งมาให้ท่านโน้ตมุดนี้ ๓,๐๓๕ แผ่น
เพื่อท่านจะได้อั่งให้โรงพิมพ์เย็บเข้าเล่มมุด

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๘

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตายพระหิตถดงวันที่ ๑๓ เดือนนี้ ประทานพระรูปพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
พระองค์เจ้าอรพินท์เพญภาคย ซึ่งพิมพ์เป็นจำนวน ๓,๐๓๕ แผ่น มาขึ้น
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับไว้แล้ว และจะได้อั่งไปโรงพิมพ์ตามรับสั่ง
ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พร.อ. อัญมณีมณี

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๒๕

พระยาอนมมานราชชน

ได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๕ คอบเห็นชอบในหลักการตั้งชั้นสำหรับ
แก้ กฎหมายเทียบราชการพระมา ฉนั้นจะทำบันทึกที่เห็นว่าตรงไหนควรจะแก้เป็นอย่างไ
มาให้ท่านพิจารณาในอันหน้า

เมื่ออ่านถ้อยคำของท่านในตอนท้าย ทำให้เกิดความเห็นว่า ควรจะ
เติมหลักนอกขอหนังสือ

(๒) คำใดอันเป็นที่สำคัญ ถ้าสืบมาชอบได้ผลก็น้อยมาก ต้องทำ
บันทึกจุดเป็นฟุค ในจดใจด้วย

ท่านพูดถึงภาษาธิเบต ทำให้ฉนั้นกอดหัวเราไม่ได้ ฉนั้นได้เคยบุกเข้า
ไปในภาษาธิเบตมาแล้ว ด้วยมีพระในนั้น ถ้อยคำที่เขียนได้เป็นหนังสือโรมัน
พยายามที่จะเอาอ่านออกเสียง แต่ไม่ได้เสียดย เพราะใช้ตัวอะไรที่อะไร ซึ่ง
ไม่เคยเห็นภาษาใดใช้กันเคย เอาเข้าควบคุมกันไม่ใช่เล็กน้อย คงสามตัวสี่ตัว
หมดบัญญัติจะอ่านทีเดียว

อนึ่ง การออกเสียงของชาติเดียวชาติหนึ่ง เขาก็จะไม่เหมือนกัน เช่น
เขมรเมืองพนมเปญกับเขมรเมืองบัตคัมบอง เขาก็จะพูดต่างกัน ต้องเป็นอันแน่
เช่นไทยเราชาวเหนือชาวกรุงและชาวบักชีได้ ใช้ถ้อยคำต่างจนและออกเสียง
ผิดกันมากเหมือนกัน เพราะฉนั้นการตั้งหนังสือ หากว่าหากคนที่มาแต่เมือง
หลวงชอบได้ จะได้หลักบันทึกว่าได้คนที่มาแต่หัวเมืองออกด้วย

บันทึกคำพม่าในหนังสือ

- หน้า ๑๕ หลต หรือ หลตอ (Hlut หรือ Hlutdaw) ที่ประชุมใหญ่
- หน้า ๔ พระที่นั่ง มะเยนน ว่าพระที่นั่งพนดิน (เมฆอนาน)
- หน้า ๕ ประคุด ตะกาหนี พระทวารกลาง หรือพระทวารใหญ่
- หน้า ๒ นาชนค้อ (นาชน นักการ ค้อ พระหรือหลวง) ผู้ทูลเสนอ
 หอญี่ เสนาบดีผู้ใหญ่ มี ๔ นาย ยี่ แปลว่าหลวง ว่าใหญ่
 Yôn หรือ Rôn (โรง) ที่ประชุม ศาล
 Nyilakan ที่อักษรมหาเสนาบดีเฝ้า อยู่ในพระราชฐาน
- หน้า ๑๕ มะเยโคก ที่พบกับอดวินทวน มะเย ว่าโสด โคก ว่าตึก
- หน้า ๑๕ ออดวินทวน
- หน้า ๑๕ พระที่นั่ง มนหนค้อ ที่ข้าราชการเฝ้า
 lopetye - siang ที่เฝ้าเหมือนกัน
 Bo-shu ที่เฝ้าตอนบ่าย
 tè ห้องพักอำมาตย์ ที่ หลตอ
- หน้า ๓๑ chatty
- หน้า ๑๒ ดันคยขึ้น ดัน ว่าพูด คอ ว่าพระ ขึ้น ว่าสิ่งที คือปลัดทูล
 ฉลอง รับสั่งหนาทมา
- หน้า ๑๘ หนิคตีกาเตาะ หนิค ว่าขี้ ดิต ว่าใหม่ กาเตาะ ว่าพิธี
 พิธีขอฝน ไม่นัดปุชอป่วย ไม ว่าฝน นิค ว่าเทวดา ปุชอ ว่า
 บุษบา ป่วย ว่าพิธี
 พิธีทำรูปปราสาทจำลอง คาของเตียงป่วย คาของ ว่าขงลง
 คากา เตียง ว่าเสา

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๕ เดือนนี้ ว่ากระทรวงทำบันทึก
การแก้ไขเรื่อง กฎมณเฑียรบาลพระมา แล้วประทานมาให้ข้าพระพุทธเจ้านั้น
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับทราบเกล้าแล้ว

เรื่องภาษาซิเบต ข้าพระพุทธเจ้าเคยตรวจดูอักษรวิธี ในพจนานุกรม
ซิเบต—อังกฤษ แต่ไม่ได้ผลมากนัก เพราะตัวหนังสือโรมันที่ถ่ายเสียงของซิเบต
มาไว้ เป็นเหมือนตัวรับส่ง ไซตัวโรมันซ้อนกันหลายตัว บางตัวก็เป็นชนิด
ขนาดเล็กเขาเข้าคอกับตัวขนาดใหญ่ อ่านดูคำอธิบายก็ยากนักหนา ข้าพระ
พุทธเจ้าต้องเด็กพยายาม เพราะเป็นการซ้ำซากเอง แต่ยังไม่ค่อยเข้าใจในภาษา
ซิเบต ซึ่งมีที่มาจากสันสกฤต คำนั้นมักอ่านได้สะดวก เพราะ ไซตัวโรมันตรงไป
ตรงมาอย่างเดียวกับที่ถ่ายเสียงสันสกฤตมาเป็นตัวโรมัน บางคำจะผิดเพี้ยน
เสียไปบ้าง ก็พอเดาได้ เพราะเขียนไปในแนวเดียวกันอย่างสันสกฤตกับปรากฤต

เรื่องสอบเสียงพระมาเพื่อจัดเป็นคำไทย ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบถามชาว
พระมาว่าเป็นชาวเมืองหนองหรือเมืองโต คงได้ความว่าไม่ใช่ทั้งนั้น เว้นแต่
หม่องหน่วย ซึ่งได้ความว่า แม้ไม่ใช่ชาวเมืองหนอง แต่ก็ได้ไปศึกษาอยู่ที่นั่น
ข้าพระพุทธเจ้าจึงค่อยขออนุญาต แด่ร้องขอเขาให้พยายามบอกเสียงเป็นอย่างชาว
เมืองหนอง ดังที่จดถวายมา แต่จะถูกต้องหรือประการใด ยังเป็นการยากอยู่
นอกจากข้าพระพุทธเจ้าจะขออนุญาตไปพดางก่อน

ข้าพระพุทธเจ้าพบข้อความในหนังสือ Gazetteer ตอนหนึ่ง ว่าด้วยการ
ปกครองของพระมา ในหนังสือเรื่องทพาดพิงไปถึงคำบางคำใน กฎมณเฑียรบาล
พระมา ได้ขอความชัดเจน

ในบันทึกกล่าวว่ ตามลักษณะปกครองของพม่า แบ่งอำมาตย์ออกเป็นสองพวก แต่โดยเหตุที่ความงัดทึชชาติตกอยู่แก่พระเจ้าแผ่นดิน ตำแหน่งและหน้าที่ของอำมาตย์ทั้ง ๒ พวกนี้ จึงออกจะรวม ๆ กันไป แยกไม่ได้ ของเดิมอำมาตย์ในพวกที่ ๑ มีอำนาจและควมรับผิดชอบเฉพาะภายในพระราชวังพวกนี้ ในชนเดิมว่า คงจะเป็นแต่เจ้าพนักงานในราชสำนัก เพราะมีหน้าที่ซึ่งข้าราชการสามัญ ไม่มีโอกาสจะเข้ารับตำแหน่งได้ (เห็นจะเป็นข้าราชการในราชสำนักนั่นเอง) ส่วนอำมาตย์พวกที่สอง คือข้าราชการปกครอง มีสภาที่ประชุมใหญ่ เรียกว่า ลุด หรือ ลุดต่อ (Hlut หรือ Hlutdaw) ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าแปลไว้ว่าที่ประชุมใหญ่ (หน้า ๑๕) มีอำนาจในการปกครองทั้งหมด ลุดต่อ นี้ นอกจากใช้เรียกข้าราชการที่เป็นสมาชิกในสถานัน ยังใช้เรียกสถานทีนั้นด้วย สภา ลุดต่อ ตั้งอยู่ภายในพระราชฐานหน้าพระที่นั่ง มะเยนัน (หน้า ๕) ทางประตู ตะคาหนี (หน้า ๕) ซึ่งเป็นพระทวารกลางหรือพระทวารใหญ่ ในสถานมีพระที่นั่งสำหรับพระเจ้าแผ่นดินเสด็จมาประทับเป็นประธานในการประชุม ถ้ามีพระราชโองการอย่างใด ๆ มายังสภา เป็นหน้าที่ของ นายขันต่อ (หน้า ๒) เป็นผู้นำส่งของ อำนาจของสถานเป็นอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน และมีข้าราชการหัวนัย ชนผู้ใหญ่ หรืออัครมหาเสนาบดี ๕ นายเป็นประธาน

กล่าว ลุด น มีตำนานเล่าว่า พระเจ้าพุทธามทรงพระนามว่า Narapadi-Sithu มีราชโอรสอยู่ ๕ องค์ ครึ่งหนึ่งพระเจ้าพุทธามประสูติเป็นชนกทนต์พระหัตถ์ ทรงรับทุกขเวทนาสาหัส พระธนมคนหนึ่ง (minor queen) ซึ่งเป็นมารดาของเจ้าชัยตั้งช (Zeyathanhka) โอรสพระเจ้าพุทธามองค์หนึ่งใน ๕ องค์ เขาปากอมมิได้ เพื่อให้พระเจ้าพุทธามบันเทาความเจ็บปวด จนฉนั้นแตก พระเจ้าพุทธามพอพระทัยในความภักดีของพระธนมคนนั้น ทรงตั้งญญาว่า จะประทาน

พระกรุณาแต่เดิมนางจะกราบทุกขอ อันหนึ่งพระเจ้าพุกามทรงเรียกประชุม
โอรสทั้งห้า ให้มานั่งล้อมเป็นวงภายใต้เศวตฉัตรแดงตั้งว่า ถ้าเศวตฉัตร
โอนไปทางโอรสองค์ใด ให้โอรสองค์นั้นได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เศวตฉัตรโอน
ไปทางเจ้าชายตั้งช ซึ่งเป็นโอรสองค์เล็กที่สุด พระเจ้าพุกามทรงระดมถึงชอที่
ทรงให้สัญญาไว้กับมารดาเจ้าชายตั้งช และยังมีศุภนิมิตในเรื่องเศวตฉัตรมา
แต่ จิงทรงคงเจ้าชายตั้งชอยู่ในตำแหน่งรัชทายาท (เรื่องตอนนั้นตรงกับพระเจ้า
ราชวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาดงกรณ์ ทรงแต่งปาฐกถาเรื่อง เทียวเมือง
พุกาม) ส่วนราชโอรสองค์อื่นก็ไม่มีทรงรังเกียจเด็ดฉันทในเรื่องนี้ ช้ามา
ประชุมกันทุกจนเพื่อปรึกษาหารือในการปกครองบ้านเมือง สถานที่ประชุมของ
ราชโอรสทั้งห้า เรียกว่า Yon หรือ Ron แปลว่า ที่ประชุม (เสียงคล้ายคำ
ว่า โรง มาก) ภายหลังคำนี้ มีความหมายใช้เรียกไปถึงคำว่า ศาล หรือ ห้อง
ประชุม ต่อมาโอรสทั้ง ๕ เห็นว่า พระเจ้าแผ่นดิน (จะเป็นองค์ไหนไม่ปรากฏ)
มีพระราชภาระมาก จึงอาสาขอปลดเปลื้องราชการนั้นเสียทั้งหมด พระเจ้า
แผ่นดินทรงยินยอม แค้นพม่าจึงเรียกสถานที่ประชุมเพื่อปรึกษาราชการแผ่นดิน
ว่า ลุด แปลว่า ปลดเปลื้อง หรือ พ้นแล้ว เพราะพระราชภาระทั้งหมดมาตก
อยู่กับโอรสทั้งห้า จึงได้ชื่อว่า หวงยี (Wungyi หวงยี ว่า ภาระ น่าจะออกเสียง
เป็น หวงยี เพราะ gy ปรากฏว่าเป็นเสียง จ แต่ที่คุ้นกันคือ ยี เพราะมีชื่อ
ปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารบ่อย ๆ) เหตุฉะนี้ คำว่า หวงยี จึงใช้เรียก
อำมาตย์ชั้นสูงสุด ๕ นาย ซึ่งเป็นมุขอำมาตย์ของแผ่นดิน

เวลาเช้า ๘ น. หวงยี ๕ นาย เข้ามาใน ลุดดอ เพื่อจัดเตรียมระเบียบ
จากรด้าหรับประชุม เวลา ๘ น. เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินที่ในพระราชฐาน เรียก
ว่า Nyilahkan ขึ้นต้นไปที่ ขะแยโด๊ก (หน้า ๑๕ ขะแย เข้าใจกันว่าเป็นภาษา

มอญ แปลว่า ชายโสด เห็นจะตรงกับคำจำ พलय ในภาษามอญ ซึ่งแปล
ความเดียวกัน) พบกับ อตวินทวน (หน้า ๓๕) ถึงเรื่องที่จะนำความบังคับมทูต
ในวันนั้น แต่จึงพร้อมกันทั้งข้าราชการฝ่ายทหารและพลเรือนเข้าไปเฝ้า การ
เฝ้าประจำจนหมกเฝ้าที่ ในพระที่นั่ง มินันดอ (หน้า ๓๘) หรือที่ใน Lapetye-
siang ก็นวดาเฝ้าตามปกติของหรือตามชั่วโมง

เวดาเที่ยง หุ่นยี่ กัดบมาท ลุดต่อ เพื่อรับฎีกาและไต่สวนชำระคดี พอ
บ่ายเวดา ๓๕ น. นายขันดอ อันเชิญกระแด้พระราชโองการหรือพระราชวินิจฉัย
ในเรื่องที่ถวายไว้ออกมาให้แก่ที่ประชุมลุดต่อ เสร็จแล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน
ในตอนบ่าย เรียกว่า Bo-shu ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเข้าเฝ้าทุกคน ก็นวดาเฝ้า
มักไม่เกิน ๓ ชั่วโมง เสร็จแล้วพวกอำมาตย์กลับไปที ลุดต่อ หรือไปที่ tè คือ
ห้องพัก ซึ่งค้างมีห้องใดที่ในบริเวณนั้นโดยเฉพาะ เวดา ๓๘ น. จึงค้างกลับ
บ้านกันได้

ตอนนี้ไม่มีข้อความอื่น ๆ อีกเล็กน้อย แต่ถึงรายชื่อตำแหน่งอำมาตย์
ที่เป็นสมาชิกใน ต่ภา ลุดต่อ ซึ่งมีด้วยกัน ๕๗ นาย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabongkorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

อนุทินหนังสือของข้าพระพุทธเจ้าลงวันที่ ๑๖ เดือนนี้ เรื่องการตรวจ
แก้หนังสือ กฎมณเฑียรบาลพระม้านั้น อันที่พระยาอินทรมนตรีมาหาข้าพระพุทธ
เจ้า ข้าพระพุทธเจ้าเคยถือโอกาสสอบถามเรื่อง กฎมณเฑียรบาลพระม่า เพราะ
หนังสือ Gazetteer ทดงเรื่อง กฎมณเฑียรบาลพระม่า นั้น เจ้าคุณอินทฯ เมื่อ
ครั้งรับราชการอยู่ในพระม่า มีตั้งเป็นผู้รวบรวมอยู่ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าได้
อ่านคำพระม่าในกฎมณเฑียรบาล ให้ฟัง คงปรากฏว่า ที่จุดเป็นคำไทยไว้แล้ว
ถูกต้องตรงกันเกือบหมด คงมีอยู่หนึ่งหรือสองคำเท่านั้น ที่เจ้าคุณอินทฯ ไม่
ทราบ เช่นคำว่า chatty (หน้า ๓๓) เป็นต้น ที่ใช้ตัวโรมันในพยางค์ที่ตั้งว่า ty
เป็นการแปลก เพราะเสียง y ของพระม่าเท่ากับ r ที่มาอยู่ท้ายเช่นบนหนัก
เจ้าคุณอินทฯ ถามว่า ข้าพระพุทธเจ้าจุดเสียงพระม่ามาจากไหน ข้าพระพุทธ
เจ้าตอบว่า ได้มาจากหม่องหน่วย แก่ถามว่า คนรูปร่างอันใหญ่ค้ำยาบหรืออยู่
ที่ตามแขกไซ้ไหม ข้าพระพุทธเจ้าตอบว่าใช่ แก่หัวเราะใหญ่ แล้วบอก
ว่า หม่องหน่วยคนนั้นเคยบวชเป็นภิกษุอยู่ในพระม่ามาตั้ง ๓๕ พรรษา และเคยอยู่ใน
กรุงมณฑลเดนาบ เป็นอันไซ้ได้ในการออกเสียงพระม่าชาวเมืองหงอง แต่เรื่อง
ความรู้ทางแปดนั้นแหละยังตั้งดีอยู่ เพราะภาษาพระม่ามีคำมาจากภาษาบาลี
และสันสกฤตมาก แต่เมื่อถ่ายมาเป็นภาษาพระม่า ถ้าไม่ทราบเรื่องราวเป็นการ
นำความแจ้ง ก็ยากที่จะเดาได้ เพราะถ่ายเสียงเอามาอย่างเหตงเหตง ผิดกับ
ภาษาไทย ซึ่งเห็นตงกยงเดากันได้อยู่ หม่องหน่วยที่พูดนั้นเคยเป็นคนอยู่ในบ้าน

เจ้าคุณอินทร ๆ ที่เมืองพระมามาช้านาน จึงได้รู้จักตัว เจ้าคุณอินทร ๆ และ
เห็นว่า กายงมตตั้งตั้งอยู่ จะเชิญหม่องท่นวยมาที่หอสมุด แดงนตให้เจ้าคุณ
อินทร ๆ มาพบด้วยพร้อมกัน เพื่อซักไซ้ได้เดียงกันดู ก็ย่นต ข้าพระพุทธเจ้า
คอบขอบคุณ แดงนตไว้ก่อน เพราะเจ้าคุณอินทร ๆ สอบถามข้าพระพุทธเจ้า
ว่าไต่ฝ่าพระบาทประทับอยู่เวตาไรเป็นปกติ ข้าพระพุทธเจ้าคอบว่าอย่าคำไป
แดง จึงเป็นทเชียวว่า เจ้าคุณอินทร ๆ คงไปเฝ้าไต่ฝ่าพระบาทตั้งกวันหนึ่ง

ข้อความในเรื่องพระมามาที่สอบได้จากเจ้าคุณอินทร ๆ มีบางคำที่สมควร
กราบทูล คือ

นาข่นค้อ คำนี้เจ้าคุณอินทร ๆ รับรองอย่างแน่นแฟ้นว่า นาข่น ค้อ
นักการ ค้อ พระ หรือ หตวง เห็นจะถูก เพราะ นาข่นค้อ มีหน้าทเป็นเช่นพนจริง

มะเยน้น มะเย น้เดียงพระมามาจยาค เป็นเดียงคต้าย เมียว ซึ่งคงเกิด
จากออกเดียง มะเย ให้พร้อมกัน เมียว แปลว่า พนคิน บนบก เมียวนาข ก
ค้อพระท่นงบก

สันตอซัน (หน้า ๑๒) ซึ่งวงเดียงใจว่า เห็นว่าจะเป็นเจ้ากรมอาตกษณ
เจ้าคุณอินทร ๆ อธิบายว่า สัน ว่า เดียงพุก ค้อ ว่า พระ ซัน ว่า ตั้งที ตรง
กับคำว่า ปตักตูลตอง ค้อเป็นนุรบตั้งหน้าทมา

บะแนไตค้ คำว่า ไค้ แปลว่า ตถานที่ก้อด้วยอิฐ เป็นคำเดียง
กบตัก

หุ่นยี่ ทธาพระพุทธเจ้ามีความเห็นใจว่า ยี่ น่าจะเป็น จินัน คงได้
ความว่า หุ่นยี่ เป็นถูก ยี่ แปลว่า หตวง ว่า ไหญ่

หนังสือตากาเตาะ (หน้า ๑๘) หนังสือ ปี่ ลีดจำ ใหม่ กากาเตาะ

จำ พิชี

พิชชีขอฝน โมมัลปุชอปัวย โม จำ ฝน นิค จำ เทวดา ปุชอ จำ
บุชา ปุวย จำ พิชี

พิชชีทำรูปปราสาทจำลอง ตาของเตียงปัวย ตาของ จำ ธงธงกาตา
เตียง อานมี้เตียงโฮยูนิต ๆ กล้าย โคนัก แปดจำ เต้า เป็นทำนองเตียงกับ
ของมนต์ของธิเบศที่ชักไวสูงให้ดมพลก้อว่าได้บุญ เจ้าคุณอินทรวง จำ ตามวัด
ในดยามก็เคยมี แต่เจ้าพระพุทธเจ้ายังไม่ออก บางทีจะมีคามหัวเมืองฝ่าย
เหนือที่โตศคมาทางพระม่า

ในการที่โตกราบทูตตั้งเรื่องเตียงพระม่ามานี้ เจ้าพระพุทธเจ้าเกรงจำ
จะมีขอขาดคกบกพร่องอยู่ เพราะโตกราบทูตไปหลายฉบับชบรอนกัน ซอที่จด
ถวายไป เจ้าพระพุทธเจ้าต้องคอยพดิกดู เพื่อไม่ให้ผิดกันกับที่โตกราบทูตมา
แต่จ้ แต่โดยเหตุที่มีการแกเตียงกันหลายหนจนออกจรง ๆ เจ้าพระพุทธเจ้าอาจ
จดถวายมาผิดพลาดไปได้บ้าง จึงต้องขอรับพระเมตตาบารมีปกเกล้าเป็นทพง
หากจะมีการผิดพลาดไปบ้าง

ควรมีควรแล้วแต่จะโยรตเกล้า ฯ

เจ้าพระพุทธรเจ้า พระยา *Chun Chuan*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

กรมศิลปากร

วันที่ ๓๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานกราบทูลเรื่องดังตามข้อ ผ่าลายย่ามะหวาด
ในชั้นแรก ข้าพระพุทธเจ้าได้ถามคนในกรมศิลปากรสอบถามพวกแขกเทศ์ที่เป็น
ผู้ตั้งผ่าลาย ผู้หนึ่งได้สอบถามนายเอื้อนนา ได้ความว่า ย่ามะหวาด ไม่ใช่ภาษา
แขก แต่เป็นภาษาไทยนั่นเอง จะแปลว่าอะไร นายเอื้อนนาไม่ทราบ และอธิบาย
ว่า ย่ามะหวาด เป็นผ่าลายอย่างดี พันชาวดอกม่วง ผู้ที่มักชอบใช้ เมื่อ
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตอบเช่นนั้น ก็ปลาดใจ เพราะผ่าลายย่ามะหวาด ซึ่งเป็นที่
เข้าใจกัน ก็คือผ่าลายเนื้อดี ไม่จำเป็นจะต้องเป็นพันธุ์ชาวดอกม่วง แต่เมื่อผู้
บอกเคยเกี่ยวข้องกับเรื่องผ่าลาย คำอธิบายก็เห็นจะฟังได้ เมื่อเช่นนั้น คำว่า
ย่ามะหวาด จะแปลว่าอะไร เดียงที่ เกิดกับ มะหวาด ก็มี มะหวาด ซึ่งบางทีก็ใช้
เรียกแทนส้มวงชนิดหนึ่ง ดูเข้ากับดีของผ่าลายย่ามะหวาดได้ดี ดั่งนาคำว่า ย่า
บางทีจะเป็น ยา ซึ่งหมายถึงสิ่งที่เกิดอบเงินทองให้เป็นดีค่า ๆ อย่างที่เรียกว่า
น้ำยา ที่ ยา ถลายเป็น ย่า คงจะเป็นเพราะเสียง มะ ในคำตันของ มะหวาด เข้าไป
ตากเสียง ยา ให้เป็น ยาม หรือ ย่าม ไป เพราะฉะนั้น ย่ามะหวาด ก็น่าจะเป็น
ยามหวาด หรือ ยาส้มมะหวาด ได้บ้างกระมัง แต่การวินิจฉัยที่มาของคำในทำนอง
นี้ เป็นการคาดเดาเข้ามา ซึ่งมักผิดมากกว่าถูก และทำความยุ่งยากให้แก่ภาษา
มาแต่ัวไม่น้อย ข้าพระพุทธเจ้าจึงยังไม่พอใจ ได้รอก่อมา ก็ได้พบกับแขกเทศ์

อีกคนหนึ่ง ได้อธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า ยำมะหวาด นั้น เป็นผ้าลายทำ
จากผ้าขาวเทศ มีตกว่าผ้าลายธรรมดาที่ทำจากผ้าดิบ เพราะฉะนั้น ผ้าลาย
ยำมะหวาดจึงมีราคาแพง ส่วนคำว่า ยำมะหวาด ว่าไม่ใช่คำไทย คงจะเป็น
คำเดียวกับคำว่า อุมดาหวาด ซึ่งเป็นเมืองเล็ก ๆ เมืองหนึ่งอยู่ในเขตต์เมืองสุรัต
และเป็นที่ทำผ้าลายเนื้อดี คือยำมะหวาดกันมาก ตามคำอธิบายนี้ดูได้ความดีที่ว่า
คำอธิบายแรก เพราะ อุมดาหวาด อาจเพี้ยนเป็น ยำมะหวาด ได้ ด้วยเสียง อุม
เพี้ยนเป็น อม ได้ อ กับ ย ก็เพี้ยนกันได้ มีตัวอย่างเช่น อง (อาจ) ยง
อ่อน หย่อน เป็นต้น ในภาษาจีนมีคำอยู่คำหนึ่งในภาษาแต้จิ๋วว่า อิม แปลว่า
เสียง และการร้องดำน้้า คำนี้เสียงในกลางคือเป็น หน้้า บางทีก็เพี้ยนเป็น หย้า
เพราะฉะนั้น อิม อาจเพี้ยนเป็น ฮ้า-ย้า-น้า คดออกจนคำว่า ล้าหน้า ก็เห็นจะได้
แต่การอธิบายคำว่า อุมดาหวาด อาจเพี้ยนเป็น ยำมะหวาด เป็นการอธิบาย
ตามเหตุของเสียงที่อาจเพี้ยนกันได้เท่านั้น ขอตั้งักขุขัตติว่า เมืองอุมดาหวาด
นี้อยู่ที่ไหน แขนกผู้บอกกล่าวไม่เคยไป เป็นแต่ได้ยินชื่อเท่านั้น ไทเขียนเป็นตัวฝรั่ง
เพื่อต่อบันทึกในแผนที่ ก็เขียนฝรั่งไม่เป็น ข้าพระพุทธเจ้าได้ลองต่อบันทึกดู ก็ไม่พบ
ถามกคงเป็นเมืองเล็กน้อย จึงไม่ปรากฏในแผนที่ ข้าพระพุทธเจ้าจึงยังไม่พอใจ
อยู่เพียงเท่านี้ ได้วานให้ผู้นับถามแขกคนอื่นต่อไป แต่ก็จะได้เรื่องก็คงนาน
เวลา ข้าพระพุทธเจ้าจึงรวบรวมข้อความที่สอบได้เพียงนี้ กราบทูลมาเดี่ยวน
หนึ่ง ที่ข้าพระพุทธเจ้ายังคิด ใจคำว่า ยำมะหวาด เป็นชื่อเมือง เพราะชื่อผ้าโดย
มากมักเรียกตามชื่อเมือง แต่ก็ไม่เป็นเสมอไป เช่นทุกถรณ์นมผ้าลายรามจันทร์

ซึ่งห้างรามจันทร์ในกรุงเทพฯ นำมาจำหน่าย ถ้าด้อยไปภายนอก ก็ว่า
รามจันทร์ หรือบางทีอาจเพิ่มเป็น แรมแจม ร่มจน ไป ก็อาจต้องด้อยลง
กันใหญ่

นายยัมตานี ตามที่ได้กราบทูลไปว่า ข้าพระพุทธเจ้ากำลังสอบถามไป
เมืองปัตตานี บัดนี้ใครตอบว่า ยัม ไม่ปรากฏในภาษาแขกทางปัตตานี
จึงเป็นอันถือว่า ยัม อาจมาจาก ยาม ได้สนิทยิ่งขึ้น

ยังมีอีกชื่อหนึ่ง โดยมากเป็นผ้าโปร่ง เนื้อนุ่ม ดูเหมือนจะใช้
ชนิดดอยขมวง เรียกกันว่า ผ้าละไลกาด คำนี้ได้ความว่า มาจากชื่อเมืองปัตตานี
(Pulicat) ในอินเดีย อยู่ใกล้เมืองมัทราส ซึ่งมีผ้าชนิดนี้มาก

ยังมีชื่ออีกชื่อหนึ่ง ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าไม่ทราบ ว่าทำไมจึงเรียก
เช่นนั้น หรือคำเต็มจะเป็นชื่อเมืองหรือชื่อยังอื่นของต่างประเทศ หากเสียง
คล้ายกับ ชาวหมี่ จึงตกเข้าความให้แปลได้ อย่าง เสกภัย ที่สำหรับนวดข้าว
ในบดินทเขียนเป็น เกษรดี แม้แต่ในทางราชการ เมื่อตกเข้าความให้แปลได้
เสียงแล้ว ข้าบางที ก็คงนิยายประกอบเสียงด้วย การหาที่มาในคำอย่างนี้จึงเป็น
การยากที่สุด แต่ในคำ ชาวหมี่ นี้ จะเป็นเพราะถูกตกเข้าความ หรือคำเต็ม
เป็นอยู่เช่นนั้นแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานกราบทูลตามมาด้วย

ในเรื่องผ้าด้าย เจ้าคุณอินทรมนตรีได้ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งอง ได้เคย
เห็นผู้หญิงแขกทางบอมเบย์ผ้าด้ายกันมาก และนุ่งทำนองที่แขกอื่นตุนุ่ง คือ
ทักสูงข้างหนึ่ง ด้นข้างหนึ่ง ปัญหาจึงมีคือไปว่า ไทยนุ่งผ้าด้ายแต่เมื่อไร
เจ้าคุณอินทรฯ เห็นว่าไทยยกตมมาอยู่ในยุมน้ำเจ้าพระยาถึง ๓๕๐๐ กว่าปีแล้ว

แต่คงจะได้คติมาจากอินเดียทางนครปฐม การนุ่งผ้าโจงกระเบนนี้ จะแพร่
หลายมาช้านาน ไม่ใช่แต่ในสยาม ถึงพระมาก็เช่นเดียวกัน ชาวพระม้ามุชรายถึง
จะนุ่งโจง แต่เมื่อเขาถึงพระเจ้าแผ่นดินแดนเจ้านาย ก็หีบชายโจงชั้นโจง
อย่างกระเบน ถกจนจนเห็นชายต้นบเพดาแพหรือกำหยี แต่โฉนจึงไม่เลย
นุ่งผ้าเดี่ยอย่างไทย ขอนทนาคิดอยู่

ทวรมิศรแล้วแต่จะไปรอกเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Cyranowski

ขอประทานกราบทุก ส้มแกงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๓๘

พระยาอนุนามราชชน

ในระบบนจะตอบหนังสือวันที่ ๓๗ ธันวาคม ซึ่งว่าด้วยเรื่องผ้าต่าง ๆ

ผ้าย้อมมะหวาด ท่านตั้งนิษฐานว่าจะเป็น ยา + มะหวาด นั้นเขาตัดหนัก

หนา คำว่า ยา ท่านไปอ้างอิงยาตงทองนั้นอ้อมไป รุ่น ชาด คราม และอะไร

อื่นอีก ซึ่งเขาตายได้กระดา ใช้เขียนรูปภาพเขาไม้ดวดตายต่าง ๆ นั้น เขาเรียก

ว่า น้ำยา ไม่ได้เรียก สี เพราะฉะนั้น ยามะหวาด ก็ตรงอยู่แล้ว แม้สีนี้ถึงปานนั้น

ท่านก็ไม่เอา เพราะเป็นทางตั้งนิษฐาน เป็นการสมควรแล้ว ตามที่แขกคนหนึ่ง

ตั้งนิษฐานว่าจะมาแต่ชื่อเมือง อุมดาหวาด นั้นอยู่ข้างจะห่างไป อย่างไรก็ดี

ตกตงเป็นตราไว้คู่ที่ก่อนศึกว่า

ผ้าย้อมตานี ตั้งนิษฐานว่า ยานตานี นั้นก็คองตราไว้ที่ก่อนเหมือนกัน

ผ้ามะไลก้าต ดยบได้ว่าเป็นของมาแต่เมือง ปุ่ลิกัด เป็นอันยุติคดีงได้

แม้ว่าถูกแต่เป็นชื่อเมือง

ผ้าขาวม้า นั้นเคยตั้งหาที่มาตราดหนึ่งแต่ ฟังแต่ยงที่เรียกกันเป็น

ผ้าขาวม้า ถมี่ ผ้าขอม้า ถมี่ ผ้าขะม้า ถมี่ ฟังเอาแน่ไม่ได้ มีคนที่เขาไปเมือง

ญี่บุนกตบมาเด้า คำเด้าที่ฟังเขาถมี่ยูกาหนึ่ง เขาว่าญี่บุนแต่งตัวอย่างเก่านั้น

นุ่งผ้าเคียว เรียกว่า ทักชะมัท แล้วจึงได้เสื่อยาว (กิโมโน) นอก ทำให้สงสัย
ว่าผ้าขาวม้าจะมาแต่ภาษาญี่ปุ่นเสียออกกรรมมัง แต่ยืนนั่งลงไปไม่ได้ ได้แค่
เพียงนำคางมาบอกให้ท่านทราบเพื่อพิจารณา

เรื่องคนไทยจะนุ่งผ้าตายกันมาแต่เมื่อไรนั้น ฉันไม่ถนัดทางประวัติศาสตร์
ขอตะไฉนนักปราชญ์คิดกันไป

เรื่องพระมานุ่งผ้า ฉันไปเห็นมาเป็นการตรงข้ามกับที่พระยาอินทรมนตรี
ดำ แต่ฉันเห็นในฐานทั่วไปไม่ใช่ในพระราชสำนัก เสด็จฉันไปก็ไม่มีพระเจ้า
แผ่นดินแล้ว เห็นพวกพระมานุ่งผ้ากันอยู่สองอย่าง นุ่งดอยชายเห็นหน้าอย่าง
หนึ่ง กับนุ่งโจงกระเบนหยกกรงอีกอย่างหนึ่ง ผ้านุ่งพระมานั้นยาวเท่ากับผ้านุ่งไทย
แต่เขาเย็บหน้าติดกัน เพราะฉะนั้นจะเรียกว่าได้รังก์พอจะได้ คนที่นั่นเขาอธิบาย
ให้ฟังว่า นุ่งดอยชายเห็นหน้านั้นแสดงว่าเป็นคนสุภาพ นุ่งโจงกระเบนหยกกรง
นั้นแสดงว่าเป็นคนหัวไม้ คือว่าเตรียมตัวพร้อมที่จะเข้าครั้นพันแหง ถ้าไปพบ
ผู้มีอำนาจบรรดาศักดิ์เขาจะต้องปลดชายกระเบนออกดอยชาย จึงจะนับว่าเป็น
การเคารพ ถ้าไม่ปลดนับว่าดูหมิ่น โดยอธิบายตงนทาให้ฉันต้องออกปากว่า
ตรงกันข้ามกับไทยเราเจียวหนอ ส้มเต็จกรมพระยาตำรางราชานุภาพประทาน
รูปฉายกับเจ้าพะม่า ในคราวเสด็จไปเที่ยวเมืองพะม่าเมื่อเร็ว ๆ นี้มา เห็นรูป
เจ้าพะม่านุ่งดอยชายเห็นหน้าอยู่ ไม่ได้โจงกระเบน

ฉันได้ความรู้เต็มมาใหม่ ตงใจมาบอกท่าน ด้วยได้ไปเห็นทุกตานุ่งผ้า
อย่างต่าง ๆ พระยาอุทัยธรรม (อายุ ๗๓ ปี) ทำฉันไว้ให้ดูทุกดูเพื่อสอน รูป

ทางด้านรูปหนึ่งเป็นแบบนุ่งผ้าเรียกว่า เกี้ยวเกไล ไช้ผ้าตายสองชั้น ผืนหนึ่ง
นุ่งโจงกระเบนต้นปีเพลา อีกผืนหนึ่งคาดพุง จรดาคันด้านหลังชักแผ่ลงปรก
ถึงกัน ด้านหน้ารวบผูกเงื่อนคาด ไว้ชายข้างหนึ่งเสมอเงื่อน อีกชายหนึ่ง
ปลัด้อยแผ่ยาวเดือยลงไป แฉกกดทับชายชนมาเห็นบโวกพัก ดูเห็นเหมือนเอา
กระเป๋าท้อยโวกหน้าชาฉะนั้น เขาใจว่าผืนทนุ่งคงเรียกว่า ผ้านุ่ง ผืนทคาดคง
เรียกว่า ผ้าเกี้ยว คิดจาแต่ก่อนนผ้านุ่งกับผ้าเกี้ยวคงต่างชนิดกัน ผ้านุ่งกว้าง
ผ้าเกี้ยวแคบ ท่หอดงไม้ค้อยโตแดงกัน ไม่นผ้าคาดก็ฉวยเอาผ้านุ่งมาคาด เดยทำ
ความยุ่งเรียกผ้านุ่งว่าผ้านุ่งตายบ้าง ผ้าเกี้ยวตายบ้าง โดยประการดังนี้

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๗๗

พระยาอนมานราชอิน

ได้รับหนังสือของท่าน ๕ ฉบับแล้ว คงใจจะตอบความต่างข้อ แต่ก็
ค้างอยู่ ต้องว่ายังไม่ถึงฤกษ์

บทนี้จะตอบแบ่งเป็น ๒ ฉบับ ก็ขอตอบหนังสือถึงวันที่ ๕ และที่ ๑๖
ที่ ๑๗ ธันวาคม อันเป็นเรื่องแก้ กฎมทเฑียรบาลพระมา ด้วยกันนั้นฉบับหนึ่ง
กับหนังสือถึงวันที่ ๑๗ ธันวาคม อันว่าด้วยเรื่องผ้าต่าง ๆ ฉบับหนึ่ง

ในฉบับนี้จะตอบด้วยเรื่องแก้ กฎมทเฑียรบาลพระมารวมกันไป

ในการแก้ อันตั้งใจถือเอาตัวโรมัน ตามที่ตอบฉบับ กาเซตเดีย ได้ว่า
ทุกอย่างไว้เป็นอื่น และเขียนออกเสียงเป็นหนังสือไทยก็ดำเนินตามตัวโรมัน จะ
หันไปหาเสียงพระมาบ้างก็แต่ที่ขัดกัน เช่น มิบูยะ เป็น มิบูยา เป็นต้น ที่จะ
ถือเอาเสียงพระมาเป็นหลักนั้นไม่ได้ เพราะเขาอ่านไม่ตรงกับตัวหนังสือ จะให้
ตัวอย่างที่รู้แน่ เช่น คำ มอง พระมาอ่านว่า เมอ อันเคยเห็นหนังสือพระมาเขียน
มีตัว ง อยู่ในนั้นจริง ๆ แต่เขาไม่อ่าน ท่านจงรอดูระบบที่ฉันเห็นควรแก้อย่างไร
อันจะส่งมาให้ท่านพิจารณาในวันหน้านั้นเถิด

ก่อนไปจะทักถึงคำต่างคำที่สับสน

Yon หรือ Ron เห็นว่าจะตรงกับภาษาไทยว่า โรง นั้นเอง ต้อง น ม
เปลี่ยนกันได้เสมอ

Hud ซึ่งแปลว่าพมแดงนั้น ก็โตกับคำ หลุด ในภาษาไทยเรานั่นเอง

gy ซึ่งว่าออกเสียงเป็น จ กัดจะแปลด้วยอำนาจฟังเสียงตั้งแต่นั้นมาได้
 ต่างๆกันไป ความจริงตัว g ที่ฝรั่งใช้ ไม่มีเสียงอย่างนั้นในภาษาไทย จึง
 ฟังกันไปต่าง ๆ เขียนกันด้วยตัว ก กัม. ตว ค กัม คอ ง กัม คอ จ คอ ย กัม
 และแปลกันว่าตัว g ตัวเดียวกันไม่ตรงกับเสียงพระมาแต่ ฝรั่งจึงเอาตัว y คอ บเข้า
 ไว้ด้วย เข้าใจว่าเสียงจะต้องหนักไปข้าง ย ท่านให้ตัวอย่างว่าในพระราช
 พงศาวดารเขียน Wungyi เป็น หุ่นย คือว่ายึดเอาตัวหลัง ตัวอย่างที่พูดออก
 ซอว่า อช่วยย ก กัม นนทศาเคยวทนเคยตเอาคจหนา ทงนเพราะไทยเรามาแต่
 จน พูดอักษรควบไม่ได้ ขอให้หนักถึงแต่ก่อน ตรา ก็อ่านว่า กรา อินทรา
 ก็อ่านว่า อินทรา ควาย ก็พูดว่า ฟาย เคยวทนทอ่านลูกกนได้มากจนแต่
 แม่กระหนกาศระ หรือสง ก็ยังทงอ่าน สะ สง ดุน ๆ อยู่นั่นเอง แต่จริงคำ
 พระมาซึ่งฝรั่งใช้ตัว gy นั้น ไทยจะเขียนให้ตรงเสียงไม่ได้เลยแปลว่า เพราะ
 เหตุดังนี้ จึงเห็นคำว่า gyi ซึ่งมีอยู่มาก ควรจะเขียน คยี่ ไปตามตัวโรมัน
 จะแปลหนักฐานดีกว่าย้ายไปเขียนอย่างอื่น ที่จริงก็จะไม่ผิดไกลไปมากนัก
 จะขอปรึกษาท่านต่อไปแต่ที่เดียวว่า คัดควบเราเขียนอย่างไรดี เช่นคำ Mye
 ถ้าตามแบบเดิมเค้ากรมพระยาเทววงศ์วโรปการ จะเป็นเขียน มเย เพื่อ
 ไม่ให้อ่านผิดเป็น เมอย ถ้าเขียนตามแบบกรมศึกษาธิการจะต้องเป็น มะเย
 คือว่าหนักออกเสียงไม่ให้เป็นอักษรควบ ถ้าเขียนตามแบบเก่าในภาษาบาลีจะ
 ต้องมีเครื่องหมาย เมย ถ้าตามแบบใหม่เป็น เมย ท่านเห็นสมควรจะเขียน
 อย่างไร

Nahkandaw นั้นเห็นแล้วเหมือนกันว่าสมเด็จกรมพระยาดำรงราช
 นุกาพทรงสนนษฐานใจแตกต่างกันหลายอย่าง แต่ฉันไม่มีความรู้พอที่จะ

ต้นนิษฐานกันได้ จึงปล่อยให้ตามทรวงเขียนมา แคบคินคตโตแดง เทียบตาม
ธรรมเนียมไทย หน้าที่ของใคร ผู้ใหญ่ในหน้าที่นั้นเขาก็กราบทูล เช่นถวาย
เครื่องบูชาตรงจุดพระราชทานบูชาต่าง ๆ เป็นหน้าที่มหาดเล็กตงถวาย ผู้เป็น
ใหญ่ในมหาดเล็กเขาก็กราบทูลเจียรนัย ถ้าเป็นผ้าเหลืองซึ่งจะพระราชทานไปท
ไหนด เป็นหน้าที่กรมศุภรัตตงถวายจบพระหัตถ์ ผู้ใหญ่ในกรมศุภรัตเขาก็
กราบทูลเจียรนัย ฉนั้นจะถือเอาแบบนั้นแก่เป็นกลาง ๆ ว่าเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ใน
หน้าที่

สันคอกซัน ฉนึกคิดเห็นเหมือนกันว่าควรจะเป็นปลัดตงตงอง แต่จกมา
ตรงกบตพระยาอนทรมนตรีว่า Mye nan คำน ฉ่มเดจกรมพระยาตำรงราชานุภาพ
ทรงต้นนิษฐานว่ามาแต่คำ เมรุ ประกอบด้วยคำ คุย ของพะม่า ว่าปราสาทพะม่า
นน ตงอยูกกลางวง กตางเมือง แดะกตางชมพุทวี่ป ฉ่มที่จะเป็นเขาพระสุเมรุ
จึงทรงผูกชื่อตงว่า สุเมรุมหาปราสาท ก็เมื่อมาสอบได้ความแปลว่าปราสาท
พนคิน จะผูกแกชื่อเตยเป็น ภูมิมหาปราสาท ก็ได้ หรือจะแกใช้คำของเขาไป
เป็น มเยนันมหาปราสาท เท่านั้นก็ได้

ชื่อพิชค่าง ๆ ก็ตงจะไม่เขียนเตยพะม่าตงตเดียว เมื่อบอกว่พิชค่างรานค
เท่านั้นก็เข้าใจตแดง คิวโรมันซึ่งบอกภาษาพะม่าก็ตงตไปตำหรับไว้ตอบ ตู
ไม่จำเป็นจะตงเขียนเตยพะม่าเป็นหนังสือไทยก่ากับไว้ตด้วยเตย แม้จะเขียนไว้
ก็เห็นว่จะไม่มื่อประโยชน์อะไร

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๗ ธันวาคม รอม ๒ ฉบับ
เป็นพระเดชพระคุณเด่นเกล้า

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายตอบลายพระหัตถ์ว่าด้วยเรื่องแก้ กฎ
มนเทียรบาลพม่า ก่อน

(๓) การเขียนคำพม่าจากตัวโรมันมาเป็นคำไทยตามที่ทรงพระดำริ
ไว้มัน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องตามพระกระแส้น ที่รับสั่งถึงคำพม่าว่าเขียน
อย่างหนึ่ง แต่อ่านอย่างหนึ่ง ทรงซักคองอย่างคำ มอง พม่าอ่านว่า เมอ แต่
เขียน ง อยู่ด้วย ข้าพระพุทธเจ้าถึงเกิดดูคำที่ผิดเพี้ยนกันในระหว่างที่เขียนกับ
ที่อ่าน มักเป็นไปในคำที่เป็น แม่กง ซึ่งเป็นทำนองเดียวกับภาษาจีนฮางแต้จ้อ
ฮักเกี้ยนแต้ไห่หล่า ดังที่ไตเศยกกราบทูล เช่น เจียง และ จาง ในคำว่า
เจียงโคเชก และ จางโซเหลียง ถ้าเป็นเสียงแท้จวกก็เป็น เจีย และ เตีย ส่วน
ในภาษาโปรตุเกสไตทราบเกล้าว่าคำที่เขียนเป็น แม่ ก กา แต่เวลาอ่านเป็นเสียง
แม่กง เป็นการตรงกันข้าม เช่น Lelaó อ่านว่า เลหลัง Pao อ่านว่า (ซนม)
บ่ง ทงนทงจระเนองด้วย เป็นเสียงนาสิก

(๒) Yon หรือ Ron ทรงเห็นว่าจะตรงกับภาษาไทยว่า โยง ข้าพระ
พุทธเจ้าเห็นพ้องตามกระแสพระดำริ คำว่า โยง นี้ ข้าพระพุทธเจ้าสอบถาม
ได้ความว่า ไทยทางเหนืออ่านว่า โย่ง และใช้ในความเป็นอย่างเดียวกับ โยง

จึงเจ้านายหรือปราชญ์ที่เรียกว่า ไท้ มีคความเป็นท่านองเดียวกับคำว่า ไท้
พระโรง สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพเคยทรงวินิจฉัยคำว่า ไท้ นี้ เดิม
จะหมายคความถึงสิ่งทปดุดังวางตงกับพื้นดิน อย่างโรงรถ โรงละคร ซึ่ง
เจ้าพระพุทธรเจ้าเห็นพ้องคองว่า ของเดิมคงเป็นเช่นนั้น ในภาษาเขมรก็คเหมือน
มีคำว่า ไท้ แต่น่าจะเป็นได้ไปจากคำไทย เจ้าพระพุทธรเจ้ายังไม่แน่ใจ

Hud ที่ทรงสันนิษฐานว่าได้กับคำ หลุด ในภาษาไทย เจ้าพระพุทธรเจ้า
เซตาคไม่ได้เฉลียวถึง เมื่อทรงทักขณจึงได้เห็น คำว่า หลุด นี้ ในภาษาไทย
ทางเหนือก็มี ใช้เป็นคำในภาษาปกคิ แต่อ่านออกเสียงว่า หลุด ในภาษาไทย
ใหญ่ใช้กระทั่งไม่สังเกตหรือผ่านตาไปว่า หลุดหน้าหลุดตา ถ้าคำว่า ไท้ และ
หลุด เป็นคำในภาษาไทยมาแต่เดิมก็น่าคิดอยู่มากว่า ประเพณีบางอย่างของ
พระม่าน่าจะได้ไปจากไทยใหญ่ ซึ่งตามหลักฐานของนักโบราณคดีก็ว่า ไทย
ใหญ่มาอยู่ในประเทศพม่าเป็นเวลายาวนาน ก่อนที่พระม่านกตงมาจากซิเบต มี
หลักฐานคำว่า ช้าง และ งัว ซึ่งในพม่าเรียกว่า สาน และ หัว เจ้าคุณ
อินทรมนตรีเคยบอกเจ้าพระพุทธรเจ้าว่า ช้าง และ งัว เป็นสัตว์ที่อยู่ในแควม
อินโดจีน พม่านามาแต่ประเทศซิเบตไม่มสัตว์สองอย่างนี้ เมื่อพระม่านกตงมาเห็น
ช้างและงัว ก็เอาคำของไทยทมอยู่แต่จมาใช้ แต่จเรียกเพี้ยนไปตามสำเนียง
ของพม่า เจ้าพระพุทธรเจ้ายังนึกเคยไปถึงคำว่า ช้างสาร ถ้าอาจเป็น ช้างสาร
มาก่อน คงอดจนคำว่า ช้างสาร เพราะในภาษาไทยทุกพวคที่เจ้าพระพุทธรเจ้า
สอบสวน พบคำว่า ช้างสาร คงอดไปจนไทยในเมืองจีน ซึ่งไม่ปรากฏว่าเคยได้
คิดต่อกับภาษาทางอินเดี และช้างสารก็เป็นอาหารจำเป็นของไทยมาแต่เดิม
คงต้องมีคำในภาษาอยู่แล้ว ในไทยใหญ่มีคำว่า สาน แปลว่า เขาเปลือกออก

เช่น ถั่วสาน งาสาน ข้าวสาน ภาษาไทยทางบักขไต ก็ยังเรียกกุ้งแห้งว่า สร
กึ่ง ดิบกึ่งที่ยังไม่ถลุงว่า สรดิบก บางทีความไปคล้ายคลึงเข้ากับคำว่า สร
ซึ่งแปลว่า แก่น จึงได้ใช้ สร สกต ร ดิบมา ในภาษามอญเรียกขานว่า เจิน
ซึ่งคงเป็นคำมาจากไทย เพราะถ้าจะเป็นคำของมอญแท้ก็น่าจะไต่ไปทางเขมร
ซึ่งเป็นตระกูลภาษาเดียวกัน นามสกุลของเจ้าพระยามหาโยธา (เจ่ง) และ
เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) ที่ใช้คำว่า คชเสนี ข้าพระพุทธเจ้าเห็นว่า น่า
จะมาจาก เจ่ง เป็นคำเดียวกับคำว่า ช่าง หรือ ทอเรีย ซึ่งอาจเป็นคำเดียวกับ
คำวีย ในภาษาเขมร

ในการแปลงเสียงคำควบ ตามที่ทรงวินิจฉัยไว้ในตัว gy ว่า เขียนกัน
เป็นตัว ก กมี คว ค กมี คว ง กมี คว จ กมี คว ย กมี กระทำให้
ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับได้รับความรู้อันมาก ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยพระ
วินิจฉัยทุกประการ ในเรื่องออกเสียงอักษรควบ ข้าพระพุทธเจ้าสังเกตเห็นคำ
ไทยทางเหนือ ถ้ากดด้วยตัว ร ก็มักพาเอาเสียงตัวหน้าเป็นเสียงหนักหรือ
เสียงสูง ส่วนเสียง ร ตัวกดถ้าหายไป เช่น ปราสาท ไปรด ปราบ แกร่ง กรัด
ก็เป็น ผาสาท ไมค ผาบ แขง ชัด เป็นต้น กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกไปถึง
คำว่า ยสธา ซึ่งน่าจะมาจากคำว่า ยสตรา มากกว่า ยสฐา (นัทร) ที่
เขียนไปเช่นนั้น คงจะเนื่องจากการออกเสียง ร เป็น ฮ แล้วเสียง ฮ ไปกด
กับตัวหน้า กระทำให้เกิดเป็นเสียงหนัก เพราะบางคำที่กดเสียง ก ไม่ทัน
ออกเสียง ก เสียง ฮ ก็เข้ามาแทน กลายเป็นเสียงตัว ฮ กมี เช่น
เกรียน — เทียน ใช้แต่เท่านั้น คำกดาน ข้าพระพุทธเจ้าสังเกตเห็นในภาษา
ไทยซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าแยกเอาเฉพาะเสียงตัวใดตัวหนึ่ง หรือไม่แยก

เตย ก็ได้อีกความทั้งสามคำก็มี ที่เป็นสองคำก็มี เช่น แม่บ — แลบ — แมลป
เมด — เล็ด — เมล็ด เมือง — เลื่อง — มเลื่อง เลื่อน — เคลื่อน รอด — ดลอด
คัง — คลัง หลีก — ปลีก เป็นต้น

ในคำที่ตกตาด้วยตัว ว แปลกที่บางคำเพี้ยนเสียงเป็น ฟ ก็มักจะเห็น
อยู่ในไทยตอนใต้ ถ้าไทยพวกอื่นมักจะเห็นเสียง ว บ้าง เสียง ฮว ก็ดำ
บ้าง เสียงตัวเต็มบ้าง เสียง ว หายไป แต่ที่จะเพี้ยนเป็น ฟ ไม่ปรากฏ เช่น
ควนไฟ ควาย และ ความ ไทยทางตะวันออกเป็น วัน วาย และ วาม ไทย
ในเมืองจีนเป็น ฮวัน ฮวาย และ ฮวาม ไทยทางตะวันตกเป็น ขวน ขาย และ
คาม (คำพูด) เพราะฉะนั้นตรงกับข้อที่ว่า ไทยพูดอักษรควบไม่ได้ ถ้า
พระพุทธรเจ้าเห็นฟ้องด้วย การที่ตามคำเป็นเสียงควบขึ้น คงจะเกิดจากที่ได้มา
ติดต่อกับพวกพูดภาษาในตระกูลมอญ — เขมร และตระกูลพม่า — ชีเบต ซึ่ง
เป็นภาษาที่มีการต่อคำ (agglutinative) เกิดเป็นคำกต่างจนแทบทุกตัวไป เลย
เป็นเหตุให้คำไทยแท้ ๆ เกิดมีคำกต่างตามไปด้วย มีพระยานอยู่ คือ คำที่กต่าง
หรือแยกออกจากกันเป็นคำ ๆ ก็มีความหมายเป็นอย่างเดียว หรือว่าเพี้ยนไป
บ้าง ดังได้กราบทูลมาข้างต้น

ในคำว่า สระ หรือ สระ ย่นว่า สะ สง โดยไม่มีกต่าง กระทำให้
ข้าพระพุทธเจ้านึกไปถึงคำว่า จริง สร้าง และ เสร์ว ในภาษาจีนฮกแต้จิ๋ว มี
คำว่า เจี้ย แปลว่า แน่แท้ แซ แปลว่า เกิด ทำให้เกิด และ เอว แปลว่า ทุกข์
สามคำนี้กว้างคึงย่นว่า เจง จิง หรือ จัง (ใกล้เคียงกับคำว่า จริงจิง มาก) เซง
หรือ ชัง (ใกล้เคียงกับ สร้าง มาก และ สร้าง กับ ชัง ก็ใกล้เคียงกัน) เจ้า หรือ ไฉว
(ใกล้เคียงกับ เจ้า เอว เขา เสร์ว มาก) ถ้าคำว่า จริง สร้าง และ เสร์ว เป็นคำ
ไทยมาแต่เดิม ที่เดิมคือ ร ชน ก็น่าจะอาศัยคำในภาษาอื่น มีภาษาบาลี

แต่ภาษาเขมรเป็นต้น อย่างคำว่า สระ และ สรง เป็นแนวเทียบดากให้เขียน
คำไทยบางคำใหม่คือ ร กตามไปด้วย

ในข้อที่รับส่งถามถึงการเขียนคำควบ ว่าจะสมควรเขียนตามแบบไหน
ข้าพระพุทธเจ้าได้รับได้เกล้าพิจารณาคุณแล้ว เห็นว่า ถ้าเขียนตามแบบใหม่เช่น
Mye เป็น เมย คิดว่าที่จะเขียนเป็น มเย หรือ มะเย เพราะถ้าเขียนเป็น มเย อาจ
เป็นทางให้หายร่องรอยคำเดิมว่าเป็นคำกต่า และชวนให้เดือนเคียงเป็น มอเย
เป็นมะเย ห้างเข้าทุกที คนบางที่อาจเติม ร เป็นกต่า กตายเป็น มะเย อย่าง
กษัตริย์ แดงเป็น กระษัตริย์ ซึ่งจะเป็นการยากในภายหลัง เพราะบางคำอาจ
ไม่ทรงร่องรอยของคำเดิมเหมือนอย่าง กระษัตริย์ ใดให้ทราบก็ได้ ส่วนแบบที่
ถ่างคำกต่าออกเป็น มะเย ข้าพระพุทธเจ้าไม่สู้รัก เพราะหัดกต่าเจ้าหน้าท ใน
กระทรวงธรรมการถืออยู่ คุณยังไม่เป็นแน่นอนนัก คือถ้าเป็นคำไทย เช่น
ตะวัน ตะปู พะยาน ฉะเพาะ ชะนิต เขียนมีประจัญสนี้ ส่วนพนม ซึ่งเป็น
คำเขมร ไม่มีประจัญสนทศ พ เพราะเป็นคำมาจากต่างประเทศ การเขียน
รูปนี้ เป็นความสะดวกแก่การเขียน เป็นจุดดากเอาคำในลักษณะคล้ายคดงกัน
ให้มาเข้าแม่พิมพ์เดียวกันหมด ซึ่งอาจผิดได้ในบางคำ ผู้รังเรียกว่า false
analogy อีกอย่างหนึ่ง การที่จะวินิจฉัยว่า คำใดเป็นต่างประเทศ หรือคำไทย
เป็นของยากยิ่ง เช่นคำว่า เกาะพะงัน เขียนมีประจัญสนี้ โดยถือหลักว่า
แปลไม่ออกและไม่ทราบว่ามาจากภาษาอะไร ก็ดากเอาเข้าพวกเป็นคำไทย
จึงมีประจัญสนี้ ข้าพระพุทธเจ้าเคยพบคำ พะงัน ว่า เป็นชื่อชาติ ๆ หนึ่งใน
แคว้นมอญ เช่นนั้นก็สมควรจะมีประจัญสนี้ ถึงว่าคำอย่าง ตะวัน ตะปู ซึ่ง
เข้าใจกันเป็นคำไทย เดือนจากเฉียงยาวมาเป็นเฉียงสั้น ถ้าว่าตามหลักของ

เสียง เมื่อเป็นเสียงยาวด้วยกันทั้งสองพยางค์ เสียงตัวหนังกยอมหดสั้นเข้าจน
เกือบจะกดมกตนเข้ากับเสียงดังที่ยังคงเป็นเสียงยาวอยู่ ในทมิ ถ้าคำเต็มเป็น
ดาวัน ตาปฺ ก็ะหดเสียงลงเป็นครึ่งเสียง ตะ และเสียง ตอ จึงน่าจะเป็น ตวัณ
และ ตปฺ แต่การเขียนอย่างนี้ ย่อมเป็นความลำบากแก่การเขียนเขียนจำ
เหตุฉะนี้ ในคำที่ต่างเสียงของคำมาจากต่างประเทศซึ่งมีกล่า ข้าพระพุทธเจ้า
จึงสมัครไปโนทางเขียนตามแบบในภาษาบาลี ตามที่ไดกราบทูตมาทั้งหมด
รู้สึกด้วยเกล้าว่าออกจะมาก ๆ ไป จะเป็นการผิดถูกตั้งถานไร ขอรับพระบารมี
ปกเกล้าเป็นที่พึ่ง

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ มกราคม ๒๕๗๕

พระยาอนุমানราชชน

จะตอบหนังสือของท่านซึ่งมีไปถึงฉัน ลงวันที่ ๕ เดือนนี้ ที่ว่าด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ฉันเห็นด้วยตามที่ท่านว่านั่นทุกประการ

ชอบใจเป็นอย่างยิ่งที่ให้คำ สาน แปลว่าช่าง ควรที่จะรู้จัก เพราะโบราณใช้คำนั้นมากเป็นช่างโดยตรง เช่นว่า เสด็จทรงพญาสาร หรือ สารเสวตร เป็นต้น แต่ทำไมจึงผ่านไปไม่สุดจิตใจเสียเลยไม่ทราบ เขียน สาน เป็น สาร ก็ไม่ได้ทำให้เป็นทางที่ควรหลงไปเลย

ข่าวสาร แปลว่าข่าวปกเปิดอกกันนี้ เมื่อหลงไปเพราะเขียนเป็นข่าวสาร นั้นควรอยู่ ด้วยยังไม่รู้ ทงทเขียนสาร ความกึกกั้นแปลเอาความได้

ศาล อีกคำหนึ่ง เช่น ศาลชำระความ และ ศาลเจ้า กรมหมื่นพิทยาดงกรณ์เคยคร่ำครวญว่าเขียนผิด ด้วยเข้าใจว่าเป็นคำยืมมาจาก ศาล แต่ที่จริงยืมไม่ได้ ถ้ายืมเป็น ศาล ก็กลายเป็นอื่นไป คือเป็นคัมภีร์ เข้าพระทัยว่าจะเขียน สาน เป็นคำไทยเรานั่นเอง

วิสัยชนนี้ ฉันรังเกียจมานานแล้ว เห็นว่าไม่ใช่สระอะ เขามาใช้เป็นสระอะ ไม่ควรอย่างยิ่ง วิสัยชนนี้เป็นเครื่องหมายให้ออกเสียงหนัก เช่น ละเลย คำนี้ควรจะประวิสัยชนนี้ แค่นี้คำ ลลาย ไม่ควรจะประวิสัยชนนี้เลย ถ้าใครอ่านไม่ออกก็ไม่ควรจะอ่านหนังสือ ไปตากซุงดีกว่า

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานขอบดาบพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๗ ธันวาคม เรื่อง
ผ้าต่าง ๆ

(๓) ผ้าย้อมหวาด ที่ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่แน่ใจในคำว่า ยามะหวาด
ก็เพราะทราบแต่คำว่า ผ้าย้อมหวาดไม่ใช่จะมีแต่ตั้งหวาดเท่านั้น ย้อมมีดอื่น ๆ
ด้วย บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบถามดูได้ความว่าผ้าตายรุ่งเก่าเป็นดั่งมวงแฉะ
มวงเจือแดงทงหน และผ้าคาวอย่างทมอยู่ในพิพิธภัณฑ์ก็เป็นเช่นนั้น โดยมาก
เป็นอันแน่นขนัดในการตั้งนิชฐานคำ ย้อมหวาด ว่ามาจาก ยามะหวาด ที่
ประทานคำอธิบายถึงเรื่อง ยานี้ ข้าพระพุทธเจ้าคิดใจด้วย ได้ความรู้อีก แต่
เดิมเข้าใจเดี่ยวว่านายาดงทองอย่างเดียว มิได้เฉลียวว่าตั้งอื่นที่ตายนำดำหรับ
เขียนภาพก็เรียกว่า นายา เหมือนกัน

(๒) ผ้าขาวม้า ข้าพระพุทธเจ้าจะได้เก็บคำว่า หักชะม้า ในภาษา
ยี่มุ่นไว้ เพื่อเป็นทางสอบสวนต่อไป

(๓) ที่ทรงพระกรุณาประทานเรื่องแบบนุ่งผ้าเกี้ยวเกไต เป็นพระเดช
พระคุณต้นเกล้า ๆ ได้มีผู้อธิบายให้ข้าพระพุทธเจ้าฟังว่า พวกชาย่าเหินซึ่งอยู่
ตามด้าแม่น้ำโขงแถวเมืองฮักคืบือ นุ่งผ้าคาดเดี่ยวแดงเอาชายข้างหนึ่งพันรอบ
พุง ส่วนอีกชายหนึ่งเหลือไว้ให้ห้อยยาวลงไป แดงพันกดับให้เป็นกระเป๋าคือ

ใจหน้าชา สำหรับได้บุตรหรือสิ่งของ การนุ่งชนิดนี้ พวกไทยทางอุดรเรียก
ว่า นุ่งกะเดียง ถ้าเป็นวนทาพิชดำคิยเรียกว่า พิชผ้า พวกชาติเจริญแดง หรือ
พวกไทยที่มีเชื้อซาปนอยู่บ้าง มักนุ่งผาดายซึ่งเรียกว่า ผาแต้ม แดงนุ่งกะเดียง
ทาบผาดายอีกที เป็นทำนองนุ่งเกวเถได้ แต่ด้านหลังไม่แผ่ปรกกันเท่านั้น

(๕) ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบว่า ทกระทรงคตงแคเคมมามเชอกเด็น
หนิงพนตวยใหม่ เมื่อจะเร่งเงินจากเจ้าภาษอากร ก็เอาเชอกนได้พานเชิญไป
ยังเจ้าภาษอากร เป็นอันเข้าใจกันว่าถูกเกาะกุมคัว เรื่องนชาพระพุทธเจ้าเพง
ทราบเป็นครั้งแรก ผู้บอกจะบอกผิดถูกอย่างไร ขอประทานทราบเกล้าในเรื่อง
นตวย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. C. ...

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๒๕

พระยาอนมานราชชน

จดหมายฉบับนี้ของท่านซึ่งมีไปถึงฉัน ตั้งวันที่ ๕ เดือน ๖ ๖๒๕๒
มาเยี่ยมหาฉัน เป็นแต่เช้าที่ ได้ความ เป็นภาษา แคชางเขียนเขา
ไม่ได้เรียกหน้าดีใด ๆ ว่า ยามะหวัด เพราะฉะนั้นตราไว้ก่อนก็ดีแล้ว
นางงามออกอย่างหนึ่ง ฉันเห็นเด็กเงาเงาซึ่งชื่อ คนง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าทรงหวงเอาความมาแดงไว้ ได้มาถวายทอดพระเนตร ตามวิธีพวก
เขาผู้หญิงเป็นปกติ เริ่มด้วยเอาชายมาข้างหนึ่งทาบหน้าอก เอาตุ๊กตาง
ทาบชายไว้ แล้วชักมาถอดไปในหว่างขา อย่างที่เราแต่งมาเคย เรียกกันว่า
ข่มขู่ ถึงชายกระเบนเห็นบ่เอาออกดี แล้วหักมาทเหตุอพนรอบพุง เอาชายมา
สอดที่ตรงหักทาบเป็นชายกระเบน แล้วปลงชายหน้าห้อยลง เป็นอันมีชายห้อย
ทั้งข้างหน้าและข้างหลัง ชายข้างหน้านั้นถ้าจะห้อยอะไรก็ทาบเอา ชนมาเห็นบ่ท
ห้องเป็นกระเป่า นุ่งชนิดนภาษาเงาเรียกว่า เลาะเตยะ รูปคำก็ใกล้เคียง
แต่คล้ายกับที่ท่านว่าขานึ่ง แคทขานึ่งนั้นเหมือนเกี่ยวเกไต่มากกว่า ดังเกตุว่า
คล้ายกับในละครของเราที่แต่งความมาห้อยหน้าห้อยกัน ดังตั้งว่าจะมาแต่ผู้หญิง
เลาะเตยะ นั่นเอง เป็นแบบเงาเงาเกตุกษ

ขอททานถามถึงเชือกพันไหมของกระทรวงคลัง ซึ่งใช้ใส่พานเชิญไป
ให้เจ้าภาษีนายอากร เพื่อกำแพงเงินนั้น ฉันไม่เคยทราบว่ามีอยู่เลย ทั้งไม่เคย
ได้ยินเรื่องเชื่อนั้นมาด้วยซ้ำ

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๑ มกราคม ๒๔๗๗

พระยาอนมานราชชน

บันทึก แก่กษัตริย์ราชลพบุรี ซึ่งฉันได้ส่งมาให้ท่านเมื่อวันที่ ๘ มี
แห่งหนึ่งซึ่งแก่เป็น ในภูมิมหาปราสาท Mye-nan ด้วยอาศัยคำ Mye ซึ่งพระมา
แปดว่าพันคน ให้มานักจิตกถอยหลังไปว่า ถ้าเข้าใจผิดก็จะเป็นผิดสองหน เห็น
ว่าชื่อของเธอไปตรง ๆ จะดีกว่า เพราะฉะนั้นขอเปลี่ยนคำตรงนั้น (สำหรับ
หน้า ๕) เป็น ในเมฆ - นัน Mye-nan มหาปราสาท

พรส

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๒ มกราคม ๒๔๗๗

พระยาอนมานราชชน

ฉันรอนใจที่ท่านจะไปเที่ยวเดี่ยววันที่ ๓๕ จึงได้รีบร่างคำนำหนังสือ กฏ
มนเทียรราชลพบุรี ส่งมาให้บันทึก ด้วยปรารถนาจะให้ท่านได้ดูเสียก่อนไป
เพราะว่าในนั้นมีกล่าวถึงตัวท่าน และหอสมุดสำหรับพระนครอยู่ด้วย ถ้าท่าน
เห็นข้อข้องประการใดจะได้บอกให้ฉันทราบ จะได้แก้ไขให้พอใจท่าน ส่วน
ข้ออื่นซึ่งแม้จะไม่เกี่ยวข้องแก่ท่านก็ตาม ถ้าท่านเห็นไม่ตจะทักท้วงให้ฉันรู้ด้วย
ด้วย ก็ขอขอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง

พรส

พ.ศ. ๒๕๕๐

Preseban

Nijland weg 130

Bandöeng Java.

วันที่ ๗๕ มิถุนายน ๑๙๕๐

พ.บ.ช.พ.พ.พ.ช.พ.

ฉันไปเที่ยวชวา ได้เจออะไรบางอย่างที่ออกไป ทำให้ได้ดูสิ่งหนึ่งซึ่งผม
 หวังว่าจะมาบอก แม้ว่าจะใช้เวลาไว้ออกเมื่อกลับมาก็เกรงว่าจะหลงลืมไปเสีย
 ที่ตลาดบึงมีหน้าใบตองหลายแบบกว่า บึงน้ำก็ไป ไร่ดอกไม้
 ชิมทตบถี่ ดูปัตถิ์มีไฟเรืองเรืองแหก ชั่วมาแก้ออกดู ในหมื่นก็กลับ
 ลำเลียงก็ กิ่งดอกไม้ออกดอก ปีนี้ทำมากระด้างก็หลาย แล้วจับใส่ใบ
 เตบหอมหึ่งเป็พฟ้อบ กิ่งช่อใบเป็พม ป่พอยู่ไฟพพี่ดวี่ พวดูเกวี่ออกปี่
 อยู่บึงบึงก้อม บอกว่าดอกจะเรก็ไร สดแต่มีกลิ่นหอมแล้วเป็พปี่ไร
 ทั้งมี บึงน้ำ ไร่ดอกไม้ ก็ไป ไร่ดอกไม้ละ ปะเป็พ ผสม

ปะพพี่ เกวี่ไรจ่าเป็พช้อจ่าพะดอกกลี่เล็บถ แต่ทางชวาไปก็
 ออกไปเป็พช้อจ่าไร เป็พลำเลียง ถารแดง เตบ อะไรเป็พลคี่พมเต็บอภพพี่
 ไร่บึงว่าปะพพี่ทั้งสี่

อหึ่งที่ตลาดบึงหน้าบึงทตบ เกวี่เล็บถว่า กะปี่ตี ทำเวลาให้เตบ แล้ว
 พวดูเกวี่อยู่บึงบึงบอกว่ ชั่วบึง ก็เล็บถ กะปี่ตี คำเหล่านี้ก็ทำมา
 เมืองไทย กะ กลายเป็พทอ เป็พเล็บถกบี่ ก็แก้ก็เป็พ ทอแล้ว
 ลกสะหละ ไร่บึงว่า หละ มีรสแล้วอยู่ไฟพพี่ ผิดกพี่กบี่ของเมืองเรา
 สีสภาพ มลายออกเล็บถว่า สหภาพะ ชวาออกเล็บถว่า สหภาพะ

แต่เททพดั่งบ่าว ไม่ใช้พื่อพ ชอขกลออยู่
 สหภาพ คำนี้เททพดตามว่า เล็บถกบี่ ใช้แก้พชอทพเป็พพี่
 ไกลทำเล็บถมากกว่าทางเรา
 สะ เป็พว่าเกวี่ สหภาพพี่ เป็พว่าส่วพพี่พหึ่ง ภาะพจว่าส่วพ
 ก. สหพพี่ เกวี่พพี่

ภาะพจว่ากบี่มลาย เกวี่เกวี่เป็พพื่อเล็บถกบี่ เป็พพกพี่เล็บถพ
 พพี่ส่วส่วออกไรทำไร บอกไปให้ททบก็อิมถี่พจะช่วบเล็บถให้

Handwritten signature

ลายพระหัตถ์ทรงเขียนส่งมาจากชวา

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๗๐

พระยาอนุนมานราชอน

ช่วยตรวจ ตำราแห่งเพชรพวง ครึ่งแผ่นดินพระนารายณ์ ที่ในหอสมุด
คูด้วยที่ ในกระบวนช่าง มีช่างผูกดัดปักพระศรารบักฉัตรอยู่ในนั้นหรือไม่
ฉันสงสัยว่าดัดปักพระศรารบักฉัตรจะคิดจัดทำกันขึ้น ในกรุงเทพฯ นี้เอง

พรหม

กรมศิลปากร

วันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ เดือนนี้ โปรดให้ข้าพระพุทธเจ้าดอบบงวน ดำรงตำแหน่งเพชรพวง ครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ในกระบวนช้าง มีช้างผูกตบกับพระคชาธารบัณฑิตรอยู่ในนั้นหรือไม่ เป็นพระเดชพระคุณตั้งเกล้า

ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจดู ดำรงตำแหน่งเพชรพวง ครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ที่มีอยู่ในหอสมุดอยู่ตามฉบับ คือ (๑) ฉบับสมุดไทยคำขนาดใหญ่ เดิมรงค์ เป็นฝีมือเขียน ซึ่งเจ้าหน้าทชแจ้งว่าในรัชกาลที่ ๓ หนังสือฉบับนี้ หอสมุดได้มาจากอพยพฝังหอดวงเมื่อปีที่แล้ว โนบานแพนกว่า เขียนขึ้นเมื่อจุลศักราช ๑๑๔๒ ปีชวด โทศก

(๒) ฉบับหม่อมเจ้าขยภักดีนาค สมุดไทยขาวเด้นหมึก เป็นฉบับชูปเมื่อจุลศักราช ๑๑๕๕ ปีฉลู เบญจศก

(๓) ฉบับหอสมุด สมุดไทยขาว จำลองจากฉบับที่ (๒) แต่มีรูปภาพเด้นหมึก ข้อความทั้งสามฉบับเหมือนกัน

ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจดูข้อความทั้งสามฉบับแล้ว ไม่ปรากฏว่ากล่าวถึงช้างผูกตบกับพระคชาธารบัณฑิตร ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดข้อความในฉบับ (๑) ตอนทวารด้วยช้างพระที่นั่ง ถวายมาด้วยแล้ว

ข้อความในหนังสือคำแปลก ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้าอ่านไม่เข้าใจอยู่หลายคำ

เช่น

พนาฏ พนาถ คำนี้ในพจนานุกรมเขียนว่า พนาถ แปลว่า เบาะ แต่ใน
พจนานุกรมว่าเบาะอยู่ด้วย ถ้าเป็นเบาะก็คงเป็นเบาะพิเศษที่ใช้ โดยเฉพาะ

ใส่เสื้อเครื่องเย็บเจรบาด ตะเก็ง นุ่งलयใส่เสื้อ ไม่ทราบเกล้าว่า
ตะเก็ง เป็นอะไร

ข้างฟ้าพระที่นั่ง ภูตาทองสคนผูกดาวทองพนาถ คำว่า ภูตาท
ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นพระที่นั่งพุดตาด เป็นรูปกลีบคล้ายใบเตมา คู่มือคล้ายตั้ง
กับดอกพุดตาดที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็น บางท่านก็ว่าเป็นคำเดียวกับดอกใบเตมา
ของจีน แต่ข้าพระพุทธเจ้าก็ยังไม่เคยเห็นดอกใบเตมา ทองสคน ไม่ทราบเกล้า
ว่า ทองชนิดใด ในที่แห่งอื่นบางทีก็น่าว่า ทองตะกั่ว ซึ่งไม่ทราบเกล้าว่า ทอง
อะไร จะว่า ตะกั่ว ความก็ไม่เข้ากัน

พระแสงจักรกัณ กบฏก — บุญเขาะ และคำว่า ลูกมากลันไต ในความ
ว่า หมั้นสรสาแดงห่มเสื้อสักลาดเขี้ยวแทงลูกมากลันไต ไม่ทราบเกล้าว่า
เป็นของสิ่งใด ความในตอนหลังใช้ว่า ห่มเสื้อ และที่บางแห่งก็ใช้ว่า ใส่เสื้อ
ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยไปว่า ที่ใช้ว่า ห่มเสื้อ จะเป็นเสื้อที่ไม่มีแขน และ
ใช้คลุมอย่างเสื้อเกราะที่เขาเข้าประกับข้างหน้าหลัง ผิดกับที่ได้เสื้อกัน
ธรรมดากรรมัง

ทงนข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระบารมีเป็นทพ ขอประทานทราบเกล้าด้วย
อนึ่งในเรื่อง ตำราแก้เพชรพวง มีคำว่า ห่มเสื้อมิสรูว์ นุ่งกางเกงยก
ข้าพระพุทธเจ้าค้นในพจนานุกรมภาษามลายู พบคำว่า Misru แปลว่า “ผ้าซึ่งมี

ไหมทองแดง" เสื่อมมีสรูรว ก็แทนจะเป็นเตื่อผ้าเข้มขาบชนิดหนึ่ง ต่อนคำจำ
ผู้ยัก จระหมายความถึงแพรหรือผ้าที่ยกคอก ใช้ได้ทั่วไป หรือเฉพาะชนิด
ขอประทานทราบเกล้า

อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายเรื่องลักษณะนุ่งผ้าช้าง ซึ่งคิด
มาจากตำราช้าง ข้าพระพุทธเจ้าตามเรื่องน และนึกไม่ออกถึงที่เคยรับสั่งไว้
ค้นหาในศที่จดใจก็ไม่พบ ค่อยเมื่อได้รับตายพระหัตถ์เรื่อง ตำราเพชรพวง จึง
ระดกขึ้นมาได้ ทงนพระอาชญาไม่พินเกล้า ข้อความในเรื่องนุ่งผ้าช้าง ไม่
ได้อธิบายถึงวิธีนุ่ง บอกว่าถึงจะอธิบายก็จะมีเข้าใจ ข้าพระพุทธเจ้าของคั้นดู
รูปเขียนก็ไม่มี รู้สึกด้วยเกล้าว่า ค่อยไปแทนจะสูญ น่าเสียดายมาก นอกจากจะ
ได้เขียนเป็นรูปขึ้นไว้

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *พระยาชุมพร*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้างพระที่นั่งในตำราแพ่งพิชิตพวง

— ๑ —

ข้างฝั่งพระที่นั่งนำ ผูกดาวทองพนาภูบักทองแผ่ลวดมีระไบ เชิญ
พระแสงปืนสั้น ๒ บอก พระแสงพร้าเล่ม ๑ พระแสงกระบี่เขาะองค์ ๑ นาย
จำลองขวานุ่งสนับเพลา ใส่เสื้อเครื่องเกี่ยวเจรบาค ตเก็ง นุ่งลายใส่เสื้อ
เครื่องเรือนกลางนายข้างนุ่งลายเกี่ยวลายควาน

— ๒ —

ข้างฝั่งพระที่นั่งภูตานทองสคนผูกดาวทองพนาถ กำมัญหัทธองขวาง
ประดับพลอยมีคายน้า ชาวแสงเชิญพระแสงเกาทัน พระแสงปืนสั้น ๒ บอก
พระแสงปืนยาวบอก ๑ พระแสงหอกลัจฉกัณฑ์ดาทองถีบ ๒ พระแสงดาบ
ใจเพชรทรงม้า ๑ นำผูกข้างพระที่นั่ง มหาดเล็กเชิญพระล่วมทอง พระ
สุพรรณศรี นายทรงบาทนุ่งสนับเพลาสมบั้กลาย ใส่เสื้อเครื่องเกี่ยว ปั้นแหง
ทองสายเงิน ดอกปรจำยามทอง ควานท้ายพระที่นั่ง

— ๓ —

ข้างฝั่งพระที่นั่งรอง ผูกดาวทองกลมพนาถ สักลาดประกาดาด ชาว
แสงเอาพระแสงปืนสั้น ๒ บอก พระแสงพร้าเล่ม ๑ ใส่เขาะ พระแสงกระบี่องค์ ๑
ผูกหลังเขาะ หมั้นสรสาแดงห่มเสื้อสักลาดเขี้ยวแทงลูกมากลันไต ถือบนกลาง
นายจำลองทำคอ นุ่งลาย ห่มเสื้อเครื่องเกี่ยวลาย นายข้างนุ่งลายเกี่ยวลาย ควาน

— ๔ —

ข้างฝั่งพระที่นั่งทรง พลายดาวนกแปดกลีบพนาถ มีภูแลซ้ายหน้า
ชาวพระแสงเอาพระแสงปืนสั้น ๒ บอก พระแสงพร้าเล่ม ๑ พระแสงกระบี่
ภกบุญเขาะเล่ม ๑ ชีใส่สนับเพลานุ่งสนับกลายใส่เสื้อเครื่อง คาคเจรบาค
เวนขัน นายมหานุกาพ เวนแรมปราบไตรภพ นายข้างนุ่งลายเกี่ยวลาย ควาน

ลักษณะนุ่งผ้าข้าง

คัดจาก พระสมุทตำราข้าง ฉบับชอจาก ม.ต. แดง สุนทรวิธาน
สมุดไทยคำ เต็มรงค์ มีว่า

สิทธิการิชะ จะเรียนข้าง ให้รู้จักกลจะนุ่งผ้าข้าง ๕ ชั้น ๗ ชั้น
๕ ชั้น ๓ ชั้น เป็นนพนั้น จะบอกไว้ในนี้จะมีเข้าใจ ต่อให้ดูเห็นแล้ว
จึงจะเข้าใจ จะบอกไว้ก็แต่ข้างนั้น ๔ อย่าง ๆ หนึ่งชื่อว่า ขั้วกลม อย่าง
หนึ่งชื่อว่า ขั้วท้อ อย่างหนึ่งชื่อว่า ขั้วจับ อย่างหนึ่งชื่อว่า เกไล จะนุ่ง
อย่างไรก็ตามแต่จะรักนุ่งเถิด ชั้นในนั้นเหมือนกันแล

อันว่ากลจะเกี่ยวผ้านั้น ๔ อย่าง ๆ หนึ่งชื่อว่า กระจวดจำ อย่าง
หนึ่งชื่อว่า พันทะน้ำ อย่างหนึ่งชื่อว่า กองกะพัน ๆ เกี่ยวเป็น ๓ อย่าง อย่าง
เอก อย่างโท อย่างตรี อย่างหนึ่งชื่อว่า เกไล ๆ เกี่ยวเป็น ๓ อย่าง อย่าง
หนึ่งเอกคู่ ๓ ชั้น อย่างหนึ่ง เอกสอง ๒ ชั้น อย่างหนึ่ง เอกมอ
๓ ชั้นหนึ่ง เกี่ยวได้แต่มหาดไทย กลาโหม จตุสดมภ์ ว่างวาง เกี่ยว
กองกะพันเอก เกี่ยวเพียงเข้า เกี่ยวกองกะพันโท เกี่ยวเพียงกลางขา
เกี่ยวกองกะพันตรี เกี่ยวเพียงคอข้าง สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าสังพร
เพชรราชา ผู้ว่าทักลาโหม ให้จัดแจงผู้จะนุ่งผ้าเกี่ยวผ้า ผู้ข้างตามบันดาคัก
ให้ศึกษาร่ำเรียนให้ถูกในกฎหมายนี้

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ พฤษภาคม ๒๔๘๐

พระยาอนุมานราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๖ เดือนนี้ ได้รับแล้ว ชอบใจท่านเป็นอย่าง
มาก
ทชวยตรวจและคัด ตำราแท้เพชรพวง ไปให้

ฉันจะอธิบายเหตุที่ขอให้ท่านช่วยตรวจให้ท่านทราบ ด้วยเกิดความ
คิดเห็นอย่างไร ช่างชนผู้กดขี่กับชนไม่ไหว ทำให้หนักใจเกิดเกิดคิดของแก่ช่าง
ที่จะชนซึ่งช่วยไม่ได้กดขี่อย่างแค้น แม้ไปชนกับช่างผู้ซึ่งไม่ได้ผู้กดขี่กับจะคองแพ้
ดังครูเป็นแน่ อีกประการหนึ่งโดยนัยทางอินเดีย เขาว่าชนรากับนายตำรวจ
คือเป็นผู้ทรูกัน เป็นนาหนึ่งใจเดียวกัน ชนรากับตำรวจ ตำรวจเป็นผู้ข่ม
หาของให้ชนราก็ได้ช่วย เมื่อเขามาเทียบกับช่างก็ดังกัน ชนช่างเป็นตำรวจ
ย่อมพระองค์อยู่แต่การต่อสู้ จะแบ่งภาคกายใจมาทำการบังคับช่างด้วยไม่ถนัด
จำต้องอาศัยนายท้ายช่างช่วย ความหาของช่วยให้แก่ชนช่าง ก็ถ้าเขาได้กับ
เขาผู้กดขี่หน้านายท้ายช่างเสียแล้ว จะความหาของช่วยให้แก่ชนช่าง ได้ที่ใหม่
ทำให้ไม่เชื่ออำนาจจริง ๆ จะผู้กดขี่พระราชาธิราช ก็คือคงเป็นแต่ปรางชน
สำหรับแก้คุณเด่นงาม ๆ เท่านั้น อีกประการหนึ่งนักถึงรูปเขียนชนช่าง ตามที่เห็น
รูปเก่า ๆ มา ก็เห็นเขียนชนควเป่าตังหน รูปเขียนช่างชนผู้กดขี่
พระราชาธิราช คุณเหมือนจะมีในหอราชกรมานุสรเป็นรูปแรกอื่นได้เห็น
ซึ่งเป็นของเขียนในรัชกาลที่ ๕ เข้าใจว่าเขียนตามพระราชพงศาวดาร ซึ่ง
กรมสมเด็จพระปรมานุชิตทรงเรียบเรียงขึ้นในรัชกาลที่ ๓ เป็นเหตุให้ตั้งใจ

ฉันว่าสัปคับพระราชาธิบดีก็ครั้น จะปรุงขนมในชนกรุงรัตนโกสินทร์เราเอง
เจี้ยดอกกระมิ่ง จึงวานท่านดื่อบ ค่ำราเพชรพวง ของกรุงกรุงเก่า ว่าจะมี
ช่างผูกสัปคับพระราชาธิบดีครอยุ่ในนั้นหรือไม่

คำถามของท่านซึ่งแถมมาในท้ายหนังสือ ฉันอาจตอบได้เป็นบางคำ

พนาศ เคยทราบมาว่าเป็นผ้าปกกระพอง ตามที่เคยเห็นมด้อย่าง
คิดผ้าจับเป็นระบายอย่างหนึ่ง ตรงกับคำที่ท่านคิดให้ไปว่า พนาศผูกทองแม่
ลวดมระไซ่ กับคิดชายซึ่งเรียกว่าค้ายหน้าข้างอีกอย่างหนึ่ง ตรงกับคำ
ที่ท่านจดให้ไปว่า พนาศก้ามมดผูกทองขวางประดับพลอยมีคายนหน้า (คือชาย
หน้า) เคมีทน เป็นหนังสืออย่าง น้ำพังกได แปลกกันแทบตายเท่านั้น เขาอยู่
ที่คออาณก็เรียก คำคำในหนังสือเรื่อง อมรินทร์ มาได้คำหนึ่ง มีว่า แพรพนาศ
ชนักแรง แยมสุพรรณอาณเอก ในที่นี้กต่างถึงของ ๓ อย่าง คือ พนาศ ผ้าปก
กระพอง ชนัก เขอกมดควบที่สอดเท้า จะแปลว่าโกดนั้นก็จะได้กระมิ่ง อาณ เขา
รองกันหนึ่งเห็นอกอข้าง เขาเอาถ่ายชนักผูกทับไว้ เขาอาณนี้ใช้สำหรับแต่
ทำอพญา หาได้ผูกให้แก่คนชี่ข้างทั่วไปไม่

ตเกิง ไคแต่ต้นนษฐาน จะคืองเป็นชื่อตำแหน่งพนักงาน เพราะเห็น
กต่างใจเป็นสามภาค คือนายจาดองชวาแดงควเช่นนั้น ตเกิงแดงควเช่นนั้น
นายข้างแดงควเช่นนั้น ถึงสัยว่า ตเกิง จะเป็นคนกลางข้าง ด้วยท้ายบอกเครื่อง
แดงควมค่างา ขนกลาง อยู่คว

พุดตาน ท่านดำคัญเขาแผ่นข้างสัปคับเป็นพุดตาน ส่วนฉันเห็นไปว่า
แผ่นอนนทาเทียบเขม ซึ่งผูกอยู่ข้างสัปคับข้างเขม แต่ศกแต่งแปดรูปให้งาม
ขึ้น คำว่า พุดตาน นั้นเข้าใจว่าเป็นช่อตาย อาจเป็นตายที่ทำทั่วไปในสัปคับนั้น

อนเดียนอย่างมาจากตายจนซึ่งเขียนเครื่องลายครามเข้ามา เรียกกันว่าตาย
พุดตาน แต่จะเหมือนดอกพุดตานหรือไปค้นจริง ๆ หรือไม่ ใครรับผิดชอบ
ก็ไม่ทราบ ดังที่คนผู้เขียนลายนั้นจะไม่ได้ตั้งใจทำเป็นพุดตานหรือ ไปค้นเตย
ก็ได้ ดังที่ความสำคัญของท่าน ซึ่งถือเอาแผ่นข้างลึบกับว่าตั้งนั้นเป็นพุดตาน
ก็จะถูก เพราะพิสัยของพระดั่งมีชนิดของพัดแตกลงมา ทำเป็นรูปดอกบัว
แท้ ๆ ก็เรียกกันว่าพัดพุดตาน อย่างไรก็ตามความเข้าใจในสมัยนี้ ทนงของ
พระเจ้าแผ่นดิน หากความแผ่นเขียนเขียนติดอยู่ข้าง ๆ เป็นเรียกว่าพระที่นั่งพุดตาน
เป็นของแน่นอนอย่างนั้น แต่ถ้าจะคนเอาที่มาจากทำไมจึงเรียกพุดตาน ขอนน
ต้องพักใจก่อนเพราะยังคิดไม่เห็น

ทองตะกั่ว เห็นจะพอแปลได้ว่าทองเทียม ด้วยอาศัยเทียบจากกระตาส
ทองน้ำตะโก เห็นในหนังสือเก่าแต่คนเก่าเรียกว่าทองน้ำตะกั่ว แต่ไม่ประหลาด
อะไร ตะกั่ว หรือ ตะโก ก็เขาอยู่ เป็น ไอ้ จดว่าเหมือนกัน จชทา ไชตะกวดตายลง
แดงทาสายได้ล้เห็นของชนิดหนึ่ง เรียกว่า ยางแฉ่ว แฉ่วปรากฏเห็นล้คล้ายทอง

ห่มเสื่อ ไล่เสื่อ สวมเสื่อ คิดว่าหมายความไม่ต่างกัน เสื่อเกราะ
ของไทยซึ่งเขาประทับหน้าห้องไม่เคยทราบ ทราบแต่ว่าทำด้วยหนัง เป็นเสื่อ
แขนสั้น ถ้าจะให้งามก็เอาผ้าสาบนอก

มัลรุ ท่านค้นพบมาดี ข้าต้องบพจนานุกรมภาษามลายูได้คำมาตรงกัน
ด้วย ทุกฉนวนเรียกกันว่า มัลรุ หรือ เข็มซาบไหม ก็เรียก ทอด้วยไหม
มีลักษณะเป็นรูป ในเรื่องมลายูดังบอกที่หนึ่ง คำว่า ยก หมายถึงผ้ามีลาย

ลาย ไม่ใช่ ร้ว ยกใหม่กม ยกทองกม คำว่า ยก มาแต่กระบวรทอ เส้นตายที่เข็ด
ชน เรียกว่าเส้นยก เส้นตายทจนตงเรียกว่าเส้นข่ม แล้วพุ่งกระตวยไปในหว่าง
กลาง ถ้าจะให้เปนตายเลือกยกเส้นข่มชนดางเส้น ทอไปให้เกิดเปนตายชน
จึงได้เรียกว่าผ้ายก เพราะต้องกระบขยกเส้นข่มดางเส้นให้เกิดเปนตายชน

นอกจากนคอบไม่ได้ ไม่ทราบ ก็คิดไม่เห็น

คำราน่งผ่านคแปดด้าน จะไปตามใครก็เห็นจะไม่มีใครรู้ เปนอันตวย

แน่นอน

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับพระอริบายที่ทรงพระเมตตาประทานมาถึงเรื่องข้าง
กึ่งและเรื่องอื่น ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลตามไป ทรงเป็นพระเดชพระคุณ
อันเกล้า หาทัดสุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นจริงตาม กระแสพระดำริว่า สืบค้นพระคชาธารบันทึก
ฉัตรจะปรุงขึ้น ในชั้นกรุงรัตน โกสินทร์เอง แต่ข้าพระพุทธเจ้าได้พบรูปภาพสลัก
ของนครวัด ทำเป็นรูปสงครามพวกราชยานพาหนะ ในรูปนวมช้างศึกกำลังเข้าชนกัน
ช้างนวมควานคอถือขอหนึ่งคน ถอดช้างผูกสืบค้น มีช้างเคี้ยว ๆ เหนจะสูง
ไม่เกินศอกหนึ่ง ถอดสืบค้นมีแม่ทัพกำลังยื่นแสดงศร ความท้ายไม่มี บางแห่ง
แม่ทัพทยอยอยู่ในสืบค้น ยืนอยู่ในท่าก้าว เท้าหน้าอยู่ในสืบค้น และเท้าหลัง
อยู่ที่เบื้องท้ายของช้าง คิดสงสัยเกิดว่าวาดลักษณะเช่นนี้จะพบในประทศหนึ่ง
แต่สมัยหนึ่ง เพราะในหนังสือ มหาวงศ์ ตอนทศกัณฐ์ถึงทำวทศูฐคามินชนช้าง
กับเอพารราช ก็ปรากฏว่าทำวทศูฐคามินแต่เดิกรชนทรงคยพระยาคุณทตหัตถ
ยกพระหัตถ์ดำมัสครพองพระยาช้าง และปรากฏต่อไปว่ามีความช้างชนชทาย
ช้างด้วย ที่ทำวทศูฐคามินทรงคอช้าง ก็เพราะผู้เป็นนกรบยอมชบชช้าง
เป็นทุกคน แต่ข้าพระพุทธเจ้ายังสงสัยอยู่อย่างหนึ่งว่า การชนช้าง ๆ ย่อมเด่น
เข้าหากันโดยแรง ถ้าฉวยพลาดพลั้งอาวุชที่ชนช้างถือหตุคมือไป จะได้อาวุชที่
ไหนมาแทน รูปช้างที่นครวัด ช้างสืบค้นก็ไม่ปรากฏว่ามีอาวุชดำรชงเป็นอาไหล่

ไว้ ในหนังสือ มหาวงศ์ แห่งหนึ่งว่า ท้าวทศรูกามินพุงพระแต่งไปประหารชาติก
แต่คงว่าคือมอญอันดำรงค์ไว้ แต่จะเอาใจบนข้างที่ตรงไหนหรือเอาใจกับค
งข้างอย่างไร ไม่ปรากฏ บางทีอาจจะอยู่ที่คนกลางข้างก็เป็นได้ เวลาเข้ารับ
ตรงมบอน น่าจะสังเกตได้ยากว่าเป็นข้างแม่ทัพหรือเป็นข้างของใคร หรือจะ
สังเกตดูแพนหางนักษัตรที่คนกลางข้างถือ ๆ เเซหางนักษัตร จะเป็นเครื่องหมายบอก
สัญญาให้ความท้ายหรือให้ทหารทราบหรือประการใด ขอประทานทราบเกล้า
ด้วย

ในเรื่องข้างตั้งได้ทราบทูตมานั้น ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถวายมาโดยที่
ไม่มีความรู้ ถ้าผิดพลาดประการใด ขอรับพระบารมีปกเกล้าเป็นที่พึ่ง พระ
ชาญาไม่พินเกล้า

เรื่อง พนาถก้ามณูหักทองขวางประดับพลอยมีกายหน้า คือ ข่ายหน้า
ตามทีทรงพระกรุณาประทานพระยชิบายมา ประจวบกับเมื่อจามนข้าพระพุทธ
เจ้าได้รับหนังสือจากพระภิกษุองค์หนึ่งอยู่เมืองฉกตนคร ชนแจ้งคำแปลในคำโคลง
ที่ว่า คาคกร่ายชายทองขวาง ร่วงร่วง อ่าคำอ่า กร่าย นน ได้แก่ ข่าย หรือ ร้าง
คือเครื่องดาตหงข้างที่ทาเป็นคาวายคล้ายร่างแห แดตถจามน เต็มแท้เป็นข่าย
เช่น ทางไทยภาคอุดรเรียกเครื่องดาตหงข้างว่า ข่ายคำ ถลายมาเป็น คาย กร่าย
โดยลำดับตามเสียงของทองถน ดังนั้น ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้าว่า น่าจะถูก
เพราะเสียงกล้า กร กับเสียง ช เคยมีตัวอย่างในคำอื่นอยู่มาก

ข้าพระพุทธเจ้าพบในจดหมายรายวันทัพกรุงธนบุรี คราวที่ยกทัพ
ไปตีกรุงกัมพูชาว่า เรือรบเขียนเป็นรูปตราตามตำแหน่ง ครองข้างเรือเขียนเป็น

ตายรตนา เรือพระทนต์ทรง เขียนหน้าเรือเป็นรูปครุฑ ช้างเป็นตายรตนา
พนักท้ายเขียนหน้าทองพระอวดทอง หลังคาตั้งสักหลาด ตะกุดแจว เต้ากะโตง
ทาดี้เหลือง พลแจวไล่หมวกไล่เดือต้ออกคำ เรือรบเจ้าราชนฤต เขียนตาย
รตนา หลังคาหุ้มผ้าแดง พลแจวไล่เดือเขียนมีธงและโคม

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้าว่า เมื่อเรือรบมีเครื่องหมายบอกให้รู้ถึง
ตำแหน่งผู้ควบคุมไป ช้างศึกก็น่าจะมีอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นท่งเกิดเหมือนนก
กับขอประทานทราบเกล้าด้วยว่า พระอวดทอง นนท้ออะไร และ สักหลาด
นั้นเป็นต้ออะไร ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านพบคำอธิบายเรื่อง ผ้าสักหลาดในหนังสือ
ต่างประเทศว่ามาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Scarlet ก็ยัดแดงเดือตนก แต่โดย
เหตุที่ สักหลาด คำนี้ ย่อมมีอยู่ในภาษาต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกของเอเชีย
การจดหมายเหตุมาของคำจึงยังเป็นท่งกนอยู่ ในภาษามลายูมีคำว่า Sakalāt
ว่าเป็นภาษาเปอร์เซีย อธิบายไว้ว่าเป็นผ้าขนาดกว้างอย่างคเนื้อหนา เช่นผ้า
ที่เอามาตัดเป็นเครื่องแบบ บางทีผ้าสักหลาดที่เข้ามาสู่ประเทศสยามในชั้นเดิม
จะเป็นแคตเตียวจ จึงได้ใช้เรียกต้อย่างหนึ่งว่า สักหลาด เป็นทำนองเดียวกับต
กู่หว่า (แต่ในท่อนเขียนว่า สักหลาดเขี้ยวกม) ถ้าสักหลาดแปลว่าดีแดงเดือต
นก แต่กมความต่อไปในจดหมายฉบับนั้นว่า หลังคาหุ้มผ้าแดง ผ้าแดงที่
ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็น ก็ไม่สู้ห่างไกลกับดีแดงเดือตนกนัก ข้าพระพุทธเจ้าเคย
อ่านพบ ดูเหมือนว่าพวกผู้พายกัเรียกว่าต้อสักหลาด และคนถือธงนำหน้า
กระบวนทัพ ได้มีผู้บอกข้าพระพุทธเจ้าว่า เรียกต้อสักหลาดเหมือนนก บางที
จะได้เดือต้อสักหลาด ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้สังเกตเห็นแต่เดิม

ในจดหมายเหตุระบับนั้น และใหนั่งต้อเก่า มักเขียนคำว้า สำหนัก และ
สนุก มีคำว้า นี ค้อท่าย แต่ใหนั่งมัยนคกกลงเด็กคำว้า นี เตี้ยแต่จ จะว้าเป็น
การเคิมเข้ามาเป่ง่า ๆ ก็ค้อออกจะเป็นการรตั้นนษฐานเวงไป ทงนขอปรธา
ทราบเกด้าด้วย

อนึ่ง ในเจดานี้ ทางการถ่าตั้งถ่าริจะเด็กใช้ค้ออักษรในวรรค ฎ ฏ เตี้ย
เพราะเห่นว้า ค้ออักษรในวรรคนี้ ถ่าจวถิงเตี้ย ก็ไมมีตแปดกกับอักษรในวรรค
ค ต และใโบราณก็เคยใช้คำทภาษาเคิมเป็นวรรค ฎ ฏ มาเป็นวรรค ค ต
เช่นคำว้า ครูช เป็นคั้น ถ่ายกเด็กแต่จ การเรียนหนั่งต้อแถการไรพมพคตจะ
ตระดวกคชน แต่ทจะเปดียนเป็น ก ข เล็กนึ เป็นเรื่องเปดียนจากคความเคยชิน
จจะมีชอคตชคแกททางภาษาชนเพียงไร น่าจะกินเจดาสอบตงนกันอีกนาน คิง
จะตกถดงกันได้

ควรมีควรวแล้วแต่จะไปรทเกด้า

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. M. Chuanbunwong*

ขอปรธาทรายทูล สมเค็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๗๐

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๔ คอบหนังสือฉัน แดงมีปัญหาอะไรอีก
คือไปนั้น ได้รับแล้ว

ขอใจท่านที่บอกถึงข้างคกรูปเขมรผิดก็ ฉันก็ไดเห็นเหมือนกัน แต่
นึกไปไม่ถึง สัปคับนั้นเคยมาก ดูเหมือนที่นตั้งสัปคับจะอยู่ใต้เรียกกับสันหลังข้าง
ข้างสัปคับเป็นแต่เครื่องย่นตั้งข้างข้างอยู่เท่านั้น ที่คล้ายกับวงด้านของดาว รูป

อย่างนี้

เขาด้านด้วยหวายเป็นสองซีก มีรูปปลาย

เขาเขอกมดคตกัน ผูกบนหลังข้าง ในนั้นวางเบาที่หนึ่ง ไม่คองมพพ ถ้าสัปคับ
เคยอย่างหนักผูกได้ ไม่หนักและไม้บังตากนท้าย สัปคับของเราพนรของหยของชน
ไปอยู่สูงโง่งงน ถูกชนที่เดียว ทั้งสัปคับและฉัตรและถาดข้างจะคองม้วนคอง
งมาทันที

ข้างคกรจะคองมคนประจำหลังข้างอย่างน้อย ๒ คน อย่างมาก ๓ คน
ถ้า ๒ คน ก็บังคับข้างคนหนึ่ง รับผิดชอบหนึ่ง ถ้า ๓ คน ก็เป็นผู้ช่วยรับผิดชอบคนหนึ่ง
ใครจะอยู่ที่ไหนเห็นจะตามถนัด ตามรูปฉัตรเขมรนั้นเหมือนการรับผิดชอบด้วยรถ ผู้
ทำคอบเป็นคนขับข้างเหมือนฉัตร ผู้อยู่บนสัปคับเป็นคนรับอย่างขมรถ อย่าง
ตั้งภาตามที่ท่านว่ากับไทยเหมือนกัน คนรับผิดชอบข้าง คนบังคับข้างขท้าย
เจตนาคงมีว่า แม้มันคองจะคองรับผิดชอบของจะทำการบังคับข้างช่วยกันได้อยู่บ้าง

ท่านไม่คงสงสัย สัญชาติชดศยแดง จะต้องมาข้างใช้อาจรเป็นทุกคน เป็น
วิชาประจำตัว คนกลางข้างนั้นแหละเป็นคนช่วยรบ คือคอยช่วยแทงฟันชด
อาจรแก่ข้าศึก ตามโอกาสที่ควรทำ ทั้งคอยส่งอาจรให้แก่ขุนข้างตามท่าทางที่
เข้าของควรใช้อาจรอย่างไรด้วย กตางข้างไม่จำเป็นคงอยู่บนด้นปีกกับ ข้อยู
กับหลังเปล่า ๆ ก็ได้ อาจรต่าง ๆ อันจะพึงใช้ก็เดี่ยบสอดไวท โหน ๆ แด้วแต่จะ
เหมาะ เช่นข้างน้ำมันเขาก็มีขอยาให้ตมูกไปข้างข้าง ในรั้วกระบวนเพชร
พวง ก็มีสังฆาแดง ให้เชิญพระแดงเป็นพระแดงตามไปสอดตมูกไว้ตามข้างแนว
ที่ประทับนั่นเอง เป็นแน่ว่าข้างศึกจะต้องเตรียมอาจรไปใช้ให้ครบครัน

ทางนกยูงนั้น สำหรับใช้โบกเป็นสัญญาณตั้งทัพ ให้รุกให้ถอยทั้งกอง
หรือจะให้ซ้ายถอยขวารุก หรือซ้ายรุกขวาถอย ตามที่วงทศกชิงแม่ทัพจะตั้ง
ให้ทำ อย่างเดียวกับแตรเดี่ยวของฝรั่งนั่นเอง

ท่านออกตัวในท้ายความซึ่งพูดด้วยข้าง ขอโทษว่าไม่รู้ในเรื่องข้าง ขอ
ให้ท่านเข้าใจว่าฉันเกิดมาไม่ทันเรียนเหมือนนัก อาศัยแต่ได้ตั้งเกิดแต่คิดต่อ
เท่านั้น

ข้าง เห็นว่าควรจะอยู่ที่ชายผ้าเท่านั้น มนแต่เจาะชายผ้าเป็นเส้นด้าย
ให้เป็นระบายชายครุย ถ้ายาวเกินไปก็ถักเป็นตาถี่เหยยม คาขนมเบี่ยงกปูน
คาหกเหยยมไว้ชายเป็นครุย เพื่อให้เหนงาม ทว่าสำหรับผ้าถุงห่มปกคลุมอะไร
ควรทำเพียงเท่านั้น คาชายหน้าข้างก็ติดอยู่กับพนาศ คือ เป็นระบายชายของผ้า
ปกกระพองนั่นเอง ที่ถักเป็นตาชายทั้งผืนหน้าจะควรเป็นแต่แหองนหรืออะไร
พองนั้น

คำว่า ทรูยกราย น่าจะหมายถึงศาลกรายชายกรวย คำว่า กราย สัม
เป็นผ้ามากกว่า แต่จะว่า กราย ชาย กรวย ทรูย กรวย เป็นคำเดียวกันก็จะ
ไปได้กรรมัง แต่ควรตราไว้ก่อน

การเขียนตราที่เรือบทระเด ดับไปจากเรือกกระบวนซึ่งทำหัวเป็นรูปตั้ง
หนักคอตราที่เคย ตราหมายเรือมาแต่ขงทางอินเดีย ขุนรถคนหนึ่งกัมของประจำ
ตจคนหนึ่ง พระมหากษัตริย์ของเราเจดาพยุหยาตรากมคนถือธงกระบือช ทรูท
พาหน้าหน้า ธงทรูทพาหน้าหน้าแสดะเป็นเครื่องหมายองค์พระราชา ธงกระบือช
หนักว่าป็นธงพระมหาอุปราช เจดาไม่มีอุปราชก็เอามารวมในวงหดวง ครนม
อุปราชหนักไม่ยอมคนกดดับไป ในรูปเขมรดกกัมของเช่นเดียวกัน ธงรูปทรูท
ป็นของพระราชา ถ้วนแม่ทัพอื่น ๆ เป็นรูปตั้งเป็นพน ตกัดมกบชของเรา พวก
พระมหาเทพมหามนตรีอะไรเหล่านั้น ถอตราเป็นรูปตั้งครพหลนมานกนทงน

พระอวด คำนี้ฉันไม่รู้เหมือนกัน แต่เห็นคล้ายกับคำ บังอวด ฉัน
ในหนังสือเก่า ๆ อาจกลายมาจากคำนี้ได้ เป็น ผอวด ประอวด พระอวด
เช่น บันทม ผทม ประทม ฉันคิดว่า บังอวด หรือ พระอวด นั้นเป็นพระนัก
ตูกทรง แต่ท่านอย่าเพิกถ้อเขาเป็นแน่ เป็นแต่ฟังไว้สังเกตดูต่อไป

สักกาด ท่านควรจะเข้าใจ ว่าคำนี้เราหมายเพียงว่าเป็นผ้าทอด้วย
ขนตั้งดอ ไม่ได้รู้สึกไปถึงตั้งของมันด้วย หลังคาสี หมายความว่าหลังคาตาสด้วย
ผ้าดี แสดงว่าเป็นของดีมีศักดิ์สูงกว่าหลังคาที่ปล่อยไว้เป็นไปไม่ตามปกติ ผ้าดี
ที่ตาสหลังคาแต่ก่อนก็ตาสด้วยผ้าเมืองไทย ซึ่งย้อมด้วยเบ็ดอกไม้ มีผ้าแดง
ยอเขียวกระจุกเป็นคัน ฉันมีตั้งมอชอ ภายหลังมีผ้าสักกาดตั้งได้เข้ามา เราเห็น
ตั้งามเขาชนตาสหลังคา จึงเรียกว่าตั้งสักกาด หมายความว่าหลังคาตาสด้วย
ผ้าสักกาด จัดว่าเป็นคัทหนึ่ง ไม่หมายไปถึงว่าเป็นสิ่งอะไร

สำนึกนี้ สนุกนี้ ฉันก็เคยพบมามากเหมือนกัน คิดแปดก็ไม่เห็น คนอื่น
เขาก็คิดแปดกัน แต่คำแปดของเขาฉันไม่เห็นชอบด้วย เคยคิดอยู่จนทุกวันนี้

ความคิดที่จะเปลี่ยนหนังสือใช้ ก ข เล็ก ฉันทลายว่าไม่ได้ เพราะเรา
ใช้ภาษาบาลีสันสกฤตเป็นภาษาของเราอยู่มาก ซ้ำภาษาบาลีเราก็บำรุงให้
ว่าเรียนกันอยู่หนักหนา ต้องเด็กภาษาบาลีสันสกฤตก่อนจึงจะเด็ก วรรณคดี ตาม
ไปได้

ในหนังสือซึ่งฉันเขียนมาถึงท่านฉบับก่อน ฉันมีฐานคำ ทองตะกุก ว่า
เป็นทองเทียมเห็นจะผิด ทองน้ำตะกุก หรือน้ำตะโก นั้นแหละเป็นแน่แท้ทองเทียม
แต่ทองตะกุกอื่นไม่มีคำว่า น้ำ อยู่ในนั้น อาจเป็นทองชนิดใดอันเป็นทองจริงก็ได้
อนึ่งท่านบอกถึงทองน้ำตะโก ว่าเขาทำอย่างแคว้นนั้น ต่างที่เขาเรียกว่านามนรงค์
แต่ฉันคิดว่าเป็นคนละอย่าง นามนรงค์ ที่จะทำขึ้นใช้ ในเมื่อทำอย่างแคว้นไม่ได้
คงใช้นามนียงเอามาเคี้ยวให้ใส ใส่รงค์ลงไปให้สั่นเหลือง ทาบนตะกุกก็พอใช้ได้
แต่เห็นจะแดงกว่าอย่างแคว้น

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ตามที่ข้าพระพุทธเจ้าถวายเรื่องลักษณะนุ่งผ้าช้างไปแต่นั้น เพราะ
สำคัญว่าจะมีระเบียบอยู่ที่แต่ได้ถวายไป ทรงเป็นด้วยความไม่รอบคอบของ
ข้าพระพุทธเจ้า พระอาชญาไม่พินเกล้า

บัดนี้เจ้าหน้าทคนพบพระค้ำหรับนุ่งผ้าช้างแล้ว ขอประทานถวาย
สำเนาที่คัดขึ้นไว้ ๑ ฉบับ มาพร้อมทั้งหนังสือฉบับนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่าน
ดูโดยตลอด เมื่ออ่านแล้วก็ไม่สู้เข้าใจนัก นอกจากจะต้องอ่านทบทวนและ
ทดลองนุ่งผ้าดู แต่กระนั้นข้าพระพุทธเจ้าก็ยังไม่แน่ใจว่าจะทำได้ เพราะการ
อธิบายวิธีทำต่าง ๆ เป็นเรื่องที่อธิบายยาก เพียงแต่จรนุ่งผ้ากันตามธรรมดา
ถ้าจัดเป็นหนังสือ ก็เป็นความลำบากไม่น้อยอยู่แล้ว

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาสุรสีห์มณเฑียร

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบใต้ฝ่าพระบาท

พระตำหรับนุ่งผ้าข้าง

กลหนึ่งที่จะนุ่งผ้าข้างมี ๓ พวก กรมข้าง เสนาบดี ผ่าต้น พวกหนึ่ง
ถ้าจะนุ่งผ้าอย่างกรมข้าง ขันผัดพานล่อแพนนั้นมียุ ๔ อย่าง ๗ ทิ้งชื่อว่า
เกไล อย่างหนึ่งชื่อว่าบัวตุม อย่างหนึ่งชื่อว่าบัวบาน อย่างหนึ่งชื่อว่าบัวจิบ

ถ้าข้างซันตา ให้นุ่งเกไล ถ้าจะนุ่งเกไลนั้น ให้นุ่งผ้า ๖ คืบ ๖ แขน
๒ ผืนเพลาะพับเอาลายเข้า แล้วจึงหยิบริมนุ่งชายซ้ายสั้น ชายขวายาว ชาย
ยาวนั้นจับหน้าทั้งสองผืน สอดขึ้นไปเป็นชายพกจนสั้นยาว ชายสั้นนั้นจึง
โจงกระเบนแต่ชายเดียวให้ทับหน้าสั้นแล้ว จึงแหวกชายที่พับไว้ขึ้น โจง
ข้างหนึ่งเป็นทางหงส์ ข้างหนึ่งตามแต่จะเกี่ยวผ้าเกิด

ถ้าข้างน้ำมันคอปลาทมอนั้น ให้นุ่งบัวตุม ถ้าจะนุ่งบัวตุม ให้นุ่งผ้า
สองปักคลี่ริม นุ่งจับชายเสมอกัน แล้วจึงจับริมทั้งสองชาย แต่ชายหน้าเข้ามา
ตลอดพก แล้วจึงสอดขึ้นเป็นพกห้อยลงมาเสมอเข้าทั้งสองข้าง ให้จับกลางผ้า
นุ่ง รวบเข้าอกที่หนึ่ง แล้วจึงโจงกระเบนทั้งสองริม แล้วจึงเห็นบหน้าชนบน
เสมอพก เห็นบหลังชนบนผ้าเกี่ยวนั้น ตามแต่จะเกี่ยวผ้าเกิด

ถ้าข้างน้ำมันคอกระบอก ให้นุ่งบัวจิบ ถ้าจะนุ่งบัวจิบ ให้นุ่งผ้า
สี่คืบ ยาว ๔ แขนผืนหนึ่ง ไร่ชายซ้ายสั้น ชายขวายาว ซ้ายสั้นโจงกระเบน
ชายยาวสอดขึ้นมาเป็นพก แล้วจึงให้นุ่งผ้าสมปัก คลี่ริมจับชายเสมอกัน
ให้จัดกลับหลังเห็นบชนมา ๓ ชนบ ให้จับริมแต่หน้าเข้ามาจนพก เป็นกลีบ
เพล่เหลื่อมกัน เห็นบทั้งสองข้างแล้ว จึงโจงกระเบนริมทั้งสองชาย แล้ว
จึงโจงกระเบนชายใหญ่รวบกัน จึงเอาชายพกนั้นจับขวางพาดตักไว้ เกี่ยว
ผ้าตามแต่จะเกี่ยวเกิด

ถ้าข้างน้ำมันคือน้ำเต้า ให้นุ่งบัวบาน ให้นุ่งผ้าสมปัก ชายซ้ายสั้น
ชายขวายาว ชายขวาจับเป็นพกพาดน้ำไว้ ใจงกระเบนริมขวาแล้วใจงกระเบน
ริมซ้าย แล้วจึงจัดกลีบเหน็บหน้าไขว้ทับพก แล้วจึงใจงกระเบน เกี่ยวผ้า
ตามจะเกี่ยวผ้าเกิด

ที่นี้จะว่าด้วยนุ่งผ้าอย่างเสนาบดี แต่งตัวตามเสด็จ เมืองงามไพรสพ
แขกเมืองแลย่นนางเรียงคำปลายเชือกพะเนียด ย่นนางเรียงพระราชพิธี
คเชนทร์ศวสนานนั้นมอยู่ ๗ อย่าง ซอบัวซ้อน ซอบัวคลี่ ซอบัวกระจาย ซอ
บัวกลม ซอบัวท้อ ซอบัวบิน ซอบัวฉลวงไฟ

ถ้าจะนุ่งบัวซ้อน ให้นุ่งผ้า ๓ ผืน เพลาะพับลายออกไว้ผืนหนึ่ง ลาย
เข้า ๒ ผืน ให้อาลายเข้าไว้ข้างนอก ให้อาลายออกไว้ข้างใน แล้วจึงจับ
หน้าผืนลายออกนั้น จับทางยาว เหน็บหน้าติดหนึ่ง ทั้งสองชาย แล้วจึง
หีบตะเข็บหลังเพลาะล่างเหน็บหลังที่หนึ่ง จึงจับริมล่างดลบให้ลายออก นุ่ง
ทับบนเสมอเดิม ผ่อนชายให้เท่ากันแล้วจึงจับหน้า ทางกว้างที่ผืนดลบชน
มานั้น สอดขึ้นมาเป็นพกเสมอชาย จึงใจงกระเบนให้แนบทั้งหน้าหลัง เกี่ยว
ผ้าั้นตามแต่จะเกี่ยวเกิด

ถ้าจะนุ่งผ้าบัวคลี่ ให้นุ่งผ้า ๓ ผืน เพลาะพับผืนหนึ่ง เอาลายออกลาย
เข้า ๒ ผืน ให้นุ่งเข้าไว้ข้างใน ลายออกไว้ข้างนอก จึงจับชายให้เสมอกัน
ทั้งสองหน้า แล้วหีบพกชายซ้ายเหมือนสมปักสอดขึ้นมาไว้ แล้วจึงจับหน้า
ผืนลายออกนั้น สอดขึ้นมาพกชกผ่อนไต้ยาว แล้วดลบริมล่างผืนลายเข้านั้น
กลับขึ้นมาให้ลายออก สอดใต้ผ้าผืนลายออกนั้น นุ่งเข้าให้ชายขวา ชาย
ซ้ายสั้น แล้วจึงใจงกระเบนริมชายซ้าย แล้วจึงใจงกระเบนริมชายขวา แล้วจึง
จับหน้าให้ใหญ่ เหน็บหน้าแล้วจึงใจงกระเบน แล้วดลบผ้าผืนลายออกเต็มนั้น

ปกลงมา ให้จับหน้าทางยาว ผืนบนนั้นเห็นขยพดด้งเกี่ยวเกลไ่ มุ่งอย่างนี้
ห้ามมิให้เกี่ยวผ้าแล

ถ้าจะมุ่งผ้าขั้วกระจาย ให้มุ่งผ้า ๓ ผืน เพลาะพับกลางเอาลายออก
มุ่งให้ชายเสมอกันแล้ว ให้จับริมข้างล่างผืนลายเข้านั้น สอดขึ้นมาเป็นพก
ให้หยิบตะเข็บหลังตรงกลางเห็นชนิดหนึ่ง ให้คลบริมผืนนอกมุ่งตลบขึ้นมา
โจงกระเบนสองริม แล้วจึงให้จับหน้าผ้าผืนใน ให้ใหญ่แล้ว เห็นหน้าโจง
กระเบน แล้วจึงคลี่ชายพกที่สอดนั้นออกไว้ มุ่งผ้าตามแต่จะเกี่ยวผ้าเกิด

ถ้าจะมุ่งผ้าขั้วกลมนั้น ให้มุ่งผ้า ๓ ผืน เพลาะคลี่ริมลายออกยาวสั้น
ให้เท่ากัน แล้วพับหน้าให้เสมอกันทั้งสองชาย จึงหยิบเอากลางผืน ผืนกลาง
ทางยาวที่พับไว้นั้น สอดขึ้นมาเป็นพกให้ยาวสุดมือท่วมศีรษะขาดบ่าไว้ แล้วให้
จับตะเข็บผืนล่างที่ล่อยเพลาะนั้น ตลบมุ่งขึ้นมาเป็น ๓ ชั้น ให้ชายเสมอกัน
แล้วจึงหยิบริมผืนนอกโจงกระเบนทั้งสองข้าง ยังเหลืออยู่ ๔ ชาย ๒ ชายนอก
นั้น ให้โจงกระเบนเสีย ๒ ชาย ในนั้นให้ไขว้กันไว้ที่ท้องน้อยเป็นชายแครง
แล้วจึงตลบพกทั้งสองพกนั้น ตลบโจงกระเบนทับชายไขว้อีกหนหนึ่ง แล้วจึง
คลี่หน้าผ้าออกไว้ สัณฐานเหมือนทูปลา ผ้าเกี่ยวนั้นตามแต่จะเกี่ยวเกิด

ถ้าจะมุ่งบัวท้อ ให้มุ่งผ้า ๒ ผืน เพลาะชายหน้าเสมอกัน แล้วให้จับ
ทางกว้าง แต่หน้าจนกระทั่งพกสอดขึ้นไปเป็นพกทั้งสองชาย ชักให้ยาวท่วม
ศีรษะสุดมือ แล้วจึงตลบตะเข็บกลางขึ้นมามุ่งทับพกเข้าอีกที่หนึ่ง แล้วจึง
โจงกระเบนริมทั้งสองข้าง แล้วให้จับหน้า เห็นหลัง แล้วเห็นหน้าชั้นล่าง
แล้วให้คลี่พกที่จับไว้หน้า กลับจับเป็นทางยาวขึ้นไปเห็นข้างทับสองชาย ให้
ห่อเข้าทั้งสองข้าง ผ้าเกี่ยวนั้นตามจะเกี่ยวเกิด

ถ้าจะนุ่งบัวบิน ให้นุ่งผ้า ๒ ผืน เพลายพับกลาง เพลายเอาลายเข้า ให้นุ่งเอาลายเข้าไว้ข้างนอก เอาลายออกไว้ข้างใน แล้วดลบรมผืนนอกนั้น นุ่งขึ้นมาให้ลายออกครึ่งผืน จึงจับหน้าผืนนอกนั้นสอดขึ้นมาเป็นพกทั้งสองข้าง แล้วจึงจับกลางผืน ผืนในข้างหลังดลบนขึ้นมาให้ลายเข้า เทียบหลังนิตหนึ่ง แล้วจึงคลี่รวมผืนใน ลอดไปโจงกระเบนทั้งสองข้าง แล้วให้จับหน้าใหญ่ ๆ โจงกระเบนข้างหลังแล้วเทียบหน้า แล้วให้คล้ายพกจับหน้าไปเทียบโจงกระเบนทั้งสองข้าง เหมือนบักครุฑ ผ้าเกี้ยวชนตามแต่จะเกี้ยวเกิด

ถ้าจะนุ่งตามเสด็จพระราชดำเนินไปโพนประพาสนั้น ให้นุ่งผ้าอลองไพร คาดรัดตะคด ใสเสื้ออย่างน้อย โปกศีรษะ ถ้าจะนุ่งอลองไพรนั้น ให้นุ่งผ้าไหม ๒ ผืน ผืนหนึ่งนุ่งใน ผืนหนึ่งให้จับหน้า ทางยาวเทียบไว้รวมพกทั้งสองข้าง แล้วจึงให้นุ่งผ้านอกชาย ให้เสมอกันอีกผืนหนึ่ง ผกพกให้เทียบกลางผืนเทียบหลังทหนึ่ง แล้วชักชายพกจับผืนในทเทียบไว้ชนนมาทั้งสองชาย ยาวสอดหนึ่งท้อยลงมาดั่งเจียรบาด แล้วจึงจับหน้าทางกว้าง เทียบหน้าโจงกระเบน ทับผืนในเข้าดั่งจับโจม ให้ผืนในทับสนับเพลนเสมอเข้า ให้ผืนนอกทับผืนในให้พ้นเข้า ๔ นิ้วเกิด

ถ้าจะโปกผ้านั้น ให้เอาผ้าดำกว้างตั้งแต่สอดคืบ ลงมาจนสอดหนึ่งคืบได้ ยาว ๒ สอดคืบ ให้เอาดื่บกลมทหนักบาทหนึ่ง ผูกมุมไว้ จึงให้เอาผ้านั้นคลุมศีรษะทางกว้าง ให้เอาดื่บกมนี้อยู่ที่คอดอกไม้ข้างขวา แล้วจึงเอาหางผ้าที่เหลือนั้นพับศีรษะเข้าแล้ว ให้ดลบนผ้าที่คลุมศีรษะนั้นดลลงไป สันฐานเหมือนหนึ่งหมวกเกิด

ที่นุ่งจะว่าด้วยกลจะเกี้ยวผ้านั้นมีอยู่ ๔ อย่าง ๆ หนึ่งนั้นชื่อว่า ยัญพิศ อย่างหนึ่งชื่อว่า กระวัดจำ อย่างหนึ่งชื่อว่า พันหน้า อย่างหนึ่งชื่อว่า เกไล

อันเกี่ยวผ้ายัญพันนั้น ท่านให้เกี่ยวผ้าไหม มีให้เกี่ยวผ้าลาย สำหรับ
ข้างนามหนัก มีกรยาลงน้ำมัน ให้เอาหน้าทางยาวผูกเอวเข้าไว้ ลั่นฐาน
ตั้งผูกเต่า แล้วให้รวบทบโอบตัวไปข้างซ้ายทบมาตั้งข้างหน้า จึงให้ชายที่
เหลืออยู่นั้นลอดซัดขึ้นไป แล้วกระหวัดทบลงมาลอดให้ซัดล้าไว้พออยู่
ชายที่เหลืออยู่นั้นให้ห้อยลงมาตรงพกดึงห้อยหน้าขึ้นเกิด

ถ้าจะเกี่ยวข้อว่า กระหวัดจำนั้น ให้เกี่ยวผ้าลายพับหนึ่งตั้งหนึ่งเจียร
ขาด โอบตัวเข้าให้หน้าเสมอกัน แล้วจึงทบหน้าขึ้นซัดขึ้นตั้งหนึ่งรังคกแตง
ให้ได้ ๒ ซัด ชายนั้นให้ห้อยลงไปตั้งเจียรขาด ถ้าอย่างนั้นข้างให้พาดเข้าไว้
เมื่อจะเดิน ให้ตกลงทับเห็นหน้าขึ้นมาทางสองข้างเกิด

ถ้าจะเกี่ยวผ้าพันหน้า ให้เกี่ยวผ้าลายพับตั้งหนึ่งเจียรขาด ห้อยชาย
ลงไว้ แล้วให้พันตัวให้ได้ ๒ รอบ จึงให้ซัดชายพันไว้ตั้งหนึ่งเข้าตะกรุดเข็ด
แล้วให้ชายซ้อนกันลงทั้งสองชาย จึงทบกลับขึ้นมาเห็นใบไวดตรงหน้าเกิด

ถ้าจะเกี่ยวผ้าเกลไอนั้น ให้เกี่ยวผ้าลายคล้อออก มีให้พับผอนให้ชายซ้าย
สั้น ชายขวายาว ให้เอาริมหนึ่งเข้า ผูกพกให้แน่น จึงให้จับหน้า ทางยาว
ทั้งสองข้าง ผูกไขว่ซัดกัน ให้เป็นเงื่อนกระทบชายยาว แล้วจึงให้จับหน้า
ชายยาวนั้นเห็นทับพกลงไว้เกิด

กลหนึ่งเล่า ถ้าจะเกี่ยวผ้าแล่มุงผ้าให้งามพอสมกันนั้น ถ้ามุงเกลไให้
เกี่ยวกระหวัดกัน เอาเลื่อมไว้ใต้พกเกลไ ๑ ถ้าจะมุงบัวตุ้ม ให้เกี่ยวเกลไ ๑
ถ้าจะมุงบัวบาน ให้เกี่ยวกระหวัดจำ เอาเงื่อนไว้ใต้พกบัวบาน ๑ ถ้าจะมุง
บัวจับ ให้เกี่ยวพันหน้า ๑ ถ้าจะมุงบัวซ้อน ให้เกี่ยวพันหน้า ๑ ถ้าจะมุงบัว
กระจาย ให้เกี่ยวพันหน้า ๑ ถ้าจะมุงบัวกลม ให้เกี่ยวเกลไ ๑ ถ้าจะมุงบัวท่อ

ให้เกี่ยวพันหน้า ๑ ถ้าจะนุ่งบัวบิน ให้เกี่ยวพันหน้า ๑ นำนุ่งกับผ้าเกี่ยว
ถูกกัน คุณงามใช้ ได้มี ๕ อย่างเท่านั้น

ถ้าจะนุ่งบัวคลี่ ห้ามมิให้เกี่ยวผ้า ให้คาดแต่รัดตะคอด ถ้าจะนุ่งฉลอง
ไพร ห้ามมิให้เกี่ยวผ้า ให้คาดแต่รัดตะคอดเกิด

ที่จะว่าด้วยกลที่จะนุ่งผ้าอีก ๒ อย่างใหม่แล้ว สำหรับที่จะกระทำ
พระราชพิธีพระคชกรรมทั้งปวง อย่างหนึ่งเรียกว่านุ่งหมอ อย่างหนึ่งเรียกว่า
นุ่งดอกกระพัตหมอนั้น ให้นุ่งผ้าขาวกว้าง ๕ คืบ ยาว ๖ แขน ๒ ผืนเพลาะ
แล้ว ให้พับกลางเข้านุ่งให้สูงพ้นสะดือมาหนึ่งแล้ว จึงดลบล้างกลับขึ้นมา
นุ่งพอเสมอสะดืออีกชั้นหนึ่ง แล้วให้เอาชายหน้าผืนที่ดลบล้างมานั้น ลอดชั้น
มาเป็นพกทั้งสองชาย ชายล่างนั้นแล้วให้โจงกระเบนเกิด ชายพกทั้งสองชาย
นั้น ให้ผูกไขว่กันเป็นพรวดเกิด

ถ้าจะนุ่งผ้าดอกกระพัตนั้น ให้นุ่งผ้าขาวกว้าง ๔ คืบ ยาว ๑๒ แขน
ให้นุ่งผูกเข้าชายเสมอกัน แล้วให้จับริมพกน้อย ๆ ๗ ดลบล เทียบไขว่ทับพก
ขวา ทับซ้าย เรียกว่าแทงชนาย แล้วจึงให้จับหน้าผ้าทางขวานั้น โจงกระเบน
ลอดชั้นไปข้างใน อันชายกระเบนนั้น ตกลงมาอยู่ข้างหน้าคางหนึ่งนุ่งโจง
กระเบน ดูข้างหลังคางหนึ่งนุ่งจับ แล้วจึงให้ห่มผ้า ผ้าห่มนั้นกว้างคงบักยาว
๑๒ คอก ให้พาดบ่าขวาลงมา ให้ชายย่อยลงไปข้างหลังจนกระทั่งคืน ข้าง
ซ้ายขวานั้นให้พันเอาไว้โดยทักษิณาวฏ แล้วให้ลอดขัดทบไปข้างซ้าย โดย
ลำผืนคางก่อน แล้วลอดมาใต้ลำผืนพาดบ่า ทับผ้าเอาไว้ข้างขวาห้อยลงมาเป็น
หางสองชายเสมอกัน แล้วลอดเป็นพรวด เบี่ยงให้ชายห้อยทั้งสองข้าง จึงให้
ชายกระเบนนั้นผูกเป็นพรวด เบี่ยงทับลำผ้าห่มลงอีกชั้นหนึ่งเกิด นำนุ่ง

๒ อย่างนี้ ห้ามมิให้คนทั้งปวงที่มีได้ทำงานหมอนั่ง จังไรหนัก ให้นั่งแต่คน
ที่ทำงานหมอน แล้วจึงจะควร

ที่นี้จะว่าด้วยอย่างพระภุชาวรรณวิไลพัตร์ อันสมเด็จพระมหากษัตรา
ธิราชเจ้า ทรงมาแต่ก่อนนั้นมียู่ ๕ อย่าง ถ้าเจ้าพนักงาน คือ ขุนศรีไชยา
ทิพย์ ขุนสิทธิธรรม จะเรียนนั้น ให้มีขวัญข้าว คือบายศรีใบทองแห่งชั้นเดียว
หนึ่ง ปลาช่อนต้มตัวหนึ่ง กับน้ำพริกถ้วยหนึ่ง คำนับครุแล้วจึงให้บอกกัน

พระภุชษาชื่อว่าบัวประกอบแก้วนั้น ให้ทรงผ้า ๕ คืบ ยาว ๕ แขน
๒ ผืนเพลาะ ให้เว้นเพลาะตั้งแต่หน้าเข้าไป ๖ ทั้งสองข้าง แล้วจึงให้ทรงผ้า
กว้างคืบผืนหนึ่ง เขาเลยออกข้างนอกให้พับริมตกลงมาให้ลายออกเสมอริม
แล้วจึงเอาเข็มกลัดไว้ แล้วจึงให้ดลบริมทั้งสองข้าง ให้หน้าขึ้นมาข้างพระองค์
ทั้งสองข้าง แล้วจึงให้คาดเชือกสอดเข้าไว้ในใต้ริมระบายชั้นบน แล้วจึงให้
ทรงผ้าผืนที่เพลาะคลี่ริมให้ชายเสมอกัน ผูกปากให้แน่น แล้วให้จับหน้าเข้ามา
เสมอแหวก ให้เห็นบหน้าทั้งสองชายเคียงเสมอกันอยู่ แล้วจึงโจงกระเบน
ลอดข้างในชั้นไปชักทางกระเบนให้ตั้งแล้ว จึงคลบนุ่งอีกชั้นหนึ่ง ให้ผูกพระ
ธำมรงค์ทั้งสองกุดๆ ละ ๒ องค์เป็น ๔ องค์ แล้วจึงให้จับหน้ามาโจงกระเบน
เป็นทางหงส์ แล้วให้ร้อยพระธำมรงค์ที่ชายกระเบนน้อยข้างละองค์ จึงผูก
ไขว่ลงไว้แล้วคาดรัดตะคดทับหางกระเบนไว้ แล้วจึงคลี่ระบายทั้งสองชั้นปก
ลงมา ให้ชั้นมีช่อหน้านั้นให้เพล่กลับชักไปข้างหลังตั้งหนึ่งผ้าทัพ แล้วจึงให้
ถอดเข็มที่กลัดนั้นเสีย จึงคลี่ระบายชั้นบนนั้นปกลงมาอีกชั้นหนึ่งเปิด

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๑๐

พระยาอนุমানราชอิน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๑๕ เดือนนี้ คิดดำเนินตำราหนังสือข้างส่งไป
ให้ใหม่ ได้รับแล้ว ขอบใจท่านเป็นอย่างยิ่ง ฉันได้ร่างหนังสือถึงท่านจนแล้ว
แต่ยังไม่ทันได้พิมพ์ จะขอให้ท่านช่วยตรวจดูระบบอื่น ด้วยอ่านตำรา
ระบบของหม่อมเจ้าব্যกคตินารถ เห็นเป็นของปลอม แต่พอได้พิมพ์
ส่งมา ท่านก็ส่งระบบใหม่ไปให้เสียแล้ว ท่านจะจำได้หรือไม่ ฉันได้เตือนท่าน
เมื่อเห็นท่านรรมว่าชื่อหนังสือเก่ามาจากหม่อมเจ้าব্যกคตินารถได้มาก จึงได้
เตือนท่านว่าอย่าใส่ใจในหนังสือเหล่านั้นมากนัก คำเตือนนั้นเตือนโดยได้เคย
เห็นหนังสือของหม่อมเจ้าব্যกคตินารถเก็บไว้ มีหนังสือซึ่งแต่งปลอมเป็นหนังสือ
เก่าอยู่บ้าง ซึ่งเจ้าคงไม่รู้จัก

ระบบที่ท่านคิดส่งไปให้ใหม่ เห็นคำพูดในนั้น ตั้งใจจะบอกให้เข้าใจ
จริง ๆ จะพิจารณาดูก่อน

พรส

Preseban

Nijland weg 130

Bandoeng Java

วันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๐

พระยาอนุนมานวาชอน

ฉันไปเที่ยวชระวา ได้รู้อะไรต่างอย่างกว้างออกไป ทำให้คิดถึงถึงเขียน
หนังสือมาบอก แม้ว่าจะเอาใจบอกเมื่อกลับมาก็กะแรงว่าจะหลงลืมไปเสีย

ที่ตลาดบันตุงมีหอโบตองชาย เขาบอกว่า ขุนหว้าไป ไต่ย่นรู้งก
ชิมทราบดี ด้วยคำนมโธในเรื่อง อีเหนา ซ้อมาแก้ออกดู ในนั้นมีกตบดำเจียก
กบตอกไมทงคอก มีจำปี จำปา กระตังงา กุหลาบ แดวยังมีใบเตยหอมหัน
เปนฝอย กับช้อใบเนียม ปนอยู่ในนั้นด้วย พวกเราที่ออกไปอยู่บันตุงก่อน
บอกจ่าดอกอะไรก็ได้ สุดแต่มีกลิ่นหอมแล้วเป็นไซใดทงนั้น ขุนหว้า จ่าตอกไม้
รำไป จ่าคดุกคละ ประปน ผสม

ประหม่น เราเข้าใจว่าเป็นชื่อจำเพาะดอกดำเจียก แต่ทางชระวาใช้กว้าง
ออกไปเป็นชนิดไม้ เช่น ดำเจียก การเกิด เตย อะไรเป็นลักษณะเดียวกัน
เรียกว่าประหม่นทงต้น

อนึ่ง ที่ตลาดมีชาวบัตชาย เขาเรียกว่า กะยัด ทำเอาคืนคืน แล้ว
พวกเราที่อยู่บันตุงบอกว่า ชาวบัทร์ ก็เรียก กะบูลี คำเหล่านี้เขามาตั้งเมือง
ไทย กะ กลายเป็น ชาว เช่นเดียวกับ กาแฟ ก็เป็น ชาวแม่

ลูกสะทละ เรียกว่า ชาละ มีรสฝาดอยู่ในนั้น ผิดกันกับของเมืองเรา

สหาย มลายูออกเสียงว่า สหายะ ชะวาออกเสียงว่า สอายะ แต่
เราหมายถึงว่า ไม่ใช่เพื่อน ชอบกลตอยู่

สงสาร คำนี้เราหมายความว่าได้ทุกข์ ไร้แก่นขรทานเป็นหลัก ไร้อัด
คำเดิมมากกว่าทางเรา

สะ แปลว่า ทิ้ง สดาทมัน แปลว่า ถังหมอนึ่ง ถ้าจะพูดว่า ถัง
ก็ สดาทมัน เท่านั้น

ภาษาชะวากับมลายู เขาว่าเกือบเป็นอันเดียวกัน เขียนกันเล็กน้อย
ท่านสงสัยอยากรู้คำใด บอกไปให้ทราบก็ยินดีที่จะช่วยสืบให้

พรอ

Preseban

Nijland weg 130

Bandoeng Java

วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๔๗๐

พระยาอนมานราชชน

ได้คำมาบอกอีก ๒ คำ

๑. หาบขนมที่คนหาบมาเร่ขาย เขาเรียกว่า บักกุด เข้าใจว่าคำนี้เอง
ฝรั่งเก็บเอามาเรียกหาบมาตราซังในเมืองเรา ๆ ไม่นานเรียก บักกุดนี้ ทบกับ
อยู่ในคำหาบนั้นเอง ๆ

๒. คนหาบเครื่องมือมาเที่ยวเร่บจางเขมโตหะด้วยตะกั่วรอน เขา
เรียกการเขมพนว่า ขัดศรี มาตรงกับคำที่เราใช้เขาถนัดทีเดียว แยกจ่าคำ
ของเราไปใช้ หรือว่าเราจ่าเขาคำเขามาใช้ อย่างไรไม่ทราบ

อนึ่ง ฉันได้เคยบอกแก่ท่านถึงเดือเกราะของเรา ว่าทำด้วยหนังหุ้มผ้า
ภายหลังมาคิดว่าบอกแก่ท่านนั้นท่านจะไม่เข้าใจกระจ่างพอ ตั้งใจจะบอกให้
กระจ่างแต่เดิมทีเดียว เพิ่งนึกขึ้นได้ เพื่อจะไม่ให้ตมออกจึงเขียนบอกแก่มานี้ด้วย
ท่านคงจะได้พบสักวันหนึ่ง หรือได้พบแล้ว ในคำว่า ลลองพระองค์เกราะนวม
นั้นแดงคอกเดือเกราะ ที่เรียกว่า เกราะนวม ก็เพราะเขาตรงมาที่หุ้มให้ติดกับ
หนัง ขัดถ้ำถนัดหน่อย เพื่อไม่ให้กระต้างรูดกเจ็บพระองค์ ๆ

พร

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๐
ประทานคำภาษาชวาที่เกี่ยวกับภาษาไทยบางคำ คราวที่เสด็จประพาสชวาครั้ง
ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกในพระเมตตากรุณาอันเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ๆ ว่า เสด็จประพาสชวาเมื่อวานนี้เอง
โดยที่เจ้าคุณประมุขมณฑลการมาบอก หวังด้วยเกล้า ๆ ว่า คงจะทรงพระเกษม
สำราญในกาวันที่ได้เสด็จประพาสครั้งนี้

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกสนใจในคำที่ทรงพระกรุณาประทานมา เพราะเป็น
คำที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยค้นหาในพจนานุกรมมตายุ แต่ไม่พบ เช่นคำว่า สดาหมัน
เพียงมาทราบเกล้า ๆ ว่า เป็นคำผสม คำว่า ปะหมัน เพียงมาทราบเกล้า ๆ ว่า
เป็นคำเดียวกับที่ในภาษาฝรั่งนำเขาไปใช้เรียกพรรณไม้ในจำพวกการเกิดว่า
pandanus ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นคำว่า pandanus ว่าต้นการเกิด แต่ไม่ได้
เฉลียวใจถึงคำว่า ปะหมัน ในภาษาชวาว่าเป็นคำเดียวกัน ถ้าเช่นนั้น คำว่า
การเกิด ลัวเจียก แดะ เดย ก็คงเป็นคำในภาษาชวามตายุด้อย แต่ข้าพระ
พุทธเจ้ายังไม่พบ

ข้าพเจ้า ในพจนานุกรมใช้ว่า ข้าพเจ้า ซึ่งคงจะเป็นเพราะต้องการ
จะแปลคำว่า ชัตร์ ให้ได้ ที่จะกลายเป็น ข้าพ ข้าพระพุทธเจ้าตั้งใจ เพราะ
เสียงและลักษณะแห่งของเหล่านี้ใกล้เคียงกันมาก ที่ภาษาเขียนไปจนค้นหาคำเต็ม

ไม่ได้ ก็น่าจะเป็นไปในทำนองนี้ ซึ่งคงมีอยู่มากคำ เป็นข้อที่สังเกตเห็นซ้ำพระ
พุทธเจ้าอยู่

ซ้ำพระพุทธเจ้าแปลตามแปลในพระเมตตา ที่ประทาน โอกาสให้ซ้ำพระ
พุทธเจ้ากราบทูลถามคำบางคำที่ซ้ำพระพุทธเจ้ายังสงสัยอยู่ ทรงนุ่งงักเป็น
พระเดชพระคุณดังนี้เกล้า ๆ

ซ้ำพระพุทธเจ้าเคยอ่านพระราชนิพนธ์ บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ พบ
พระบรมราชาธิบายใบบางตอน เช่นคำว่า ขุตรลข และ สุกระสาน ใน
รามเกียรติ์ ซึ่งผิดกับคำในฉบับเดิม ภาษาสันสกฤต ที่แยกเป็น กุศ และ จว
ศุกร และ สารณ ต่อมาซ้ำพระพุทธเจ้าพบหนังสือ รามเกียรติ์ชวา แปลเป็น
ภาษาเยอรมัน มีคำว่า ขุตรลข และ สุกสารณ เขียนเป็นคำเดียวกันไม่ได้แยกกัน
เหมือนอย่างฉบับสันสกฤต และขอมเหษพระคัมภีร์ ก็ใช้คำว่า อุมมา เป็นพ
หาได้ ใช้ว่า ขารพดี อย่างในฉบับสันสกฤตไม่ เป็นเหตุให้ซ้ำพระพุทธเจ้าสงสัย
ว่า ถ้าได้สืบสาวฉบับทางชวา ก็น่าจะได้เค้าของ รามเกียรติ์ อีกมาก แต่
ซ้ำพระพุทธเจ้าไม่สามารถจะสืบสาวได้ตลอด เพราะไม่ปรากฏว่ามีฉบับที่แปล
เป็นภาษาอังกฤษ คงมีอยู่แต่ฉบับแปลเป็นภาษาเยอรมัน และภาษาสันสก
ฤตเท่านั้น

คำ วิสันดา และ อังกฤษ เมื่อเทียบคำเต็มในภาษาทั้งสอง ก็ไม่สู้มีเสียง
ใกล้เคียงนัก คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คำทั้งสองนี้ จะเป็นเสียงชาวชวามตายู ซึ่ง
ภาษาไทยได้มาเป็นแน่ เป็นทำนองกับคำว่า วิลาด ซึ่งเป็นภาษาเปอร์เซีย ได้มา
ในภาษาไทยทางแรกทีเดียว ชาวบังกหัด่า ทรงขอประทานพระกรุณาทราบ
เกล้า ๆ ว่า ทางชวาจะเรียกชาวสันสกฤตและอังกฤษตามเสียงนี้ หรือประการใด

คำว่า เกตรา ข้าพระพุทธเจ้าพบในภาษามลายูว่า Bahtera แปลว่าเรือ
เข้ามาจาก วาติตร ในภาษาดั้งเดิม ขอบพระทานทราบเกล้า ๆ ว่า Bahtera
จะใช้แก่เรือทั้งไปหรือใช้เฉพาะเรือดำเภาเรือใบ

ในภาษามลายู เรียกขุ่นว่า Nanka และ Champadak คำดังกล่าวเป็น
ขุ่นจำปาตะ แต่คำที่น่าจะเทียบได้ด้วยขุ่นหนึ่ง ในศิลาจารึกพระร่วง และ
ในภาษาไทยใหญ่ เรียกขุ่นว่า ทมากลาง คงจะมาจากคำว่า ทนัง ก็ได้
ขอบพระทานทราบเกล้า ๆ ว่า nanka เป็นขุ่นชนิดใดในภาษาชวา

อุหรับ ในความว่า ทรงสุคนธ์ปนูหรับระยับตา คงจะหมายถึงเครื่อง
สำอาง เครื่องหอมอย่างหนึ่ง

อาม ในคำว่า เครื่องอามพานหมาก น่าจะแปลว่า พานหมาก หรือ
ของที่ใช้ในเรื่องหมากพดู

สะพัง (Subang) ก้าพู (Krabu) ว่าเป็นชื่อคุ่มหู
ทั้งสามคำ ขอบพระทานทราบเกล้า ๆ ว่า เป็นของชนิดใด และ สะพัง
ก้าพู เป็นคุ่มหูชนิดใด

กรรมกิจแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. S. S. S. S. S.

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๑๐

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม ได้รับแล้ว

ท่านจะหาหลักฐานเรื่อง รามเกียรติ์ ทางชะวาเห็นจะยาก ต่างที่
หนังสือเก่าจะเป็นหลักฐานได้จริง แต่หากมีแปลก็จะต้องเป็นภาษาวัตถินดา ซึ่งไม่เป็น
ประโยชน์แก่เราเลย ส่วนที่ชะวาเขาเด่นหนังสือ หุ่น โขน ตะกอน ก็น้อยจนเหลือ
เด่นเรื่องเก่าก่นอยู่ ๒ เรื่อง เรียกว่า วายังปุระวา คือเรื่อง มหาภารตยุทธ กับ
รามายณะ แต่เขาประปนกัน เช่น อานมานรบกับอารชุน (กษัตริย์ปาณฑว) ก็ได้
ชื่อเสียงดังจนเรียกเฉโกไว้เง้เอาศัพท์ไม่ได้

ชาวชะวาเรียกวัตถินดาว่า ยะลันดา เรียกอังกฤษว่า อิงกริส

เกตรา ตั้งตั้งว่าเป็นคำเขมร ควรตรวจทางเขมร ส่วนทางชะวา
มรตายุเรียกเรือใบใหญ่ว่า กายัล (กำปั่น) แล้วก็ถามไปเป็นเรือกลไฟ
ใหญ่ด้วย

นังกะ เป็นชุนหนึ่ง ถูกอย่างท่านตั้งตั้งแล้ว จำปาตะ เขียน จำปาดัก
จริง ๆ แต่ไม่อ่านตัว ก หมายถึงชุนจำปาตะก็ได้ ชุนตะมุคก็ได้

อุหรับ สืบไม่ได้เรื่อง เห็นจะไม่ใช้คำทางชะวามรตายุ

อาน นึกถึงที่เคยเห็นใช้ได้ ๓ อย่าง

(๑) เครื่องอานพานพระศรี

(๒) อานม้า อานช้าง (คำนี้มีคนคิดว่า อานัน)

(๓) ชาวชเว้นอานซัก

ดูเหมือนได้เคยพบพจนานุกรมทางเขมร เขาจำหน่ายว่าเป็นคำญอน ทำนองกัน
ดูเถิด ทางชระยามระตายุกันไม่พบ

สะพัง กะพัง ตะพัง ตระพัง เคยดอบให้พระดาร์ประเสริฐ ได้
ความว่าเป็นที่ขงนำ เห็นจะไม่ได้มาแต่คำ Subang

กำพู เข็ชว่า กัมพูช เขียนตกตัว ช กำพูฉัตร คือ กำพูฉัตร
ไม่ได้มาแต่ Krabu เหมือนกัน

พรอ

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๐

พระยาอนมานราชชน

ได้อ่านหนังสือ เรื่อง อสุรและยักษ์ผิดกันอย่างไร ซึ่งท่านให้ด้วยใจ
เมตตาจนจบแล้ว ขอบใจที่ได้ตั้งครุ่นถามกับตนด้วยหนังสือชื่อว่า เทวดาโกง เรื่อง
ราวทกถ้าวางใจ ในหนังสือบันทึกทราบอยู่บ้างแล้ว คงจะรู้สึกเฉยยานแล้ว ที่
ไม่นึกไปถึงก็เพราะหลงตามที่เขาบอกกันว่า เทวดาดีเท่านั้นเอง

ต่อไปนี้จะพูดถึงถ้อยคำที่ใช้ ในหนังสือนี้

ทว่า คำนี้พวกเขียนหนังสือพิมพ์ชอบใช้ เห็นว่ามาแต่ ถ้าวัว เหมือน
อนึ่ง มาแต่ อนึ่งหนึ่ง อะไร มาแต่ อันไร ผิว มาแต่ ผิวว่า จะควรเขียน ถัว
แต่ถัว เตี้ยตอกกระมัง

เสด็จ ว่า ท่าน ไม่ได้ว่าไป คิดดูคำ เสด็จพระองค์ใหญ่ เสด็จ
พระองค์เล็ก เสด็จอยู่ เสด็จไม่อยู่ นั้นเถิดจะแดงเห็น

ชาติ คำนี้ทางबाटแปลว่า เกิด เกิดแก่เจ็บตาย ชาติ ชรา พยาธิ
มรณ ที่เขามาปรับให้แก่ชนพวกหนึ่งนั้นใหม่เอี่ยมทีเดียว เพราะมันดงกันไม่สู้
จะโตโต จึงทำให้ต้องยาก

ทนั้นจะถามไปนอกหนังสือนี้

ขัวขัว ตาขัว ทำไม้จริงต้องมี ขัว และ ขัว นั้น ไม่บังความเป็นอย่าง นาน
หรือ ล้า จะเอาความว่าอย่างไร

พร

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๐

พระยาอนุมานราชธน

มาเกิดความคิดเห็นขึ้นใหม่ว่า พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว องค์ที่ยมไปแดงเพื่อให้ช่างถ่ายขยายนั้น ได้เลือกเอาแต่พระองค์
งาม ไม่ได้ใส่ใจไปถึงเครื่องแต่งพระองค์ว่าเป็นฝรั่ง บัดนี้มาเกิดความคิดเห็นขึ้น
อีกว่า พระบรมรูปองค์ที่ทรงพระชฎานั้นเป็นไทยอย่างสมบูรณ์ ควรจะให้ช่าง
ถ่ายขยายขึ้นเมื่อเลือกออกองค์หนึ่ง เพราะฉะนั้นขอความเมตตาต่อท่าน ขอยืม
พระบรมรูปองค์ที่ทรงพระชฎาอีกองค์หนึ่ง ถ้าท่านอนุญาตให้ยืมไป จะขอบใจ
ท่านเป็นอันมาก มอบแก่ผู้ถือหนังสือไปก็ได้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๖ เดือนนี้ ดองฉบับ เป็น
พระเดชพระคุณอันเกล้า ๆ หากได้มีได้ ข้าพระพุทธเจ้าได้ให้นายดมบุญ ไป
รับพระบรมรูปฉายาตกษณจากเจ้าหน้าที่ทางกองพิพิธภัณฑ์แล้ว

ที่ทรงพระเมตตาประทานข้อทรงสังเกตในข้อคำบางคำ ที่ข้าพระ
พุทธเจ้าใช้ ในหนังสือเรื่อง อสุรและยักษ์ผิดกันอย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าขอรับ
ได้เกล้าใจด้วยความรู้สึกในพระกรุณาเป็นต้นพัน

ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในข้อรับตั้งเรื่องคำ ทว่า ฉาย่อมาจากคำ ถ้าว
ที่ถูกควรจะเขียนเป็น ถว่า เพราะจะได้รักษารูปคำเต็มไว้ให้เห็น ดังว่าเขียน
เป็น ทว่า ซึ่งทำให้ไม่เห็นรูปเต็ม และให้เกิดการแตกที่มาของคำผิดพลาดไป
เช่นเตาถว่า ทว่า มาจาก เต่าว่า ซึ่งไม่มีที่ใช้ในภาษา โดยอาศัยยัตเอาเสียง ท
เป็นเกณฑ์ หากได้เฉลียวใจไม่ว่า เสียงที่พูดและเขียนมักดัดกันก็ได้ เช่น เกิด
เสียงกร่อนดงเป็น เกอะ แล้วมาเป็น ทะ ในเรื่อง พระลอ ซึ่งที่ถูกถ้าไม่ค้องเน้น
เสียงของคำ คิดด้วยเกล้า ๆ ว่า น่าจะเขียนว่า ณะ ในเรื่องคำทมิเตียงกร่อน
ร่อยหรือไปนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้พบคำว่า ประตุ และ ประกข ในภาษาไทย
ถิ่นหนทางกงเตียงเต็มเป็น ปากตุ และ ปากกข อยู่ก็มี

คำว่า เลตจ ข้าพระพุทธเจ้าขอรับได้เกล้า ๆ ว่า ที่ใช้ไปแล้วเป็นผิดแน่
คำว่า ชาตึ ก็ใช้ผิดเช่นเดียวกัน ที่ข้าพระพุทธเจ้าใช้ผิดพลาดไปเห็นจะเป็น
เพราะคำทั้งสองนี้มีความหมายที่ ใช้กันเป็นสามัญ ผิดกับความหมายของเดิม

อันแท้จริง ถ้าไม่ระวัง ก็อาจพลอยใช้ผิดไปด้วย ในข้อนี้กระทำให้ข้าพระ
พุทธเจ้าระดกไปถึงคำบางคำซึ่งย้ายที่แห่งความหมายไปจากเดิม อย่างคำว่า
ข่าว และ สงสาร เป็นต้น ซึ่งน่าจะเกิดเพราะการ ใช้ผิดจากจุดกลางอันเป็นความ
หมายที่แท้จริง ไปนิยม ใช้เป็นสามัญในความหมายที่อยู่ข้างเคียงของจุดกลาง
ความหมายก็ค่อยเลื่อนย้ายจากจุดกลาง จนในที่สุดความหมายเดิมก็เลื่อนหาย
ไป จับเค้าไม่ค่อยได้ว่าทำไมจึงห่างไกลความหมายเดิมไปมาก

ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยดูคำว่า ชั่ว ในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ปรากฏว่าใน
ภาษาอาหม มีคำว่า จื่อ แปลว่า หยาบ หนา ชั่ว ร้าย ไม่มา ยังไม่มาถึง
ในภาษาไทยใหญ่ จื่อ ว่า มีพหูหรือมีพหุหยาบ เช่น ในความว่า ทญิงฮางจื่อ
แปลว่า ทญิงรูปชั่ว ในภาษาผู้ไทยขาว จื่อ ว่า หยาบ ไม่เรียบร้อย ในภาษา
ไทยนุง ใช้ ว่าหยาบ ว่าไม่เรียบร้อย ซึ่งเป็นคำเดียวกับคำว่า ใจ ในภาษาจีน
กลางคือ ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่าด้วยเหตุว่า ๆ ว่า ชั่ว ที่แปลว่า หยาบ ไม่เรียบร้อย
คงเป็นคันดะคำกับที่แปลว่าชั่ว เพราะปรากฏในภาษาผู้ไทยขาว ในคำว่าชั่ว
ไม่ได้ใช้คำว่า ชั่ว แต่ใช้คำว่า เซา เช่น เซาตาย แปลว่า ชั่วร้าย ซึ่งตรงกับ
คำว่า เฮา หรือ เซ้า ในภาษาจีนกลางคือ แปลความเดียวกัน ส่วนคำ ชั่ว ที่
หมายความ ว่าดำ ว่า นาน เป็นคำที่แปลกมาก ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูในภาษาไทย
ถิ่นต่าง ๆ มักใช้ว่า ล่า นาน หึ่ง ไม่พบคำว่า ชั่ว เลย แต่บางที่ข้าพระพุทธเจ้า
จะยังค้นไม่ถนัด ในภาษาจีนกลางก็มีคำว่า ใจ๋ย แปลว่า ชั่ว ว่า เต็มชั่ว ๆ
อย่างผิงผาย ศัพท์กับคำว่า เฉื่อย ฉวยฉวย และ ไชยชวย มาก

คำภาษาไทยชนิดซ้อนคำ ทมความหมายอย่างเดียวกัน เมื่อตกมาใน
ภาษาไทยสยาม คำหลังมักแปลความไม่ได้ เพราะโอนความหมายไปให้คำต้น
เดียพหมด คงเป็นแต่คำประกอบด้วยความในคำหน้าให้ชัดขึ้นเท่านั้น แต่ยังไม่

ปรากฏอยู่ในภาษาไทยถิ่นอื่นว่าคงใช้เป็นคำในภาษาตามปกติ มีอยู่เป็น
อันมาก ข้าพระพุทธเจ้าได้พบคำในภาคอีสานและภาคพายัพอยู่หลายคำ เช่น
แปด (แป้น) ยอพล ตะวันเขียง ซาเจ้า ทัวแดน (ภาษา) พระไป
ซื่อนั้น (พระไปตรงนั้น) หลอ (เหต้อ) คนคั้น (คนเค็ม) วาคลอง
(ฉักทาง) ปลาวิทาง (ปลัด) เปา (ปม) ในคำข้อจำพวกนี้ บางทีคำหลัง
แปดได้ความ แต่ผิดความหมาย กระทำให้เข้าใจผิดไปก็มี เช่นคำว่า ไทข้าง
ในเรื่อง พระลอ เคยแปลกันว่า ร่องไหใหญ่ เพราะไปเพ่งถึงลักษณะ
รูปร่างของข้าง บางท่านก็แปลว่าร่องให้น้ำตาไหลปรากฏอย่างข้างร่องไห แต่
คำว่า ข้าง นี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้พบในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ เช่น อาทม
ไทยใหญ่ ผู้ไทยขาว และไทยนง มีคำว่า จ้าง แปลเหมือนกันหมดทุกถิ่น ว่า
ร่อง ครวญ คราง ร้องรำไร เค็ดร้อน โศกเศร้า และใช้เป็นปกติในภาษา
เช่น ในไทยขาว ใช้ว่า ตัวเลื่อจ้างในดง คนเป็นใช้จ้างกว่าคั้น ข้าพระ
พุทธเจ้าค้นพบคำในภาษาจีนชาวกวางตุ้งว่า ซ้อง ชาวแต้จิ๋วว่า ซาง แปลว่า
โศกเศร้า ระกำใจ ซ้ำซอกใจ ซึ่งรูปคำน่าจะเป็นคำเดียวกัน

ที่ใดกราบทูตมาโดยยักยาวทางนี้ จะผิดถูกประการใด ขอรับพระบารมี
ปกเกล้า ๆ เป็นที่พึ่ง แลแต่จะทรงพระเมตตา

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *ท.ธ. อ. ย. น. ม. พ. อ.*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์ ทราบฝ่าพระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๔๗๐

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๘ ได้รับแล้ว

พระบรมรูปนั้นสมบูรณ์เอาไปให้แล้ว ชอบใจท่านเป็นอันมาก

ต่อไปนี้จะว่าด้วยคำต่าง ๆ ต่างคำที่ท่านพูดไป

เถอด กร่อนเพน เอะ นั้นไม่ประหลาด พวกชาวใต้ กก กค พูดเพน
เออะ แอะ ไปทั้งนั้น เช่น ดวันออก พูดว่า วันเออะ ดวันตก พูดว่า วันไต่
ในแคว้นทำให้รู้สึกขมได้ว่า ไต่ กับ ไคก เป็นของตั้งเคียงกัน ส่วนพวก
ชาวเหนือพูดคำเถอด เค็ดอนไปเพน เทอด นั้นประหลาดมาก ทราบเมื่อฉัน
ไปเมืองเหนือ นายอำเภอมาลงเรือนำร่อง แล้วเรือกก็ไปติดหาด นายอำเภอ
ตะโกนขึ้นไปพบกว่า ขอคนเข็นเรือหม้อยเถอด

ปากตุ พวกเราก็มักพูดกันอยู่ว่า ปักกะตุ

ปากกข พวกข้างไม่ว่ายังเรียกกันอยู่เช่นนั้นจนทุกวันนี้ แต่หมายถึง
ตอไม้ทศศเขี้ยวเข่ากันเป็นมุม ส่วนคำ ประกข นั้นเราหมายกันเป็นของสอง
ส่วนทับติดกัน ประกข ก็เรียก ที่พูดแต่ กข เปด้า ๆ ไม่มี ประ ก็มี เช่น
ตะเข็กขตาม เกรงจะเป็นคนดะคำกับ ปากกข

เสด็จ ที่ฉันทักมานั้นผิดกันกับคำ ข่าว หรือ สงสาร นั้นเป็นเค็ดอน
ความหมายเต็มหลุดไปที่เดียว ถ้าเป็นคำเค็ดอนไปหลุดเช่นนั้น ฉันจะไม่ทักเลย
แต่คำ เสด็จ นั้นเค็ดอนไปแต่คนเดียว คำพวกเดียวกันเช่น เสด็จกลับ เสด็จ

มา เสด็จออก เสด็จชน ยังคงมีใช้ถูกอยู่ เค็ดชนแต่คำ เสด็จไป ทำเดี่ยว
ซึ่งอาจตกกตบมาได้ ถ้าจะเค็ดคำเดี่ยวให้ถูก เช่น เสด็จป่า เปน เสด็จไปป่า
ก็ไมเห็นจะมีใครรู้ดักขวางหูหัดตาอย่างไรเลย

ชาติ คำนี้อากาศหนักมาก เราใช้คำนี้เป็นหนักอยู่ในทุกวันนี้ ซึ่งฉัน
ยังไม่สามารถเข้าใจได้เลย ว่าหมายความว่าถึงอะไรไปเพียงไร

ชอบใจท่านเป็นอันมาก ที่บอกคำ จี ได้แก่ ข้า ไปให้ทราบ เห็น
เป็นแน่แล้วว่าแปลว่า ทียบ คำซ้อนซึ่งมีอยู่ว่า ทียบข้า นั้นเป็นปรับแปล
กันไว้ที่เดี่ยว คำซ้อนโดยมาก คงเป็นด้วยต่างพวกมาพูดกันไม่เข้าใจ จึงพูด
แปลซ้อนกันเข้าใจ โดยมากเป็นต่างภาษากัน เช่น รูปโอม ผิวพรรณ
เป็นต้น ภายหลังจึงเกิดคำซ้อนซึ่งแปลไม่ได้ความขึ้น จะออกจากด้อยพูดซ้อน
คำเป็นมุด

ได้ทราบคำ ให้ช่าง ที่บอกไป ชอบใจมาก ฉันเคยได้ยินอธิบายกันมา
ว่าร้องให้อย่างช่างเหมือนกัน ไม่สู้ตั้งใจเชื่อมาแล้ว

บรรดาคำที่ท่านค้นพบ เช่น แปลเปื้อน เป็นต้น ดี ๆ ทั้งนั้น หวังว่า
ท่านจะจดไว้ไม่ให้หลุดหายไปเลย

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้บรรดาพระหัตถ์จดวันที่ ๘ เดือน พระเดชพระคุณ
เกล้า ๆ หน้าที่สุดมิได้

เรื่องคำกร่อนที่ประธานคำ ไต่ กับ ไต่ก แดะรับสั่งว่าเป็นของสิ่งเดียวกัน
กัน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยในกระแสรับสั่ง คำว่า แยก กับ แยะ ชัก กับ ชัก
หลอก กับ ล้อ ก็น่าจะเป็นคำในจำพวกเดียวกัน คำว่า เข่ง ในไทยใหญ่
เป็น หย่ง หรือ หย่ง ส่วน ชะ ถ้าอาศัยแนวคำก่อน อาจเป็น ขาเหย่ง แดะ
กร่อนลงเป็น เข่ง ในจำพวกคำกร่อน ข้าพระพุทธเจ้าพบคำในภาษาไทยย้อย
ที่เป็นแม่ กก กค แดะ กข มักเป็นเสียงกร่อนทั้งหมด คำว่า ออกปาก ก็เป็น
ออกปากกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกถึงคำว่า โอปาปราสัย ว่าเสียงแคะความหมาย
บังเอิญมาใกล้เคียงกันมาก น่าแปลกใจ แต่ในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระศรีเมือง
เป็น จึงโอพานด้วยสารสุนทร

ที่รับสั่งถึงคำว่า เกอด เพี้ยนเสียงมาเป็น เทอด ข้าพระพุทธเจ้าขอประ
ทานถวายข้อสันนิษฐาน ซึ่งการจะผิดถูกอย่างไร ขอพระบารมีปกเกล้า ๆ เป็น
ทพง คย พยัญชนะที่เป็นจำพวกเสียงหนัก ช ค ฎ ท ผ พ มีเสียง ท แดะ ฮ
กดาอยู่ด้วย เมื่อออกเสียง ฎ ผู้พูดบางทีออกเสียง ด ยังไม่ทันให้กดา กับเสียง
ท ก็ออกเสียง ท แทนที่ เสียงหนักเหลือแต่ ท ซึ่งเป็นลักษณะที่มอยู่ในภาษาไทย
หลายถิ่น มีมากในภาษาไทยน้ำ แดะไทยย้อย ในประเทศจีนตอนใต้ แดะใน
พวกผู้ไทย ในภาษากวางตุ้ง คำที่ชาวฮั่นเป็นเสียง ช ค ก็เป็นเสียง ท ฮ ส่วน

มาก ในภาษาบาลีคำถามที่ทราบเกล้า ๆ มา ก็ความลักษณะเป็นทำนองเดียวกัน
เช่นคำว่า สัทธา ถ้าเป็นกริยาก็เป็น สหุทหติ และว่าออกจากธาตุ ธา ธร ทท
คำในจำพวกที่กลายเป็นเสียง ห ในภาษาไทยมีคำเป็นแนวอยู่ติดกัน ก็ในคำที่
ชนกันด้วยเสียง วรรณ ก เพราะที่ตั้งของเสียงอยู่ใกล้กับ ห ส่วนวรรณ ค และ
วรรณ ป มีแนวอยู่น้อยคำ เพราะที่ตั้งของเสียงอยู่ห่างจากเสียง ห ออกมา

คำ ปากกข และ เสดจ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยกับกระแสพระดำริ
ข้าพระพุทธเจ้าได้ชี้แจงคำว่า เสดจ ที่ใช้ผิด ๆ กันอยู่ ให้แก่นักเรียนในมหา
วิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ ที่ข้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้สอนอยู่ ทราบไว้ชัดเจน

คำว่า ซาคี เห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า จะแก้ให้เข้าความเต็มที่ถูกจริงน่าจะ
ลำบาก เพราะในปทานุกรมเอง ก็แปลคำว่า ซาคี ว่า กระจุกต พดก อยู่ด้วย
ข้าพระพุทธเจ้าต้องตรวจดูในเรื่อง อสุรและยักษ์มารผิดกันอย่างไร ถ้าจะ
เปลี่ยนคำว่า ซาคี เป็น ชาว และ พวก ก็ได้ดีไม่มีผิด ข้าพระพุทธเจ้าจะได้
ระวังในการใช้คำนี้ต่อไป

เรื่องคำซ้อน ในภาษาจีนที่ใช้เป็นทำนองเดียวกันกับภาษาไทย ข้าพระ
พุทธเจ้าเคยถามชาวจีน ก็อธิบายได้แต่เพียงว่า เป็นคำใช้ไปด้วยกัน ถ้าแยก
แปลทีละคำ บางคำก็แปลไม่ได้ความแต่ไม่ผิดที่ไปตามคำฟัง ข้าพระพุทธเจ้า
ได้อ่านคำอธิบายของฝรั่งว่า ลักษณะของภาษาที่ใช้คำโดด เช่น ภาษาจีน
ภาษาไทย คำพูดแต่ละคำไม่มดลักษณะความหมายตายตัวเหมือนภาษามองกต
บังฉัย และในปทานุกรมภาษาอาหมคอนคำอธิบาย ชี้แจงถึงคำว่า ซ่าพั้น ว่า
ซ่า ในอาหมว่า ซ่าทาดก็ได้ ถ้าออกเสียงว่า ซ่า คำเดียว ก็ทราบไม่ได้ว่าเป็น
ซ่าพั้นหรือซ่าทาด เพราะฉะนั้น ถ้าจะให้หมายความถึง ซ่า ก็ซ้อนคำว่า พั้น

ลงไป เพื่อให้ความชัดเจน โดยเหตุที่ความสำคัญของความหมายอยู่ที่คำหน้า
คำหลังเป็นแค่เครื่องช่วยคำหน้าใหม่ความสมบูรณ์แทนที่ ความจำเป็นที่
จะให้ทราบความหมายในคำหลังจึงไม่สู้สำคัญ คำหลังในบางคำจึงกลายเป็น
สร้อยคำ แปรไม่ได้ ซึ่งในภาษานุกรมอาหรับเรียกว่า shadow words เพราะ
ถ่ายหรือโอนความหมายในคำไปให้คำหน้าเต็มหมด คงเหลือแต่ความหมาย
เป็นเงา ๆ เท่านั้น

เจ้าพระพุทธรเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า แม้ในระยะเวลาดำเนินมา ภาษาไทย
สยามได้รับคำต่างประเทศมาใช้ในภาษา เช่น ภาษาบาลี ก็นำเอามาใช้ได้
แต่คำโดด ๆ จะนำเอาหลักไวยากรณ์ของบาลีซึ่งมีการแปลงวิภคปัจจัยมาใช้
ไม่สู้สะดวก เพราะรูปภาษามิตรกัน จึงใช้วิธีช้อนคำตามหลักของภาษาไทย
เช่น ทรพัสสน รูปร่าง ถึงแม้ว่าคำที่นำมาใช้จะเขียนเป็นอย่างไรก็ตาม แต่
เมื่อออกเสียงอ่าน บางคำก็อาจพ้องกับเสียงของคำอื่นที่มีความหมายต่างกัน
และการช้อนคำก็อาจคิดค้อยไปถึงคำที่ไม่ใช่ภาษาไทยมาแต่เดิม แต่มีความ
หมายคล้ายคลึงกันทั้งสองคำ เช่น ทรพัสสนบัต

ในส่วนของภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ การออกเสียงสูงต่ำ ในคำไม่สู้แน่นอนดังที่เคย
ประธานพระอธิบายแก่เจ้าพระพุทธรเจ้า ว่าเสียงที่ชัดดังไม่สู้แน่นอนด้วย ความ
จำเป็นบังคับให้ต้องช้อนคำ มิฉะนั้นก็ทราบไม่ได้ว่าเป็นคำไหน ยิ่งในภาษาจีน
บางคำมีคำแปรในคำเดียวหลายอย่าง เรื่องคำช้อนจึงเป็นเรื่องจำเป็นที่สุด แต่
ขอทูลเจ้าพระพุทธรเจ้าคณียงไม่พบ ก็ในเหตุที่ว่า คำช้อนในคำที่กลายมาเป็นสร้อย
คำ แปรไม่ได้ ทำไมในภาษาอื่นก็ยังมีคงใช้เป็นคำในภาษาโดยปกติอยู่

เจ้าพระพุทธรเจ้าได้รวบรวมคำช้อนไว้ได้มากคำ บางคำเมื่อสอบค้นไป
ได้ผลอย่างแปลก เช่น

กงการ ซึ่งในภาษาจีน กง หรือ กัง แปลว่า การงาน อย่างคำว่า
จับกัง ซึ่งแปลว่าคนงาน แปลตามศัพท์ว่า งานดีบางอย่าง หรืองานเบ็ดเตล็ด
ซ้ำคำว่า การ ในภาษาจีนก็มีคำว่า กัณห์ แปลว่า ชะ การท่ามาหากิน หน้าที่
แต่รเขียนเคียงเป็นงานก็ได้

ง่ายตาย ในภาษาจีนมีคำว่า หง่าย แปลว่า คัดหญ้า เกี่ยวหญ้า

หุงอุง ในภาษาจีนมีคำว่า หอง หุง แปลว่า อุ้งขนาดใหญ่

ตัดสิน ในภาษาจีนมีคำว่า ลิน ในเตียงชาวกวางตุ้ง เว้น ในเตียง
แต่จิ๋ว แปลว่า ตัด เดือน ตะโกร ตัดด้วยตะโกร

ในจำพวกคำซ้อนที่เป็นสองคู่ เช่น เก็บหอมรอมริบ เกี่ยวดองหนองยุง
เมื่อสอบส่วนคงได้ความว่าแปลความเคียงกันทั้งคำ หอม ในภาษาไทยทาง
ภาคอีสาน ตลอดจนไปจนถึงตงเกยแฉะจีน แปลว่ารวบรวม คงตรงกับคำว่า
หอม เป็นทำนองเขียนเคียง ดังที่รับสั่งในคำว่า สหาย เป็น สอาย ในภาษาชะวา
ทุกวณนมบางคนเปลี่ยน หอม เป็น เก็บหอมรอมริบ ก็มี น่าจะเข้าใจได้ว่า หอม
คงเป็นคำผิด คำว่า หนอง ในภาษาชาวกวางตุ้งแปลว่า เกี่ยวคึดค้อถึงกัน
ซึ่งคงตรงกับคำว่า เมือง ยังมีคำว่า เต็มแรงเต็มกา ซึ่งในภาษาไทยใหญ่มี
คำว่า ลิง แปลว่า เคลื่อนไหวโดยเร็ว ในภาษาอาหม ไทยใหญ่ มีคำว่า กว
แปลว่า เต็ม กว คำนี้ ใกล้กับคำว่า เต็มกำ มาก ถึงคำว่า เต็ม ในภาษา
ไทยใหญ่เขียนเป็น ตัม แต่ให้อ่านว่า เต็ม มีความหมายทั้งที่เป็นนามและ
เป็นกริยา

ยังมีคำซ้อนในภาษาไทยอีกสองสามชนิด ซึ่งทำให้ข้าพระพุทธเจ้า
แปลกใจ เช่น ใช้พูดว่า ซอกแซก โยกเยก โชเซ อู้อู้อู้อ ข้าพระพุทธเจ้าได้จับ

เขาได้ยงต์ระชนมาเทียบ คงได้ความว่า ในการออกเสียงสระ ย่อมใช้ดินเป็น
เครื่องแปลงเสียงสระ ถ้าสนทนหน้าสูงชนเกือบจดเพดาน ก็เป็นเสียง อ ถ้า
โคนต้นสูงชนเกือบจดเพดานในระดับเดียวกัน แดะห่อริมฝีปากเกือบให้จดกัน
ก็จะเป็นเสียง อุ เพราะฉะนั้นเสียง อ กับ อุ จึงอยู่ระดับเดียวกัน โอ ก็คู่กับ เอ
ออ ก็คู่กับ แอ กระทำให้เกิดเป็นคำคู่ เป็น อ้อแอ้ โอเอ้อ อู้อี้ ตามแนวนม
ตลอดไปจนถึงคำที่เป็นสระคู่ ซึ่งอยู่ไ้ในระดับเดียวกัน เช่น ล้ายเลีย นัวเนีย

ในภาษาไทยใหญ่ คำพูดมีร้อยคำทุกคำ ซึ่งเป็นชนิดแปลงเสียง
คัวหน้าให้เป็นคำซ้อน อย่าง ไม่กินไม่แคน หรือ ไม่เกิน ในภาษาไทย ข้าพระ
พุทธเจ้าต้องดอบสังวนดู คงได้ความว่า คำที่แปลงเสียง มักตกอยู่ในจำพวก
สระทมิฐานกรณีอยู่ โดดกันแทบทุกคำ

คำซ้อนอีกชนิดหนึ่ง แปลงเสียงคัวหลังเป็น แม่ ก กา แดะ เกย เช่น ธิบ
หรี ยักย้าย คุคคุ มังมี หมั้นเหม่ ถ่ายเท แวงไว คำจำพวกนี้มีมาก แดะมี
หลายรูป ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจโดยเกด้า ๆ ว่า คงเป็นคำซ้อน แต่เมื่อแปลง
ให้สะกดแก่การพูดในขณะที่เปล่งออกมา แดะข้อที่แปลกใจ ที่บางคำไปพ้อง
เป็นคำพูดในถิ่นอื่น เช่น หมั้นเหม่ ในภาษาจีนกลางคง เหม่ (แต่ใจเป็น บ๊วย)
แปลว่า หาง ที่สุด ตอนท้ายที่สุด ริม แวง ในภาษาไทยใหญ่แปลว่า ใจ

อนึ่ง เมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพระพุทธเจ้าตรวจเรื่อง ขุนบรม ที่เขาคิดจาก
คัวหนังสือธรรมทางภาคอีสาน พบคำว่า บ่อจักคิดจักอ่าว ข้าพระพุทธเจ้า
สอบถามถึงคำแปล ได้ความว่า อ่าว แปลว่า คิด ในชั้นแรกข้าพระพุทธเจ้า
นึกไปถึงคำว่า อ่าวน ซึ่งในภาษาไทยถิ่นอื่นแปลว่า คิด นึบ แดะมักซ้อนคำ
เป็น คิดอ่าวน ได้ซักถามว่า จะเป็น อ่าวน กระมัง ผู้คัดคอบว่า อ่าว ไม่ใช่ อ่าวน

ข้าพระพุทธเจ้าหนักถึงหาแนวเทียบ กนกออกกว่า ในคำทำนองนี้ ก็มีคำเช่น
รวราน ท้าวหาญ อยู่ เพราะฉะนั้น อ่าว อ่าวน ก็คงเป็นทำนองเดียวกัน คำ
ซ้อนในทำนองนี้ กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าพบคำแปลก ๆ อยู่หลายคำ ในภาษา
จีนก็เป็นทำนองเดียวกัน เช่น ในภาษาแต้จิ๋ว ปัว แปลว่า ซาม ภาษนะดำหรับ
บรรจของ ในภาษากวางตุ้ง เป็น ผ่าวน ซึ่งถ้าเทียบกับ ฟาน ในภาษาไทย
ก็นับว่าใกล้เคียงมาก โดยแนวนี้ เป็นแนวให้ข้าพระพุทธเจ้าหนักไปถึงคำว่า พัวพัน
ตัวตย ซึ่งเป็นคำซ้อนในภาษาไทย

คำซ้อนอีกชนิดหนึ่ง แปลงเสียงตัวหนึ่งเป็นพยัญชนะนาสิก เช่น
แซกแซง ดัดดั้น รวบรวม เป็นลักษณะเดียวกับในภาษาชาติสันสกฤต
คำเหล่านี้ บางทีก็ใช้แยกเป็นคำในภาษาได้ทั้งสองคำ เช่น เกิดเทิน พรุกพรั่ง
บางคำความหมายก็ต่างออกไปนิด ๆ เช่น แพรกแพรง เขยยกเขย่ง แต่ถ้า
คำหน้าเป็นสระ อี คำหลังก็เปลี่ยนเป็นสระตั้งโยกหรือสระคู เช่น ชัดเขียน
หลักเฉียง (ในภาษาไทยใหญ่ เขียนเป็น ลิง แต่อ่านว่า เลง ก็ได้ คงเป็น
คำเดียวกับคำซ้อนที่ชื่อว่า ลัดแลง) บางทีเสียงสระ อี แปลงเป็น เขี่ย มีความ
หมายเพี้ยนไปนิด ๆ เช่น ชัด-เขี่ย (น) กะลุ่ม-กะเหลี่ย (ม) ลัน-
เสี่ย (น) ข้าพระพุทธเจ้าพบคำในภาษามลายู เสียงต้นซ้ำเหล่านี้ gag gang
ซึ่งในภาษาไทยเป็น ฮกฮอง ได้ทั้งคำซ้อนแต่ละ ค เป็น ฮ

คำซ้อนอีกชนิดหนึ่ง เป็นชนิดถ่วงเสียงคำทั้งสองให้เท่ากัน โดยที่
ข้าพระพุทธเจ้าไปพบคำภาษามลายูที่สร้างอธิบายไว้ เช่น คำว่า ไตกดาก เวตา
พูดมักเป็น ไตกะดาก จึงต้องเติม กะ เข้าข้างหน้าเป็น กะไตกกะดาก เพื่อให้
เสียงถ่วงเท่ากัน ซึ่งในคำราฟรังเรียกว่า Euphony ส่วนคำที่ไม่ใช่แม่ กก

เกิดมีการเค็ม กะ เข้าด้วย เช่น กะตุงกะตุง ก็เป็นเพราะค่าชนิด กะโตกกะตาก
เป็นแนวเทียบตากเข้าพวกไปด้วย

ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลมาโดยยี่ดียวนี้ ก็โดยเชื่อกด้วยเกล้า ๆ ว่า
แม้จะผิดพดงหรือขาดเกินไปอย่างไร คงรับพระเมตตากรุณาแะพระบารมีปก
เกล้า ๆ เป็นทพง

อนึ่ง เมื่อวันเสาร์ที่แะดมา ได้มีการชำระค่าในปทานุกรมถึงค่าว่า เชื่อน
ข้าพระพุทธเจ้าเด้นอกค่าว่า เชื่อนเพชร โดยอธิบายตามที่ข้าพระพุทธเจ้าจดไว้
ว่า ถ้าแพงชนในภายในพระราชวัง มีขนาดเคย แต่มีผู้ถามว่า ถ้าแพงชนิดน
ถ้าจะเรียกในที่อื่น ซึ่งไม่ใช่ในพระราชวังจะได้หรือไม่ ข้าพระพุทธเจ้าขอ
พระบารมีเป็นทพง เพื่อทราบเกล้า ๆ ค่า เชื่อนเพชร นดวย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล ส้มเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้สมุดไทยมาจากหอหลวงเล่มหนึ่ง เป็นเรื่องว่าด้วย
กรุงศรีอยุธยา ข้อความในคอนค้นเป็นอย่างเดียวกับที่พระยาโบราณราชธานินทร์
ได้อาศัยใช้เป็นหลักฐานพระนครศรีอยุธยา และแต่งคำอธิบายไว้ แต่ใน
หนังสือเล่มที่ได้อ่าน มีข้อความค่อออกไปอีกมาก จึงเป็นที่ทราบได้ว่า ฉบับที่
พระยาโบราณราชธานินทร์ได้ไป เรื่องยังไม่จบ ข้าพระพุทธเจ้าได้คัดคอนค้น
ค่อถวายสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเห็นว่าคอนค้นที่ได้อ่านใหม่นี้
สำคัญมาก โปรดให้ข้าพระพุทธเจ้าคัดสำเนาถวาย ใต้ฝ่าพระบาทหนึ่งฉบับ
ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายเรื่องดังกล่าวมา ในซองนี้หนึ่งฉบับ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาอนุชานนท์

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๔๘๐

พระยาอนุমানราชอน

ขอโทษที่ได้รับหนังสือของท่านซึ่งถึงวันที่ ๑๓ ตุลาคม ควรที่จะตอบ
เดียนานแล้ว แต่เพิ่งจะได้ตอบในวันนี้ ด้วยผลัดวันประกันพรุ่งมา เพราะไปหมก
มุ่นเสียในธุระอันต้องเร่งทำ แม้จะได้ตอบในเวลานี้ก็จะขอตอบแค่ย่อตามข้างท้าย
ข้อเดียวเสียก่อน เพราะเป็นธุระการ เพื่อท่านจะได้ทำให้ดำเนินกิจการไปก่อน ส่วน
ข้ออื่นนั้นจัดว่าเป็นของเดิม จะตอบให้ความเห็นต่อภายหลัง

คำอธิบายของท่านในเรื่อง เชื้อนเพชร นั้นหาถูกไม่ อันชื่อว่า เชื้อน
เพชร นั้น มีลักษณะเป็นคอกแถว ผึ่งหลังคานหันออกมาข้างนอก เป็นของมีแค
ในพระราชฐาน ทำเฉพาะตรงที่แบ่งข้างหน้ากับข้างในคอกกัน ข้อประสงค์
ต้องการให้เป็นกำแพงกันตนเอง แต่ถ้าทำเป็นกำแพงแล้ว ไซ้การ ได้อย่างเดียว
จึงทำเป็นคอกแถว ให้ข้างในเป็นที่ไซ้การอื่นได้อีกด้วย ผึ่งหลังซึ่งหันออกมา
ข้างนอกนั้นมีส่วนสูงพอเป็นกำแพงได้ แต่ชายคาที่คอกกับผนังเคยเห็นทำแต่เป็น
บัวปูนไม่มีไซ้รา เข้าใจว่าเพื่อจะไม่ให้มดเกาะเหนียวป้ายบนเขาได้ง่าย

ต่อไปนี้ได้คิดอันจตุรในชื่อ เชื้อนเพชร หมายความว่าเชื้อนแข็ง เชื้อน
ทำลายไม่รู้ทะลาย เชื้อน จะแปลว่าอะไร มดไซ้ประกอบคำอีกอย่างหนึ่ง คือ
เชื้อนขันธ์ ได้พิศกพจนานุกรมของอาจารย์ จิตเขอด์ตุ พบแปลคำ ขนุช ว่า

The shoulders ; the trunk of a tree ; a multitude, quantity ; one of the

five elements of being. ฉันทเดออกเขาคำที่ ๒ คือไม้ทงคน ถ้าถูกแต่จี้ คำว่า
 เขอน กตองเปรว รวไมทงคนบก มีคำ ขนุชาวร อันแปลว่าค้าย เป็นคำ
 เทียบด้วยอีก ข้อว่าคายนนมไมทงคนทงตาบกเปรวเปริงทีเป็นประธาน
 ค้ายตามทเคยทราบมิ่งออย่าง อย่างสำหรับรบนถมตินข้าง โนเปริงเทิงเทินเพื่อ
 กนดูกบีน อย่างสำหรับตงพตบพตาทักชวคราวไม่ใช่เวดาร์บนั้นไมถมตินข้างใน
 มักปดูกเพิงพตพรไวกับรวค้าย ไซเป็นทพกเจ้าหน้าทค่าง ๆ เขอนเพชรใน
 พระราชฐานกเห็นจะเอาอย่างนั้นมาทำ แต่เปตียนแปดงเปนตักไปคಾಮถมัย

พรวิ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๓ เดือนนี้ โปรดประทานคำอธิบายเรื่อง เชื้อนเพชร มายังข้าพระพุทธเจ้า เป็นพระเดชพระคุณอันเกล้า ๆ หาที่สุดมิได้

คำว่า ชันซ์ ที่ใช้ประกอบกับคำว่า เชื้อน กับยังมีคำว่า ชันซ์ ที่ใช้ประกอบกับคำว่า เขตต์ เป็น เขตต์ชันซ์ ถ้าดูคำแปลในภาษาสันสกฤตและบาลี ความไม่สู้สนิทกัน และไม่ปรากฏว่าในภาษาเดิม ใช้คำทั้งสองนี้ ในความที่จำกัดหมายมั่นเขตต์แดน และคำว่า เขตต์ชันซ์ ก็ใกล้เคียงและความหมายในคำว่า กัดกัน และ ชัดขึ้น ในภาษาไทย กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าสงสัยว่า ชันซ์ และ ชันซ์ จะเป็นคำที่ใช้กันภายหลัง เพื่ออนุโตมให้เข้ากับคำในบาลี คำทั้งสองนี้ จึงไม่กลมกลืนกับความหมายอย่างไทย ข้าพระพุทธเจ้าสอบดูในพจนานุกรมภาษาเขมร ในคำว่า boundary ก็พบแต่คำว่า พรหม ไม่ปรากฏว่าใช้ ชันซ์ หรือ ชันซ์ จึงได้สอบดูในภาษาไทยถิ่นต่าง ๆ ในคำว่า เขตต์แดน ภาษาไทยใหญ่ใช้ว่า ชันซ์ชัน ชัน เป็นคำประกอบคำว่า ชันซ์ ฆะนิตชันคำ ในภาษาไทยนุงและไทยย้อย ใช้ว่า หัน ใช้หมายความตลอดไปถึงทักกันและกันมา ตรงกับภาษาจีน แปลว่า เขตต์ จำกัด อย่าง limited จึงก็ใช้ว่า หัน ในไทยขาวใช้ว่า เหน ในความเดียวกัน หัน กับ เหน เป็นเสียงเดียวกัน มีแนวเทียบเป็นคำอย่าง ในคำว่า แลดู ซึ่งไทยพายัพ ใช้ว่า เหน อย่างภาษาสยาม แต่ทางหลวงพระบางเขียนเป็น หัน ไป เสียง ช ค อาจเขียนเป็น ห

ได้ง่าย เพราะ ข ค เป็นเสียงหนัก และเสียงสระ อี อี กับ เอ ก็เพี้ยนกันได้
ง่าย ด้วยฐานกรณ์อยู่ใกล้กัน ข้าพระพุทธเจ้าจึงเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า ขิณ ชัน
หัน เทน ในความที่ว่า ชัดชัน และ คัน เป็นคำเดียวกัน ถ้าแปลงเสียง คำ
ว่า ขิณ ให้เป็นคำซ้อนชนิดใช้ตัวสะกดตัวหน้าและตัวหลังในวรรค อย่าง
ติดกัน ซอดซ้อน ก็จะได้คำว่า ชัดขิณ ถ้าแปลง อี เป็น เอ ในคำว่า ชัด ก็
จะเป็น เซดเซน (ในภาษาอาหม ขิณ แปลว่า เซตต์ แต่ให้อ่านว่า เซน)
และในหนังสือกถอนต์จดเรื่อง พระมัลลย์ ตอนหนึ่งมีความว่า ได้ว่าทั้งอากร
ด้านขนอนและชัดชัน ส่วยนาคำมันดิน ทั้งสวนเรือกและเชิงเรือน
(เรือก ในภาษาไทยใหญ่แปลว่าสวน) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ข้าพระพุทธ
เจ้าเห็นไปว่า คำว่า ชัด ชัน เซด เซน เทน หัน ชัน เซอน คัน คัน กัน กัน
ศดยตจนคำว่า (สะ)ติดกัน คงมีที่มาเป็นคำเต็ม หมายความว่า กัดกัน
หรือ ชัดชัน เป็นเด่นเป็นแนวเอาไว้ หากเพี้ยนเสียงและเพี้ยนความหมาย เพื่อ
ใช้ในภาษาให้ไต่กว้างขวางออกไป แล้วมาภายหลังจึงแปลงเสียงบางคำให้เข้า
รูปเสียงในภาษาบาลี ทั้งการจะผิดถูกสถานใด ขอรับพระบารมีปกเกล้า ๆ
เป็นทพ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chuanbunwong*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๔๘๐

พระยาอนุমানราชอิน

จะตอบหนังสือของท่าน ซึ่งตั้งวันที่ ๑๓ ตุลาคมฉบับไป

เรื่องคำกร่อนของท่านหนักมาก หากจะไม่ถูกก็เฉียดเข้าไปทีเดียว เป็น
ทางนำพิจารณา

ท่านแปลคำ เกอด เป็น เทอด นั้นถูกทีเดียว ฉะนั้นได้แต่ เคยไป
ได้ยินพระท่านดวดมนต์ที่วัดในเมืองชล ท่านสวด พุทธัง ธัมมัง สังฆัง
นึกชอบใจเสียกระไรเลย เห็นว่าท่านอาจารย์ผู้สอนมีปัญญามาก คัด อ ก ค อ
ด + ท จึงเลื่อนไปเป็น เทอด ได้ด้วยง่าย

คำว่าชาติ ท่านเข้าใจความหมายของฉันทาคตอยู่ ฉะนั้นไม่ได้หมายจะ
ให้ถอยหลังไปใช้ตามเดิม ฉันทาคตนั้นไม่เข้าใจเท่านั้น จะใช้ถึง ตระกูล
ถึง พวก ด้วยก็เอา แต่คำตระกูลหรือพวกนั้น จะต้องเพียงไร ที่นับว่าเป็นตระกูล
หนึ่งหรือพวกหนึ่ง ซึ่งจะนับว่าเป็นชาติหนึ่ง ไม่เข้าใจที่ตรงนี้

เรื่องคำซ้อนก็ถูกตามที่ท่านอธิบายอยู่มาก แต่ต่างคำเมื่อประชุม
บัณฑิตยสถานเขาก็จะมีความเห็นแตกต่างกันไปได้

อันคำที่มเสียงเหมือนกัน แต่ความหมายต่างกันนั้น ไม่ใช่มีแต่ใน
ภาษาไทย แม้ภาษาจีนและภาษาบาลีสกนเหมือนกัน ไบราณจารย์ของเรา
ท่านกรูตักเคอตรอน จึงบัญญัติให้เขียนตัวต่างกันเสีย เช่น ช้า ช่า ล่า หล้า
เล่า เหล่า เป็นต้น

อนึ่ง สระ นน ก็ไม่มากอย่าง หากต่างกันมากไปด้วยพูดไม่ชัด และ
ด้วยอำนาจออกเสียงหนักเบาเท่านั้นเอง เหมือนกับพยัญชนะอื่นได้คกตงกัน
มาแต่

เรื่องที่พูดกันมาทั้งหมดนี้ เป็นกรรยทางที่หมาย อันจะเดินไปในทางทำ
กรรมมา ภาษาไทยที่เคี้ยวแล้ว นั้นอยากจะดูแค่นั้น กรรมมา ภาษาไทย ว่า
ถ้าเรียงคำตามคำรานั้น จะไม่เป็นภาษาเลย เชื่อว่าผู้แต่งถูกท่านผู้ใหญ่บังคับ
ให้แต่ง หมดบัญญัติเอาคำรภาษาบาลี ภาษาอังกฤษ เข้ามาทำโครง
ภาษานั้นเหมือนกันเมื่อไรจะได้ใช้ได้

คำอีกพวกหนึ่ง ท่านจะได้สังเกตเห็นหรือเปล่า คือคำที่ไรกตบหน้าหลัง
กันให้ความต่างกัน เช่น คีใจ ใจคี เสียใจ ใจเสีย ฉะนั้นเป็นต้น

หรือ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบบทเฝ้าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

พระเดชพระคุณสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ว่า หาทัดหัดมิได้

ที่รับสั่งถึงคำพวกหนึ่ง คือคำที่ ใช้ลดบหน้าหลังกันได้ความต่างกัน เช่น
ดีใจ ใจดี เสียใจ ใจเสีย นั้น ข้าพระพุทธเจ้ารับได้เกล้า ๆ เป็นที่สังเกตได้
ว่าลักษณะเช่นนี้มียุคกตินในภาษาไทยและภาษาจีน ซึ่งเป็นภาษาใช้คำโดด
ในคำอธิบายเรื่องภาษาจีนที่ฝรั่งแต่งไว้ ว่าภาษาจีนไม่มีไวยากรณ์อย่างชนิด
ภาษามอญคัมภีร์ ความสำคัญของไวยากรณ์จึงอยู่ที่การเรียงลำดับคำ คำ
พูดโดยมากแต่ละคำเป็นนาม คุณศัพท์ กริยา กริยาวิเศษณ์ หรือเป็นอะไรก็ได้
แต่จะเรียงคำนั้นเข้าเป็นประโยคไว้ในตำแหน่งที่ใด ผิดกับภาษามอญคัม
ภีร์ ซึ่งแต่ละคำกำหนดเป็นนาม เป็นคุณศัพท์ หรือเป็นกริยาตายตัวกระตัก
ไม่ได้ ที่เขาพูดไว้เช่นนั้น ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าได้ดำนึกในภาษาไทยว่าเป็น
ทำนองเดียวกัน เช่นคำว่า ดีใจ เป็นกริยา ใจดี เป็นคุณศัพท์ คิดดี เป็น
วิเศษณ์ ดีชั่ว เป็นนาม ถ้าเป็นภาษามอญคัมภีร์อย่างภาษาอังกฤษ เป็นนาม
ก็ต้องเป็น goodness ถ้าเป็นคุณศัพท์ก็เป็น good ถ้าเป็นกริยาวิเศษณ์ก็เป็น
godly ถึงกระนั้นคำในภาษาอังกฤษยังกลายมาเป็นชนิดคำโดดก็มี เช่น go
out, out go ส่วนในภาษาละติน และภาษาบาลี นั้นสังเกต คำที่เป็นนามก็
ต้องเป็นนามอยู่ ถ้าจะเป็นอื่นก็ต้องแปลงวิภक्तिให้ผิดกันไป ที่รับสั่งว่าคำ
ไวยากรณ์ภาษาไทย ใช้คำภาษาบาลีและภาษาอังกฤษเป็น ไครงภาษา

ไม่เหมือนกันจะใช้ได้อย่างไร ขอนั้นเป็นที่จับใจข้าพระพุทธเจ้ามาก เพราะ
นักปราชญ์ทางภาษาไทย โดยมากมักคุ้นอยู่กับภาษาบาลี จึงมักมองไม่เห็น
ว่ารูปภาษาบาลีกับภาษาไทยผิดกันตรงข้าม การที่พยายามให้ภาษาทั้งสอง
ใช้ทดกันทีเดียวกัน จึงทำให้เด็ก ๆ เรียนไวยากรณ์ภาษาไทย ย่นว่ายาก
แตะไม่สู้เข้าใจ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Chulabhorn

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ด้วยข้าพระพุทธเจ้า ได้รับหน้าที่เป็นผู้เรียบเรียงคำอธิบายประกอบ
บรรดงเพลงของกรมศิลปากร สำหรับจัดพิมพ์กระจายเลี้ยง ข้าพระพุทธเจ้าได้
ขอให้เจ้าหน้าที่ผู้มีความรู้ในเรื่องละครและดนตรีไทย มาช่วยอธิบายให้ฟัง แต่
การอธิบายของเจ้าหน้าที่ผู้รู้ มักแสดงท่าทางว่าแต่ร้องให้ฟัง มากกว่าอธิบาย
เป็นถ้อยคำให้ทราบเหตุผล เพราะเรียนมาทางร้องรำ ถึงคราวอธิบายจึงเป็น
ของลำบากมาก แต่เมื่อได้ซักไซ้จนเป็นที่เข้าใจแล้ว จึงรู้สึกด้วยเกล้า ๆ ว่า
วิชาร้องรำเป็นวิชาสูง มีกำหนดกฎเกณฑ์มาก กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้า
อยากดูละครซอกอีก ที่คนดูเบียดละคร เห็นจะเป็นเพราะไม่เข้าใจเรื่องราวของ
วิชาละครด้วยซักไซ้ได้เรียงก็ไม่ค่อยได้ ประกอบทั้งคำรับคำรำว่าด้วยวิชา
คานหนักไม่มจตใจเป็นหนังสือ คงจำลำบาก ๆ กันมาเท่านั้น ที่ทรงพระกรุณา
ประทานพระอธิบายเรื่องละครชะวาว่าเสื่อมทรามลง เพราะด้วยอำนาจความ
เป็นไปอย่างสมัยใหม่ของฝรั่งเข้ามาเป็นเจ้าเรือนตงนี้ กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้า
รู้สึกจับใจมิรู้หาย ว่าในส่วนการร้องรำของไทย ถ้าไม่มีคำรับคำรำรักษาใจคน
จะเป็นไปในทำนองเดียวกัน ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีพินศความรู้ในวิชาเหล่านี้พอ
การซักถามก็ย่อมบกพร่องเพราะไม่มีแนวทาง เช่น เพลงรอร่าย ทำไมจึงมีแต่
ละครใน และในทเช่นไรจึงร้องรอร่าย ก็ได้รับคำอธิบายแต่ว่า รอร่ายร้องเขิน
มากกว่าร้าย ซักหาเหตุผลหนักเข้า ก็ร้องให้ฟัง ซึ่งไม่สู้ได้ประโยชน์แก่การ
อธิบายเป็นความรู้นัก

ทางวิทยุกระจายเสียงต้องการให้อธิบายเพลงซ้ำประดั้มชมตลาต ข้า
พระพุทธเจ้า ครอบค้ำอธิบายจากมรรคก้า เป็นเพลงวันเวงคิดว่าจะไปทำอะไร
ส่วนชมตลาตก็ว่าเป็นเพลงทักษจะแปดงเป็นมนุษย์ เพาะจะอดว่าคนต้อย หรือ
ท้าวพญาแต่ตั้งชมตลาต สอบถามถึงเพลงซ้ำว่ามก้อย่าง กขแจ่งว่านออกจาก
ซ้ำประดั้ม ยงมซ้ำนอก ซ้ำปี่โน และซ้ำหวน และว่า ซ้ำปี่โน ไซ้ตอน
ตครออก ร้องโหยทวนเขื่อนมาก ส่วนซ้ำนอก ร้องห้วน ๆ เพื่อให้ทันคนดู
คนฟัง ซ้ำหวน เป็นเพลงระดั้มถึงตั้งฮาร ว่าม้แต่โนเรื่อง คาวี ตอนท้าวตั้งนุราช
ร้ำพังกถึงตั้งฮารแห่งเดียว การอธิบายเพียงเท่านี้ ไม่สู้เป็นประโยชน์แก่ความรู้
อะไรนัก ครั้นจะเขียนอธิบายไปเพียงเท่านี้ มีแต่ทางเดียวมากถว่าทางดี ข้า
พระพุทธเจ้าจึงมาระดั้มถึงพระกรุณา แคกเกรงด้วยเกล้า ๆ ว่า จะเป็นทรวกอน
ไต้ฝ่าพระบาท จึงทำให้ข้าพระพุทธเจ้ารวนเร ใจอยู่หลายเจตา แต่เมื่อข้าพระ
พุทธเจ้าไม่สามารถจะหาความรู้ ในเรื่องเพลงซ้ำเหล่านี้ได้ จึงจำเป็นต้องกราบ
ทูลขอประทานพระกรุณา แล้วแต่จะทรงพระเมตตาปราณี ทรงนพระอาญา
ไม่พินเกล้า ๆ

ควรมีใครแล้วแต่จะไปรทเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พร.ศ. @คุณบมบง*

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๑๐

พระยาอนุมานราชธน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒๖ รวม ๓ ฉบับ เรื่องเขื่อนเพชร เรื่อง
ไวยากรณ์ และ เรื่องร้องรำ ใต้รับแล้ว จะรวมคอบเป็นฉบับเดียวกัน

เรื่องเขื่อนเพชร ท่านให้ความเห็นในคำว่า ชัณฑ์ ชันท์ ฉันเห็นด้วย
ตามความเห็นท่านทุกประการ เป็นอันหมายถึงเขตแน่นอน ต่างที่คำเดิมจะเป็น
เขื่อนชน แต่พวกชำนาญบาดดากเอาไป ฉันยังจำคำประชดของกรมหมื่น
พิทยาดงกรณ์ได้ จำพบคำ เขาคัง ถัดของเบ็ดตลกชนรบาด คำ กน กน ขน คัน
อะไรเหล่านี้ ฉันเคยคิดหัวปั่นมาคราวหนึ่งแล้ว และพวกตลกชน เช่น ชิ่ง ชิ่ง
คัง เหล่านี้ก็ออกพวกหนึ่ง คิดว่าเป็นคำเดียวกับกนทงน นึกว่าจะไม่มีใครเขาคิด
ก็อุคตง่าให้มาพบท่านคิดเข้าอีกได้ ประหลาดมาก

เรื่องไวยากรณ์ อาจจะตั้งฝรั่งเศสเดียว ที่ว่าภาษาจีนไม่มีไวยากรณ์
นั้นถูกโดยนัยหนึ่ง ทงไม่มีใครทำจน สืบมาถึงภาษาไทย ถ้าทำจนก็มี ไม่ทำ
ก็ไม่มี ไวยากรณ์เป็นของทำจนแต่ภาษา ไม่ใช่ภาษาทำจนแต่ไวยากรณ์

เรื่องร้องรำ ท่านจะให้ฉันพูดเพื่อไป ไม่เข้าทางที่ท่านต้องการจะมี
ประโยชน์อะไร มีแต่เสียเวลา ถ้าท่านต้องการอะไร ตั้งชอกถามไป ฉันยินดีจะ
คอบตามรู้ตามเห็น อย่างนั้นจะเป็นดีกว่าอย่างอื่นหมด แต่ขอให้ท่านเข้าใจไว้
ก่อนว่าฉันเป็นคน ที่จะรู้อะไรจบหมดไม่ได้ การรำนรูนอยจะบอกท่านได้นอย

เพราะได้ศึกษาน้อย การทำเพลงรู้มากน้อย จะบอกท่านได้มากกว่า เพราะ
ได้เรียนมากกว่า จะบอกให้ท่านทราบเสียก่อนเดี๋ยวนี้ว่า เพลง ซ้ำประสม
ซึ่งท่านอาจถงหน ฉันเป็นผู้ปรุงขึ้นเอง ให้ชื่อเอง ไม่ใช่เพลงเก่าเก่า
แต่ก่อน อย่างที่ครูดนตรีเขามากังคอธิบายแก่ท่าน เรื่องชนิดนมบอยๆ ถึง
ที่ตนเองเป็นผู้ทำ แต่งมธุมาเด้าตำนานให้ฟังเป็นศุเป็นตะ ทั้งตนเองผู้ทำนั้น
โดนได้อยู่ ก็ได้แต่หัวเราะเท่านั้น

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๘ เดือนนี้ รู้สึกด้วยเกล้าฯ ในพระเมตตาปราณี เป็นพระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้ ใจที่ได้อ่านเกล้าฯ ว่า ได้ทรงคิดถึงคำที่เคียงคล้ายกัน แต่มีความหมายใกล้เคียงกันมาก่อน แต่ก่อนนั้นข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้เฉลียวใจถึงคำเหล่านี้ จนได้มาเห็นข้อกำหนดในตำราว่าด้วยภาษาของฝรั่งข้อหนึ่งที่ว่า คำที่รูปเคียงคล้ายคลึงกัน ย่อมมีความหมายคล้ายคลึงกัน ข้าพระพุทธเจ้าอ่านข้อกำหนดนี้มาคิดดูในคำภาษาไทย ก็พบคำในจำพวกนี้มามาก เช่น ในคำชนิดด้วยตัว ง ก็มักเป็นคำที่มีความหมายไปในลักษณะที่ งอ แอบทั้งหมด คิดจดจำ คำว่า ง่วง งง งุ่ม ก็อยู่ในลักษณะที่ไม่ตรงทงนั้น ในคำที่ใช้สระเอ ก็เป็นเช่นเดียวกัน มักจะอยู่ในลักษณะที่ เก เข รวนเร เเพ เซ อะไรเหล่านี้ทั้งสิ้น ถ้าเป็นคำที่เป็น แม่ กข แม่ กม โดยที่เงาออกเฉียงคองหุบปาก เขาไว้ก่อน จึงเกิดมีคำเช่น อม ออม ห้อม หุ้ม อูบอับ รวบ ซึ่งล้วนมีความหมายรวมเอาไว้ทงนั้น คำบางพวกอาศัยจากเดียนเฉียงมาจากของจริง เช่น เสียงทชิตยาด ก็มักเป็น แม่ กข กม เช่น ก้อง กังวาน ทัง เท้ง หง่าง (กระ)หิม แต่คำที่เอามาใช้เป็นคำพูดโดยตรง เช่น กระดิ่ง ระฆัง โด่ง ดัง กระทั่ง ก็คงแปลงมาจากเดียนเต็มอย่าง หง่าง ดึงดึง ก็ทราบเกล้าฯ ไม่ได้ คำในจำพวกเดียนเฉียงธรรมชาติเหล่านี้ มักมีมากในจำพวกชื่อนก และสัตว์บางชนิด และในจำพวกชื่อเครื่องดนตรี คำอีกจำพวกหนึ่ง ซึ่ง

น่าจะเกิดจากคำอุทานเนื่องมาแต่การเสวยอารมณ์ เช่น โหย ให้อ้อ หัวเราะ
 เพราะเสียงใกล้เคียงกับคำว่า โหย ให้อ้อ มาก ถึงคำว่า หัวเราะ ถ้าจะฟังเสียงจาก
 คนหัวเราะก็มีเสียงต่าง ๆ กัน จึงได้มีคำ เช่น ชัก ๆ ยิ้มขำ เป็นต้น ข้าพระ
 พุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คำพูดคงจะมียุบบางส่วนที่มาจากลักษณะ
 ดังได้กราบทูลมานี้ หากใช้กันมานาน เสียงก็กลายไป จนบางคำก็จับเค้าไม่ได้
 ทรบดังว่า ไวยากรณ์เป็นของทำชนแต่ภาษา ชอบเป็นความจริงที่สุด
 แต่บางท่านยังเข้าใจผิด ที่ไปพยายามบังคับให้ใช้ภาษาให้ถูกต้องตามหลักใน
 คำว่าไวยากรณ์ภาษาไทย ชาวชนบทหรือชาวบ้านที่ไม่เคยเห็นและเรียนตำรา
 ไวยากรณ์เลย ก็พูดภาษาไทยมาแต่หัวแต่ไหนแต่ไร และใช้ได้ถูกต้องตามความ
 คอชระวงไม่ให้เกิดหลักไวยากรณ์ ที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ฝรั่งเศสภาษา
 จีนไม่มีไวยากรณ์นั้น ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลไปยังไม่หมดจด ที่ว่าภาษา
 จีนไม่มีไวยากรณ์ คือ ไม่มีหมวดที่กล่าวด้วยชนิดที่แบ่งออกเป็น parts of
 speech และกฎเกณฑ์ของไวยากรณ์หมวดนั้น คงมีแต่ไวยากรณ์ที่กล่าวด้วย
 syntax เท่านั้น เมื่อคราวสอบได้ภาษาไทยเพื่อชิงทุนไปเรียนต่อยังต่างประเทศ
 กรรมการได้ถามว่า อัครราชทูตอิตาลีเคยได้รับคำสั่งให้กลับ กับประโยคที่ว่า
 อัครราชทูตอิตาลีเคยถูกเรียกกลับ ผิดกันหรือไม่ ผู้เข้าสอบชิงทุน ๑๐ คน
 ที่ตอบว่าเหมือนกัน ผิดกันแต่ประโยคกันทั้งเพราะคำว่าประ โยคหนึ่งถึง ๕ คน
 หนึ่งคนจะเนื่องมาจากคำว่าไวยากรณ์ที่กล่าวด้วย passive voice ของฝรั่ง และ
 ที่หนึ่งด้อยพินหน้าเอาไปใช้ เป็นข้อยให้ใช้ตาม ๆ กันไป ถ้าให้ชาวชนบทที่ไม่
 เคยศึกษาไวยากรณ์ หรือได้เคยเห็นและได้ยินเขาใช้กัน ก็คงจะไม่ใช้ประโยค
 ที่เรียกว่า ถูก โนเมื่อไม่หมายความว่าเรื่องเดือดร้อนไม่พอใจ เป็นการ

ประหลาดมาก ที่ข้าพระพุทธเจ้าพบข้อความในคำรายรังเดิมหนึ่ง อธิบายได้ว่า
ในภาษาญวน ถ้าเป็นเรื่องเดือดร้อนไม่พอใจ ก็ใช้คำที่แปลว่า ถูก เข้าประกอบ
ในประโยค ในภาษาจีนมีคำว่า ตัก แปลว่า ได้รับความเดือดร้อน หรือไม่
ความหมายที่ใดทุกข์ เสียและควมข้างไกลกับคำว่า ตกทุกข์ ในภาษาไทย
มาก ข้าพระพุทธเจ้ายังสงสัยจนไม่ได้ความว่า ตัก ก็าน จะใช้ประกอบเข้า
ประโยคชนิดคำว่า ถูก อย่างในภาษาญวนหรือไม่ จึงยังไม่ตกลงใจว่า ตัก
กับ ตกทุกข์ และ ถูก จะเป็นคำเดียวกัน ถ้าจะเออเหตุผลจากรูปเสียงคล้ายคลึง
กัน ความหมายก็คล้ายคลึงกัน คำว่า ตก ถูก และ ทุกข์ ก็น่าจะเริ่มกำเนิด
มาจากคำเดียวกัน ข้อสงสัยซึ่งที่มีอยู่ก็คำว่า ทุกข์ เป็นภาษาข่าดี เป็นคนละ
ตระกูลภาษากับไทย

ในเรื่องการร้องรำ ที่ทรงพระเมตตาโปรดให้ข้าพระพุทธเจ้ากราบทูล
ตามได้ เป็นพระเดชพระคุณอันเกล้า ๆ หากได้มีได้ ก่อนหน้าท้าวพระพุทธเจ้า
จะได้มีหนังสือฉบับก่อนกราบทูลไป ได้มีผู้รู้เถียงกันถึง เพลงช้าผสม และ
เพลงช้าทวน แต่ผู้หนึ่งมีความเห็นว่า เพลงทั้งสองนี้ น่าจะเป็นพระนิพนธ์
ของใต้ฝ่าพระบาท เพราะวิธีร้องประสานเสียงตามแบบนี้ ไม่เคยมีมาแต่
โบราณ บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบเกล้า ๆ เป็นที่แน่นอนแล้วว่า เป็นเพลง
ที่ใต้ฝ่าพระบาททรงประพันธ์เอง ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานทราบเกล้า ๆ ว่า

(๑) ช้าผสม เป็นเพลงมีถูกคู่กับคนละเสียง คือ ไซร์สองต้องเสียง
ประสานต่อกัน เมื่อคนเดียวร้องไปถึงระยะที่ถูกคู่กับ ถูกคู่กับเป็นทำนอง
ประสานเสียง เมื่อจบจากร้อง ก็มารวมร้องผสมกันเป็นเสียงเดียว คนบทกชน
ร้องไปใหม่ เพลงนี้ไม่มีบาทยรรย มีลักษณะคล้ายเพลงช้าปี่ใน และใช้ในบท

ทำพิธีสังเวศ ขอประทานทราบเกล้าฯ ว่า ตามที่กราบทูลมานี้ ผิดหรือยัง
บกพร่อง ด้วยคำอธิบายประการใด ต้นเหตุที่ทรงปรุ้งเพลงนชน ถ้าจะนำมาใช้
ในบทที่เคยร้องซ้ำใน โฉงใดหรือไม่

(๒) ข้าทวณ มีทำนองร้องคล้ายคลึงกับเพลงซ้ำใน ผิดกันที่ถูกต้อง
ในเนื้อร้องที่เดียว มีปพาทยรับ และใช้กับบทรำพึงถึงสังขาร ขอประทาน
ทราบเกล้าฯ ว่า ข้าทวณ มีลักษณะเป็นอย่างไร คดออกจนการร้องรับผิดกัน
กับ ซ้ำนอก ซ้ำใน อย่างไร ใช้ประกอบแก่บทละครชนิดใด

(๓) ขอประทานทราบเกล้าฯ ว่า เพลงซ้ำนี้ ทำไมจึงใช้ว่า นัน
แหละ ถ้าจะเปลี่ยนใช้ว่า น่องเอ๋ย เจ้าเอ๋ย บ้าง จะผิดแบบแผนที่มีกำหนดไว้
อย่างไรบ้าง

(๔) เพลงชมตลาด ใช้แก่บทที่ต้องการจะสอดเครื่องแต่งตัว ส่วน
เพลงอุยฉาย ต้องการจะสอดท่าทาง ความสำคัญจึงอยู่ที่ว่างาม ขอประทาน
ทราบเกล้าฯ ว่า ตามที่กราบทูลมานี้ ผิดหรือถูกเพียงไร และต้นเหตุของเพลง
อุยฉาย และ ชมตลาด มีมาอย่างไร

(๕) ลักษณะของปพาทยคกดาบรพ คอปพาทยคกดาบรพ ใช้เครื่อง
ผสม ที่มีถ้ำเนียงอ่อนนุ่มนงนนำพัง เครื่องที่ใช้สำหรับปพาทยคกดาบรพ คือ
ระนาดเอก ใช้บรรเลงด้วยไม้นวม ม้องวงใหญ่บรรเลงด้วยไม้นวม ทุ่มไม้
บรรเลงด้วยไม้นวม ทุ่มเหล็ก บรรเลงด้วยไม้นวม กดองทัก ใช้ตะโพน ๓ คู่
แทนกดองทัก เรียกว่า กดองตะโพน ตะโพน กดองแขก ขดุย ขอชู้ ฉิ่ง
โหม่ง ม้องหุ่ย ตามรายชื่อตั้งแต่ระนาดเอกถึงม้องหุ่ย จะมีแปดกอยูกคือ
ม้องหุ่ย เพราะม้องหุ่ยเคยเห็นกันแต่ในเวลาบวชนาค ใช้ตีในเวลาคนให้เสร็จ

แฉกหุ่ย หรือในพืชต่าง ๆ ที่เรียกว่าของขี้ แต่บพาทยคกตาบรพณ มีของ
หุ่ยขมอยู่ด้วย ๘ ของ มีเลี้ยงตั้งแต่ตาที่สุด ถึงสูงที่สุดได้เพ็งคู้แปดพอดี ของ
หุ่ยมีราวแขนโดยเฉพา การบรรเลงไม่ได้บรรเลงเหมือนระนาดเอกหรือ
ทุ่มไม้ ใช้บรรเลงสอดไปตามระยะเพลง ก็บ้างห่างบ้างตามสมควร ทงน
กระทำให้หูฟังจรรู้สึกว่ามีความไพเราะมาก ขอประทานทราบเกล้า ๆ ว่า ทกราบ
ทูตมานี้ จะผิดหรือถูกประการไร

ทงน พระอาญาไม่พินเกล้า ๆ แต่จจะทรงเมตตาปรานี

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *พระยาสุรสีห์*

ขอประทานกราบทูล ส้มเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

พระยาอนุมานราชธน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒๘ ตุลาคม ได้รับแล้ว

ขอใจท่านที่บอกให้ทราบในหลักอักษร ยินยอมใช้ไปตามลักษณะ
ฐาน เช่น ค้วง ใช้ไปในความงอ แม่ขแม่กม ใช้ไปในความอุบือบอมอม
ซึ่งฉันไม่เคยคิดไปถึง คี้มาก

ตอนที่ท่านเอาคำ ตัก ของจีนมาเปรียบกับคำ ตัก ทุกข์ นั้น ฉันเห็นชัดของ
เพราะคำ ตัก เป็นคำไทย หมายความว่าร้อง หง่น หุด หุด คำ ทุกข์ เป็นคำ
ชาติ จะเอาเปรียบเข้ากับคำ ตัก หาได้ไม่ ถ้าจะเอาคำ ตัก เปรียบกับคำ ทุกข์ นั้น
เปรียบได้ไม่ชัดของ

ต่อไปนี้จะบอกถึงความรู้อีกที่เห็นแปลก ท่านพูดถึงคำอุทาน ทำให้ฉัน
นึกขึ้นมาได้ กรมหมื่นจรัสพรครุฑอักษรศาสตร์ตั้งทักว่า คำอุทานอื่นไม่เป็นภาษา
อะไรนั้น แต่ต่างคำก็มีความหมาย เช่น อ้อ อ้อ แสดงว่ารู้ อ้อ เข้าใจ เอ เอ
แสดงว่าสงสัย เออ แสดงว่าถูก อ้าว แสดงว่าผิด ถ้าท่านยังไม่เคยคิดจะได้
คิดเล่น ขอבקด

อึ่ง หนังสือไทยเรา นี้ เขาหนังสือตั้งกฤตมาเป็นโครง แต่เติมสระ
พยัญชนะเข้าให้ใช้เขียนภาษาไทยได้ แต่ก่อนฉันนึกอย่างหยาบ ๆ ว่าเติมพยัญชนะ
เพื่อให้เป็นอักษรสูงต่ำ แต่เมื่อตรวจดูเห็นหาใช้ไม่ ถ้าเช่นนั้นจะมีควดทศของเขา
ท นำอยู่ทำไม คงเติมมีเพียง ๖ คัด คือ ข หยัก ค หยัก จ ฝ ฟ อ

ข หยัก ค หยัก เคิมทำไม คิดไม่เห็นเหตุ คือไม่หยักก็มอยู่แล้ว ใช้
กับนไปด้วยกัน จึงมานักว่าจงเกิดจนแต่กระบวนเขียน ซึ่งแต่ก่อนเขียนหนังสือ
ด้วยปากกาไม้ มีเส้นใหญ่เส้นเล็ก และปากกานั้นเขียนเขียนไปไม่ได้ ต้องเขียน
คือ คือไม่ฉันทองกเปของ ดูเหมือนหนังสือ หยัก ทำให้เด็กหลงนึกว่าเป็นคนละตัว
อาจารย์จึงเอารวมเข้าไว้ทั้งหยักและไม้หยัก จจะถูกหรือไม่ถูกก็ไม่ทราบ

ข เห็นไม้ใช้ท่านให้เลี้ยงเข้าคู่เป็นคู่ตากับ ส ท่านเพื่อใช้แทนที่
เคยเขียน ขร เช่นในหนังสือเขมร ขาย ก็เขียน ขราย ในคำไทยก็มักจะเห็น
ปรากฏอยู่ เช่น ขุด ขำรด แขก ขำแรก คนเขียนโคตงเขียน ใช้ เป็น ใช้
ก็มี นั่นแต่ตั้งว่าเคยเขียน ใช้ มาก่อน

ฟ แก่ค่อทางตัว ฟ เพื่อเขียนคำไทย

ฟ แก่ตาม ฟ เพื่อให้เป็นคู่สูงต่ำแน่ เดิมหนังสือเราไม่มีหมายเลี้ยงคำ
สูง อย่างเช่นหนังสือไทยใหญ่เป็นพยานอยู่ คงจะทำตัว ฟ ั้น ที่ต้องเมื่อคิด
กำหนดเลี้ยงสูงต่ำ

ฮ ไม่ได้ทำขึ้นเป็นคู่สูงต่ำกับ ห ทำขึ้นสำหรับเขียนคือ อ จากคนพูด
เพี้ยน เช่นเรียก พระฮู ว่า พระหู่ หรือ เอย เป็น เฮย เพื่อให้ปรากฏว่า
เป็นคำเกิดออกมาจากตัว อ จึงขีดได้ตัว อ เข้า (หนังสือเก่าเขียนทางตอตั้งลงมา
ได้หัวเช่นนี้ ๐ มีอยู่ให้เห็น)

อนนเขียนมาสำหรับให้ท่านคิดเล่น

เรื่องร้องรำ เมื่อจะเขียนตอบคำถามของท่านก็บังเกิดความเห็นขึ้น
อย่างหนึ่ง ท่านไม่มีความรู้ในทางร้องรำ แต่ถูกเกณฑ์ให้แต่งพูดถึงการร้องรำ

ท่านจึงมาถามฉัน คงยท่านเชอว่าฉันรัก ฉันก็ไม่มีความรังเกียจที่จะบอกท่าน
เท่าที่รู้ แต่ธรรมดาความรักความเห็นของมนุษย์ย่อมมีต่าง ๆ กัน หากว่าฉัน
บอกท่านแล้วท่านเก็บเอาไปแต่งพูด คำพูดนั้นไปชดกันเข้ากับกิจกรรมคิดปากกร
จัดทำอยู่ ท่านจะไม่ตกเป็นปฏิปักษ์ของกรมคิดปากกรไปหรือ จึงเห็นว่าท่านควร
จะฟังแต่ทางกรมคิดปากกร พูดแต่เข้าหาทางที่กรมคิดปากกรจัดทำอยู่ อย่าให้
แตกทางไปได้ นั่นแหละจะเป็นท่านได้ทำหน้าที่เต็มตามผู้ใหญ่ต้องการ

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ เดือนนี้ พระเดชพระคุณ
ต้นเกล้าฯ ทาทัดเกล้าฯ

เรื่องคำอุทาน ข้าพระพุทธเจ้ามุ่งไปคิดเสียด้วยเรื่องคำที่ตกตายมาจาก
เสียงอุทาน คำอุทานตรง ๆ ยังหาได้คิดตกชงไปไม่ แต่เมื่อมาใคร่ครวญ
คิดด้วยเกล้าฯ ว่า อาจคำที่มีความหมายเช่น เฮ้ แสดงว่าดังตั้งก็จริง แต่เป็น
ความหมายที่ยังไม่แน่นอนลงไปเด็ดขาด เหมือนคำที่เป็นคำพูดแท้ ๆ และคำอุทาน
บางคำเมื่อเปล่งออกมาดุษย ๆ ก็ทราบ ในความหมายไม่ได้แน่นอนเช่น จู๊ ๆ ซึ่ง
แสดงอาการบอกให้ฟัง อาจหมายความว่า ในภาษาว่า ฟัง อย่าเห็ดไป เงียบ
อย่าทำเสียงดัง และความหมายอื่น ๆ อีกได้ ไม่ตายตัว เหมือนคำว่า ฟัง เงียบ
บางคำเช่น โอ๊ย อาจหมายความว่า ข้ามกับที่ได้รับความเจ็บปวดก็มี เช่น โอ๊ย
สนุกจริง ซึ่งจะทราบความหมายได้แน่นอน ก็เมื่อเห็นกิริยาอาการ หรือ
มีคำอื่น เข้าช่วยประกอบความหมาย ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจด้วยเกล้าฯ ว่า
คำอุทานถึงมีความหมาย แต่ยังเป็นคำในภาษายังไม่บริบูรณ์ เพราะความ
หมายยังไม่แน่นอน และเอาเข้ารวมเป็นคำพูดเป็นประโยคก็ไม่ได้ เห็นใจแต่
ได้กำหนดคำอุทานเหล่านั้นไว้โดยปริยาย ให้มีความหมายตายตัวแล้ว จึงจะ
เป็นคำในภาษา เช่น พูดโถ่ ซึ่งความหมายเป็นอย่างอื่นไม่ได้แล้ว นอกจาก
แสดงความเสียใจในบางลักษณะ และในคำว่า เออ อ้าว ดังที่ประทานมา ก็
เห็นจะนับเข้าในคำอุทานที่เป็นภาษาแต่จได้ ทงนจะผิดถูกตั้งถานใด ขอรับ
พระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึ่ง

เรื่อง ข หยัก ค หยัก และรวมทั้ง ช ซึ่งเกิดจาก ข หยัก ขอประทาน
ถวายความเห็นของข้าพระพุทธเจ้า ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าได้เคยเขียนลงในหนังสือ
มหาวิทยาลัย มาแล้ว เพื่อทรงประกอบพระวินิจฉัย แต่จะทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่า เสียง ช ค ข โบราณอ่านว่า ช ค ข ส่วนเสียง
จ ค จ ท่านอ่านคงเสียงเหมือนทุกวันนี้ บางที ช ค ข จะนำเอาไปใช้เทียบกับ
เสียงในภาษาบาลี จึงกำหนดอ่านออกเสียงแยกไว้ต่างหาก คือเทียบ ช กับ sh
ค เทียบกับ c และ เชาว เทียบกับ gh และโดยเหตุที่เสียง ช กับ ค ในภาษาไทย
มีเสียงเท่ากัน ผิดกันเพียงแรงและอ่อนเท่านั้น และเสียง ค ก็ไม่เป็นเสียงโฆษะ
เหมือนเสียง c ในภาษาบาลี จึงจำเป็นต้องสร้างเครื่องหมายของไทยขึ้นให้ใหม่
โดยเขียนเป็น ข หยัก และ ค หยัก เพื่อให้เป็นที่สังเกตให้ผิดกันเสีย

เสียง ช ค ข โอนไปใช้เทียบกับเสียง j ในบาลี จึงได้อ่านว่า ช ค ข ส่วนเสียง
ช แท้ ซึ่งผิดกับเสียง j ในบาลี จึงต้องคิดอักษร ข หยัก ขึ้นอีกตัวหนึ่ง แต่
โดยเหตุที่เสียง ช มีลักษณะเป็นเสียงลมเสียดแซกออกมาได้นิด ๆ เสียงก็เพี้ยน
เป็นเสียง จ ไป เพราะฉะนั้นในภาษาไทยถิ่นอื่นจึงไม่มีเสียง ช ถ้าเป็นเสียง ช
ทางพายัพ และไทยทางพระม่า ก็เป็นเสียง จ ทางหลวงพระบาง และตลอดขึ้นไป
ก็เป็นเสียง จ ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจด้วยเกล้าฯ ว่า เอมระออกเสียง ช ไม่ได้
ชัด และไทยก็จะออกเสียง ชร ไม่ได้ถนัด และลักษณะการออกเสียงของ ร ก็
มักตกเสียงพยัญชนะตัวอื่นที่เป็นเสียงลมให้เสียงเสียดแซก เป็นเสียง ส ช
ไปและคงจะเป็นเพราะด้วยเหตุนี้ คำที่เป็นเสียง ส ช ในบางคำจึงมีตัว ร ควบไว้

พ ฟ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยตามทรงประสงค์ เพราะเป็นเสียงไทย จึงไม่มี
การออกเสียงเหมือนเป็น ฟ ฟ ข้าพระพุทธเจ้าได้เคยค้นเสียง ฟ ฟ นี้ ในภาษาไทย

ต่าง ๆ ปรากฏว่า ไทยบางพวกก็ออกเสียงไม่ได้ ก็ตายเป็นเสียง ผ พ ไปก็มี
บางพวกก็เป็น ฮว เป็น ว ไป บางทีเสียงควบอย่าง ควฬ ก็ตายเป็น พฬ ไป
กม เป็นเรื่องที่ชอบพูดว่า ทเสียงภาษาไทยบางถิ่นผิดเพี้ยนกัน เพราะด้วยการผสม
กับพวกอื่น ๆ ที่ต่างภาษากัน

เสียง ฮ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยกับที่ประธานข้อต้นนั้นฐานมา ส่วน ท
ใช้เทียบกับ ห ในบาลี จึงได้อ่านออกเสียงว่า หิ และ พ ก็ออกเสียงเป็น พ
โดยนัยเดียวกันตามที่กราบทูลถวายความเห็นมานี้ จะผิดถูกสถานใด แต่ขอแต่
จะโปรดเกล้า ฯ

เรื่องร้องรำ ที่ทรงพระวิคกว่าความเห็นจะเป็นปฏิบัติแก่กรมคดีปากกร
หน้ ขอประธานกราบทูลว่าหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะในเรื่องร้องรำ ทาง
กรมคดีปากกรไม่กำหนดกฎเกณฑ์วางไว้อย่างไร ความรู้ในเรื่องร้องรำ หา
คำรำไต่ยาก ผู้ทูลโดยมากก็โดนแต่จำสับ ๆ กันมา จะอธิบายให้ฟังก็ไม่รู้ได้ความ
ชัดเจน ส่วนผู้ไม่รู้อาการก็เพียงเป็นเครื่องประดับความรู้ ก็ไม่มีทางจะทราบได้
ครั้นไปไต่ฟังการบรรเลงทางวิทยุกระจายเสียง เมื่อฟังอยู่บ่อย ๆ โดยไม่ทราบ
ความสำคัญในวิชาเหล่านี้ ก็พอจะเข้าใจไว้ม่าง ก็เกิดความเบื่อหน่าย
ข้าพระพุทธเจ้าได้ปรารภเรื่องนี้แก่เจ้าหน้าที่ทางวิทยุกระจายเสียง ในฐานะที่
ข้าพระพุทธเจ้าเป็นกรรมการอยู่ด้วย ก็เห็นชอบ ครั้นเจ้าหน้าที่วิทยุมีหนังสือมา
ขอเรื่องทางกรมคดีปากกร หน้าที่ในเรื่องอธิบายจึงมาตกแก่ข้าพระพุทธเจ้า
ข้าพระพุทธเจ้าก็ยินยอม เพราะจะได้เป็นโอกาสให้ข้าพระพุทธเจ้าได้รับความรู้
ในเรื่องเหล่านี้บ้าง และข้าพระพุทธเจ้าได้แสดงความรู้สึกแก่กรมคดีปากกร
แล้วว่า ถ้าจะให้บรรยายเป็นทางราชการอย่างผู้รู้ ๆ ทำไม่ได้ แต่ถ้าให้อธิบาย
ในฐานะเป็นความเห็นเอกชน ความรับผิดชอบถูกผิดเป็นของข้าพระพุทธเจ้าเอง

ก็อาจทำได้บ้าง ทางราชการก็ยอม ทว่าพระพุทธเจ้าก็มีความเห็นไปนี้
ก็เพราะมารวัดถึงพระเมตตาศาปราชญ์ โน โต้ฝ่าพระบาท ว่าถ้าข้าพระพุทธเจ้า
ขัดข้องในทวามรเรื่องนี้ ก็คงจะทรงพระกรุณาปราณี ข้าพระพุทธเจ้าได้ดำเนิน
อยู่เสมอว่า ในข้อนี้อาจเป็นเรื่องระคายเคืองใจ โต้ฝ่าพระบาท ให้เป็นการรบกวน
แก่ที่ทรงพระตำราญยู่บ่อย ๆ แต่ก็เป็นความจำเป็นที่ข้าพระพุทธเจ้าจะหา
ความรู้อุทิศใจศึกษาไว้ ซึ่งด้านนอกจากโต้ฝ่าพระบาทแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า
ก็ไม่ทราบเกล้า ๆ ว่า จะไปสืบตามได้จากใคร

ข้อความเรื่องร้องราชข้าพระพุทธเจ้าถวายไป ไม่ใช่เป็นความรู้อของ
กรมศิลปากร แต่เป็นความรู้อข้าพระพุทธเจ้าซักถามได้มาเป็นส่วนตัว ซึ่งผู้
อธิบายเองก็ไม่รับรองแก่ข้าพระพุทธเจ้านัก นอกจากบอกจากรูมาเพียงเท่านั้น
หรือรูมาอย่างนี้ ก็ดบอ้างว่า ถ้าข้าพระพุทธเจ้าต้องการทราบแน่นอน ก็ให้
กราบทูลตามขอรับพระกรุณาจาก โต้ฝ่าพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าขอประทาน
ถวายการอธิบายเรื่องละครนอกละครใน ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเรียบเรียงขึ้นเพื่ออ่าน
ทางวิทยุกระจายเสียง คำอธิบายนี้ เพื่อประโยชน์แก่คนทั่วไปฟัง จะได้ทราบว่า
การร้องรำนั้น ไม่ใช่เป็นเรื่องง่าย ๆ อย่างที่เข้าใจกันเป็นสามัญ และเป็นการ
อธิบายตามความรู้ความคืดอันน้อยของข้าพระพุทธเจ้า ทงนการจะควรส่งสถานใด
แล้วแต่จะ โปรดเกล้า ๆ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabhorn*

ขอประทานกราบทูล สัมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๔๗๐

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๒ เดือนนี้ ว่าด้วยเรื่องคำอุทานเรื่องพยัญชนะ
เดิม และเรื่องร้องรำ ทั้งตั้งคำบรรยายเรื่องละคร โนละครนอกไปให้ด้วยนั้น
ได้รับแล้ว

เรื่องคำอุทานนั้น ท่านว่าถูกแล้ว จะนับเอาเป็นภาษาที่เดียวไม่ได้
ทจนพูดมากเพื่อเพียงให้ท่านรู้ถึงว่า อุทานที่ออกไปในท่อนมีความตั้งใจหมาย
กมอยู่บางเท่านั้น

เรื่อง ข หยัก ค หยัก ช หยัก ตามท่านว่าฉันไม่ตงเนื้อเห็นด้วย แต่
จะพูดคัดค้านให้มีรูปร่างเป็นหลักฐานนั้น ไม่สามารถทำได้ ได้แต่พูดเกะ
กะ ๆ ดังต่อไปนี้

(๑) ตามที่ท่านเห็นว่า ข หยัก ค หยัก ทำขึ้นสำหรับเขียนภาษาไทย
นั้น ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง หนังสือที่เขียนกันมาแต่ก่อนจะต้องเห็นปรากฏ
มาแล้ว แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ จำได้ว่า พระตำรับประเสริฐได้พยายามตรวจ
หนังสือในหอสมุดฯ ตั้งแต่ครั้งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรเศวต
ก่อนไม่มีนั้นมาแล้ว แต่ดูไม่ได้หลักฐานอะไร ค หยัก กับไม่หยัก ใช้ปนเป
กันไป ไม่มีกำหนดกฎ

(๒) ข หยัก ยังคงเห็นตามเดิม จะใช้ ข จำเพาะแต่ในภาษาบาลี และ
จะใช้ ช แทน ข ในภาษาไทยหาได้ไม่ หนังสือเขมรเขาไปอย่างหนึ่ง วรรค จ
เขาอ่านว่า จอ ขอ โจ โช โญ เขาแบ่งเป็น โฆษ และ อโฆษ ดังที่อ่านว่า จอ

เมื่อประกอบตากข้างเข้าเขาอ่านว่า จา ส่วนตัวที่อ่านว่า โจ ประกอบตากข้าง
เข้าเขาอ่านว่า เจีย เตียงเฉโกไฉ่ไฉ่ไปตั้งนี้ ด้วยเขาเขียนเขาอ่านกันอย่างนั้น
จริงอยู่ ชราย เขาอ่านว่า จเรี่ย ที่ฉนั้นให้ตั้งอย่างก็ตามที่เขาเขียน โอนเอามา
เทียบกับไทยเท่านั้น

(๓) ตัว ส ซึ่งมีตัว ร คอบ อ่านเป็นเตียง ส เตย ๆ นั้น เป็น
ความผิดของไทยเราที่พูดคือคอบได้ยากเต็มที เพราะเหตุที่เราเอามาแต่จีน ซึ่ง
ภาษาไม่มีตัวคอบ ตรา ก็อ่านว่า กรา อินทรา ก็อ่านว่า อินกรา สระ สรง
ก็อ่านว่า สระ สง แต่เขมรเขาอ่านถ้วนตัวคล้าย สระะ สระง

(๔) คำ พระ พญา เพี้ย ฉนั้นเข้าใจว่าหมายจะเขียน ฟ้ำ ทงนั้น แต่
ตัวหนังสือไม่มีจะเขียนถัดของฉฉนั้นแต่พอใช้ได้ เหมือนเขมรก็เขียน ฟ้ำทลทะ
เป็น ทวาทลท พะมาเขียน เจ้าฟ้า ก็เป็น สอขวา แต่ถ้วนไม่มีตัว ฟ ไซ้
ด้วยกันทงนนั้น เหตุฉฉของฉนั้น จึงต้องคิดสร้างตัว ฟ ฉนั้นในภายหลัง ฉนั้น
ประหตาดใจว่าเตียง ฟ นั้นมาแต่ไทพ ไม่ใช้ภาษาเราแน่ แม้ฉนั้นก็ดูเหมือน
มีแต่ภาษาจีนหดองกับกวางตุ้ง จะมาแต่ภาษาอาหรับเตียดอกกระมัง

(๕) การเรียกตัวพยัญชนะให้เป็นเตียงคำ สูง นั้น เห็นว่าเป็นทางฉฉ
ของพวกครุบาดีดีฉฉฉฉ ฉนั้นภาษาของเขาเตียงคำสูงไม่เปลี่ยนความ เตียง
คำหมายว่าเป็นถหุ เตียงสูงหมายว่าเป็นครุ เช่น วิธิ วิเศษ แต่ก่อนเราก็อ่าน
กันเป็นเตียงคำคล้าย วิธิ วิเศษ เพราะเป็นถหุ ครนถง วิทยา อ่านเป็นเตียงสูง
คล้าย วิทยา เพราะเป็นครุ แต่เด็กเตียนอ่านผิดแนวฉฉนั้นหมด เพราะอ่านแจก
ถูกว่า ว วา วิ วิ ก็ต้องอ่านเป็น วิธิ วิเศษ

ท่านอธิบายความประสงค์ ซึ่งต้องการอธิบายถึงร้องว่า เข้าใจแล้ว ฉัน
จะเขียนให้ท่าน แต่ต้องเข้าใจไว้ว่า เขียนให้สำหรับท่านรู้เท่านั้น แต่ยาก
เต็มทีที่จะอธิบายให้ท่านเข้าใจ เพราะเป็นวิชาที่ยังเรียกว่า เติมนึก คนที่
ไม่ได้เรียนแต่จะเข้าใจได้ยาก แต่จะต้องอธิบายมาให้ดู ตามที่ฉันพิจารณา
เห็น ดูเห็นว่าแต่ก่อนนี้ ว่า ก็อยู่ส่วนหนึ่งต่างหาก ร้อง ก็อยู่ต่างหาก ปี่พาทย์
ก็อยู่ต่างหาก ส่วนใครก็ใคร แต่จึงจะมาผสมกันเข้าที่หลัง

คำบรรยายที่ท่านให้ไปเหตงเกือบหมดนั้น ละคร ในละครนอก กับทยอย
ในทยอยนอก มีความหมายต่างกัน ละครในนอกหมายถึงในวังนอกจวัง ทยอย
ในนอกหมายถึงดุ๊กปี่พาทย์ ซึ่งมีทั้งในทางนอก ซ้ำยังมีทางกลางอีกด้วย จะ
ให้คำอธิบายละเอียดที่หลัง

ที่เราเขียนว่า ละคร เพราะเราเข้าใจว่ากรากมาแต่ละครศรีธรรมราช
แต่ภาษาขจรเขาเรียกว่า ละคอน แต่เขาหมายความว่าเรื่อง เช่น ละคอน
อิเหนา เขาเข้าใจกันว่า เรื่องอิเหนา จะเอาอะไรเป็นแม่ก็เหตงแต่ไม่ทราบ

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกซาบซึ้งในพระกรุณาและพระเมตตาเป็นต้นเกล้า ฯ
เมื่อได้อ่านถวายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓ เดือนพฤษภาคม ข้าพระพุทธเจ้าปดาดปดม
เป็นที่สุด เพราะเพิ่งมาได้ฉันทน์จากตายพระหัตถ์ตนเองว่า แบบแผนวิชาการ
ของไทย มีผู้เพียงครูสอนมาอย่างไร ก็คับคอกันใจเพียงอย่างนั้น ข้าหา
คำหรือคำราเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาค้นคว้า ก็ได้โดยยาก ผู้เรียน
ร้องกรูแคะเรื่องร้องอย่างเคียด ผู้เรียนรำกรูแคะการรำอย่างเคียด เมื่อชักใช้
ได้เดียงนอกไปจากนี้ ก็หาผู้รู้โดยยาก ข้าพระพุทธเจ้าได้ปรับทุกข์เรื่องนแก่
พระพนิจวรรณการว่า ถ้าความร้องรำเป็นอย่างที่ไปปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้า
แต่ตามทีข้าพระพุทธเจ้ารู้สึกอยู่ในขณะนั้น เมื่อหน้าต่อไปจะเป็นอย่างไร คง
เป็นความยากเย็นแก่ผู้ศึกษาในทางค้นคว้าหาความรู้ไม่ย่อย แดงก็จะต้องรู้สึก
เดียงใจกันเป็นที่สุด พระพนิจวรรณการก็เห็นเป็นอย่างเดียวกับข้าพระพุทธเจ้า
แต่ถ้าแม้จะทรงพระเมตตาปรานีแก่ข้าพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะก็ดี แต่พระคุณ
ทรงน้อมสืบไปถึงเบื้องหน้าด้วย ด้วยเหตุดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงรู้สึกปดาดปดม
ยินดี เป็นพระเดชพระคุณต้นพันหาที่สุดมิได้

ค่อน ข้าพระพุทธเจ้าจะขอประทานถวายความเห็นในเรื่องอักษรภาษาไทย
ไทย ข้อที่ข้าพระพุทธเจ้าจะกราบทูลต่อไป เป็นเรื่องที่ยังหมิ่นค่อเหตุผล แต่
หวังในพระเมตตาอยู่เต็มอวว่า ถ้าผิดพลาดไปอย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าขอยึด
พระบารมีปกเกล้า ฯ เป็นที่พึ่ง พระอาญาไม่พ้นเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้า ได้สังเกตเห็นการอ่านหนังสือเขมร ที่ทรงพระกรุณา
 ประทานมา ว่าเสียง อ โฆษะ อ่านว่า จอ ชอ และเสียง โฆษะ อ่านว่า โจ โช โญ
 ซึ่งข้าพระพุทธเจ้าเปรียบเทียบกับเสียงบาลี ในพวกอ โฆษะ คือ จ ฉ และ
 ในพวก โฆษะ คือ ช ฉ ญ ถ้าท้าวพระพุทธเจ้าเปรียบนี้ เป็นการถูกต้อง
 ก็แสดงว่าเสียง โฆษะ ในภาษาเขมร ไม่มีครบเหมือนเสียงในบาลี เป็นอย่าง
 เดียวกับเสียงภาษาไทย ซึ่งมีเสียง โฆษะอยู่เพียง ๘ ตัว คือ เสียง ค ข เสียง
 อนุภาค ก ง ม และเสียงอรรชณะ ย ร ล ว ส่วนเสียง g gh j jh dh bh
 ไม่มี เหตุนี้ในหนังสือเขมรที่เทียบด้วยเสียงเหล่านี้ จึงอ่านเป็นเสียง โอ โป
 แต่ทำไมจึงใช้เสียง โอ ข้าพระพุทธเจ้าคิดไม่เห็น ตามที่กราบทูลมานี้ เป็นการ
 กราบทูลโดยที่ข้าพระพุทธเจ้าไม่ทราบเกล้า ๆ เรื่องภาษาเขมรได้ตลอด ไม่
 ทราบเกล้า ๆ ว่าจะมีคฤกเพียงไร ถ้าถูกก็แสดงว่าเขมรออกเสียง โฆษะอย่าง
 แยกไม่ได้ จึงต้องหาวิธีอ่านเสียง โฆษะ ให้แยกออกไปจากเสียงที่เป็นอ โฆษะ
 ในส่วนภาษาไทย ปราบฎว่าออกเสียง โฆษะอย่างแยกไม่ได้เหมือนกัน จึงออก
 เสียงอ่านให้แยกออกไป คตอจนเสียงสูงในภาษาไทย ซึ่งตรงกับเสียงชนิด
 ในบาลี ก็แปลงเสียงเสียด้วย ข้าพระพุทธเจ้าตของจับตัวหนังสือไทยมาเปรียบ
 เทียบเสียงกับบาลี ดังนี้

กอ	ช่อ	ชอ	ค่อ	คอ	เงาะ	งอ
k	kh	—	g	—	gh	ng
จอ	ฉอ	ช่อ		ชอ	เงาะ	ญอ
c	ch	j		—	jh	ñ

คอ	ทอ	ถอ	ทอ			เฑาะ	นอ
	t	th	d			dh	n
ขอ	ปอ	ผอ	ฝอ	พอ	ฟอ	เกาะ	มอ
	p	ph	—	b	—	bh	m
ยอ	รอ	ลอ	วอ	สอ	หือ	ฟือ	อือ
	y	r	l	w	s	h	l

ในเสียงอักษรเหล่านี้ ทซ้ำเคียงกันอย่างที่ว่าอยู่ในเงดาน ก็คือ ข ช

ค ฉ ช ฉ ท ฐ พ ฒ แต่ทอ่านกันในสมัยก่อน ออกเสียงตัวหน้าเป็น ชือ คือ

ชือ ทือ ฟือ แต่ ฟือ ตัว ชือ คงเทียบได้กับเสียง อ โฆษชนิต นอกจากนั้น

เทียบได้กับเสียง โฆษสถิต ส่วนคังหลังที่ออกเสียงเป็น เอะจะ คงเทียบได้กับเสียง

โฆษชนิต ส่วน ช ค คงเสียงอย่างที่ว่ากันอยู่ในเงดาน ไม่อ่านเพี้ยนเป็น ชือ

คอ จึงทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเดาว่า น่าจะแปลงรูปให้ผิดกับ ช ค เพราะด้วยเหตุ

ที่ปรับเสียงคงทมอยู่เขากบขนาดครบเสียงแล้ว ยังเหลือแต่เสียง ค ซึ่งในบัดนี้

แต่เมื่อโอนตัว ค ให้เป็นเสียง g เสียงแฉ้ว ก็ต้องแปลงรูปตัว คอ ให้แปลงกออก

ไป เพื่อรักษาตัวหนังสือที่สำหรับเสียง คอ ของไทยโดยตรงไว้ มีชื่อแปลกอยู่

อีกอย่างหนึ่ง ที่ในภาษาไทยอาหม ไทยใหญ่ และพวกไทยที่อยู่ห่างไทยสยาม

ออกไป ไม่มีอักษรสำหรับใช้แก่เสียง ค ช ท พ ถ้าจะต้องออกเสียงใน

คำที่ชนคนด้วยตัวอักษรเหล่านี้ ก็ใช้ ช ฉ ฎ ฌ หรือบางทีก็ใช้ ก จ ต ป

กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าหลงอ่านออกเสียงผิดมานาน เช่น ไทยคำที่ ในภาษา

อังกฤษเขียนว่า khamti ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านว่า ข้าตี ต่อมาเมื่อเห็นเขาแปล

kham ว่า ทอ และ ti ว่า ที จึงเกิดสงสัยว่า บางทีจะอ่านว่า คำตี ได้ เมื่อ

ตอบกันไปก็คงได้ความว่า เป็นเช่นนั้น จะอ่านเป็นเสียง ช หรือ ค ก็แฉ้วแต่

ความหมายของคำ คำว่า คน เขาก็เขียนว่า ชน บางทีก็ กน ส่วน ชน เขา
อ่านเป็น ชัน ชาน ถ้าเขาจะเขียนคำว่า ชน ก็เขียนอย่างเดียวกับคำว่า คน
เป็นแต่อ่านแยกเสียงไป แต่ความหมาย ในชั้นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจ
ด้วยเกล้า ๆ ว่า ออกเสียงเดอะเต็มที มาภายหลังจึงปรากฏว่า ในการออกเสียง
นั้น เสียง ช ค อ ช อ ท ผ พ เป็นเสียงเดียวกัน คือเป็นเสียงหนักอโฆชะ
ผิดแต่เสียงแรงกับเสียงอ่อนเท่านั้น เหตุฉะนั้น เสียง ชอ กับ คอ ซึ่งมีค่าเท่ากัน
ส่วนเสียงว่า คน ถ้าใช้ ค กับ น เสียงจะเป็น คัน หรือ คอน ถ้าเพิ่ม อ เสียง
จะเป็น कुน หรือ โคน โทัดกับ คน มากกว่าเสียง คัน และ คอน เนื่องด้วยเหตุ
ผลเหล่านี้ ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้ตั้งนิษฐานว่า ช ค น่าจะใช้แทนเสียง
เฉพาะคำที่ในภาษาบาลีไม่มีใช้ แต่มาจนด้วยเกล้า ๆ ลงในข้อที่รับสั่งว่า ใน
คิตาจารย์ก็ทรงพระเจ้ารามกำแหงใช้ ช และ ซ ปนกันไป ไม่มีกำหนดกฎ
บางทีคงออกขรบทเทียบได้กับเสียงบาลี จะใช้แต่ ในการถ่ายเสียงด้วยวรรคในภาษา
บาลีหรือตั้งกฤต ไม่ใช่แก่หนังสือไทย แต่ก็ยังไปคิดขุดอยู่ที่ว่า มีคำถามจำเป็น
อะไรที่จะต้องใช้ ช หยัก ค หยัก เพราะใช้ ช ค ตามธรรมดา ก็ได้ประโยชน์
เท่ากัน

คือ ช ตามที่รับสั่งว่า บางทีจะทำจนเพื่อใช้ถ่ายเสียง ชร ในภาษา
เขมร ข้าพระพุทธเจ้าเห็นคล้ายตามกระแสพระดำริ เพราะมาใคร่ครองดู
ในภาษาไทยถิ่นอื่นมักใช้ ส อ่านได้ทั้งเสียง ส และ ซ เป็นทำนองเดียวกับ
การอ่านคือ ช เป็นเสียง ช หรือ ค ก็ได้

คือ ส ซึ่งมีคือ ร คจบ อ่านเป็นเสียง ส เฉย ๆ คำในภาษาไทยก็มี
เช่น เสรา สร้าง สร้อย สรวณ สรอง ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่า คือ
ส ซึ่งมีคือ ร คจบ คงเป็นเพราะจะถ่ายเสียงคำของเขมรมาใช้ ดังที่ทรงพระ

คำวิ แด้วค้อมากถอเอาหงกน เป็นแนวเทียบใช้เขียนคำไทยเดิม โดยเติมอักษร
ให้เป็นคำควบขน เพราะคำว่า เส้ว สร้าง สร้อย สรวณ และ สรอง ใกล้เคียงกับ
ความหมายไม่ว่าว่า เรว รัง ร้อย ร้วน และ รอง มาก เรื่องเคียงควบ
พระยาอินทรมนตรี เคยอธิบายให้เจ้าพระพุทธรเจ้าฟังว่า คำเดิมในภาษาไทยมีคำ
เคียงควบ ที่มาเกิดเคียงไม่ควบขน เพราะไทยถ่ายที่ดบมาจากก๊กหงายดาว
คือไทยทางตะวันออก พุดเคียงควบไม่ได้ แด้วเคียงไม่ควบนี้ เข้ามาครอบงำ
เคียงของไทยน้อย ให้ออกเคียงควบไม่ได้ในตอนหลัง เจ้าพระพุทธรเจ้าไม่
โอกาสซักไซ้ต่อไปว่า ความเห็นหมหงกฐานและเหตุผลอย่างไร ครั้นค้อมา
เจ้าพระพุทธรเจ้าได้รับจดหมายจากพระประดงค์เกษมราษฎร์ ข้าหลวงประจำ
จังหวัดนครพนม ว่ากำลังสอบส่วนคำเคียงควบในภาษาไทย ว่าทำไมไทยทาง
แถบแม่น้ำโขงจึงพุดกดำเคียงไม่ได้ ซึ่งพระประดงค์ ฯ เชื่อว่า เคียงเดิมคงออก
เคียงกดำได้ แต่ก็ไม่ได้อธิบายเหตุผลที่เชอน เจ้าพระพุทธรเจ้าจึงมานักถึงคำใน
ภาษาอาหม มีคำที่เป็นเคียงควบอยู่มากคำ ในชั้นคนนักเดียงว่า จะได้เคียงของ
อินเคียเข้าครอบงำ จึงได้เกิดมีเคียงควบขน ข้อเบ็ดถอกอย่างหนึ่ง ในคำ
ภาษาไทยสยามบางคำไม่มีเคียงกดำ ทางอาหมกดับไปกดำเข้า เช่น มม เขียว
ของ ก็เป็น มรม ขรว และ ขรอง (ซึ่งบางที่เทียบได้กับคำว่า เค็รวง เพราะ
เค็รวง กับ ของ ความหมายใกล้เคียงกันมาก) แต่ความที่เจ้าพระพุทธรเจ้านี้คิดว่า
เป็นเคียงของอินเคียเข้าครอบงำ ก็เคยมาพบในภาษาผู้ไทยขาว ที่มีคำเป็น
เคียงควบอยู่ด้วย เจ้าพระพุทธรเจ้าจึงระคความคคณนี้เดียง ค้อมาเจ้าพระพุทธรเจ้าพบ
หนังสือฝรั่งเรื่องหนึ่ง อธิบายว่า ภาษาจีนนั้น บคณยอมเป็นที่รับรองกันทั่วไป
แล้วว่า คำที่จีนใช้พุดกันอยู่ในปัจจุบัน เสียงตกลงไปมาก เพราะด้วย
เสียงกรอน คำซึ่งแต่เดิมควบเป็นสองหรือสามเสียง ก็กรอนลงเป็นตัว

หนังสือสองหรือสามตัวเท่านั้น ภาษาที่ยังคงรักษาเสียงควบไว้ได้ มีคุณค่า
แก่การศึกษาที่สุด เพราะเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นความเกี่ยวข้องกันใน
ระหว่างคำ ซึ่งเดิมเป็นคำเดียวกัน แต่แยกออกไปจนมองไม่เห็นว่าเป็นคำ
เดียวกัน โดยเหตุที่เสียงของคำเมื่อใช้ไป ๆ ค่อยกร่อนลง จนในที่สุด
คำเสียงควบก็กลายเป็นเสียงพยัญชนะตัวเดียว แต่ก็มักปรากฏอยู่บ่อย ๆ ว่า
ภาษาหนึ่งเลือกเอาพยัญชนะเสียงควบไว้แต่พยัญชนะตัวหนึ่ง แล้วอีกภาษา
หนึ่ง ซึ่งอยู่ในตระกูลภาษาเดียวกัน เลือกเสียงในพยัญชนะอีกตัวหนึ่ง เกิด
เป็นคำขึ้นสองคำ มีความหมายเดียวกัน ซึ่งที่แท้เป็นคำมีที่มาอย่างเดียวกัน
แต่แยกเสียงกันออกไปไกล เป็นที่เชื่อว่าลักษณะจะเป็นดังข้างต้นนี้ แต่จะ
ไม่ใช่ตลอดทุกคำไป

ตามที่เขายธิบายมานั้น เพราะข้าพระพุทธเจ้าได้ลองเก็บพวกคำ
ก้นมาพิจารณา ก็มีคำที่เขาว่าไว้ เช่น กรอบ—ขอบ—รอบ แผลง—แมง
—แมง (ในภาษาอาหมแปลว่า ตัวแมง) ครึ่ง—รัง (บักขี้ไต้เป็น รัง จีนเป็น
แดง แปลว่า กระจุก ดอกกระจุก) ปรก—รก ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ ว่า
คำเหล่านี้เดิมจะมีความหมายอย่างเดียวกัน แต่เมื่อเอามาใช้ในภาษาไทยสยาม
ทั้งสองตัว บางคำก็ต้องเพี้ยนความหมายไปบ้าง เช่น แผลง กับ แมง แต่ในภาษา
อาหม ยังเหลือคำให้เห็นอยู่ว่าเป็นคำเดียวกัน ในภาษาจีน คำว่า เหมง ซึ่งเป็น
ชื่อราชวงศ์หนึ่งของกษัตริย์จีน แปลว่า รุ่งเรือง ถ้าจะจับเอาคำอย่าง แผลง—
แมง—แมง เข้าเป็นแพวเทียบ ก็ตรงกับคำว่า เมลือง—เมือง—เลื่อง (เรื่อง)
ในภาษาไทย ในไทยพายัพ รุ่งเรือง ใช้ว่า มิ่ง เพราะออกเสียงเมืองไม่ได้
เช่น บ้านเมือง ก็เป็น บ้านมิ่ง ไป เสียงพยางค์ไทยทางดงกนครออกเสียง เอีย
เป็น เออ ถ้าในคำว่า มิ่ง ก็จะต้องเป็น เมิง

คำ พระ พญา เพี้ย ทรงเข้าพระทัยว่า หมายถึงเขียน พ ฟ ทงพน
เข้าพระพุทชเจ้าเห็นด้วยตามกระแสพระคำริ

เสียง ฟ เข้าพระพุทชเจ้ายังรู้สึกไม่สู้สนิทใจว่าจะมาแต่เสียงภาษาอาหรับ
เสียง ฟ มีอยู่น้อยภาษา ในตระกูลภาษาอินเดียนยุโรป ก็มีแต่ในสาขาภาษา
เยอรมัน มีเยอรมนกับอังกฤษเป็นต้น ซึ่งถ้าเสียงในสาขาอื่นเช่น อิตาลี และ
ดัตช์ก็จะเป็นเสียง ฟ ก็เป็นเสียง ฟ ในสาขาเยอรมัน ในตระกูลภาษาเซมิติก มี
ภาษาอาหรับเป็นต้น เสียง ฟ มีเป็นปกติในภาษา ในตระกูลภาษาคาบ มี
ยิบันเป็นต้น ก็มีเสียง ฟ ส่วนในภาษาจีน เข้าพระพุทชเจ้าได้ค้นดูในหนังสือ
ฝรั่งว่าด้วยภาษาจีน อธิบายไว้ว่า คงแต่เมืองซัวเถาขึ้นไปตามชายทะเล
จนถึงเมืองฟุกเจาในแคว้นยอกเกี้ยน ไม่มีเสียง ฟ นอกนั้นมีเสียง ฟ แต่
ผู้อธิบายถึงภาษาไหหลำ ซึ่งใช้เสียง พ แทน ฟ เข้าพระพุทชเจ้าได้บอกค้นคำ
ในภาษาชาวกวางตุ้ง ชาวแคะ ชาวจืฟู และจีนหตวง ซึ่งใช้เสียง ฟ
ฟ ปราบกฏว่า คำที่ชนชนด้วยเสียง ฟ ฟ เสียงเดิมครั้งโบราณเป็น ข ป
ผ พ ทงพน ภาษาชาวเซียงไฮ้ เสียง ฟ เป็นได้ทั้ง ฟ และ ว ส่วนไทยถิ่น
ต่าง ๆ มีเสียง ฟ ก็แต่พวกไทยนุงและไทยย้อย ในมณฑลกวางตี้ กับพวก
ผู้ไทยดำ ไทยถิ่นพายัพ และไทยถิ่นอีสาน นอกนั้นเท่าที่พบเสียง ฟ เป็น พ
และ ว ที่ทรงพระดำริว่าเสียง ฟ จะไม่ใช่เสียงในภาษาไทย เข้าพระพุทชเจ้า
เห็นด้วยกับกระแสพระคำริ เพราะเสียงนี้ ไม่มีอยู่ทั่วไปในตระกูลไทยจีน ทั้งคำ
ที่ชนชนด้วยตัว ฟ ในภาษาไทยที่มีอยู่ ก็เป็นจำนวนราว ๕๐ คำเท่านั้น และ
ทั้งเสียงเดิมของจีน ก็เป็นเสียง ข ป ผ พ หาใช้ ฟ มาแต่เดิมไม่ ถ้าเสียง
ฟ มาทางอาหรับ ก็คงจะไม่ได้มาทางทะเล น่าจะต้องสืบสาวพงศาวดารอ้อมไป
ทางเหนือว่า ภาษาคาบมีเสียง ฟ มาแต่เดิมหรือไม่ และเคยติดต่อกับภาษา

ตระกูลเซมิติกมาอย่างไรบ้าง แต่ก็เห็นอวัยวะที่จับตัวได้ อีกอย่างหนึ่ง ถ้า
คำที่เป็นเสียง ฟ ในภาษาไทยเดิม ไม่ใช่เสียง ฟ ทำให้จึงพดัดมาเป็นเสียง ฟ
แต่บางคำ ข้างบางคำเช่นคำว่า ฟัว และ ฟัน ข้างพระพุทธเจ้าค้นหาในภาษาไทย
ที่อยู่เมืองจีน และในภาษาจีนไม่พบ พบแต่คำว่า ฟัว ไช้วา แถน ถิ่น เทียน
ล้วน ฟัน ก็เป็น เซว ชว จะมียูกแต่พวกไทยที่ติดต่อถึงกันกับไทยถิ่นต่าง ๆ
ในสยามเท่านั้น กระทำให้ข้างพระพุทธเจ้าสงสัยว่า ในคำว่า พระ พระยา และ
ฟัว ที่ประธานพระดำริมา ว่าจะมีมูลที่มาแห่งเดียวกัน

ข้างพระพุทธเจ้าเชื่อว่า ละคร ที่ถูกมาจาก ละคอน หาใช้มาจากคำว่า
นคร ไม่ เพราะละคอนมีใช้อยู่ในภาษาชะวาแล้ว ในหนังสือฝรั่งเล่มหนึ่งว่า
ด้วยเรื่องนครในชะวา ให้ที่มาของคำว่า ละคอน ในภาษาชะวา มาจาก
laku ชาติ แปลว่า to go, to act แต่ไม่ได้อธิบายว่าประกอบ laku ชาติ
จนเป็นคำ ละคอน ได้อย่างไร ที่ข้างพระพุทธเจ้าเขียนว่า ละคร เพราะเขียน
กันมาอย่างนานแล้ว จนเป็นที่เข้าใจกันในความหมาย เป็นท่านองเดียวกับ
โรงศาล ข้างสาร และคำว่า โชน ก็น่าจะมามีที่มาจากคำเดียวกับ ละคร
ซึ่งข้างพระพุทธเจ้าจำได้เงา ๆ ว่า ดูเหมือนเขมรอ่าน ละคร ว่า ละโชน

ข้างพระพุทธเจ้าได้ทราบทูตมาโดยยี่ดยาว ถ้าผิดดังประการไร ขอรับ
พระบารมีปกเกล้า ๆ เป็นที่พึง แต่จะทรงพระกรุณา

เมตไปรษณีย์เทยอน ข้างพระพุทธเจ้าได้รับถวายพระหัตถ์ถึงมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพ โปรดให้ข้างพระพุทธเจ้าจดหนังสือ ลัทธธรรมนิยม

ต่าง ๆ ภาคที่ ๑๕ ถวายใฝ้าพระบาท รั้งสั่งว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะได้ความรู้
เพิ่มเติมอีกทางหนึ่ง ด้วยมีขอนำพิจารณาอยู่ในนี้มาก ข้าพระพุทธเจ้าได้จัด
หนังสือเรื่องนี้ ถวายมาในซองนี้ด้วย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พร.ศ. อุดมสมบูรณ์

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใฝ้าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายเรื่อง รั้วพันพิลาป ของสุนทรภู่ มาใน
ซองนี้ ๑ ฉบับ หนังสือเรื่องนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้มาจากพระยาราชนิมิตต์
(เอิบ บุรานนท์) เป็นสมุดไทยตัวมู่ง ข้าพระพุทธเจ้าได้ถวายสมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพด้วย ๑ ฉบับ

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พร.ศ. อุดมสมบูรณ์

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๐

พระยาอนมานราชชน

ขอโทษ ร้อยโปรดพันโปรด หนังสือของท่าน ซึ่งคงขอลาไปในเรื่อง
ร้องรำ ฉันคิดว่าได้ไต่ถามใจแล้วจะร่างตอบ แต่ครั้นจะร่างหีบหาไม่พบ
คัมภีร์ตายวันเดวก็ยังไม่ได้ อย่าจากระไรเลย ช่วยคัดสำเนาให้อีกฉบับหนึ่ง
จะขอบใจเป็นอย่างยิ่ง

พรส

กรมศิลปากร

วันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๖ เดือน เป็นพระเดชพระ
คุณตั้งเกล้า ๆ หากตั้งมิได้ ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายสำเนาหนังสือ
ฉบับลงวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ มาในซองนี้

เมื่อเทียบเมตต์แล้ว ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์สมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพ ครึ่งถึงคำในภาษาชวามตายที่ตรงกับคำภาษาไทยมีอยู่
คำหนึ่ง คือ ตวงกุ แปลว่า เจ้ากู คำนี้ทำให้ข้าพระพุทธเจ้าแปลกใจ ที่ปรากฏ
ว่า ตำนวนคำเจ้า เจ้ากู นี้ มีอยู่ในมอญ เขมร และไทย บางที่ทางพระมอญ
จะเป็นเช่นเดียวกัน แต่คงว่า ซาคีเหต่านคิดต่อกันมานาน จนคำในภาษาปน
กัน สืบได้โดยยากว่าเป็นคำของใครมาก่อน ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบทูลสมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพถึงคำว่า พลาย ซึ่งในภาษามอญแปลว่า ชายโสด
แต่มาเมื่อเร็ว ๆ นี้ ข้าพระพุทธเจ้าพบคำในภาษาทมิฬเรียกพระคเนศว่า
Pillai yār แปลว่า Poble Child กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้านึกถึง คำว่า พลาย
เพราะเสียงใกล้เคียงกับ pillai ที่แปลว่า เด็ก ในภาษาทมิฬมาก และในภาษาไทย
ก็มีความ พลายนาย ซึ่งได้ทราบเกล้า ๆ ว่า เป็นเจ้าพดกมหาเดกเด็กชวา และ
ที่ พลาย ในภาษาไทยแปลว่าช่างได้ด้วย ดังเขาเรื่องกับพระคเนศได้อีกชั้น
หนึ่ง คำ pillai และ พลาย จึงใกล้เคียงกันมากทั้งเสียงและความหมาย

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้า ๆ

ข้าพระพุทธเจ้า *Mr. E. Chulabongkorn*

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๒ มกราคม ๒๔๘๐

พระยาอนมานราชชน

กาดมได้ฤกษ์เบิกเรื่องร้องรำให้แก้ท่านตามประสงค์ เติมคิดว่าพูดไป
ตามชอบใจจะเป็นการเพื่อเปิดจากประ โยชน์ จึงขอให้ท่านเขียนเป็นคำถาม
แต่ครั้นท่านเขียนไปให้ พิจารณาดูจะตอบจำเพาะคำถามกตัญจะไม่แจ้งกระจ่าง
จึงเขียนอธิบายตามความเห็นเป็นเรื่องราวประกอบเข้าด้วย ก็ตกเป็นเพื่อนนั่นเอง
ขอท่านจงทรงไว้ความเขียนให้จำเพาะต่อท่าน ขอท่านอย่าได้เอาถ้อยคำไป
ไปประกาศที่ไหน ในข้อนี้ แต่ท่านจะเก็บเอาข้อที่พอใจไปเป็นความรู้ของท่าน
จะพูดหรือเขียนเป็นหนังสือ ไปประกาศที่ไหน ในข้อของท่าน ฉันไม่รังเกียจ
อนุญาตให้ท่านทำได้

ในคำอธิบายเบื้องต้นแห่งเรื่องนี้ เอาคำที่พูดกันว่า ร้องรำทำเพลง มา
ตั้งเป็นกระทู้ ทำเพลง หมายถึงเขาเป็นทำบัพพาทย์ เป็นอันใดสำหรับกนครบถวณทเดียว
แม้ว่าคำอธิบายนั้น ท่านมีสงสัยอยู่ในข้อใดไม่เข้าใจแจ่มแจ้งก็ชักได้ ยินดีที่จะ
อธิบายไขให้แก้ท่านตรงที่สงสัยตามรู้ตามเห็น

ท่านอยากได้ คำว่าร้องรำ แต่ท่านหาไม่ได้ เห็นก็ชอบกต ที่คำราหมอ
ตุ แดะคำรายา ทำให้ไม่จึงมตกคน ส่วนคำว่าร้องรำ ทำให้ไม่จึงไม่มี คิดดูก็เห็นเหตุ
อันคาราหนักเหมือนกนกกับตั้งทงปวง เมื่อมคองการจรงมจ่าหนาย อนุชราหมอคู
หมอยาพนเป็นวิชาอาชีพแห่งพดเวอน มีคนคองการจรงมคนเขียนจ่าหนายให้
แก้กน ส่วนวิชาของรำนั้น เป็นวิชาของทาสสำหรับบ้ำาเรอความสุข ให้แก่นาย
คนพดเวอนยอมเกิดยดกถว จนมค้ำสอนว่า อย่าตักลองแขก พาให้ใจแตก มัน

ไม่เป็นผล ดังนั้นเป็นต้น เพราะเห็นกันว่าไม่ดี ไม่มีใครต้องการ จึงไม่มีคนเขียน
คำราเพื่อตั้งสอน จึงอยู่ กระจกตามบ้านมี มีพาทย์ตามบ้านก็มี แต่เพราะตัว
เจ้าบ้านเคยถูกกดขี่ ให้ปฏิบัติขานนั้นมาแล้ว ได้ผลในภายหลังเป็นอันว่าหากิน
ได้ จึงเลิกหัดถูกกดขี่ต่อไป ถึงหากว่าถูกกดขี่จะไม่เต็มใจก็ต้องจำหัดโดย
บังคับ เพราะเป็นลูกหลานท่านก็เท่ากับว่าเป็นทาสท่าน
คือไปเป็นข้าแรงของฉันทัน หวังว่าท่านจะชอบ

— ร้องรำทำเพลง —

การร้องรำทำเพลง หมายถึงร้องอย่างหนึ่ง รำอย่างหนึ่ง ทำพาทย์
อย่างหนึ่ง เข้าใจว่าตั้งเหตุอันเดิมที่กดขี่คนฝ่ายตะวันตก แล้วจึงมาติดต่อกัน
เข้าในภายหลัง ตั้งจะพรรณนาต่อไป ขอให้เข้าใจว่า เป็นทางสันนิษฐานว่า
ตั้งเหตุอันเกิดขึ้นในโลกอย่างไร ไม่ได้หมายความว่าเกิดขึ้นในเมืองไทย ไทยเราอ่อน
อายุนี้ ตั้งเหตุอันนี้ต้องจำที่เขาปรุงเด่นมาแต่เป็นหลัก แล้วคิดประกอบเพิ่ม
เติมเข้าใหม่บ้างเท่านั้น

— ร้อง —

การร้องก็คิดว่าเกิดขึ้นจากเปล่งเสียงอุทานอันเกิดขึ้นแต่ความดีใจ เศร้า
ใจและเปล่งออกเพื่อให้สงบ ให้พร้อมเพรียง จึงไม่เป็นภาษาอะไร เช่น เฮโล
โฮโฮ ฉะนั้นเป็นต้น แล้วภายหลังแซกคำที่เป็นภาษาเข้าประกอบ น่าจะมา
แต่ทางเศร้าใจก่อน เปล่งอุทานแต่ก็พิไรคือ ตั้งจะเห็นได้จากคำนางร้องให้
ซึ่งมีว่า โอพระร่วมโพธิ์ทอง พระพุทธเจ้าข้าเอ๋ย เช่นนั้นเป็นต้น คำหน้าคำหลัง
เป็นอุทาน กลางเป็นคำพิไร แล้วเป็นคตินำไปให้แซกการกล่อมลูก เช่น

โอยะเท่ โอยะทีก ลูกชนแต่ดึก ทำขนมแข่งม้า หรือเห่เรือเช่น โอยะเท่
เจ้าข้าปราชโย แดงเต็มคำที่เป็นภาษามากชนทุกที่ กลายเป็นเพลงต่าง ๆ
เช่นเพลงปรบไก่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือเป็นต้น อ่าเกี่ยวกันแต่ปราชโย
แถมกัน แดงก็น่าเข้าคู่ความเพราะพรัง เช่น คอกถั่วร้อยสีกวา และร้องตำนาน
ต่าง ๆ

การร้องนั้น ต่างอย่างกมจังหวะ ต่างอย่างกมไม่จังหวะ คิดว่าอย่างไม่มี
จังหวะนั้นมากจน อย่างมีจังหวะเป็นของคิดได้ภายหลัง เครื่องประกอบจังหวะ
กมคบมือ แดงที่จะเจบมือเขากยกไปหาไม้มาคเป็นกรับ ที่หลังเอาโขนเข้า
ประกอบเป็นอันเอาดูริยเข้ามาระดม ดังจะได้พรรณนาต่อไปในภายหลัง

— ๖๖ —

การพ้อนรำเห็นจะสืบมาแต่การ โดคเต็นอันเป็นไปด้วยความดีใจ เช่น
ดีใจที่ต่อสู้ชนะเป็นต้น อย่างที่เรียกกันว่า เต็นแรงเต็นกา คือมากจกคิดแปลง
ให้การเต็นรำนงามจน เป็นดังสำหรับดูเล่นให้เพลิดเพลินใจ ในขั้นแรกเป็น
ระบำ คือรำไม่มีเรื่องก่อน แดงกายหลังจกคิดจกให้รำประกอบเป็นเรื่องจน
ดังจะพรรณนาต่อไป

ระบำ เป็นดังรำสำหรับดูเล่นนงาม ๆ ไม่มีเรื่อง แต่เราเต็กกันเดี่ยว
แล้ว เพราะดูไม่สนุกเหมือนรำมีเรื่อง แม้ว่าจะมีระบำก็เอา เมฆดา รามสูร
อรชุน เข้าประกอบกับระบำทำให้เป็นเรื่องจน โขนรำหางนกยูงคู่ (เรียกว่า
ประเตง) กัด แดงระค่อนหลวงว่าคอกไม้เงินทองคู่มือแรกลงโรงกัด เรียกว่า
ว่าเบิกโรง นกคอกระบำที่เดียว การหัดระค่อนของเราที่ถ่อนเป็นสองแยก เริ่ม

แรกหัดรำเพลงก่อน นนทคหัตระบำ ด้นทำรำเพลงต่าง ๆ แล้ว จึงหัดรำ ใช้บท
เพื่อเดินเรื่องต่อไปทีหลัง

รำเรื่อง ทำไมการรำจึงเข้าไปสู่เรื่อง จะต้องชักเอาการเดินทางชระวา
มาพูดเป็นอุทาหรณ์ การเดินของชระวามีด้านอย่าง ซึ่งเรียกชอนคนกันว่า วายัง
หนึ่ง เรียกว่า วายังกุลิต แปลว่า เงาหนึ่ง หุ่น เรียกว่า วายังโกเล็ก แปลว่า
เงาหุ่น โชน เรียกว่า วายังวอง แปลว่าเงาคอน จะเห็นได้ว่าเป็นภาษาคืออยู่แต่
เงาหนึ่งอย่างเดียว เงาหุ่นเงาคอนนั้นภาษาไม่ดี เพราะหุ่นแตะโชนไม่ ไซ้ของ
เดินดูเงา แต่สอให้เข้าใจได้ว่าเป็นของเกิดตามหนึ่ง จึงมีชอ วายัง ตามกัน
ไป หนึ่งมีมาก่อนเป็นคูกตาตัวแบน แล้วเปลี่ยนมาทำหุ่นเป็นคูกตาตัวกลม
เมื่อคิดเป็นคูกตาตัวกลมขึ้นได้แต่จะกายที่ลุดที่จะเอาคนเข้าเดินแทนคูกตาเป็น
โชน เมื่อใช้คนเดินคนจะออกมาทำเช่อ ๆ เหมือนคูกตาก็ดูไม่ได้ ต้องทำ
อะไรขึ้นให้หน้าดู นั้นแแต่การรำระบำจึงถ่ายทอดเข้าไปสู่โชน สิ่งเหล่านี้หนึ่ง
เป็นต้น ต้นหนึ่งคนพากย์เงาจากเรื่อง ชระวาเรียกว่า ดาหลัง โดยมากเดิน
เรื่องนารายณ์ของดาว มีคนเห็นว่าการเดินอันหนึ่งตั้งใจจะเผยแผ่บุญบารมีแห่ง
พระนารายณ์ เพื่อจูงใจให้มีคนนับถือวิษณุเวด่มากขึ้น อย่างเดียวกับหมอ
อเมริกันผู้สอนศาสนา เทยวเทศน์สรรเสริญพระเยซูไซร์ตั้งอยู่ตามถนนถนน
การเดินเหล่านี้ไทยเราก็มเหมือนกัน และเดินเป็นลักษณะอย่างเดียวกัน ซาม
ละครอนเกมชนอกอย่างหนึ่งด้วย แต่ละครอนเดินเรื่องอื่น ๆ ออกไปอีก ไม่จำกัด
เดินแต่เรื่องนารายณ์ของดาวอย่างเดียว เห็นได้ว่าคงถ่ายทอดมาจากโชน แล้ว
ขยายการเดินให้กว้างขวางออกไป แต่โชนจึงตั้งการพากย์และเงาเอาเรื่อง
เข้ามรดมแทน ชอนยังคิดไม่ดี เคยเห็นละครอนชาติทางหัวเมืองบักษไตเดิน มี
ร้องชมเมืองบ้าง ไม่ประกอบด้วยเรื่อง แล้ววกทาบทไปตามคำของคน ชะรอยคว

นายโรงจะเป็นคนเด่นเพลงได้ด้วย จึงเขาเพลงกับตะคอนเจ้าพระสมกัน ถ้าถึงชน
เด่นเช่นนี้เป็นของเก่าก็จะสั้นขลุ่ยฐานได้ ว่าตะคอนแรกเกิดคงเป็นคนที่ว่าเพลง
ได้แต่รำได้ คิดเด่นพระสมกันจนก่อน แต่ตั้งอยู่จาการร้องไปนอกเรื่องเช่น
นั้นจะเป็นของใหม่ จึงว่าให้แม่ลงไปไม่ได้

ชนิดตะคอนแบบเก่ามีสองชนิด คือตะคอนใน หมายความว่าตะคอน
หลวงในพระราชฐาน กับตะคอนนอก หมายความว่าตะคอนของคนภายนอก
พระราชฐาน วิถีเด่นต่างกันไปเล็กน้อย ตะคอนในหนักไปทางเจ็ดด้วยระบำมาก
ร้องรำช้า ๆ เขาแต่ฟังไพเราะแต่ดูงามประมาณ ส่วนตะคอนนอกนั้น
ร้องรวดเร็วเขาแต่ให้เรื่องดำเนินไปเร็ว ไม่ประจบในการร้องไพเราะแต่รำงาม
ช้าเด่นกคคคตกไปในควเดี่ยวด้วย ทั้งนี้เป็นด้วยคนภายในพระราชฐานเข้าใจดู
ของท่งงาม ส่วนคนภายนอกนั้นชอบแต่ต๋นุกเฮฮา ถ้าเด่นให้ดูอย่างงาม ๆ ก็
เบื่อใจ และมีผิดกันอีกที่ตะคอนนอกตัวตะคอนร้องเองแต่ถูกรับ เข้าใจว่า
เป็นแบบเดิม แต่ตะคอนในมีคนเดี่ยวร้องแทนควตะคอน เห็นจะเป็นด้วยหากว่า
ร้องเองแต่เห็นอยทำให้งามไม่ได้ แต่ภายหลังตะคอนนอกก็มีคนเดี่ยวชน
อย่างตะคอนในเหมือนกัน เพราะเจ้านายท่านทรงจัดให้หัดมหาดเล็กเด่นตะคอน
ทอดพระเนตร ท่านให้ถ่ายอย่างตะคอนในมาหัดทุกอย่าง ด้วยรู้สึกในพระทัยว่า
ทางนั้นเป็นทางดี แต่ตะคอนนอกที่ไม่ใช่ของเจ้านาย อยาจะดักจาดำไปทำ
บ้างแต่ต่างอย่าง ที่ไม่ชัดของเก่าทางหากินของเขา การเด่นตะคอนนอกจึงปน
วิถีเด่นตะคอนในเข้าไปหลายอย่าง แต่ก่อนนั้นตะคอนเป็นผู้ชายเด่นท่งนั้น เข้าใจ
ว่าเป็นแบบเดิมมาเช่นนั้น คู่ก็ไม่มื่ออะไรชัดของ มีแต่ตะคอนในเท่านั้นที่หัดให้
ผู้หญิงเด่น เป็นการท่าแฉด แต่แต่ตะคอนนอกผู้หญิงก็เขาเด่นบ้าง มีท่ง
ผู้หญิงต๋น และผู้หญิงปนกับผู้ชาย

ตามทักถ้าวมานี้ ถ้าวจำเพาะแค่การรำที่เป็นหงักมาแค่เกาก่อน นอก
จากหงักกมคนจัดเด่นอย่างใดกโดกไปต่าง ๆ เช่นตะคอนตลกเป็นคั้น ยังก
เวตาน กยงมตะคอนชนิดต่าง ๆ มากชน เรียกกันว่า ตะคอนรำ ตะคอนร้อง
ตะคอนพูด เข้าใจว่าไม่ต้องการคำถกลง

— ทำเพลง —

คำว่าทำเพลงในทั้น หมายถึงเครื่องมือที่ทำให้เป็นเพลง มีฆ้องกตอง
เป็นคั้น เครื่องเหล่านี้เข้าใจว่าเกิดขึ้นแค่การตีเกราะเคาะไม้ในการได้ด่าสัตว์
เพื่อทำให้สัตว์ตกใจ แล้วจึงคิดค่อแก้ไขให้เครื่องมือเหล่านี้ดงกกของยงชน
เพื่อคให้เป็นสง่า เพื่อให้เกรงขาม และเพื่อเป็นสัญญาเพื่อเรียก การตีเครื่อง
เหล่านี้ให้ดง เรียกกันว่า ประโคม ชยจนทุกวันนี้ ไม่เกี่ยวข้องกับการร้องรำเดย

เครื่องประโคมให้เป็นเพลงมี ไซเป็นหงักอยู่สองชนิด คือ มโหรี กับ บี
พาทย์ อันมโหรีนั้นเห็นจะจำนน อธิบายมากไม่ได้ เพราะไม่มีที่ไหนจะนำให้
รู้นอกจากมโหรีหลวง ซึ่งดูเหมือนจะดงเบื่องมาแค่รัชกาลที่ ๒ (เมื่อได้เห็น
กรองแวงเลยเต็มทีแล้ว) เครื่องเด่นอย่างเต็มที่จะมอะไรบางอย่างก็ไม่ทราบ ตามที่
ได้เห็นดงเกิดได้แค่่า มีฆ้องระนาดขนาดเล็ก ๆ เป็นประธาน ดูเหมือนจะทำ
ให้เหมาะสำหรับผู้หญิงอันมรางวัลเด่น นอกนั้นก็ประกอบด้วยเครื่องสาย มีขอ
สามสาย กระຈับบี จเช่นนมแน กับเครื่องเป่ามีขลุ่ย เครื่องกตองมีโตนรำมะนา
(คำว่า มโหรี ดงดงจะเป้นศัพท์เดียวกับ มโหรีทัก มโหรีศัพ มโหรี ท่วงที่
เป้นอดีตดงค น่าจะเป็นของผู้หญิงเด่น แคมโหรีภุชามาตาก็มี ผู้ชายเด่น หรือ
จะเป็นของพิเศษไม่ใช้ปกติก็ไม่ทราบแน่)

ไม่ไหวกับปีพาทย์ น่าจะได้แก่ ดุริยดนตรี อันมาทางชาติตั้งกฤต
ดนตรี ว่าเครื่องสาย ควรจะได้แก่ไม่ไหว ดุริย ทางชาติว่าไม่ & อย่าง คือ
กลองสามชนิด กับเครื่องเคาะแตะเครื่องเป่าลม ควรจะได้แก่ปีพาทย์ ปีพาทย์
ของเรา ซึ่งเรียกว่าเครื่อง & ก็มี ปี พ้อง ระนาด ตะโพน กลอง คดากันท์
เครื่องเคาะมากจนเป็นต้อง คือฆ้องกับระนาด กลองน้อยไปหนึ่ง แต่ทำแต่เพียง
ได้เป็นสาม (คือ แห่งตั้งต้อม) คงได้ผลเต็มอกกัน

เครื่องปีพาทย์ของเราแต่ก่อนก็มีแต่ เครื่อง & เขาว่ามาเพิ่มขึ้นใน
รัชกาลที่ ๔ เพราะเจ้านายทรงปีพาทย์ประชันกันแข่งกัน ต่างองค์ทรงคิดเพิ่ม
เครื่องขึ้น ด้วยเขาของเก่าซึ่งมีเด่นอยู่แต่ทางอันมาเพิ่มเข้าบ้าง จัดทำเพิ่มขึ้น
ใหม่บ้าง เครื่องปีพาทย์ซึ่งเด่นกันอยู่ในเวลานี้จึงมีเป็น ๓ อย่าง

๑. เครื่องใหญ่ มีระนาดตั้งวาง คือระนาดเอก (ไม้ไผ่) ระนาด
ทุ้ม (ไม้ไผ่) ระนาดทอง (ทำด้วยทองเหลืองอย่างระนาดเอก) กับระนาด
ทุ้มเหล็ก (ทำด้วยเหล็กอย่างระนาดทุ้ม) มีฆ้องตั้งวาง คือฆ้องใหญ่กับฆ้อง
เล็ก มีสองเตา คือปีใหญ่กับปีเล็ก เรียกว่าปีใหม่ นอก กลองมีสามอย่าง คือ
ตะโพน เบิ่งมาง กลองทัด อันกลองทัดนั้นจะใช้ใบเดียวหรือสองใบสามใบก็ได้
เสียงสูงแหลมคำได้กันเป็นด่าดับใบ โดยมากใช้สองใบ เบิ่งมางนั้น คือเมื่อไม้ตี
กลองทัดจึงใช้ คนตีกลองทัดนั่นเองตีเบิ่งมางตลอดเสียงตะโพน ส่วนเครื่อง
ประกอบอย่างอื่นเช่นฉิ่ง ฉาบใหญ่ ฉาบเล็ก โหม่ง จรมุขหรือตะแวน
อะไรบ้างก็ได้ไม่จำกัด

๒. เครื่องกลาง หรือ เครื่องคู่ ก็เรียก มีระนาดเอกระนาดทุ้ม
(ไม้) คู่หนึ่ง ฆ้องใหญ่ฆ้องเล็กคู่หนึ่ง ปีใหม่นอกคู่หนึ่ง (ต่างทุกไม้ใหม่ นอก

เพราะคนบีทาได้ยาก) เครื่องกตอง และ ฌิง ฉาบ โหม่ง อย่างเดียวกับที่กตอง
มาแต่ัว

๓. เครื่อง ๕ เหมือนเช่นกตองมาแต่ัวในเบื้องต้น

เครื่องทั้ง ๓ อย่างนั้น ถ้าทำรับได้ภาเด็กกตองทุกอย่าง ใช้สองหน้า
แทน สองหน้านั้นรูปเหมือนกนกกับเบงมาง แต่มีขนาดใหญ่กว่า ใช้คัทองหน้า
จึงเรียกชื่อว่าสองหน้า ส่วนเบงมางนั้นใช้คัทองหน้าเดียว พอประกอบกับตะโพน
เป็นสามเหลี่ยม

คราวนี้จะไขความในเครื่องต่างชนิด ระยะเวลา เป็นของมีมาแต่ดั้งเดิม
ระนาทุม เป็นของทำเคิมเข้าใหม่ แต่เคิมก่อนที่เจ้านายทรงบีพาทยในรัชกาล
ที่ ๔ ใครจะเป็นผู้ทำเคิมและเคิมเข้าเมื่อไรไม่มีใครบอกได้ ระยะเวลาทอง เห็น
จะคิดทำเคิมขึ้นในครั้งเจ้านายทรงบีพาทยในรัชกาลที่ ๔ ทุ้มเหล็ก ใต้ทราบ
แน่ทีเดียว ว่าพระบาทสมเด็จพระบรมโกศเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริทำเคิมขึ้น
ถ่ายทอดมาจากทิวเพดงฝรั่งอย่างเป็เครื่องกตองเขยหัวเหล็ก ช้องใหญ่เป็นของ
มีมาแต่ดั้งเดิม ช้องเล็ก เข้าใจว่าเอาช้องมโหรีมาดัดม บีใหญ่หรือบีโน เป็น
ของมีประจำวงบีพาทยมาแต่ดั้งเดิม บีเล็กหรือบีนอก เป็นของมีมาเก่าแก่
เหมือนกัน เว้นแต่ก่อนนี้ไม่ได้ใช้เอามาเข้าเข้าวงบีพาทย ใช้เข้าแต่ทำหนัง
จำเพาะเพดงเข็ดนอกเมื่อจับตั้งหัวค้ำอย่างเดียว ภายหลังจึงเอามาเคิมเข้าใน
วงบีพาทยคู้กับบีใหญ่ เพดงเข็ดนอกกับนอกเข้านั้น ไม่เหมือนกันเดียวกับเพดง
เข็ดททาดระกอน แต่วกไม่ได้เข้าเข้ากับช้องระนาทุมแต่กับนอกกับกตองทค
ขนาดเดกมเดียวสูงสองใบเท่านั้น คิดว่าวชนเป็นเก่าแก่ที่สุด

ได้นกที่เดียว ว่าช้องวงนนดางที่เคิมจะมี ใบเดียวสำหรับคัจหวะ แล้ว
เพิ่มชนเป็นสองใบตามใบ และมากชนจนคัพเพดงได้คเดียวคัพเพดงใบเดียว ส่วน

ระนาดนั้นคิดว่าจะมาแต่กรับ ด้วยขนาดไม่สั้นกับยาวคงรู้สึกความเสียงผิดกัน
จึงคิดทำเป็นผ่นระนาดตีเพลงเขากบของ ในการทเห็นไปเช่นนี้ ก็เพราะเห็น
ตะกอนชาครีแต่ละห้องตรงใช้เครื่องประ โคมมี โทนสองใบ กตองใบหนึ่ง ขี้เตา
หนึ่ง ข้องสองใบ เขาระบอบเครื่อง ขัญจตุรยางค์ ซึ่งมาทางबाट ว่ามีกตอง
สามอย่างเรียก อาตต แปลว่ากตองหน้าเดียว วิตต แปลว่ากตองสองหน้า
อาตตวิตต แปลว่ากตองหนึ่งทวดจว ขน แปลว่าเครื่องเคาะ สุลีร แปลว่า
เครื่องเป่าดม เมื่อเขาเขาปรับกับเครื่องของเรากเห็นเขากบ ขัญจตุรยางค์ ทุก
อย่างไป อาตต ได้แก่โทนรามะนา วิตต ได้แก่กตองทักกตองตะกอนชาครี
อาตตวิตต ได้แก่กระโพน เบ็งมาง สองหน้า ขน ได้แก่ม้องระนาดถึงฉาบ สุลีร
ได้แก่ปี่ชด้อย ในหน้าพากย์บทตะกอนก็เรียกเพลงว่า ซ้าย โยปี แต่งอยู่ในตัว
แต่ว่าปรับอย่างเดียว เหมือนเข็ดนอกซึ่งกต่างมาแต่จ นอกนั้นเป็นเครื่องตี
จังหวัดระยอง ได้ปรึกษาคความเห็นข้อนี้แก่ พระประดิษฐไพเราะ (ดาต) ท่าน
ก็เห็นว่าเป็นได้ตั้งนั้น ท่านท่านอยู่ถึงเดี่ยวแต่ระนาด ว่าเห็นจะไม่ใช้มาแต่กรับ
อาจมาแต่กระบอกก็ได้ แต่ก่อนผมพวกรู้ชาเดี่ยวขอทาน ใช้ไม้กระบอกตีตต้น
บ้างยาวบ้างกระทุ้งตงกับแผ่นดิน ทำให้เป็นเสียงต่าง ๆ สดขกกัน เพลงกระบอก
ก็เด็ชอมาจากกระทุ้งกระบอกนสามสี่คนด้วยกัน ตามที่ท่านว่าเช่นนฟังได้ ไม่
ได้คิดไปถึง ก็เพราะเกิดมาไม่เคยเห็นเด่นกระบอกเช่นนนเคย แต่หนักแดงกตง
เดี่ยว จนกระทั่งไปเที่ยวประเทศชวา ไปเห็นเครื่องของเขามีฆ้องระนาดมาก
มายหลายชนิด มากกว่าเครื่องของเราเป็นอันมาก แต่เมื่อได้ฟังเขาคี เขา
ไม่ได้ทำเพลง เขาคีเป็นจังหวัดทงน ที่เสียงใหญ่คเป็นจังหวัดใหญ่อันเป็น
ประธาน ที่เสียงแตกคเป็นจังหวัดแซกในหว่างจังหวัดใหญ่ ทมหลายตูกนนใช้
คเป็ตยนเสียงไปให้เขากบเนอเพลง ดังที่เขาทำเนอเพลงนนสังเกตได้ความแต่

ตามอย่าง คือร้องแตรชอกกับบีเท่านั้น ฟังดีจริง ๆ ซ้ำความก็ดอย่างนั้น ๆ ก็
ปรากฏเป็นอุกจริงเข้าด้วย ทำให้บังเกิดบีตีมาก

บีพาทย์ของเราทำกันอยู่ต่าง ๆ จะว่าตามลำดับแต่เสียงต่ำไปหาเสียงสูง
คือ (๑) ทางพงออ หรือ พองอ พวงอ อะไรนั้นก็ไม่ว่า ไม่เป็นภาษา
คัตดินไม้ตง ใช้เด่นมโหรีเป็นขึ้น เพราะว่าเสียงเหมาะแก่เสียงมโหรี (๒) ทางใน
ใช้เส้นทางทำบีพาทย์โดยสามัญ (๓) ทางกลาง ใช้ทำหนัง เห็นจะเป็นด้วยทำใน
ที่กลางหาจ ใช้เสียงสูงขึ้นโดยขึ้นไปไกล เพื่อประกาศเรียกคนมาดู (๔) ทางนอก
หรือ ทางเสภา ก็เรียก ใช้ในการทำเสภา เพราะว่าเสียงเหมาะแก่เสียงผู้ชาย ถ้า
จะอธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้นอีก การเปลี่ยนทางก็เหมือนเปลี่ยนทิศ เปรียบว่า
เราหันหน้าไปทิศบูรพา บูรพาเป็นหน้า ทักษิณเป็นขวา บัศจิมเป็นหลัง
อุดรเป็นที่สุด ถ้าหันหน้าไปทิศทักษิณ ทิศทักษิณก็กลายเป็นหน้า บัศจิมก็เป็น
ขวา อุดรเป็นหลัง บูรพาเป็นที่สุด เวียนไปโดยนิยมนั้นจนรอบตัว ก็เสมอ
เหมือนหนังสือพาทย์เปลี่ยนทาง จะไม่มีผลอะไรให้เพลงเปลี่ยนแปลกไป เป็น
แต่เสียงเพลงจะต่ำลงหรือสูงขึ้นเท่านั้น

ในการเปลี่ยนเสียงนั้น แม้จะไม่ยังมีผลอะไรให้แก่เพลงก็ดี แต่ทำพ็ช
เอาแก่คนเข้าบึงนัค เพราะเดือนเสียงไปนั้นทำเอาชดอง จึงเกิดทำบึงนัค
เป็นสามชนิด ตามเสียงที่เลื่อนไปเป็นลำดับ คือบีโนเป็นขนาดใหญ่ บึงกลาง
เป็นขนาดกลาง บึงนอกเป็นขนาดเล็ก ส่วนทางพงออนนั้นไม่มีสำหรับกัน
เพราะเป็นเรื่องของมโหรี มโหรีก็มีชุดเป็นสามชนิด คือชุดพงออ ชุด
รองออ ชุดกรวด กระจับบายให้กว้างขวางไปอีกไม่ไหว เพราะรู้ไม่พอ

เพลงบีพาทย์นั้นท่านจัดไว้เป็นหมวด คือเพลงกดองมีกดองทศประกอบ
เพลงช้าเพลงเร็วมีตะ โพนประกอบ เพลงช้าใช้หน้าทับเรียกว่าปรบไก่ เพลง

เรื่องใช้หน้าทับเรียกว่าสองไม้ เพลงหน้าทับทยอยมีตะ โปนประกอบเหมือน
กัน แต่คืบไปอย่างหนึ่งเรียกว่าหน้าทับทยอย เพลงนี้มีสองประกอบ นี้ว่าแต่
เท่าที่รู้ คงจะมือนอก แดงในหมวดหงษ์มเรือง คือหลายเพลงคืบกันไปถึง
สิบเพลงนับสิบเพลงเรียกว่าเรื่องหนึ่ง ต่างเรื่องก็เรียกเพลงว่าท่อน ต่างเรื่องก็
เรียกว่าคืบ มากเรื่องจนเวียนกันไม่หวาดไหว ชนชนนมแคชอเวียง ชอเพลง
ไม้ เว้นแต่คืบเอาออกไปเด่นดัง โดแต่จำเพาะเพลงจึง ได้มชอเพลงนชช
เช่นเพลงกราวนอกกราวในก็อยู่ในหมวดเพลงกลอง ทยอยนอกทยอยในก็
อยู่ในเรื่องทยอย แต่เพราะคืบเอาไปทำโชนตะคองจึงต้องตั้งชอเรียกเพื่อกัน
ที่จริงกราวในกับกราวนอก หรือทยอยในกับทยอยนอกนั้น เป็นคนละเพลง มี
เนื้อไม่เหมือนกันเลย เพลงกราวในกับทยอยใน มีเนื้อเป็นไปในทางข้างค้ำ เข้า
แนวเฉียงที่จุดใจว่าเป็นทางใน จึงเรียกว่ากราวใน ทยอยใน ส่วนกราวนอก
ทยอยนอกนั้น มีเนื้อเป็นไปในทางข้างสูง เข้าแนวเฉียงที่จุดใจว่าเป็นทางนอก
จึงเรียกว่ากราวนอกทยอยนอก คำว่ากราว เห็นมาแต่คืบเกราะไกร้งประกอบ
เกรียงกราว

อันเพลงต่าง ๆ ในเรื่องนั้น ต่างเพลงกมท่ายดแต่ทำคืบ เรียกว่า
ต้องชน และ ชนเดียว เห็นจะเกิดชนจากการที่เอาขีพาทย์ เข้าระดมทำตะคอง
อันคืบการว่าตะคองในทางระบำนั้นยอมว่ารดเขาไปเต็มชอ คือคืบคนรำชา ๆ
แต่จรวัดเขาไปทุกที ขีพาทย์ก็คองทำผอนผนไปตามทางทำระบำ ถ้าขี
พาทย์เดอกเขาเพลงทมตดาศ์ชามาทำ เมอการว่ารดเร็วเขาก็คืบเมทัน จึงคืบ
คดตดให้จาวตงกรงหนึ่ง เรียกทางทคตคนจาชนเดียว ทางเดิมก็เป็นต้องชนไป
เอง อีกอย่างหนึ่งก็ตรงกันข้าม คือถ้าขีพาทย์เดอกเขาเพลงทมตดาศ์เร็วมาทำ
เมอตะคองรำขีพาทย์ทำแต่ช้า ๆ ก็ฟังโคงเตงหนัก จึงท่ายดชนให้ถเขาออก

เท่าตัว เรียกว่า สองชั้น เพลงเดิมก็ตกเป็นชั้นเดียวไปเอง สองเพลงสามชั้น นั้น
เกิดขึ้นแก่พระประดิษฐไพเราะ (มี) วิชาชนกอนเมอรัชกาลที่ ๕ เห็นจะเอา
อย่างการยัดเพลงชั้นเดียวเป็นสองชั้นนั่นเอง เอามายัดเพลงสองชั้นออกไปอีกเท่า
หนึ่ง เรียกว่า สามชั้น จะทำสำหรับอะไรไม่ทราบแน่ แต่พระประดิษฐ์คนนั้น
ถนัดขอ พาให้เข้าใจว่าทำสำหรับเดินบรื่องมโหรี เท่าที่อธิบายในเรื่องเพลง
ชั้นเดียว สองชั้น สามชั้น มาแล้ว ผู้ที่ไม่ได้เคยเอาใจได้ในทางนี้มีพาทย์มา
อาจไม่เข้าใจก็ได้ จึงจะเปรียบเทียบให้เห็นแจ่มชัดขึ้นหนึ่งก็เหมือนกับเขียนแบบ
เรอเน ถ้าเขียนด้วยดัดเคต ๓ : ๓๐๐ จิตว่าเป็นชั้นเดียว แล้วเขียนขยายจนเป็น
ดัดเคต ๓ : ๕๐ ก็เป็นสองชั้น ถ้าเขียนขยายออกอีกเป็นดัดเคต ๓ : ๒๕ ก็เป็นสาม
ชั้น รูปเรอเนที่เขียนซึ่งเปรียบเทียบเหมือนเพลงนั้นจะไม่เปลี่ยนแปลงอะไรไป นอก
จากจะได้รูปเรอเนโคธนะ จะมอดเปลี่ยนแปลงก็ตรงที่เมื่อใช้ดัดเคตเล็กจะทำให้
เห็นละเอียดทุกอย่างไม่ได้ ถ้าขยายใหญ่ขึ้น อาจเห็นละเอียดได้เท่านั้น

นอกจากเครื่องทำเพลงทุกตามเดวณ มีเครื่องชนิดอื่นอยู่อีก เช่น กตอง
แขก เป็นต้น แต่เห็นว่าไม่ใช่หลักของเรา จึงไม่ได้เก็บเอามากกล่าวให้สั้นซึ่ง

— ปน —

ในที่สุดการร้องว่าทำเพลง ก็เข้าประปนกันไปทีละน้อย จนมากทีสุดอย่าง
ที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ โดยสังเกตเห็นดังจะกล่าวต่อไปนี้

อันการร้องนั้น มีเพลงสำหรับร้องอยู่ต่างหาก ซึ่งทางมีพาทย์ไม่มีเพลง
นั้น แต่เป็นกรรมตามผู้ดำเนินอาชีพอยู่ในทางใด ๆ ย่อมชวนร่ายให้ทางอาชีพ
แห่งตนกว้างขวางออก คนร้องจึงต้องย้ายไปถ่ายเอาเพลงมีพาทย์มาคิดเป็นคำ
ร้อง เป็นเหตุให้มีพาทย์เขาทำบรื่อง แล้วพวกมีพาทย์ของตนก็บัง จำเอาคำ

ร้อง ไปคิดทางบีพาทย์มาทำรับร้องในเพลงซึ่งไม่เคยรับบ้าง บีพาทย์กับร้องจึง
ได้มาปนกันเข้า จนแรกเห็นจะเอาเข้าป็นร้องแต่โทนอย่างเดียวก่อน เพลงโทน
ทจคใจโชนทระคองนหน ไม่ไรชื่อเพลง เป็นถำร้องต่าง ๆ ซึ่งคโชนประกอบ
ควยแฉงบีพาทย์ทงวงจงเข้าป็นทหตง คึงจะเห็นได้เชนเด่นเสภา คนขับเสภาที่
ขับค่านนเรื่องไป นาน ๆ กถึงถำให้บีพาทย์รับเดยทหนง เป็นถำรพทหนอย
ของคนขับ

การรำกลเหมือนกัน จนแรกเห็นจะไม่ไดมบีพาทย์ทงวงเข้ามำปน เห็น
ได้จากครุฑระคองนเมือหัดระคองนให้รำเพลงขำเพลงเรวณน ครุฑอไม่เรยจคจงทงระ
คองนหนง แฉงปากกร้องไปนเมือหัดเพลงขำถำ จะใจจจะถึงใจง่าถึง แฉงร้อง
นเมือหัดเพลงเรวถำ จะถึงถึง จนคนจำเอามำร้องตอเด็กอยุจนทงคองน เดยง
ร้องเชนนแฉงถำเป็นเดยงโชน ไม่ไรเดยงคระโชน เป็นน่ถำ ใช้โชนประกอบ
กบการรำกอน แฉงยงมร้องแทนทขพาทย์อก เชนร้องเพลงขำ นบทถำ เจ้
โน คัดไม้โสน จะมำทักงพัด เป็นค่น บทเพลงเรวคมี ชะบ้อย แม่นาง
บ้อย เป็นค่น เชิตถิงกมบทถำ ทริงทริง ได้ยินเสียงคิงกักจับใจ เป็นค่น หรือ
ร้องคยฉาย กคอร้องเพลงขำ ร้องแม่อรี (สรี เป็นค้ำขเมร ถำนุหนิง ร้อย
มำจาก สตรี) นกคอร้องเพลงเรวณนเชน เห็นได้ถำแฉงคองน ตระคองนไม่ไดม
บีพาทย์เข้ามำปน ครมเอำบีพาทย์มำทำเพลง ถำร้องแทนบีพาทย์กเมทง
คองร้องไปพร้อมกบบีพาทย์ ร้องกร้องไปทงหนง บีพาทย์กคไปทงหนง พังจอ
แฉงไม่เปนถำ เจ้พระยาเทเดศร์เปนผู้รูถรำคณทูกคองนคน ถำนจคคจคร้อง
เพลงขำบท เยนย่ำ ให้เปนถำเดำกนผกบุง แฉงบงคบให้บีพาทย์ ทำเพลงขำ
ควยเพลง เดำกนผกบุง ควยเหมือนกน จิงพงกตมเกดยอเชำกนคคหำยรททูกคน
ชอบ จิงจำเอำมำเดนกนอยุจนทงคองน เพลงเดำกนผกบุง เป็นชื่อเพลงขำเรว

หนึ่งมากมายหลายท่อน แคตัดเอาทำเล่นเพียงสามท่อน ส่วนเพลงเร็วคือ
ท้าย ซึ่งร้องบท รักเจ้าสาวคำ นน จะตอนมาแต่เรื่องไร และมีชื่ออย่างไรหาได้
ทราบไม่ เรียกกันแต่ว่าเพลง สาวคำ ตามบทร้องนั่นเอง การร้องช่องซ้อนไปกับ
บีพาทย์ เพิ่งเด็กกันเดี่ยไม่นานนัก ใช้บีพาทย์ทำอย่างเดียว เหตุแต่ฉาย
เท่านั้นคงใช้ร้องอยู่บ้าง แต่ทำเป็นร้องรับ ไม่ได้ร้องช่องกันไปกับบีพาทย์
บีพาทย์นั้น เห็นได้ว่าเป็นของสำหรับทำประ โคมให้ครึกครื้น พวก
บีพาทย์ ได้งานหากเป็นทำสังฆมนต์เข็นฉิ่งเขาเป็นพน แต่งกับประ โคมฤกษ์ตาม
งานสังฆมนต์ฉิ่งเขาเป็น เช่นงาน โคนจุกเป็นคั้น ถ้าเป็นงานของพุทธมิ่งทั้ง
วงสังฆมนต์เข็นเวดากต่างคนมักจะมเดี่ยวหรือตะคองต่อไป ในการมีเดี่ยว
เจ้างานหากคนขับมา แต่งให้บีพาทย์ทำสังฆมนต์เข็นรับเดี่ยวด้วย พวก
บีพาทย์ที่อ่อนหัดคิดจะครื้นครำ เพราะไม่ทราบว่าคนขับเดี่ยว เขาจะเอาเพลง
อะไรมาตั้งให้บ้าง แม้รับไม่ได้เรียกกันว่า จม ถ้าจนแล้วก็เก้อ ทำให้เกิด
ความอาย นักเป็นการทรงเข้ามาพบกับบีพาทย์ ถ้าเล่นตะคองแล้วไม่เป็นไร
คงไม่ตะคองเขาก็หาบีพาทย์มากับตะคองของเขาอีกพวกหนึ่ง พวกทำสังฆมนต์
เข็นไม่ต้องทำ การทำตะคองนั้นไม่ดียวากเหมือนรับเดี่ยว เพราะว่าเพลงทำ
นั้นเป็นเพลงอยู่ในแบบซึ่งพวกบีพาทย์ได้ยกปร้อมมาทงนั้น ถ้าคิดแต่เพียงว่าจะ
หยุดเพียงไร หรือจะทำต่อไปเพียงไร ในข้อนี้ถามคนเคยทำตะคองหรือตะคอง
เป็นผู้นำอยู่ก็หากันไปได้ไม่ขัดข้อง แต่ก่อนนั้นเมื่อยังมีโรงบ่อนคงอยู่ ขนพม
ยอมจัดการ ให้มีตะคองเล่นทบ่อน เพื่อดูให้คนมาดูแล้วจะได้เดยเดนมบาย เป็น
ของหวานของพวกบีพาทย์ที่จะได้เขารบทำตะคองบ่อน เรียกกันว่า ทำเทมา ท
ว่าทงานนั้น เพราะพวกบีพาทย์เก็บเบี้ยค้อได้ได้เต็มอไม่เป็นฤดูเหมือนงานฤกษ์
สังฆมนต์จะมได้แค่เดือนทศ ระหว่างเดือนไม้นั้นพวกบีพาทย์อด เดยจน
โรงบ่อนเด็กเดี่ยแล้ว สันทางหากันของพวกบีพาทย์ไปทางหนึ่ง

คราวนี้จะตอบคำถามของท่าน ขอตท่านอยากทราบนั้นหนักไปทางข้าง
เพลงมาก อันเพลงหนักเหมือนนกกับตั้งทงปวง คือเก่าสูญไป ไหม้มีมา เหตุ
ด้วยคนเราย่อมชอบของใหม่ แต่เพลงใหม่ของเรา โดยมากเป็นเพลงต่าง
ประเทศ พวกบีพาทย์ไปเก็บตกมา ตอนที่เป็เพลงแต่งขึ้นใหม่ก็มีอยู่บ้างแต่
น้อย แต่ผู้แต่งต้องเอาเพลงเก่ามาแต่ง เพราะเหตุว่าถ้าใครนึกเอาใหม่ แต่
คิด ว่าเป็นคนไม่มีความรู้ ไม่มีพินแต่ไม่มีหลักฐาน ถ้าใครจำเพลงเก่า
ใหม่ได้ไ้มากกกว่าเพื่อน คนนั้นเป็นเก่งกว่าเพื่อน ทงนกเหมือนนกกับนกแดงเด่น
แต่แม่ปัดหน้าไม้ขีดไฟนั่นเอง

๑. ข้าพระสม ท่านถามเป็นรายละเอียด นั้นตอบไม่ได้ เพราะจำ
ไม่ได้ แม้แต่งเองก็ไม่ได้ ได้ใจจำ ด้วยทรงใจว่าถ้าถูกฉกได้ ให้เข้าไปทำ
อีกก็แต่งเอาใหม่ มีแต่จะตขนกกว่าเก่าเพราะรู้การมากกว่าแต่ก่อน จะบอกได้
แต่เหตุที่ทำให้ตแต่งเพลงข้ามระดั้มชน ด้วยดระคอน อีเหมา คอนบวงสรวงนั้น
เดิมเขาร้องช้า (รับดูกู่) นั้นก็เห็นว่าเหมาะดีแล้วจึงจะทำตามไป แต่ดระคอน
ฉากนั้นเป็นฉากใหญ่ มีท้าวดาหามเหษีรดาโอรส และมีระเด็นมากหลายทั้ง
เสนากำนัน นับว่าดระคอนออกหมดโรง การร้องในฉากนั้นควรจะต้องดี
จึงให้เกณฑ์คนในบ้านเจ้าพระยาเทเวศร์ทงผู้หญิงผู้ชายมาช่วยกันร้อง คนใน
บ้านนั้นอ่อนง่าย เพราะได้เคยเห็นเคยฟังอยู่เป็นอาจัน ไม่ใช่อย่างเอาควายมา
หัดร้อง การร้องผู้หญิงกับผู้ชายปนกัน เคยเห็นเจ้าพระยาเทเวศร์จัดเข้าไปเล่น
คอนเล็กในพระราชฐานฟังไม่ได้ผล ประเดี้ยวได้ยินแต่เสียงผู้หญิง ประเดี้ยว
ได้ยินแต่เสียงผู้ชาย เพราะผู้ชายเสียงต่ำ ผู้หญิงเสียงสูง ร้องไปทางเดียวกัน

ต้องวางเตียงเป็นคู่แปด เวลาเพลงตงเตียงค้ำ เตียงผู้หญิงจ๋า เตียงผู้ชายพม
หายไ้ เวลาเตียงเพลงซนตงเตียงผู้ชายจ๋า ผู้หญิงซนเตียงไม่ถึงของทตบเตียงตง
เท่ากบผู้ชายกพมหายไ้ ฉนเห็นโทษอนนจกคตแก เอาวธรองเตียงแตกอย่าง
สร้างมาใช้ ทำทางให้เตียงผู้ชายตตงกกว่าเตียงผู้หญิง เพียงเจ้าเป็นคู่คู่คู่ทำไม่
ให้ตงคู่แปด ฟังโตมตตจน แดวยงมเครื่องประกอบอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งท่านเห็นจะ
ยงไม่ทราบ ฉนเดอกเอาตุกระนาดเหล็กกล้าตุกมาผูกแขวนคตต่างวาระขงวัดใบ
ใหญ่บ้างเล็กบ้าง ค้ปนไปพร้อมกับร้องตวย แต่ตุกระนาดทเดอกเอามาไ้ฉน
ไม่โทษคกบเตียงเพลงท้ร้อง ฟังเข้ากันไ้ได้แะส้มกบฉากท้เป็นวัด ข้อท้ท่าน
ถามว่าข้าพระส้ม จะเอาไปใช้แทนธำป้ ไ้หรือไม่ไ้ ไ้ไม่ควรถาม ไม่มีใครห้าม
ถ้าค้ญอยู่แคท้เอาไปใช้ ไ้ไ้ที่เหมาะหรือไม่เหมาะ จะดีหรือไม่ดีต่างหาก ส้ฉน
รอนน ค้เหมือนพวกท้เตนอยู่ตงด้วยกันเขามาถาม ว่าเพลงน้จะเรียกเพลงอะไร
ฉนก็บอกฟ่งไปตามภาษาพูดว่า ข้าประสม น้ค้ถึงเขาผู้ชายเข้าพระส้มร้องกบ
ผู้หญิง แด้วใครจะเอาไปเขียนหนังสือเป็นอย่างไร ฉนไม่ทราบตวย

๒. ข้าหวด ไม่เคยไ้ยินน้ร้อง เคยเห็นแค้ชื่อจตไ้ในบทตะคอน
ไ้เคยค้ฉนจากฉนเคยร้องตะคอนมาแเด้ว ไ้แค้ ข้าครวญ ทางร้องก้คต้ายกบ ข้า
รับลูกค้ แคมครวญแซกเข้า ครวญ เป็นชื่อวธรองชนิดหนึ่ง เออนเตียงไป
เค้รำ ๆ ถ้าร้องเพลงอื่น ๆ จะค้ต้องการให้ป้พาทย์ทำไ้ตท้ค้ำไ้หน ก้แซกครวญ
เข้าในค้ำน้ ป้พาทย์ก้ทำไ้ตให้ ข้าครวญ น้ ไ้เคยเอามาจตให้ท้าวตั้นนุราชู
ร้องในเวธอง คาวี ตะคอนตกคต่าบรรพ์

๓. น้ันแหละ ในค้ำร้องข้าป้ จค้ว่าเป็นส้ร้อย กระบวนเตนของเรา
น้ัน ค้ำร้องก้วแแต่ง ก้วไม่รุจก้ว่าการร้องเป็นอย่างไร แแต่งไปดำหรับแต่ฮาน

ครั้นถึงคนร้อง เมื่อคางงูไม่พอกคองเขาคำอนคองสร้อย จรุงอยู่ คำว่า เจ็บเอ๋ย
ของเอ๋ย เป็นสร้อยเหมือนกัน แต่เหมาะสำหรับใช้จำเพาะคำเกยงกัน เป็นคำ
ชายพูดกับหญิง และหญิงพูดกับชาย เมื่อเอาไปใช้อื่น ๆ ก็ขวาง นั่นแหละ
เป็นคำกตางใช้ได้ไม่ว่าความใด ๆ ร้องตะคองเรื่องต่าง ๆ จึงใช้คำ นั่นแหละ
เป็นย่น ขอให้เข้าใจว่าเป็นแก้คำถามโดยอัตโนมัติ ได้เคยนึกเหมือนกันว่า
ถ้าการร้องนั้นมาถึงคองเขา จรุงให้ร้องเปลี่ยนไปทุก ๆ ครั้ง ให้คางงูกับบพ

๔. *ชมตลาด* กคอร้องชม การร้องชมนั้นใช้อยู่หลายคำ ที่เรียก
ว่า *ชมตลาด* เห็นจะเป็นคำที่ร้องง่ายที่สุด และร้องกันสนิทที่สุดอยู่ในตลาด จึง
เรียกว่า *ชมตลาด* นี้เป็นแปดชื่อตามอัตโนมัติ ผิดถูกไม่แน่ ล้วน คุยฉาย
เป็นร้องเพลงช้าแทนป้าทวย แม่สร เป็นร้องเพลงเร็วแทนป้าทวย ดังได้อธิบาย
มาข้างต้นแล้ว น่าสังเกตอยู่ที่ร้องฉุยฉายแล้วรับด้วยป้าทวยว่าเต็มที่จะเดิน
ไปด้วยกัน

๕. *เครื่องป้าทวยละคอนเรื่องตลกคำบรรพ์* ท่านถามคองเขาเครื่อง
มือทุกชิ้น คำที่ท่านเจียนถามไปก็ถูกหมดแล้ว เว้นแต่ขออย่างเดียว เมื่อครั้ง
เจ้าพระยาเทเวศร์เดินหนไม่ไซ เมื่อเจ้าพระยารวรงค์เดินเอาได้เข้า เห็นดี โลก ๆ
ไปเกือบไม่มีเวลาหยุด อนึ่งเรื่องเครื่องทำเพลงนั้นไม่จำเป็นต้องจำกัด จะได้อะไร
จะถอนอะไรก็ได้ ตั้งแต่ให้เหมาะแก่การเดินก็เป็นแล้ว หัวใจเครื่องป้าทวย
ละคอนตลกคำบรรพ์ อยู่ทุกเครื่องเสียงเล็ก ๆ ออกหมด ด้วยฟังท่วงทูล ผู้ที่
เขาคิดเอาเครื่องเสียงเล็กเขาละคอนมาแต่ก่อน เขาต้องการให้ตลกตลกของ แต่
ละคอนตลกคำบรรพ์ต้องการไพเราะจึงคิดเอาอายที่ท่วงทูลออก คงเอาใจแต่ที่
เสียงนุ่มนวลแต่เสียงที่เป็นหลัก แล้วซ้ำต้องการเสียงที่ค้างไปอีก จึงคิดจัด

เขาต้องหุ้ยเข้าปน นึกมาแค่ช่องใหม่ แต่ใหม่ใบเดียว เนื้อเพลงจะไปทางไหนก็คงใหม่จนอยู่ พังขวางหู จึงจัดใหม่ช่องใหญ่หลายใบ ก็เป็นจังหวะมันดีดังไปตามเนื้อเพลง ควรที่จะภูมิใจว่า คิดได้ใหม่ฟังดีจนมาก แค่เปิดทางสะดวกเขามีแล้วทำแล้ว อนึ่งไม่ว่าจะมีมานานแล้ว พวกบีพาทย์เขาใช้ ในที่นี้ จะเรียกว่าสำหรับตีใหม่ เพื่อท้องเพลงแต่ได้มือไม่ให้หนักหูเพื่อนบ้าน ใครจะเอามาเล่นเป็นของจริงจนไม่ทราบ จำได้แต่เจ้าพระยาเทเวศร์ท่านเอาไม้นวมมาเล่นรับรองในบ้านท่าน ตอนที่เอาตะโพนใช้ต่างกตองที่นั่น ก็เพราะบีพาทย์ทำไม้นวม ถ้าเอากตองใหญ่เขาคงจะตองกตบเสียงบีพาทย์เดี่ยหมด จึงเปลี่ยนใช้ตะโพนซึ่งจะหยาบเอาได้ง่ายที่สุด ที่จริงที่เรียกว่าบีพาทย์คกคำบรรพ์นั้น ไม่ได้ปรุงขึ้นสำหรับเล่นระคนคกคำบรรพ์ เล่นรับรองอยู่ก่อน รู้จักว่าฟังดีมีระคนคกคำบรรพ์หนัก โอนเอาไปทำเท่านั้นเอง

— แจ็งจริง —

คราวนี้จะทักความในจำเภาคำบรรยายของท่าน ซึ่งกล่าวประกอบเรื่องระคนในระคนนอกแค่ต่างข้อ ซึ่งเห็นว่าเข้าใจผิดอยู่

ใน และ นอก อธิบายความหมายเป็นระคนในระคนนอกอย่างเดียวกัน เป็นอันผิดอยู่ ระคนในระคนนอกนั้น หมายถึงระคนในพระราชฐาน และนอกพระราชฐาน ส่วนเพลงทยอยในทยอยนอกนั้นหมายถึงบีพาทย์ เพราะทางบีพาทย์มีหลายทาง ที่ใช้ลูกข้างคำเรียกว่า ทางใน ที่ใช้ลูกข้างสูงเรียกว่า ทางนอก ทยอยใหม่มีตาค์เป็นเสียงต่ำ เข้าทางในของเครื่องบีพาทย์จึงเรียก ทยอยใน ทยอยนอกนั้นมิตาค์เป็นเสียงสูง เข้าทางนอกของเครื่องบีพาทย์ จึงเรียกทยอยนอก ที่จริงเป็นคนละเพลงทีเดียว บีในเป็นบีขนาดใหญ่ มีนวด

เหมาะสำหรับเป้าเซากบับพาทย์ท่าทางใน บินอกเป็นบับขนาดเต็กเต็งสูง มนกว
เหมาะสำหรับเป้าเซากบับพาทย์ท่าทางนอก เพดงชอ ซาบใน ซาบนอก ไม่มี
มีแคชาบเฉย ๆ จรวบด้วยบอระไว๊กไม่ทราบ เข้าใจว่าเป็นชอเกาทเกินจรวุ ได้
อย่างไรก็ดี บินอกไม่ได้รับเพดงซาเฉย เพราะแคก่อนบับนอก ไซแต่ทำหนังสือ
หนังสือไม่มรองตั้ง เพดงทมชอเกิดแคบนอกกมแคเพดง เซ็ดนอก เพดงเคียว เพราะ
เป่าด้วยบับนอก แม้กระหนนเพดง เซ็ด ท้าวดระคอกนั้หาได้เรียกว่าเซ็ดในไม้ เรียก
แต่ว่า เซ็ด เฉย ๆ เพดงเซ็ด กั๊บ เซ็ดนอก เป็นคนดระเพดง ผิดกั๊บโกด เพดงทม
ในบับนอก นึกได้แค ๔ คู่เท่านั้น คือ กรางในกรางนอก ทระยอยในทระยอยนอก
กั๊บดามไม้ในดามไม้นอก บับตาหตั้งในบับตาหตั้งนอก แคดวนมเต็งสูง
กั๊บคำ เข้าแนวทางในทางนอกแห่งบับพาทย์ทุกคู่ แคทแท้เป็นคนดระเพดงทงหน

ทวน คำนี้หมายถึงร้องยอนไปต้นคำซาออกครึ่งหนึ่ง ในการทักตนเต็งร้อง
ครึ่งคำ ถูกคู่ร้องตอออกครึ่งคำนนเรียกว่า รั๊บ คือถูกคู่รั๊บ แดงจรงทงทจน แต่
การทวนนน ไซแต่เพดงร้องทไม่ได้รับบับพาทย์ ถ้าเพดงโคทมบับพาทย์รบกไม่วอง
ทจน คือว่าบับพาทย์ทจนให้แดว คำที่เรียกว่าลูกคู่เห็นจะมาแต่การถ้วดของพระ
ภิกษุอนมดีรูปด้วยกัน แบ่งเปดงสองภาค ภาคระคู่ ในคู่หนึ่งแบ่งเปดงแม่คู่รูป
หนึ่ง ถูกคู่รูปหนึ่ง แม่คู่ร้องตงตนแดวถูกคู่รั๊บ เพื่อประโยชน์ไม่ให้ฟังขาดเต็ง
เพราะหยุดหายใจ คู่ที่ ๑ ร้องคาถาสองบาท แดะคู่ที่ ๒ ผดตร้องอีกสองบาท
เพราะเป็นคู่จริง ๆ จึงเรียกแม่คู่ลูกคู่ ร้องดระคอกนั้หาอย่างเดียวกัน แต่เติม
ลูกคู่เข้ามา ซึ่งไม่ควรเรียกว่าลูกคู่เตี้ยแดว แม้กระหนนเซากยงแบ่งลูกคู่เป็น
สองภาค จะเรียกเอาเองในทจนว่า ซ้ายขวา ครึ่งคำแรกตนเต็งร้อง ครึ่งคำหตั้ง
ลูกคู่ภาคซวาร์บ แดวถูกคู่ภาคซวาร์บร้องทจนครึ่งคำแรก ลูกคู่ภาคซวาร์บร้องทจน

ครึ่งคำหนึ่ง คำหนึ่งในบทละครนั้นนับเอาสองกตอนเป็นคำหนึ่ง เท่ากับศาลา
สองบาท

การร้องดำส่งมีพาทย์ในการเดินละครนั้นเป็นของใหม่ แต่ก่อนไม่มีใคร
ใช้ ใช้แต่ดำร้องโดยดำฟังไม่รับมีพาทย์

รื้อร่าย คำนี้เป็นสองศัพท์ คือ รื้อ คำหนึ่ง ร่าย คำหนึ่ง ร่าย หมายถึง
ความว่าตลึงไป รื้อ หมายถึงความว่าตั้งใหม่ เหมือนเขียนหนังสือคัดหัวฉนั้น
ถ้าบทหนึ่งคัดกันไป ถ้าตั้งบทใหม่เมื่อไรกรอเมื่อนั้น ไม่เกี่ยวแก่
ยศตัวละครอน ว่าจะเป็นพระเอกหรือนางเอก แต่เกี่ยวกับความในบทร้อง และ
คำว่า รื้อ นั้น ไม่ใช่จำเพาะแต่ ร่าย อื่น ๆ ก็มีเรียก รื้อ เหมือนกัน คำที่เรียกว่า
ร่ายติด ไม่เคยได้ยินใครเรียก

ยานี้ เป็นเพลงร้องแท้ เพลงมีพาทย์ไม่มี แต่ก่อนมาไม่มีรับมีพาทย์
พวกมีพาทย์มาจดคิด แต่งรับกันจนเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง

โทน หมายความว่าคำโทนประกอบกับร้อง มีเพลงที่ประกอบด้วยโทน
มากหลาย เคียงวนใช้กลองแขกแทนโทน

ขอเพลงนั้นเป็นของใหม่แน่ โดยมากไม่มีชื่อ ดังเพลงกมชอเดียว ดัง
เพลงกมชชากัน เพราะคิดเอามาจากเพลงเรื่องอันเดียวกัน ต้องเติมท้ายชื่อ
เป็นไฮคพื้น เป็นนอกใน เป็นใหญ่่น้อย ดังเพลงกมหลายชอ เช่น จรเข้
หางยาว กับ สามลำจอก ก็ขอเพลงเดียวกัน

ละครบั้งหน้า ไม่ใช่สัญญาให้มีพาทย์หยุด มีพาทย์จะหยุดเหมือน
เทียบนับไม่ได้ ได้แต่สังเกตเห็นละครอนแต่ตั้งอาการว่าถึง พอทำหมดท่อนหมด
ตัวก็ดำให้ ตัวละครอนก็ทำท่าตกลงให้พร้อมกันกับมีพาทย์บั้งหน้าเป็นที่สุด เคย

มีตัวอย่างที่เกิดถ้อยร้อยความ มีตะคอนโรงหนึ่งบึ่งหน้าคามชอบใจ บัพพาทย์ที่
ทำมเหษณ์คนคอกกระนาดเป็นนายวงไม่ยอมหยุด เพราะเข็ดยังไม่หมดตัว ตะคอน
คุณถ้าวประมาณว่า บัพพาทย์อะไรนะ ละคอนบึ่งหน้าแล้วยังไม่หยุด นายวง
บัพพาทย์ประมาณตอบว่า ละคอนอะไรนะ บัพพาทย์ยังไม่หมดตัวกับของหน้า
คกตงเป็นหายกัน ความเขาใจผิดอนัน เป็นมาแต่ตะคอนเด็ก ๆ ซึ่งยังไม่รู้
ประดีประดำ พวกบัพพาทย์เวทนายอมให้อภัย จึงหักหัวหางจบลงไปให้คามที่
บึ่งหน้า แล้วผู้ใหญ่ที่ใจเขตกถ้อเอาเป็นธรรมเนียม แค่นั้นใจเขตก เช่นนาย
คุ้มครูพระรามเป็นต้น เป็นคนผู้ใหญ่มากแล้วกอดคำที่เรียนคัมของค้อเพลง บาท
ลัญญ์ เพราะแกออกทำบาทลัญญ์หมดไม่พร้อมกับบัพพาทย์ ต่างคราวบัพพาทย์
หมดก่อน ทำของแกยังไม่หมด ต่างที่ทำของแกหมดก่อน บัพพาทย์ยังไม่หมด ก็
ต้องยืนเก้ออยู่ ทงนเป็นด้วยรำไม่ตรงกับบัพพาทย์ จึงต้องออกคำค้อเนอบัพพาทย์
เพื่อให้รำตงกัน เพลงอื่น ๆ ซึ่งได้ยืนอยู่ขึ้นหู เช่น เต็มอ หรือ เข็ด แกจำเนอ
บัพพาทย์ได้ รำให้ตงกันได้ แต่เพลงบาทลัญญ์นาน ๆ จะไรท์ ไม่ขึ้นหูจำไม่ได้
จึงต้องเรียน เพลง บาทลัญญ์ ไม่ใช่ ละคร ไม่ได้อยู่ในเรื่อง ละคร เป็นเพลงอยู่
ในเรื่องเต็มอ เต็มเรียกว่า เต็มอดินนุก แต่มีใครเห็นว่าเป็นคำหยาบ เปลี่ยน
ชื่อเสียใหม่เรียก บาทลัญญ์ คำ เต็มอ หายไป จึงพาดลง ควรจะเรียกว่า เต็มอ
บาทลัญญ์ กรรมัง

๖๖ ชื่อเพลงอย่างนมัสของเพลง จึงต้องชื่อเป็น วาดงโรง กับ วาดง
โรง เพลงวาดงโรงนั้นค้อยู่ในเรื่องของเพลงใหม่โรง มีวาเป็นเพลงท้าย พอ
บัพพาทย์ทำใหม่โรงถึงเพลงวา คัจฉะคอนก็ค้อย่างออกเพื่อตงโรงเด่น จะเอาวาไป
ทำเมื่อตะคอนออกในภาดอื่นหาได้ไม่ เหตุที่ทำให้เขาใจผิดว่าเป็นเพลงตะคอน
ออกนั้น มาแต่ตะคอนหวดง คัจฉะค้อยแต่คัจฉะตงตะคอนจึงจะตงโรงได้ เมื่อ

โรงคน นึกว่าตระคอนโรงเดิมจะยุบยาก และโรงคนจะเฟื่องฟูขึ้น แต่เปล่าเลย
โรงเดิม เมื่อถูกแย่งคนดีไปแดง ก็เกิดจุดใหม่ขึ้น ไม่คกค่าอะไรไป โรงที่
เกิดยกถ่อมเอาคนดีไปได้ก็ไม่ได้ขึ้น คนดีกดบดบชอสูญหายไปเสียด้วยซ้ำ นึก
ว่าเป็นด้วยอะไร ต้องว่าเป็นด้วยอำนาจคกรรต์แห่งตัวตระคอนหมดด้วยกันทั้งโรง
คือต่างช่วยอุดหนุนซึ่งกันและกัน โดยธรรมชาติบุคคลผู้เดียวจะดีไปไม่ได้นอกจาก
ได้เพื่อนช่วยอุดหนุน การทำเพลงก็เคยเห็น ท่านผู้มบญุท่านจัดเอาถองนแคครุ ๆ
ทศของระนาดดีเขาดีพระสมกัน นึกว่าจะได้ฟังดีหรือ แต่เปล่าเลย ผู้บพาทย์
วงเล็ก ๆ ก็ไม่ได้ เหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น เหตุที่ท่านครูท่านไปชิงดีกันเสีย จะ
เอาชนะกันเองที่โนงของท่าน นนกกอชาดสามคค วงเด็กที่ฟังดีก็ว่าก็เพราะ
ว่าเด็กเหล่านั้นเป็นสามคคไม่เกียงแย่งกัน อุดหนุนซึ่งกันและกัน การปรารภ
จะอดตจวาคชมนกันเองโนงในพวกนั้น เป็นของแสดงที่สุด มีแต่จะทำให้
ฉิบหาย

การจกร้องว่าทำเพลงนั้น ข้อสำคัญที่สุดก็อยู่ที่จักคนเล่นนั่นเอง การจะ
เล่นให้ไครมครามครกครนนั้นง่าย อะไร ๆ ก็ไล่เข้าไปเป็นแล้ว ถอนจะเล่นให้ดู
ดีฟังไพเราะนั้นแหละยากยิ่งนัก ที่แรกจะต้องพิจารณาดูคนที่จะมาเล่นด้วยก่อน
ว่า ไครมันดีอย่างไร ต้องจัดเครื่องเล่นทางเดินเรื่องเล่นให้เหมาะสมกับความสามารถ
สามารถแห่งตัวบุคคล นั้นแหละจึงจะได้ดี พุดรวม ๆ คงนยาจที่จะไม่เข้าใจ
ก็ได้ จะให้ตัวอย่างให้ชัด เช่น โขนโรงที่ใหญ่แต่ก่อนมา ท่านก็จัดตจที่สามารภ
ในทางต่างกันได้เป็นแผนก เป็นตจนงเมือง ตจรบ ตจเข้านาง ตจเดินไม้
เช่นนเป็นคณ ตาลงบทออกนงเมือง กจคคจนงเมืองชอก ถึงบทรบกจคคจรบ
ออก จึงจะได้ดูดี แมคนร้องก็เหมือนกัน ตางคนก็ร้องดีในทางคคนี้ ตางคน

กรรองคในทางเพราะพรัง คองหาบทยาามาให้เขารองแแต่ดงดำมารถที่เขาคณัด
แม่เครื่องทาเพดงกัเหมอนกน เช่นฆองหุยกคองเดอกเขาคณทไม้ทระเขอทระยาน
แต่แม่เพดงเขาคี ถ้าไทคณทระเขอทระยานอยากคิเขาคี ใ้ดูมากไปก็เดียรด์
หมต หรือเครื่องดางอย่างคองอาศัยคณคิ เช่นบีเป็นคิน ถ้าคนเป้าตีเป้าแแต่
พังหวานหุ ถ้าคนเป้าไมคิเป้าหนวกหุ ถ้าเราทาคณทเป้าขิตมาเป้าไมได้ จะกคิ
ชอกเด็กเดียไมมีบิตเดียวคคกกว่า ดิงอนทจะพงพงโคมเหตออยู่ถมไป ดิงทจะพง
แกไขไปตามกรณันนั้นมมากตุคจะพรรณนา หากว่าเป็ดียนแปดงไปด้วยความ
รูตคคิ เขาใจวามแต่จะคณหรือแปดกพาให้คณคินใจ

นี่เป็นความเห็นพวกบ้ำ จะมิตถูกฉนโคกัรชอภัยโทษ แต่ความเห็นอนน
เป็นความเห็นที่ใ้ตั้งเกดเห็นเขาทำได้ผลมาแแต่ทงนั้น

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

๒๘
วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๔๗๐

พระยาอนุমানราชชน

อนชอว่า พงอ นนฉนมกความกิด แต่เป้นกความกิดเตออย่างหังทกกัน
 ชวิต ไม่กตาเขียนมาในหนังสือบรรยายเรื่องร้องรำทำเพลง ซึ่งให้ท่านมากอนน
 ออ คำน ฉนคคควาหมายถง ออ คือ ป้ออ ป้ออ บัชระนคณ ฉนไต่เคยเห็นของ
 ส้มเค็จพระราชบัคุดาก่อน ท่านทำหีบนมอย่างฝรังบรรจเคืองเป่าดมทำด้วยงา
 ใจในนั ๔ เตอ เป้นชตุย ๓ เตอ กับอะไรอกอย่างหนึ่งซึ่งฉนไม่รุจก มีรูนจ
 เหมือนบัชตุย แต่หังท้ายกตวงเสมอกัน ดกษณเป้นหอดอด จงตามผู้รูกษาว่า
 นืออะไร เขาบอกว่่า ป้ออ ฉนกนกลถงเรื่อง เจ้างงเป่าป้ออ ชนมาทนท คคควา
 บัชระนคนจะเป้นเก่าทลัด เก่ากว่่าบไน บัคตาง แดะบ้นอก ด้อยอำนาจความ
 อยากรุ จงไต่เตยงผู้รูกษาว่า กคตวงคตอดหัวท้ายเซนนแถวเป่าอย่างไร เขา
 บอกว่่ามตททำดวยไม้ออถวมถง ฉนก็ไต่เตยงว่่าตนททำเป้นอย่างไร ผู้รูกษา
 กคตา บอกไม่ไต่เพราะไม่เคยเห็น ก็เป้นอนยุตกนเพียงเท่านน

ภายหลังฉนไปโคราช ไปพบพอกเขมรบ่่าคง (แขวงสุรินทร์) เขาฉน
 คนคร์ ไซบอชนนทเคยจ คคบทำคจยไม่พอกไม่ชงชน มีไม้ออปลตายข้างหนึ่ง
 บบแบพคาบคยไฉ ปลตายอกข้างหนึ่งกตมกตวงอยู่คตามปักค ไซ่ถวมกรอบถง
 กบคคยไม่ชงชน เป่าทางทบบแบน ก็เป้นวธิชนเคยจกนทกบตนบไนบัคตาง
 บ้นอก ซึ่งทำคยไฉตามคคคประกบกัน ฉนเข้าใจว่่าเคมทจจะทำคยไม้ออทง
 ตาถวนทงเตอ แต่ไม้ออเบนของกามะตอเหยวแถกเสยไปคองาย จงคคกแกใจ

ในภายหลังแบ่งเป็นสองท่อน ท่อนตัวบิทำด้วยไม้แข็งให้เป็นของอยู่ยงได้
คงใช้ไม้ข้อแกลบทำส่วนเข้า

ถ้า พงอ คิดว่าเต็มจะเป็น พงอ คือ เพียงข้อ แฉกขย ย คงหายไป
กตายเหลือแต่ พงอ คิดว่าเต็มทีเครื่องคนครคือเครื่องถ่าย จะใช้ข้อเป็น
หลักมาก่อน แฉกดำยากยากเย็นหนักจึงแก้ไขทำเป็นขลุ่ยแทน เหตุฉนั้นจึง
ได้ชื่อว่า ขลุ่ยพงอ คือ เพียงข้อ จะถูกหรือผิดเขาแน่ไม่ได้ เป็นแต่ความคิด
มักเขียนมาให้ดูเด่น

ขลุ่ยกรวด นั้นตรงกับเสียงทางนอกทางเสภา กรวด หมายความว่า
เสียงสูง คือสูงกว่าขลุ่ยพงอ ชอบเห็นจะเขาเป็นแน่ได้ คงคิดทำขึ้นภายหลัง
เพื่อเด่นรับเสภา

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๑๒ มกราคม ฉบับหนึ่ง
แต่ลงวันที่ ๑๗ มกราคม อีกฉบับหนึ่ง โปรดประทานเรื่องร้องว่า ตามที่ข้า
พระพุทธเจ้ากราบทูล ขอพระกรุณา ทรงนกระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าเต็มตนใน
พระเมตตาปรานีเป็นล้นพ้น จนมีทราบเกล้าฯ ว่าจะกราบทูลได้อย่างไร นอก
จากรู้สึกเป็นพระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ หาที่สุดมิได้

ข้าพระพุทธเจ้าได้อ่านข้อความที่ทรงพระเมตตา โดยละเอียดหลายครั้ง
จนข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจเรื่องได้แจ่มแจ้งตลอด เมื่อครั้งทรงทักเรื่องละครใน
ละครนอกที่ข้าพระพุทธเจ้าเรียบเรียงว่า เหตุหมกมุ่น ข้าพระพุทธเจ้าก็ได้อ่าน
พยายามทวนดู ข้อความที่เรียบเรียงยังไม่เห็นชอบดทั้งหมด ต่อเมื่อมาได้อ่าน
พระอธิบายที่ประทานมา จึงได้ทราบความแจ่มแจ้ง ว่าข้อความที่ข้าพระพุทธเจ้า
เรียบเรียงไว้ ไซ้ไม่ได้ทีเดียว ทรงเป็นเครื่องสอสนใจข้าพระพุทธเจ้าให้รู้สำนึก
ตนในเรื่องความร้อยไม่น้อย ข้อความที่ประทานมาในบางตอนเป็นหนักสำคัญ
ที่สมควรรักษาไว้ แม้ไม่ได้ทรงพระเมตตาจดเป็นหลักฐาน ก็น่าจะสำปสูญได้
ง่าย หรือไม่เช่นนั้นนนักอาจตายหัดไปโดยเร็วทันตาเห็นเป็นแน่

ข้าพระพุทธเจ้าขอรับไล่เกล้าฯ ซึ่งข้อความที่ตรัสสั่งไว้ในตอนต้นของ
ตายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐ ทุกประการ การจะควร
สถานใด ขอรับพระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึง

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Cyranuwong

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ มกราคม ๒๔๗๐

พระยาอนุমানราชอิน

ท่านมีเมตตาให้พระบรมรูป พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
มีในหอสมุด ๒ แผ่น ๓ พระรูป ตามที่ฉันขอยืมเพื่อนำไปถ่ายจำลองขึ้น บัดนี้
ได้ถ่ายจำลองไว้เสร็จแล้ว จึงได้ส่งกลับคืนมาให้แก่ท่าน ขอขอบคุณท่านเป็น
อย่างยิ่ง ขอความสวัสดีจงมีแก่ท่านทุกเมื่อเถิด

พรหม

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ มกราคม ๒๔๗๐

พระยาอนุমানราชชน

ได้รับหนังสือของท่าน ลงวันที่ ๗ ธันวาคม คัดสำเนาหนังสือลงวันที่ ๒๖ ตุลาคม ซึ่งมีข้อความถึงเพลงและปรัชญาไปให้ ขอบใจท่านเป็นอย่างมาก แต่ที่ส่งกลับคืนหนังสือได้ ไม่หาย ได้เขียนตอบมาให้แล้ว

ข้อที่ท่านปรารถนาคำ ดวงฤๅ แปลว่า เจ้ากู ท่านแปลกใจที่คำมรดายุ มอญ เขมร ไทย มีคำซึ่งแปลว่า เจ้ากู ใช้เหมือนกัน ฉันจะบอกพระดำริของ สัมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตให้ท่านทราบ ได้โปรดประทานพระ คำว่า สิ่งใด ๆ ในต่างภาษา หากว่ามาเหมือนกันเข้า จะต้องพิจารณาไป เปนสามทาง แะเยี่ยมมาเหมือนกันเข้าทางหนึ่ง เรียนมาครูเดียวกันทางหนึ่ง กับ เอาอย่างกันอีกทางหนึ่ง ฉันเห็นว่าพระดำรินั้นชอบยิ่งนัก คำว่า เจ้ากู ถึงจะ มีในหลายภาษากดี แต่เป็นเพียงความหมายเดียวกัน แต่เสียงไม่เหมือนกัน จึงควรยุตติลงว่าได้แก่ทางที่สองคือรวมครูเดียวกัน ครูเคยใช้เรียกอย่างหนักจำ เอาคำครูผู้ชนในภาษาแห่งตนใช้เรียกบ้าง

คำว่า ปลาย ท่านเคยบอกก่อนว่าเป็นภาษามอญ บดินทรานพภาษา ทมิฬ จะว่ามอญเอาอย่างทมิฬมากยิ่งว่าไม่ผิด ควรแต่ตราไว้พิจารณาคือไป ก่อน ส่วนทางไทยนักที่มาในคำว่า ปลาย ได้แต่สองที่ คือในเรื่อง ชุนช้าง ชุนแมน กับที่เรียกช้างว่า ปลายพัง ที่ท่านอ้างว่ามคำ ปลายฉงาย ฉันยังไม่ เคยได้ยิน คำ ปลาย ในเรื่อง ชุนช้างชุนแมน ก็อยู่แต่ในเรื่องเท่านั้น ไม่ได้

กระจายมาเป็นคำใช้ทั่วไป แต่คำ ข้างปลาย นั้นใช้ทั่วไป จะว่าเราจำภาษา
ที่มีพยางค์ไม่ถนัดเหมือนกัน ควรจะหาคำ พัง ซึ่งเป็นคำคู่กันดูเสียก่อน

มอกคานหงทเพยนตวไปนิตหนึ่ง คือ พราย คำนเป็นไปในทางข้าง
ในหนังสือเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ก็มตกตม ทั้งกระจายออกมาใช้อยู่ทั่วไป และ
คำพูดในทางเรือกม็ พรายน้ำ ทางเรือเป็นภาษามรดาญอยู่ยุมัก น่าตรวจทาง
ภาษามรดาญอีกทางหนึ่ง

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานถวายหนังสือเรื่อง กำเนิดคน ๑ เล่ม มา
พร้อมกับหนังสือฉบับนี้

เรื่องคำว่า เจ๊ก มาจากคำอะไร ข้าพระพุทธเจ้าได้สอบค้นดูในภาษา
ต่าง ๆ คงได้ความว่า พวกไทยใหญ่เรียกชาวไทยที่อยู่ในตอนใต้ของจีนว่า
ไทยแขก คือไทยอื่น ข้าพระพุทธเจ้าค้นคำว่า แขก ในภาษาจีน คงปรากฏ
ในเสียงชาวกลางกันว่า หัก แต่จะว่า เค็ก หรือ แคะ เป็นคำเดียวกับที่ไซเรียก
จีนชาวแคะ ในสำเนียงชาวเซียงไฮ้ออกเสียงคำว่า แคะ เป็น เจียก โท้ดคำว่า
เจ๊ก มาก ในภาษาพม่า เรียกจีนว่า เตยัก (Tayeuk, Tareuk) และเรียก
ไทยในประเทศจีนว่า ฉานเตยัก คำว่า เตยัก โท้ดเสียงว่า เจ๊ก มาก เพราะ
เสียง ดย กต้า โท้ดเสียง จ มาก ไทยทางเหนือของสยาม ไซเรียก จีน และ
เจ๊ก ทั้งสองคำ ในภาษาเขมรแตงมตายุ เรียก จีน อย่างเดียว ไม่ปรากฏว่า
เรียก เจ๊ก เพราะฉะนั้นคำว่า เจ๊ก น่าจะเป็นคำได้มาจากทางเหนือ และคงเป็น
คำเดียวกับคำว่า แขก การจะผิดถูกสถานใด ขอรับพระบรมมเป็นทพิ่ง แต่
แต่จะทรงพระเมตตา

คำว่า ปฏัก ในภาษามตายุ เป็น กะตัก ตรงกันกับที่เรียกกันอยู่ในชนบท
บางถิ่น ที่ กะตัก มากตายเป็น ปฏัก คงเป็นเพราะจะตากให้เข้ารูปสั่งกฤต

ที่เรียก กะตัก ว่า ปโมท ซึ่งเสียงต่างกับคำว่า ปฏัก มาก และคงจะเป็น
เพราะเสียงห่างกัน ในปทานุกรมจึงใช้เขียนว่า ประตัก หาได้ใช้ว่า ปฏัก ไม่

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธขเจ้า Mr. E. Cymborowski

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๔๗๐

พระยาอนุมานราชอน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๘ เดือนนี้ นำส่งหนังสือเรื่อง กำเนิดคน
ไปให้ด้วยความเมตตา กับทั้งบอกที่มาแห่งศัพท์ต่างศัพท์ไปให้ ได้รับแล้ว
ขอบใจเป็นอย่างยิ่ง

หนังสือเรื่อง กำเนิดคน ยังไม่ได้อ่าน จะค่อยอ่านไปในเวลาว่าง แม้
อ่านแล้วเกิดความเห็นชอบประการใด ก็ขอจะมาให้ท่านทราบ แต่เชื่อว่าดี
แน่นอน

ศัพท์ เจ๊ก เมื่ออ่านหนังสือของท่านไปถึงคำว่า เด็ก ก็ทำขอมเสียแล้ว
ว่ามาแต่คำนั้น เพราะเคยทราบคำนักปราชญ์ฝรั่ง เขาว่าตัว จ เป็น ก ได้
ครั้นอ่านไปถึงสำเนียงชาวเขมร ไซ่ออกเสียงว่า เจ๊ก ก็เป็นศัพท์ที่ฟังสงสัยกัน
เท่านั้น

ท่านว่าในภาษาเขมรแถมดายุไม่ปรากฏคำ ไซ่ซึ่งเรียกว่า เจ๊ก แต่ฉัน
จะบอกท่านว่าทางขรเวาคำ ไซ่เรียก เจ๊ก หรือ ฮนเจ๊ก ไซ่ในทิศโกนเรียก มี
เรื่องอันเกี่ยวแก่เรื่องนี้ ฉันทะโกนเรียกคน ไซ่ว่า เด็ก แต่มันไม่ได้ยิน ถูกหญิง
ปัทมจิตรจึงช่วยตะโกนต่อ แต่เธอเปิดย่นคำเสียเรียกว่า เจ๊ก ทันทันนั้นคน ไซ่
ก็วงมาหา มันได้ยินแถมเข้าใจว่าเรียกมัน แต่มันจะได้เป็นเจ๊กนั้นหาไม่ได้ ฉันทะ
สงสัยจึงถามลูกว่าทำไมจึงเรียกว่าเจ๊ก เธออธิบายว่าถ้าเรียกเด็กแล้วเสียงไม่
กังวานไปไกล เรียกเจ๊กจึงจะได้ยินไปไกล เธอว่าคำ เด็ก กับ เจ๊ก ก็คล้าย ๆ

กัน มาคำนึงถึงคำชะว้า ถ้าจะตะโกนเรียกว่า จิน เดี๋ยวจะดันลงไปไกลไม่ได้
ที่ ไช้คำ แจก สำหรับตะโกนเรียกนั้นเหมาะยิ่ง คำว่า อ้นแจก คิดว่ามาแต่ อ่าแจก

คำ กระดก ซึ่งเขียน ปฏัก นั้นเหลวอย่างยิ่ง ฉันทักันพจนานุกรม
ตั้งกฤตแจกไม่พบ จึงพูดกับท่าน ท่านค้นได้คำว่า ปฏอก มาบอก ชอบใจ
มาก แต่ไกลจับตัว รับไม่อยู่ ที่แท้ไม่ใช่คำตั้งกฤตเลย

ฉันทักันไม่ได้จดที่มากำ ราชาวดี มาให้ท่านนั้น ไม่ใช่ฉันทักัน เป็นเรื่องยังหา
ไม่พบ คำนั้นไม่ใช่ฉันทักันคนเดียว ช่วยกันกับสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงคัย
ในพดอยนพเก้า ต่างคนต่างพบ ดูเหมือนเขียน Lāzavati ยังได้มาปรึกษา
หาหรือกันว่าเห็นจะได้แก่ ราชาวดี แต่ค้นหนังสือหลายฉบับ จำไม่ได้ว่าอยู่ใน
ฉบับไหน จะสอบถามสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงคัยตายเสียแล้ว ฉันทักันดำคันทา
อยู่เนือย ๆ เมื่อใดแล้วจะบอกมาให้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใต้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๐ เดือนนี้ พระเดชพระคุณ
ต้นเกล้าฯ หาทูลเกล้าฯ

คำว่า ราชาคี ข้าพระพุทธเจ้าค้นพบคำในภาษาเปอร์เซีย เขียนว่า
Lazuwerdi แปลว่า sky-blue คำนี้ เมื่อคกมาถึงชวา พระเจ้าแผ่นดินชวา
พระองค์หนึ่ง แปลงเสียงเป็น Rojowerdi ให้แปลว่า สีของพระราชินี ใน
ภาษาอังกฤษเรียกแก้วไพฑูรย์ว่า Lapis Lazuli และเรียกสีฟ้าว่า Azure คำ
Lazuli ว่าเพี้ยนไปจาก Lazuwerdi และ azure ก็คำเดียวกัน เป็นแค่เสียง L
ข้างหน้ากร่อนจนหายไป

ข้าพระพุทธเจ้าค้นดูคำว่า เจ็ก ในพจนานุกรมภาษามลายู พบคำว่า
enchek หรือ chek ว่า เป็นคำยืมของ ใช้ประกอบหน้าชื่อหญิงชายที่ไม่มีนาม
บรรดาศักดิ์ เสียงคำนี้ ในมลายูบางแคว้น กร่อนเป็น อิมเจะ หรือ เจะ คง
จะเป็นคำเดียวกันกับท ในหนังสือรุ่นเก่าเขียนชื่อแขกมลายู มีคำนำหน้า เช่น
เจะทวน เจะมาลี

ทั้งนี้ การจะคงรักษานไว้ ขอพระบารมีปกเกล้าฯ เป็นที่พึง
ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า *Pr: E. C. ...*

ขอประทานกราบทูล ส้มเค็ยพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ มีนาคม ๒๕๑๐

พระยาอนมานราชชน

หนังสือของท่าน ลงวันที่ ๓๒ ได้รับแล้ว

ราชาวดี ท่านค้นพบถูกแล้ว ฉันจะแจ้งรายงานการกระทำของฉัน
แต่ก่อนให้ท่านทราบ จะเป็นด้วยเหตุอะไรก็ตามเสียแล้ว ฉันกับสมเด็จพระ
ประสูติจึงอยากทราบขึ้นมา ว่าพดอยนพรัตนทางอื่นเคยเขาจะถือว่าอะไรบ้าง
แต่ต่างคนต่างกัน จะคิดเอาเฉพาะแต่คชการ ฝ่ายฉันตรวจเห็นคำแปล
ไพฑูริย์ พบแปลไว้ว่า Lapis Lazuli แต่ก็ไม่ทราบอะไร คชกรค้นค้นต่อไป
จึงพบคำอธิบายว่ามาแต่ Lazuwerdi ในภาษาเปอร์เซีย หมายถึงพดอยชนก
การเวก (ดีฟ้า) ทำเอาฉันหัวปัก เพราะเราคุ้นเคยแล้วว่า พดอยไพฑูริย์
นั้นเป็นต้นน้ำผั่งน้ำผ่านกตาง ทงกตอนกมอยู่ว่า สวรรค์สายไพฑูริย์ แต่
คำนั้นไปคล้ายคำ ราชาวดี เขาออกด้วย สมเด็จพระประสูติเชอกรค้นพบ
มาอย่างเดียวกัน จึงมาหารักกัน เธอเห็นโกศคำ ราชาวดี เหมือนกัน แต่เธอ
แปลไม่ได้ว่าเหตุใดจึงจะมาเป็นคำเดียวกัน ฉันจึงรับหน้าทแปล คำว่า ลงยา
ราชาวดี นั้นพบมากคชกร แต่แปลความหมายไม่ออก แต่ก็ได้สังเกตเห็น
อีกอย่างหนึ่ง เครื่องทองในรัชกาลที่ ๓ เช่นพานพระชนมหาใหญ่ และพระ
โกศพระอัฐมเด็จพระปฐมบรมชนก เป็นต้น ลงยาดีฟ้าเกือบทั่วไป แต่ยังไม่
เขาปรับเข้ากับราชาวดีไม่ได้ เป็นแต่เข้าใจว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๓ โปรดยาดฟ้าเท่านั้น จนกระทั่งมาพบคำ Lazuwerdi อันแปลว่า
พดอยชนกการเวกเขา จึงปรับกันเขาได้ว่า ยาราชาวดี คือ ยาดพดอยชนก

การแจก สัมผัสอักษรพระศิวส์ตเชอกเห็นชอบด้วยว่าถูกแล้ว ได้ใจที่ข้อนหา
ที่มาจากให้ท่านไม่พบ เป็นแต่จำได้แม่นยำว่าต้องพยางค์ต้นเขียนด้วยตัว L
กับ Z อีกต้องพยางค์หลังจำไม่ได้ จึงเขียนเดา ๆ มาให้ท่านคิดไป ขอโทษ

อินเจ็ก อินเจ็ก เอนเจ็ก เป็นเรื่องตำเนียงอินเป็นดังฉบับแปลบ จะเอา
อะไรเป็นนิยมนิยายไม่ได้ แม้เขียนตัว e พวกดัดซ้เราอ่านเป็นสระ ะ ก็มิ
ตัวอย่างอยู่มไป ภาษาชองวากบมตายนัน ต่างคำก็ออกเสียงผิดกัน ต่างคำก็
ตรงกัน แม้เสียงจะเหมือนกัน ต่างคำความหมายก็ตรงกัน ต่างคำก็ต่างกัน
คำ เจ็ก จะเป็น เจ๊ะ นั้นไม่ประหลาดใจเลย แต่คำ เจ๊ะ ซึ่งมตายูเอามาใช้เป็น
คำนำหน้าชอนัน ถลวจะไม่ได้มาแต่คำ เจ็ก คงตั้งว่าจะมาแต่คำ เจก เช่น
เจกอาหมัด เป็นต้น จะเป็นภาษาอาหรับหรืออะไร หมายความว่าอะไรก็ไม่
ทราบ แต่คำ เจก นั้นเคยพบแต่หน้าชอผู้ชาย ที่หน้าชอผู้หญิงไม่เคยพบ ส่วนคำ
เจ๊ะ นั้นเคยพบทั้งหน้าชอผู้หญิงผู้ชาย

พรอ

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๔๘๐

พระยาอนุนามราชอน

ฉันจะแจ้งความจริงให้ท่านทราบอีกต่อไป ที่แจ้งความในครั้งนั้น ย่อม
เป็นสำหรับให้ความรู้จำเพาะแต่คดีท่าน ยิ่งไปกว่าที่เขียนมาให้ทราบก่อนเสียอีก
ขอให้ท่านรักษาใจเป็นส่วนตัวโดยจำเพาะ เพราะเรื่องราวเป็นให้ผิดร้ายแก่
คนมากหน้า

เจ้าพระยาเทเวศร์ท่านเป็นจางวางมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ เพราะฉะนั้น
มีพาทยมหาดเล็ก โขนหลวง และอะไรอื่นอีกก่อนอยู่ในกรมมหาดเล็ก ก็ยอม
ตกอยู่ในบังคับท่านหมด ซ้ำท่านเองก็มีละครคอนสำหรับตัวเอง อันเป็นมรดก
ตกทอดมาถึงท่านช้วนหนวด เพราะฉะนั้นเมื่อมีการหลวงอย่างไรอันต้องการ
เล่นมโหรีศพ มีการรับเจ้าฝรั่งเป็นต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราช
ดำรัสสั่งให้เจ้าพระยาเทเวศร์จัดเล่นตามทตของการมากหรือน้อย มีการร้องรับ
มีพาทย ซึ่งเรียกว่า คอนเส็ด เป็นต้น มีโขนละครเป็นที่สุด

เจ้าพระยาเทเวศร์ท่านมีความสามารถในทางเป็นเจ้าแก้ว คือ รั้งกวดบ
คุมและจัดคนใช้ ในการจัดเล่นมโหรีศพทั้งนั้นท่านจึงเลือกจัดชอนคนทท่านเห็น
ว่ามีความรวดเร็วช่วยท่าน การกระทำจึงเป็นไปในทางว่าเป็นบริษัทมหาดหน้า
ช่วยท่านดังนี้

๑. ฉัน มีหน้าที่ในทางปรุ้งการเล่นและจัดบท
๒. หม่อมเข้ม กุญชร มีหน้าที่คิดการรำและหัด
๓. พระเตนาศุริยวงศ์ (ทองดี) มีหน้าที่คิดแต่งคดีเพลงร้อง ทั้งหัดด้วย

๕. พระประติษฐ์ไพเราะ (คาด) มีหน้าที่คอยแต่งคิดเพลงขับพาทย์ ทั้ง
หัดซ้อมด้วย

๕. คอยทำนอง รับหน้าทเป็นผูจุดคนเข้าเดินดูแต่งการฝึกซ้อม และ
เดินงาน

หัวหน้าทั้ง ๕ แผนกนี้ ใครมีความเห็นอย่างไร ก็แสดงความเห็นให้
แก่กันเสมอ เมื่อเห็นคิดด้วยกันทำไป ความที่คนทั้งหลายเขาผิดความตีความ
ให้ฉงนคนเดียวฉงนเกินไป ฉงนคนเดียวจุดเอาดีเท่าที่เข้ามาแล้วฉงนไม่ได้ดอก ฐ
ไม่พอ เหมือนเช่นระบำดาวดึงษ์ ฉงนเป็นผู้ปรุงบท พระเสนาะเป็นผู้ร้องเพลง
ร้อง หม่อมเข้มเป็นผู้ปรุงกระบวนรำ ช่วยกันถึงตามคนจึงดำเว็จ กรม
คีตปากรเคยตงไปรุกรามจำ ระบำฉงนไม่เคยออกไปนอกกำแพงฉงน แต่
ตรงข้ามกับความจริง ยังไม่เคยเข้าไปในกำแพงฉงน

คือไปนี้จรยธิบายถึงระคองนตักดาบรพ ดับมาแต่เดินคอนเต็ด ซึ่งใน
ระยะแรกเจ้าพระยาเทเวศร์ท่านจัดเดินอยู่ก่อน ร้องเพลงต่าง ๆ ซึ่งเห็นว่า
ไพเราะ และใช้บทร้อง ๆ แต่จ้แต่จะฉงนมาได้ไม่ว่าจากที่ไร ฉงนระยะที่ฉงน
ฉงนเองเป็นผู้ออกความเห็นว่าไม่ดี ควรที่จะใช้บทให้คิดต่อกันเป็นเรื่อง และ
จุดเพลงร้องที่ฉงนที่แข็ง ที่เนบทรุกรนให้เหมาะกบบท ต่างก็เห็นคิดด้วยกัน
จึงช่วยกันจุดเดิน ทนคอนเต็ดกรองเป็นเรื่องฉงน ศกมาระยะที่ตามเกิดมีความ
เห็นกันฉงนว่า ถ้าจุดใหม่ด้วยออกเดินตามบทหรือจะดูฉงนอีกมาก ก็เป็นฉงนเห็น
ชอบพร้อมกันจึงจุดฉงนเป็นระคองนตักดาบรพด้วยประการฉงน ความฉงนใน
ระคองนตักดาบรพมอยู่หนอยหนึ่ง ฉงนเป็นคนปรุงบท ฉงนไม่เดินตามแบบ
ระคองนเก่า คือคิดคำกล่าวจึงคำกรยาทั้งหมด คงมีแค่คำพูด ทำเป็นร้องบ้าง
เป็นเจรจาบ้าง แล้วแต่ควร ทคิดคำกล่าวจึงกรยาออก ก็เพราะเห็นว่าระคอง

ทำอะไรก็ยอมเห็นอยู่ด้วยกันแล้ว ทำไมจะต้องบอกอีก การกระทำอันนี้ได้ดี
มาแต่เจตต์ณะคณเรื่อง อุนรุทธ แบบเก่า คณทศมุขชนไปเยี่ยมนางอุษา เห็น
นอนอยู่กับอุนรุทชกโกกรช ถีบอุนรุทชคกเคียงลงไป เจ้าพระยาเทเวศร์เดือดร้อน
ว่ากว่าจะร้องสนับทศมุขแล้วจับบทอุนรุทช กว่าจะลุกชนรบกันได้อุนรุทชลง
ไปนอนไม่มีมุตอยู่นานเต็มทีไม่คิดเลย จะทำอย่างไรดี ฉันท้ออกความเห็นว่า
จะไปร้องดำเนินเรื่องอยู่ทำไม ทศมุขเข็ดบั้ง ๆ ขึ้นไป เห็นเขากโกกรชถีบเขา
ตกเคียง อุนรุทชกถูกรบกัน เท้านักพอ ท่านเห็นด้วยให้ทำตาม ดูดชน
เปนอนมาก แคบทณะคณทไม่ร้องกรยานน จะใช้ใดดเคแต่เจตต์ณะคณ แม้จะ
เขามาอ่านเปหนังสืออ่านเต็ม จะไม่รู้ว่เรื่องราวไปทางไหนเลย

คณทง ๕ ซึ่งช่วยกันทำในเจตณน ค่างก็ตายไปแล้วด้ามคณ เเหตุอแต่
ฉันทบหม่อมเข้มสองคณ ซึ่งไม่ใช่คณหากิน ค่างกนอนนึ่งอยู่ คราวนพวกถูกร
มือซึ่งเจ้าพระยาเทเวศร์จตุมาเด้นในครงนน ค่างกคองตวงชนเปนครูบาอาจารย์
ประกอบทงมุตใดเห็นกระเด็นกระด่ายมากก็เข้ดมโรงด้วย ความจริงพวกครู
เจตณนไม่มีบัญญัติจะคิดอะไรได้เอง เปนแต่จำได้เก็บคณมาแต่เจ้าพระยา
เทเวศร์เด้นทงด้ามระยระ เช่นกต่างมาแดงข้างคณนน เขามาปรุงเข้าเปนอนอะไร
ค้ออะไรอย่างเขดา ๆ ฉันทังมาคตอคกไม่เห็นว่าม้ออะไรใหม่ชนเลย

ในคำของท่านที่กล่าวปาฐกถาอันมีว่า ถ้าเปนอนละคณนอกก็ใช้เพลง
ร้าย เพื่อดีนเรื่องให้เร็วเข้า เพราะจะใช้แต่เพลงส่งต่าง ๆ เรือยไป ก็จจะ
ทำให้เรื่องทีเล่นล่าช้ามาก จึงต้องใช้เพลงร้ายร้องสลบเสียบ้าง คำนท่าน
กล่าวด้วยเข้าใจผิดทีเดียว เพราะท่านเพ็งถึงเกตุคณคณ เมื่อกครูทีไม่มีบัญญัติ
เขาเก็บคณมาปรุงตามบุญตามกรรมชนล่อนคณให้เด้น ด้วยหวังใจจะให้เหมือน

ละครคนดักดาบรพรพนเดี่ยวแด้ว อมดระคอนทแทจรงนน์ เขาใช้รื่องร่ายเปนนพน
ทรื่องตานนโชนอยทตต์ต ครูเหมอนจรมจากตจตไตเปน ๒ อย่างคือ

๑. รื่องเพอให้ทรู มีรื่องตงโรง รื่องตงตงร่ง รื่องจตพต รื่องรก
รื่องม้า รื่องชมอไรตาง ๆ เปนคั่น พวกนเปนชองแถม ไมได้เปนนือเรอ
แตงเปนค้ำไฟเราระเพอรื่องเด่นให้ทรู แมจระคตออกเตยกคตไตไมเตยเรอ และ
โดยมากทตระคอนเขาเด่น เขากมกจะคตทงไมเอา เพระเห็นเตยเจตา

๒. รื่องทจวรื่อง เช่นค้ำปตอบ ค้ำครวญ ค้ำชบ นคตออกไมได้
เตยเรอ คองรื่อง

ในทออย่างอื่น เช่นประทะทพ เปนคั่น เขาไมรื่องต่ากนเตย คามค้ำท
ท่านอ้างว่า เพดงกระบอก เปนเพดงจิงหวะเรอ กนค้ำได้มาก ใช้รื่องไน
ประทะทพนน์ ท่านตงเกดเห็นมาจากทครูไมมีขญญาเขาเก็บตจจากบทคอนเจต
พรหมมาศอนมว่า ครนทงที่ประจันบาลราญรอน เห็นวานรนัรบแสนแน่น
ทนา นนมาปร่งเขากบเด่นดะคอน แต่ทจรงไซไมได้ นนมันเปนบทคอนเจต
ค่างหาก การประทะทพดะคอนเขาไมรื่องต่ากน ชอทชตออย่างขงนนการประทะทพ
เปนการจุกตระหุก หาไซทจจะพิงรื่องต่าไม จระให้เปนดะคอนคักค้ำบรพก้เปนไม
ได้ หากเปนดะคอนคักค้ำบรพแม่อามีการประทะทพก้ไมรื่อง เพระเปนกวีรยา
ประทะทกนทเห็นอยุ่ทนไท้แด้ว

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบดีฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๓๗ เดือนนี้ ทรงพระเมตตา
ประทานข้อความรู้อันเกี่ยวข้องด้วยการร้องรำมาเป็นพิเศษโดยเฉพาะ ข้าพระพุทธ
เจ้ารู้สึกเต็มทนในพระกรุณาเป็นอันมาก ๆ อย่างสุดซึ้ง ข้าพระพุทธเจ้าจะได้
รักษาความรึกประทานมาในใจเป็นพิเศษ เพราะเป็นความรึกไม่สู้ธรรมดาความ
จริงเป็นมาอย่างไร ถ้าต่อไปเมื่อหน้าไม่มธุทราบเหตุอันแท้จริง ก็จะเป็นที่น่า
เสียใจเป็นที่สุด เมื่อมีการสอบสวนกันควาในวิชาเหล่านี้ ก็อาจเข้าใจผิด
เหมือนเช่นที่ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจผิดมาแล้ว เกิดเป็นผลเสียหายให้แก่ความรู้
ในวิชานั้นได้ ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อด้วยเกล้าว่า วิชาที่เรียกกันว่า คีตย ย่อมเป็น
เครื่องค้าสูงส่งอัน ให้เจริญและทรงอยู่ได้ไม่กตายเป็นอัน เพราะตามเห็นงาม
คดียาม เป็นส่วนนำความเจริญ จะขาดเสียไม่ได้

ข้าพระพุทธเจ้าค้นพบในภาษามลายูอยู่คำหนึ่ง เขียนว่า Guna แปลว่า
magic, phillre และว่ามาจากคำ guana ในภาษาเปอร์เซีย ข้าพระพุทธเจ้า
สงสัยว่า คุณไสย ก็น่าจะเป็นคำเดียวกับ guna ในภาษามลายู คงจะเป็นคนละ
คำกับคุณในภาษาบาลี ซึ่งใช้แต่ในทางให้ประโยชน์อย่างเดียวนั้น ไม่ปรากฏว่า
ใช้ในทางอุกคุณ ส่วนคำว่า ไสย ในภาษาลังกฤก็ไม่มีใช้ในความนี้ คำที่
ใกล้เคียงที่สุด ก็มี ไสว ซึ่งอาจเพี้ยนเป็น ไสพ และ ไสย ได้ ทั้งความหมาย
ก็ใกล้เคียง การจะผิดถูกตั้งตามไร ขอพระบารมีปกเกล้า ๆ เป็นที่พึ่ง

อึ้ง คำว่า เดก ก็ใช้ซ้ำซ้อน เดกอหมัด ข้าพระพุทธเจ้าเข้าใจ
ด้วยเกล้า ข ว่า จะเป็นคำเดียวกับคำว่า sheik ในภาษาอาหรับ แปลว่า
หัวหน้า

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า Mr. E. Cyranowski

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๕ มีนาคม ๒๔๗๐

พระยาอนุমানราชชน

หนังสือของท่านลงวันที่ ๒๓ ได้รับทราบความแล้ว

ท่านชอบได้ความว่า เลก เป็นภาษาอารบแปลว่าหัวหน้ากตแดง คำ
เงิ ของมลายูเมื่อก่อนมาทาง เลก ก็จะใกล้เคียงมาทาง แซก เค็ก เจียก เจ็ก
มากที่สุดทีเดียว ใกล้ทั้งความคิดคือในภาษา และใกล้ทั้งความหมายด้วย

คำ ไสย ท่านคิดว่าอาจมาแต่คำ ไสว ไตนั้นก็เข้าที่อยู่ แต่หนักหาตัว
อย่างคำ ไสว ที่เข้ามาสู่ภาษาไม่พบ แม้พราหมณ์พวก ไสว เราก็คงใช้คำเป็น
พราหมณ์คือเงท ไม่ได้ใช้คำ ไสว ถ้าหากว่าคำ ไสย จะเป็น เสยฺย ใน
ภาษาบาลีจะเป็นอย่างไร ที่ประกอบกันขึ้นว่า ไสยสาคร ถ้าหากจะหมายความ
ว่า เป็นศาสตร์ที่ดึกกว่าศาสตร์อื่นอื่น จะเป็นได้หรือไม่ เหตุที่เอาไสยศาสตร์
เข้ามาคู่กับพุทธศาสนันั้นแหละ พาให้เข้าใจเสียไปว่า ไสยศาสตร์ เป็นศาสนา
อื่นที่นอกจากพระพุทธศาสนา จนมีคำกลอนว่า เทไปเข้า ภาษาไสย ที่แท้
หนังสือเขียน สาสส์ กับ สาคร ผิดกันมาก แต่เสียงเหมือนกัน จึงพาให้
เข้าใจผิดหลงไปมากที่สุดทีเดียว

คำ คุณ ก็เข้าที่ ถ้าหากว่ามีแต่คำว่า ถูกคุณ เท่านั้นตรงทีเดียว แต่ยังมี
มีคำว่า คุณไสย ช้อยอก นั้นจะหมายความว่า คุณแห่งมนตรีทางไสยศาสตร์ได้
กรรมัง เพราะฉะนั้น คุณ หรือ คุณ ก็อาจเป็นได้ทั้งสองอย่าง

จะคิดค้นเป็นกถาว่า ให้ตราไว้พิจารณาหาหลักฐานต่อไปอีกก่อน

ได้อ่านหนังสือ ศิลปกรรมรายเดือน เห็นท่านเขียนไว้ในเรื่อง พระคเณศ
ว่า ผู้เลือกเมือง คิดว่าคงจะเขียน ชื่อเมือง เพราะได้ทราบมาว่า ทางเมือง
อุบลเขาหมายถึงมเจาศกนตฤตมบูรณะปรัศฐฐานบ้านเมือง เขาหมายกำนนวน
ชื่อเมือง หากสำเนียงเพี้ยนไปคงเรียก ช่าง ว่า ช่าง ฉะนั้น

จะบอกต่อเรื่องทำเพลง ซึ่งเกิดเห็นชนใหม่ว่า การทำเพลงนั้นมันแต่
คิดกันจะให้ตลกก๊อ้งเป็นประ โคมเป็นทักัง ไม่ได้คิดไปในทางที่จะฟังไพเราะ
ดังจะเห็นได้จากการปรุ้งบีพาทย์เครื่องใหญ่ ซึ่งมีระนาด ๔ ราง ช้องต้องร้าน
บีต้องเตา นั้นแต่ และถาถึงงานที่สำคญกตงบีพาทย์ต้องวง สำนวง ต้อง
ตีพร้อมกัน นั้นแปดว่ากระไร แปดว่าจะให้ดังมากที่สุดเท่านั้นเอง จะฟังเป็น
เพลงหรือไม่มันไม่คำนึง

อนึ่ง ไทยเรานักทำเพลง ถ้าได้เครื่องมออะไรที่มหาดายเลี้ยงมาแต่เป็น
ตีเป็นเพลง เช่นได้เบิ่งมาวงของมอญพระม้ามักตีเป็นเพลงตามบี ช้อง ระนาด
แต่ฉันได้เห็นระคองพระมาเขามาเต็ม เห็นเขาตีเบิ่งมาวงสอดกั๊กตองทัก ใน
หน้าที่เราตีระ โพน ฟังคตจากที่เราใช้ระ โพนตี เพราะเบิ่งมาวงมีเลี้ยงมากตี
สอดคตลับเด่นได้คักกว่า ที่เขามาตีเพลงเขากับของระนาดนั้น ไม่ฉลาด เพราะ
เลี้ยงกตองมันเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับข้องระนาดไม่ได้

พรอ

กรมศิลปากร

วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ขอประทานกราบทูล ทรงทราบใ้ฝ่าพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าได้รับแตรทราบเกล้า ๆ ข้อความในลายพระหัตถ์ ลง
วันที่ ๒๕ เดือนธันวาคม พระเดชพระคุณต้นเกล้า ๆ หาทัดสุดมิได้

ตามที่ทรงพระเมตตาประทานอธิบายความเห็นในคำว่า ไสย ว่าจะมา
แต่ เสวย แตรคำ ว่า คุณไสย แปลว่า คุณแห่งมนตรีทางไสยศาสตร์ ข้าพระ
พุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยเกล้า ๆ ว่า ความอาจเป็นดังที่ทรงสันนิษฐาน เพราะคำ
เวทมนตร์ ก็มีคำความหมายในทำนองเดียวกัน ที่ความหมายในคำเหล่านี้ ย้าย
ที่มาจากดี ไปเป็นทางไม่ดี น่าจะเกิดจากเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงทำให้คำ
กตอนดังที่ทรงชกด้วยอย่างประทานมา แตรคำพูดกันธรรมดาที่เป็นไปในทางไม่ดี
เสียหมด

คำ ว่า เสือเมือง ควรจะเขียนเป็น เซือเมือง เพราะตรงกับคำ ว่า เซอ
นน ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องด้วยทุกประการ ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านคำอธิบาย
ของนายกุหลาบ ในหนังสือ สยามประเภท ว่า พระเสือเมือง มาจากพระ
ชื่อเมือง ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องตลกเข้าความมากกว่าอื่น ข้าพระพุทธเจ้าไม่เคย
เห็นเห็นด้วย แต่มาเขดาทไม่ได้ชอบชาวอื่ค่านตั้งค่าน โดยหงมิดไปว่า ใน
ภาษาไทยใหญ่ เรียกเจ้าเมืองว่า เสือเมือง บางที เสือ จะมาจาก เสือ กระมิ่ง
แต่มาภายหลังดอบได้ความว่า เตียง จ ไทยใหญ่ก็ออกเตียงได้ ไม่จำเป็นจะต้อง
เป็นเตียง ส ช ความคิดในเรื่องหาที่มาของเตือเมืองจึงไปไม่ได้คดอด จนมา
เห็นพระอธิบายที่ประทานมา ความชัดของในเรื่อง พระเสือเมือง ก็หมดไป

ข้าพระพุทธเจ้าเคยอ่านพบในเรื่องของชวามีคำว่า bisua แปลว่า ตูร้าย
น่ากลัว และว่าเพี้ยนไปจากคำว่า bhisma ในภาษาดั้งฤๅก เมื่อข้าพระพุทธ
เจ้าพบครั้งแรก ก็คิดใจ เพราะคำว่า ผู้เสีย ซึ่งแปลไม่ออก น่าจะมาจากคำ
เอง แต่ต้องระวังบทความคิด เมื่อได้ทราบเกล้า ๆ ว่า ทางภาคอีสานก็มี
คำว่า ผู้เสีย และใช้กันอยู่มาก ทั้งไม่ได้หมายความไปในทางตูร้ายอย่าง
ยักษ์มารเต็มไป ตลอดจนมีเหตุผลอื่น ๆ ซึ่งไม่ชวนให้คิดเห็นว่าจะเป็นคำ
เดียวกัน เนื่องด้วยคำว่า ผู้เสีย นี้ ข้าพระพุทธเจ้าต้องค้นหาคำไทยในถิ่นอื่นว่า
ควมแดงเผื่อเรียกว่าอะไร เท่าที่ค้นพบก็ไปได้ในคำภาษาจีนทุกแห่ง ไม่พบ
คำที่มเตาแดงว่า ผู้เสีย บางทีคำว่าควมแดงจะเพี้ยนแดงมาจากคำอื่นในภาษา
อื่น ซึ่งข้าพระพุทธเจ้ายังไม่พบ

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าไปภาคอีสานก็ตายนี้ เดินทางผ่านศาลเจ้าป่าแห่ง
หนึ่ง ชาวเมืองเรียกว่า พระมเหศักดิ์ ชาวพนเมืองบอกข้าพระพุทธเจ้าว่า
ศักดิ์สิทธิ์มาก ข้าพระพุทธเจ้านึกถึงคำว่า ศักดิ์สิทธิ์ ว่าในภาษาไทยเดิมจะเรียก
ว่าอะไร เพราะการนับถือผีต่างเวทศาเป็นชนิตนของความเชื่อถือ น่าจะต้องมี
คำใช้มาแล้ว หากคำนั้นเต็มสูญไป หรือกตายไปใช้ในความหมายอื่น เพราะ
เหตุใดคำว่า ศักดิ์สิทธิ์ มาใช้ จนเท่ากับเป็นคำไทยแท้เสียแล้ว ข้าพระพุทธเจ้า
ได้สอบถามชาวพนเมืองหลายคน ก็ว่าไม่มีคำอื่นใช้ นอกจากคำว่า ศักดิ์สิทธิ์
เท่านั้น ในที่สุดข้าพระพุทธเจ้าก็ได้พบกับพระยาอุมาธิคุณ ซึ่งเป็นคนล่กุดเก่า
เมืองหนองคาย รับเป็นผู้สืบสวนให้ ก็ได้มาแต่คำว่า เซ็ด (ชยาด) ความ
ไม่สู้ตรงกันนัก ข้อที่แปลกใจข้าพระพุทธเจ้า ก็คือในภาษาอาหม มีคำว่า
shing แปลว่า holy กำนตรงกับคำในภาษาจีนทั้งแดงแดงความ เมื่อคำ
นี้อยู่ในภาษาอาหม ก็น่าจะอยู่ในภาษาไทยถิ่นอื่นด้วย แต่ก็ไม่ปรากฏมี

หรือถ้ามี จะกตายนความหมายใช้เป็นอย่างอื่นเสียแต่ คำที่นับว่าโง่ก็มีแต่ สิ่ง
เท่านั้น ที่พอจะอนุมานกันได้

ที่ประทานพระอธิบายเรื่องทำเพลงมานั้น พระเดชพระคุณต้นเกล้าฯ ทรงตั้งเกล้าว่า การทำเพลงมีแต่คิดกันจะให้คงก๊กก้อง ไม่ได้คิดไปในทางที่ฟัง
ให้ไพเราะนั้น ข้าพระพุทธเจ้าเห็นพ้องในกระแสพระตำรับ เพราะความคิดของ
มนุษย์ชนคนในเรื่องร้องทำเพลง ก็คงมุ่งไปในทางคงก๊กก้องก่อน แต่การทำ
เสียงให้ก๊กก้องนั้น ก็อาจจะเกิดเป็นจังหวะชนในคอ เกิดเป็นคำร้อง เพลง ชน
เพลงจึงต้องเป็นเสียงดัง ข้าพระพุทธเจ้ายังไม่ทราบเกล้าฯ ว่า เพลง มาแต่
ภาษาใด แต่เมื่อพิจารณาถึงคำเหล่านี้ ก็อาจจะคิดเห็นไปได้ว่า เป็นคำมาเกิด
มาจากที่แห่งเดียวกัน เช่น เข่ง ตะเข่ง ระเข่ง เป็ล่ง ขรรเข่ง เพลง ดั่งนี้มี
ความหมายไปในทางทำให้เกิดเสียงดังแทบทุกคำ

ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานทราบเกล้าฯ คำว่า โฉ่ ก๊วย คั้ง ผิดกันอย่างไร
ไร หดองบริบาทบุรฉัตรมาตามข้าพระพุทธเจ้าถึงเรื่องนั้น และว่าตามททราบ
โฉ่ รูปสี่เหลี่ยม คู่กับตาบ เขน รูปกลม คู่กับหอก ดั่งน คั้ง รูปยาวห่อริม
แต่ก็ไม่แน่ใจ เพราะเห็นใช้สับสนปน ๆ กันอยู่

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า พระยาสุรสีห์

ขอประทานกราบทูล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระ
นริศรานุวัดติวงศ์

เสนาภค

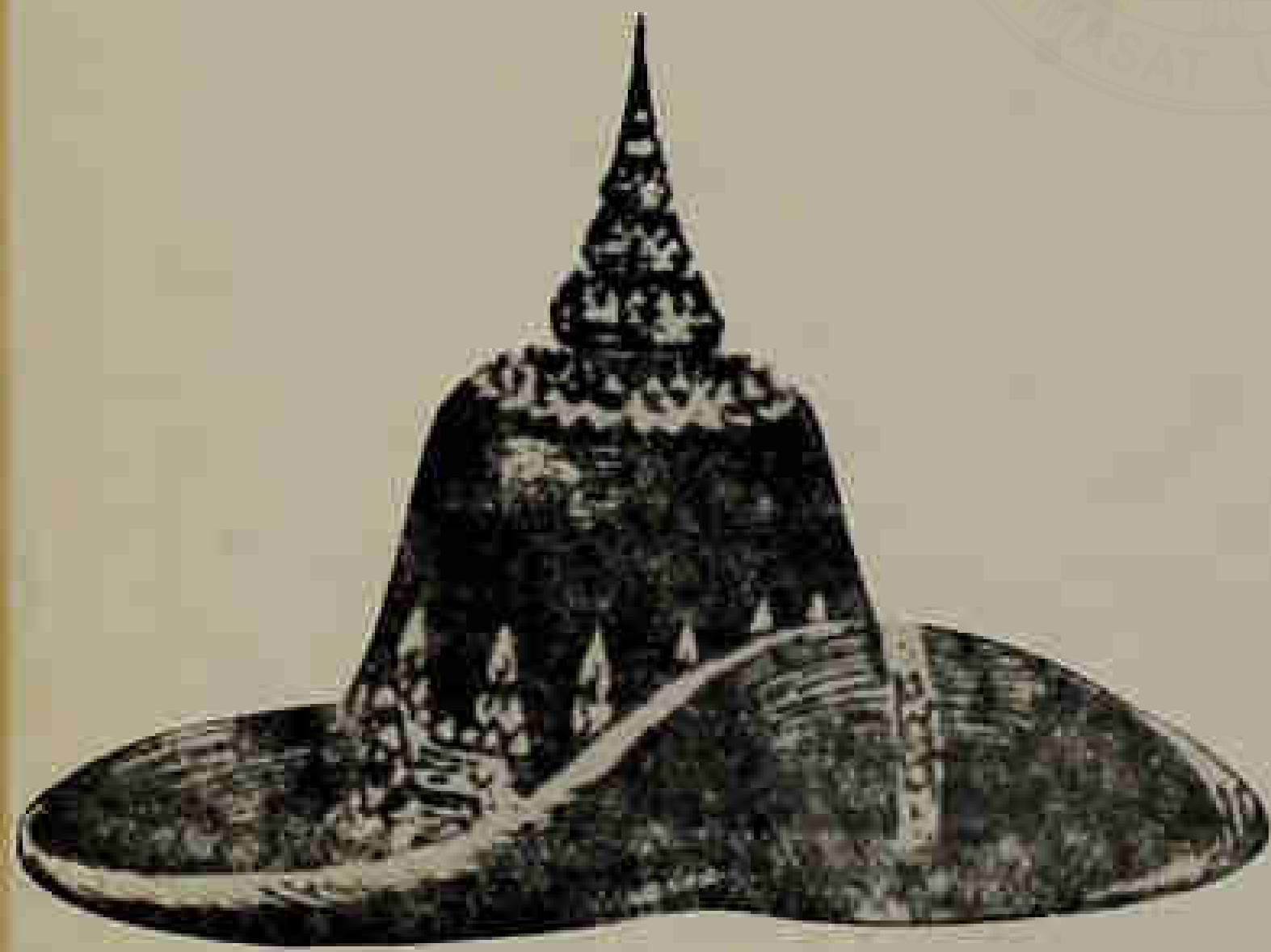
หมวกก๊อปปี้ลวดวน

หมวกทรงประพาศ

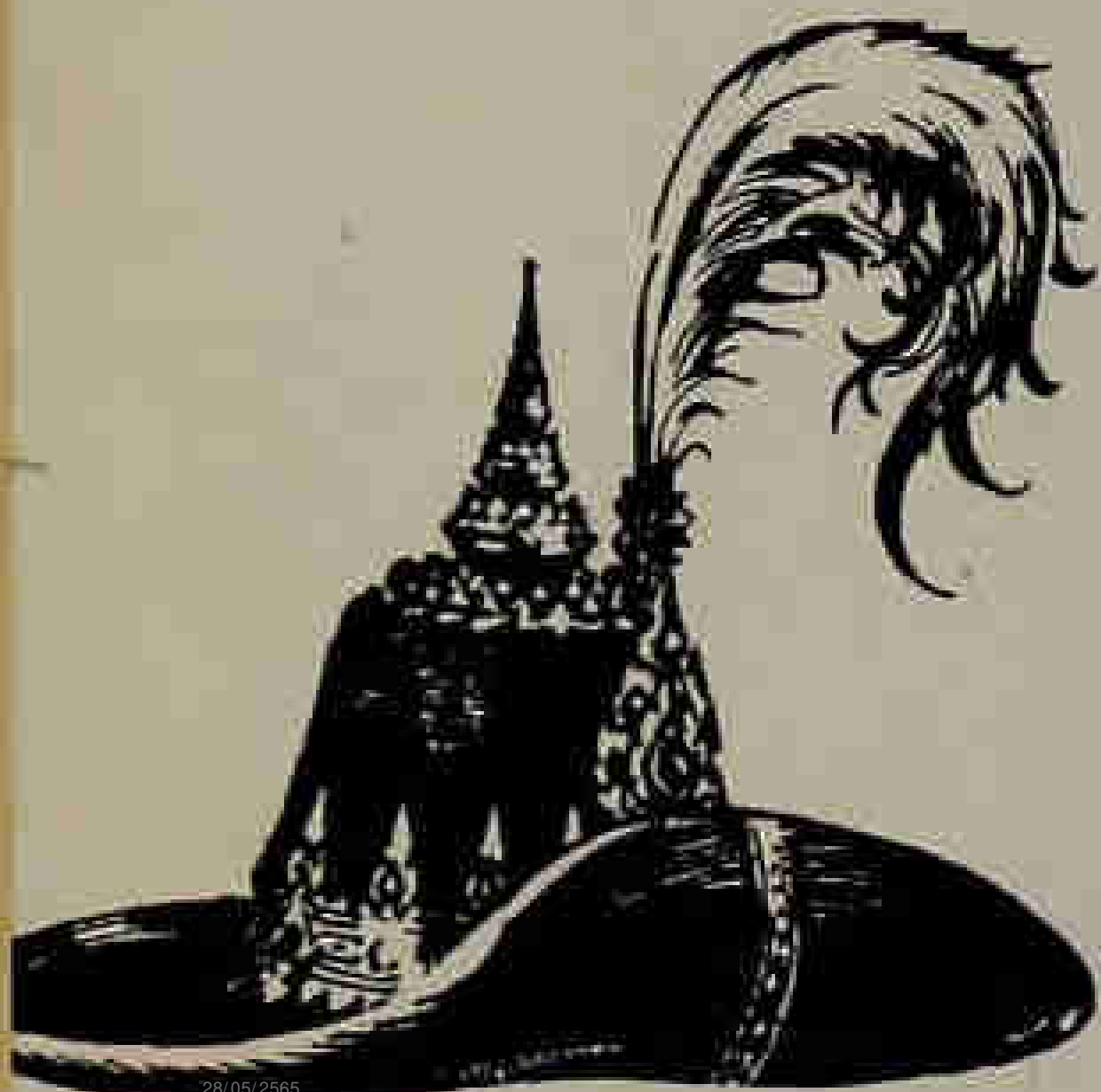
หมวกทรง

พระมาลาเส้าสูง

พระมาลาเบี่ยง

พระมาลาเส้าสะเทิน

พระมาลาเส้าสูงมีขนนก

ขุนช้างขุนแผน ตอนเพชรแก้วจะสึก ถูกสมภารลูเอาไว้...

มิ่งจะสึกให้เขาสึกมิ่งหรือหว่า
ข้อมือดำแล้วจะกำทุกเวลา
โพล่กับป้าแบกกันจนบรรลือ

โพล่ชนิดหาบมีขาม้า

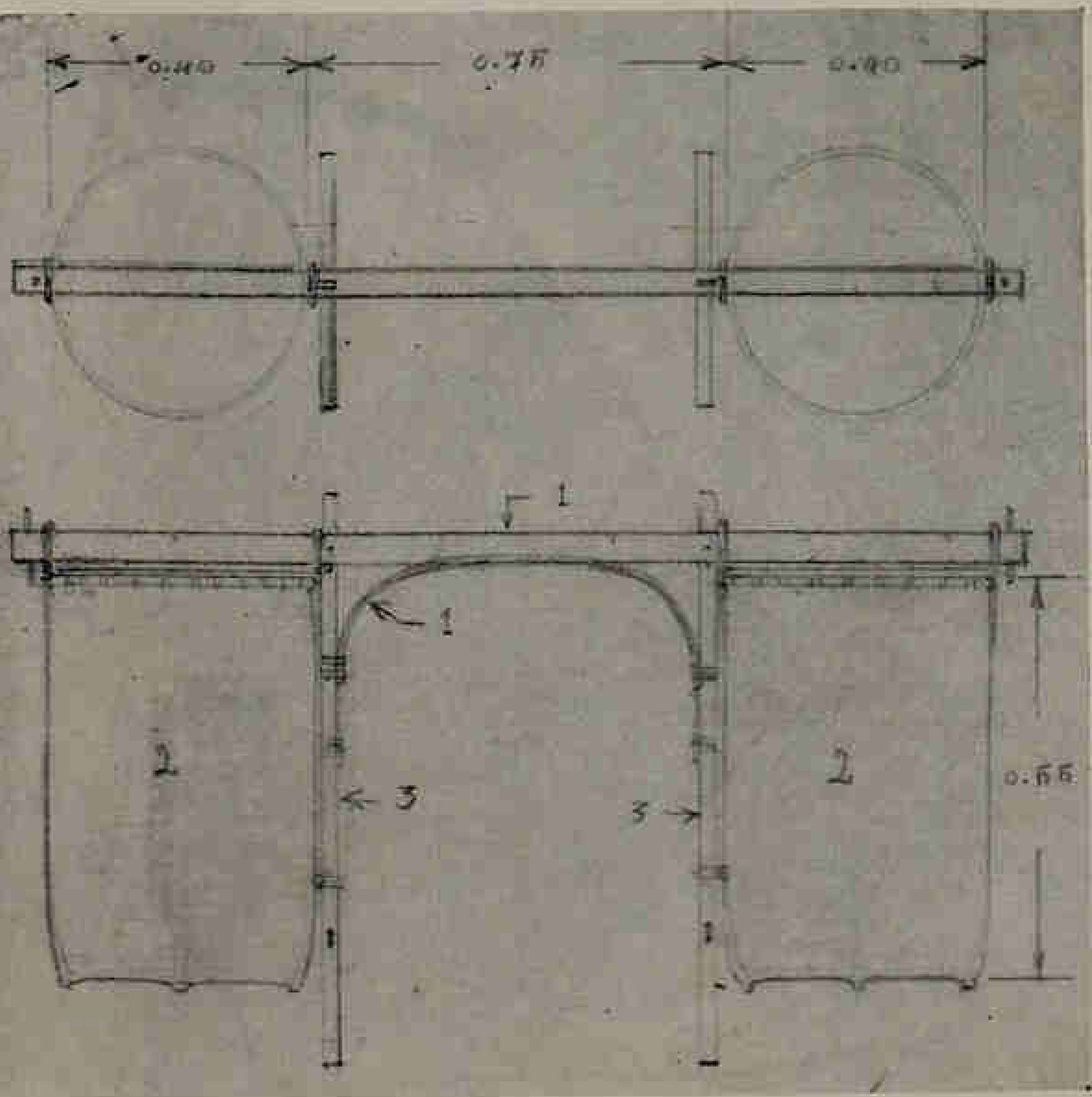
๑. ทำด้วยไม้ไผ่ทั้งนั้น
๒. ทับระกร้าโพล่ ด้านด้วยไม้ไผ่สองชั้น ชั้นในกรุด้วยกาบไผ่ ฝา ก็เช่นเดียวกัน
๓. ขาม้าทำด้วยไม้งาม จะเป็นไม้ไผ่หรือไม้จริงก็ได้แล้วแต่จะหาได้

พระเทวาภินิมิต

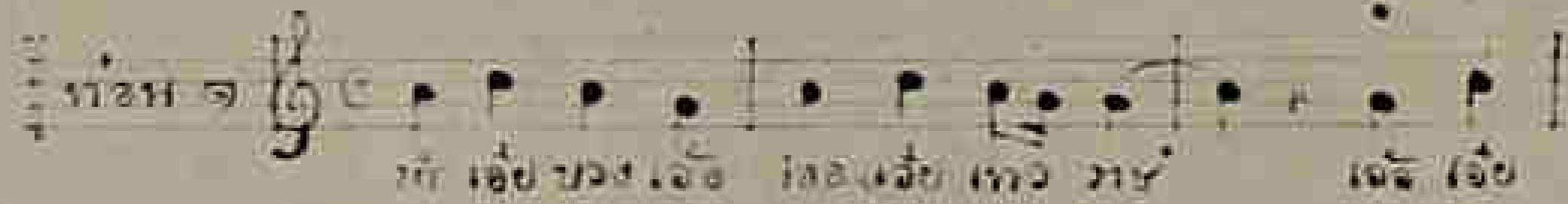
๒๖ ก.ก. ๘๖

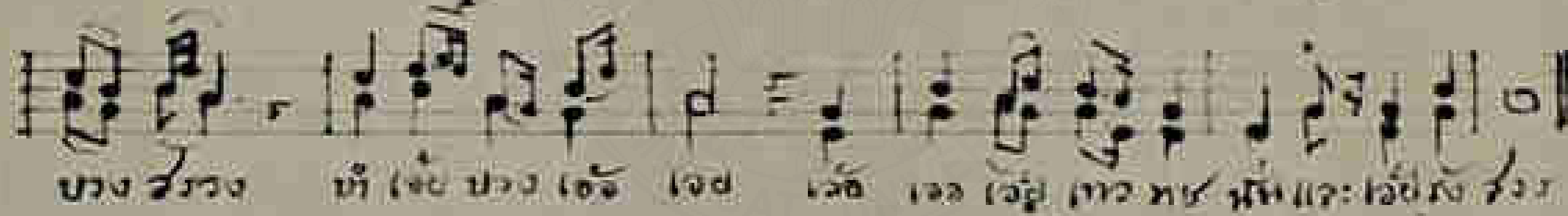
เกี้ยวเกลไล

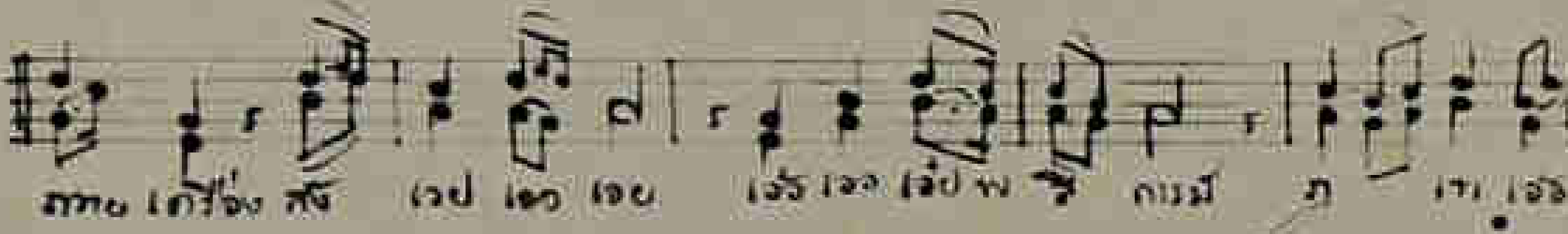
เพลงสรรเสริญพระบารมี

ท่อน ๑
 มี เสด็จ บวง เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

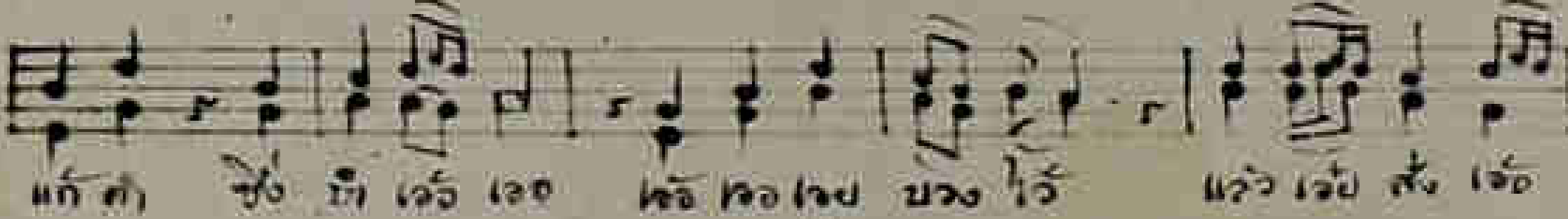

 บวง เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

 เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ เสด็จ

สารบัญค้นคำ

ก ข เล็ก	๑๖๔, ๑๖๘	ข หยัก ก หยัก	๒๑๕, ๒๒๒, ๒๒๕
กขี้กก	๑๕๓	ข้นกั	๓, ๗
กรรภิมภ์	๖๘, ๖๕, ๗๑, ๗๒	ข้นทกุมาร, พระ	๒๐
กระท่อม	๘๘	ข้าย	๑๖๖
กร้าย	๕๔, ๕๗, ๑๖๒, ๑๖๗	ขาวม้า, ฝ้า	๑๓๐, ๑๓๒, ๑๔๕
✓ กลั้มถ้ำลวน, ทมวก	๕-๖ ๕, ๕	ข้าวบัต	๑๗๘, ๑๘๓
กะอัวแพงควาย	๑๕, ๑๕	ขม่า, ฝ้า	๑๔๗
กาญจนดิศ	๓๓, ๓๖	✓ เข้มขาย	๔๗, ๕๒, ๕๓
กาเขน	๗๐, ๗๔	เขยนทอง, พระภูษา	๒๖
การเวก, นก	๖๕-๗๐, ๗๓-๗๔, ๘๗, ๘๘	เขื่อนเพชร	๑๕๕, ๒๐๑-๒๐๒, ๒๐๓, ๒๑๑
กาล, พระ	๒๐	กำข้อน	๑๕๔-๑๕๕
ภาษา-ภาษา, ฝ้า	๔๗, ๕๒	กุชราต	๕๓
กำป็น	๑๘๔	คุณไสย	๒๘๐, ๒๘๒, ๒๘๕
กำพู	๑๘๓, ๑๘๕	เครื่องกลาง (กู), ปัททย์	๒๔๕
กำแพงแก้ว	๑, ๔	เครื่องห้า, ปัททย์	๒๔๕, ๒๔๖
กำมหลัด	๔๗, ๕๒	เครื่องใหญ่, ปัททย์	๒๔๕
✓ กัญไค	๒, ๕, ๔๖, ๕๑	พ้อง	๒๔๖
กุดัน	๔๘, ๕๔	จะตุสมมกั	๑๐
กุมพล (กะพนธ์), ยักมัย	๔๔	เจ็ก	๒๖๕, ๒๗๑, ๒๗๓, ๒๗๕
กุดาตีไม้	๑๔, ๑๕, ๑๕, ๒๐, ๔๑	ฉัตรไชย, พระ	๖๘, ๗๒
กุดาตีไม้เล่นโฆงกรุ่ม, บท	๒๓-๒๕	เจ็ก	๒๘๑, ๒๘๒
กุดาตีไม้, กำร้อง	๓๑, ๔๑	ขมตลาด, เพลง	๒๑๐, ๒๑๖, ๒๕๕
กุศราช	๔๘, ๕๔, ๗๑, ๕๑, ๕๓, ๕๖	ข้นเคี้ยว, เพลง	๒๔๕-๒๕๐
✓ กุหระ, ฝ้า <i>กุ๊กกั</i>	๒๑, ๒๖, ๔๒, ๕๐, ๑๖๓	ชาติ	๑๘๖, ๑๘๘, ๑๘๙, ๒๐๕
เกจ	๖๕, ๗๓, ๕๗	ชาติว	๔๔, ๕๐
เกณจ่า (เกน)	๖๖-๖๗, ๗๑, ๑๐๒	ข้าง, เรื่อง	๑๐-๑๑
✓ เถระนวม	๑๘๐	ข้าง ๑๐ หมู	๒, ๖, ๑๐, ๑๑-๑๒
เกวาทาท, พระ	๖๘, ๗๒	ซ้ำ	๑๘๖, ๑๘๕
✓ <i>เกวาท</i> เกียวเกไล	๑๓๔, ๑๔๕, ๑๔๖, ๑๔๗	ซ้ำ, เพลง	๒๑๐
เกียวลาย	๖๓, ๕๔, ๕๖, ๕๘	ซ้ำกรวญ	๒๕๔
แก้หนังสือ, เรื่อง	๓๕-๔๐	ซ้ำประสม, เพลง	๒๑๐, ๒๑๒, ๒๑๕, ๒๕๓

ซ้ำไป, เพลง	๒๑๐, ๒๑๖	โหม	๒๕๘
ซ้ำวน, เพลง	๒๑๖, ๒๕๔	นักเทศน์ที่	๒, ๓, ๑๓-๑๔, ๑๕
ซุชก	๓๗	นั้นแหละ	๒๑๖, ๒๕๔
ซ	๒๑๖, ๒๒๒, ๒๒๕, ๒๓๑, ๒๓๒	นุ่งสมบัติซักทก	๒๗
ฉีกชั้นรี	๘๑, ๘๔, ๘๗	นุ่งห้อย, ผ้าย	๒๖
ดีใจ-ใจดี	๒๐๖, ๒๐๗	✓ใน-นอก (ทาง-ละคอน)	๒๕๖-๒๕๗
ตเถิง	๑๕๘	บั้นจาร์	๒๕, ๔๕, ๕๑, ๖๗
ตวนก	๒๓๘, ๒๖๗	บัตร์	๑๘๐
ตะก, ทอง	๑๕๓, ๑๕๕, ๑๖๘	บาทสุกณี, เทมอ	๒๕๗
✓ ตาด	๔๗, ๕๒	บุญเนาะ	๑๕๓
ตาบ, แม่น้ำ	๓๖	บุตรลบ	๑๘๒
เตอด	๑๘๘, ๑๕๑, ๑๕๓, ๒๐๕	บุหงารำไป	๑๗๘
✓ ทรงประเทส, หมวก	๕, ๕, ๑๓, ๑๓	เมือง, ระยะเวลา	๖, ๘, ๑๐
ทวน	๒๕๗-๒๕๘	ปฏัก	๒๖๕-๒๗๐, ๒๗๒
ทว่า	๑๘๖, ๑๘๘	ปทานุกรม	๘๑, ๕๔-๕๕
ทศกรรฐ	๕๕	ปราบดาภิเษก	๒๕
ทหารใน, กรม	๑๐, ๑๑	ปรุฟ, การแก้	๗๗-๗๕
ทั้นกัมา, นก	๗๓	ประหมั้น	๑๗๘, ๑๘๑
ทัพ	๖๗, ๗๑, ๘๗-๘๘, ๘๕-๕๐	บิณฑุริข่างค์	๒๔๗
ทางกลาง, ปี่พาทย์	๒๔๘	✓ บัดหล่า, ทรุช	๔๘, ๕๓
ทางนอก, ปี่พาทย์	๒๔๘	✓ บีสตุ	๒, ๖
ทางใน, ปี่พาทย์	๒๔๘	ปากกบ	๑๘๘, ๑๕๑, ๑๕๔
ท่าทอง, เมือง	๓๓, ๓๖	ปากตุ	๑๘๘, ๑๕๑
ท่าทองใหม่	๓๖	บ้องหน้า, ละคอน	๒๕๘-๒๕๕
ท่าทองอุแท, แม่น้ำ	๓๖	ปี่พาทย์	๒๔๘, ๒๕๒
ท่าเพลง	๒๓๕, ๒๔๔, ๒๘๓	ปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์	๒๑๖-๒๑๗, ๒๕๕
ท่าลู	๑๒	ปี่พาทย์ทำเพลง	๒๔๘-๒๔๕
ท่าลู, กรม	๖	โปรดเกล้าฯ	๘๔
ท่าลู, ข่าง	๒	✓ ผ้อก	๑๕๔
✓ ทิพย์, ผ้าย	๔๘, ๕๔	ผ้อ	๒๘๕
แทงวิสัย	๑๕, ๑๕	พงอ	๒๔๘, ๒๖๓-๒๖๔
ไทย-บาลี, ปรับเสียง	๒๒๕-๒๓๐	พจนานุกรม	๘๑, ๕๔-๕๕, ๕๗
ไทยน้อย	๒๓๒	พนาฏ	๑๕๓, ๑๕๘, ๑๖๒

พระราชวิจารณ์-พระบรมราชาธิบาย	๓๓, ๓๕
พราบ	๒๖๘
พลาย	๒๓๘, ๒๖๗-๒๖๘
พลี.	๑๐๑
พิมพ์	๘๔
พุดตาน	๑๕๓, ๑๕๘-๑๕๙
พี ฝ	๒๑๘, ๒๒๒, ๒๓๔
ภูกลั่น	๔๗, ๔๘, ๕๕
เกศรา	๑๘๓, ๑๘๔
โกลาภิเษก	๓๐
มนต์-มนตร์	๒๘-๒๙, ๔๕
มโหรี-มโหรี	๒๔๘, ๒๔๙
มะไลก้าต, ผ้า	๑๓๐, ๑๓๒
มิ-ไม้	๑๐๒
มิสรูว, เสือ	๑๕๓, ๑๕๙
แม่-แม่	๒๙, ๔๕
ไม้ไต่คู้	๒๙, ๔๕, ๕๐-๕๑
โมงกรุ่ม	๑๘, ๒๐
ยง	๘๐, ๘๔-๘๕, ๘๖
ยันทานี่	๔๘, ๕๔, ๘๑, ๘๑, ๘๔, ๘๖, ๑๓๐, ๑๓๒
ยางแต้ว	๑๕๙, ๑๖๘
ยานี่, เพลง	๒๕๘
ยามะหวาด, ผ้าลาย	๑๒๘-๑๒๙, ๑๓๒, ๑๔๕
ยี่-หีบ	๒๖
ยี่กำ, พระ	๑๐, ๗๐
✓ เข็ชรนับ, ผ้า	๔๗, ๕๓
ร้อง	๒๔๐, ๒๗๙
ร้องรำ, เรื่อง	๒๐๘, ๒๑๑, ๒๑๕, ๒๑๖, ๒๒๓, ๒๒๔, ๒๒๗, ๒๓๗, ๒๓๘
ร้องรำทำเพลง	๒๔๐, ๒๖๐-๒๖๒
ระกำ	๖๖, ๗๑

ระนาด	๒๔๖
✓ รม่า	๒๔๑
ระเบง	๑๔, ๑๕, ๑๘
ราชะ	๒๒, ๒๗, ๔๓, ๕๐
ราชากิเษก	๓๐, ๓๗
ราชาวัด	๒๗๒, ๒๗๓, ๒๗๔-๒๗๕
✓ ำ	๒๔๑
ำเรื่อง	๒๔๒
ำรววระยี่, พระภุษา	๒๑, ๒๖
ำร่าย	๒๕๘
ำเรือกง	๑, ๔
ำเรือชัย	๔
ลกราชะ, ลล่องพระองค์	๒๑, ๒๗, ๔๓, ๕๑
✓ ลอมพอก	๘
ลกะอน	๒๒๗, ๒๓๕
ลกะอนตักคำบรรพ์	๒๗๗, ๒๗๘
✓ ลกะอนใน-ลกะอนนอก	๒๒๗, ๒๔๓
ลกะเมงลกะกร	๑๔
ลัจกัน, พระแสง	๑๕๓
ลุกมากลับไต	๑๕๓
เลาะเค็ชชะ	๑๔๗
โล่ คัง เขน	๒๘๖
วา	๒๕๖-๒๖๐
วาชุกัษย์, นก	๘๗, ๘๘
วิลันดา	๑๘๒, ๑๘๔
วิลาค	๑๘๒
วิลัญชนี่	๑๘๔
เวสสันดร, พระ	๓๗
เว็ชด, พระแสง	๒๖-๒๗
เว็ชดนาม	๔๐, ๕๗, ๕๘

เวียดหัว, พระแสง	๒๑, ๒๖, ๒๗, ๔๒, ๕๐	เสด็จ	๑๗๖, ๑๗๗, ๑๗๘, ๑๗๙
ไวชากรณ์, เรื่อง	๒๐๖, ๒๑๑, ๒๑๔-๒๑๕	✓ เสนาภค, เสือ	๒, ๕, ๗๓
ศักดิ์สิทธิ์	๒๗๕	เสนาธิบดี, พระ	๖๗, ๗๒
สกน, ทอง	๑๕๓	เส้าสะเทิน, พระมณฑป	๖, ๑๐
สงสาร	๑๗๕	เส้าสูง, พระมณฑป	๖, ๑๐, ๔๒
สถาหมัน	๑๗๕	เส้าสูง, มณฑป	๕
สนม	๑๐๒	เสื่อเมือง	๒๗๓, ๒๗๔
สนุก	๑๖๔, ๑๖๗	✓ หมิง, หมวก	๖, ๘
สนับทึบ	๒๗, ๖๓	หมื่นเสื่อ	๑๕๓
สนับทึบปุม	๒๗	หมื่นพาน	๖๕
สนับทึบรว	๒๗	✓ หมวกฝรั่ง	๒, ๕
สหาย	๑๗๕	หมวกมาจากต่างประเทศ	๕
สองชั้น, เพลง	๒๔๖, ๒๕๐	ทวยโล่-ทวยโกล	๓๕, ๗๗
สองชั้น, นุ่ง	๒๑, ๒๗	โหนด	๔๗, ๕๒, ๕๓
สะพียง	๑๗๕	ไต้ช้าง	๑๕๐, ๑๕๒
สะหละ, ลูก	๑๗๕	อักษาน	๗๑, ๗๔-๗๕
สะอูเตา, เมือง	๓๓, ๓๖	อักษรม	๖๕, ๗๑
✓ สักหลาด	๑๖๓, ๑๖๗	อักษิเชก	๓๗
สัปกับพระกษัตริย์	๑๕๑, ๑๕๒	อวด, พระ	๑๖๓, ๑๖๗
สัมฤทธิ์, ทอง	๘๕	อังกฤษ	๑๗๒, ๑๗๔
ตาน	๑๓๖-๑๔๐, ๑๔๔	อัครดัด	๔๗, ๕๓
สำน, ผ้า	๔๖, ๕๒	อาดำกาย, นาย	๗
สามชั้น, เพลง	๒๕๐	อาน	๑๗๓, ๑๗๔
สามล, ท้าว	๘๐	อินทราภิเชก	๒๕, ๓๐
สำนิก	๑๖๔, ๑๖๗	อิสาน-อิสาน, ทิศ	๒๗, ๔๔
สุกระสาน	๑๗๒	อิสว, พระ	๒๐
สุราษฎร์ธานี	๓๖, ๕๔	อุทาน, คำ	๒๑๔, ๒๑๗, ๒๒๐, ๒๒๕
สุเมร	๕๕	อุภิเชก	๓๐
สุหรัค	๔๗, ๕๔, ๗๑, ๗๑	อุหรับ	๑๗๓, ๑๗๔
		อ	๒๑๖, ๒๒๓

สารบัญคั่นข้อคน

กรุงธนบุรี, พระเจ้า (ราชาภิเษก) ๓๓, ๓๗, ๕๖	ทองคำชาย, ม.จ. (มาลาเบียง) ๘
เข็ม ฤๅษ, หม่อม (รวิ) ๒๗๖	ทูลฐกามินี (ชนช้าง) ๑๖๑-๑๖๒
กะนัง, เด็ก ๑๔๗	เทววงศโรประการ, สมเด็จพระยา (แบบอักษรกอบ) ๑๓๖
จอมเกล้า, สมเด็จพระ (รัชฎาธิราช) ๑๐๓ (การเวก) ๓๗ (พระนามพระเจ้าแผ่นดิน) ๑๓๘ (พระบรมรูป) ๑๕๑	เทวธิราช, พระยา (กรรภิรมย์) ๖๘ เทวศรีวงศ์วิวัฒน์, เจ้าพระยา (ข้าประสม) ๒๕๓ (คอนเสิต) ๒๗๖-๒๗๗
จุลจอมเกล้า, สมเด็จพระ (ช่าง ๑๐ หมู่) ๒, ๑๐ (พระราชวิจารณ์) ๖๑-๖๒ (พระนาม) ๗๗ (พระแสงเวียด) ๒๖ (บัตถากำ) ๕๔ (คาโก๊ะ) ๕๐ (กะนัง) ๑๔๗	ธรรมากิมล, หลวง (กุดาตีไม้) ๒๒, ๒๓, ๓๐, ๓๑ เชียรราชา, พระ (แผ่นดินขุนวรวงษา) ๓๐ บรมมหาประยูรวงศ์, สมเด็จพระเจ้าพระยา (ต่อเรือ) ๓๖
แจ่ง, กรุ (สำนวนเสภา) ๒๒	บริบาลบุรีภัณฑ์, หลวง (สิ่งสี่สัตว์) ๓๔
ชัยสังข์, เจ้า (โอรสเจ้าพุกาม) ๑๒๒-๑๒๓	บวรวิชัยชาญ, กรมพระราชวัง (วังหน้า) ๖๑ (ทิวंगคต) ๕๗, ๕๘, ๖๐
ชาญภูเบศร, หลวงนาย (แต่งสุชนุกัจฉิมพ์) ๕๕	บุษย์มทินทร์, นาย (ผ้า) ๖๕
เซียงเสื่อ, อง (พระแสงเวียด) ๒๖	โบราณราชธานินทร์, พระยา (แผนที่ อยุธยา) ๒๐๐
เซเคส์, โปรมเสื่อ (สมบัก) ๒๘	ปกเกล้า, สมเด็จพระ (พระศัพพะพระองค์ อรทินท์) ๑๐๑
คำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระกรมพระยา (สัมฤทธิ) ๓๔, ๓๗, ๕๗, ๖๐ (กฎมนเฑียรบาลพม่า) ๑๑๒-๑๑๕, ๑๓๖-๑๓๗ (กาญจนดิศ) ๓๖ (โรง) ๑๓๖ (วังหน้า) ๖๑-๖๒, ๗๘ (ผ้า) ๕๑-๕๒ (รูปพม่า) ๑๓๓ (กฤษฎ ภักฉิมพ์) ๑๐๔ (แผนที่อยุธยา) ๒๐๐ (ลัทธธรรมนิยม) ๒๓๕ (ตวนกุ) ๒๓๘	ปรมาณูศิขโนรส, กรมสมเด็จพระ (ขันตีราชะ) ๔๓ ประดิษฐ์นิเวศน์, หลวง (ตำแหน่งเจ้ากรม) ๑๐ ประดิษฐ์ไพเราะ (ตาด), พระ (ปี-ระภาค) ๒๔๗ (เพลงปี่พาทย์) ๒๗๖
ตระหนักนัฒม, ม.จ. (หนังสืองานพระศพ) ๑๗	

ประดิษฐไพเราะ (มู), พระ (เพลงสามชั้น)	๒๕๐
ประดิษฐ์วรการ, พระองค์เจ้า (ข้าง ๑๐ หมู่)	๖
ประกาศรามาตากุล, ม.จ. (สำเนียงพระม่า)	๑๑๒
บิณฑกัตติมาถ, ม.จ. (ตำราแห่งเพชรพวง)	๑๕๒, ๑๗๗
พจนปริชา, พระยา (ราชาภิเษก)	๒๑, ๔๐
พรหมมุนี, พระ (กาเขน)	๗๐
พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น (ศาล)	๑๔๔ (เกี่ยว เมืองพุกาม)
พินิจวรรณการ, พระ (ปทานุกรม)	๔๔ (ร้อยร่ำ) ๒๒๗
พุทธเลิศหล้า, สมเด็จพระ (อุลยุทธการ วงศ์)	๑๘ (บัตหล้า) ๕๓-๕๔
มงกุฎเกล้า, สมเด็จพระ (สุราษฎร์ธานี)	๓๖, ๕๔ (บัตหล้า) ๕๔
มหาโยธา, เจ้าพระยา (นาม)	๑๔๐
แม่ ทองแถม, ม.จ. (พระศก)	๒๐, ๔๐
ราชภักดี, พระยา (ตำแหน่ง)	๘๕
ราชสมบัติ (เอิบ บุรานนท์) พระยา (ร้านพิลาป)	๒๓๖
ราชข่าน-ราชาการ, ขุน (ตำแหน่ง)	๑๔, ๑๕
รามกำแหง, พระเจ้า (หนังสือ)	๒๒๕, ๒๓๑
รามเกียรติ์, พระ (กลาตีไม้)	๔๑
ลุนแก่, หม่อม (กฎมนเทียรบาลพระม่า)	๑๐๖
วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระพระยา (ไม้ไค้)	๕๐
วรรณไวทยาการ, ม.จ. (เกณฑ์)	๖๗
วรวังมสุภากร, กรมหมื่น (อุทยาน)	๒๑๔

วันรัตน์, สมเด็จพระ (อุลยุทธการวงศ์)	๑๘
วิจิตรการ, พระ (กฎมนเทียรบาลพระม่า)	๑๐๖
ศาสตรี, พระหมื่น, ป.ส. (ขันที)	๓
(กุหร่า) ๔๒ (ตัวอย่างชื่อ)	๔๔
ศุภรัตภานยานุกิจ, พระ (ตำแหน่ง)	๕๒
สมิท, หมอ (ดิถีจันทร์)	๕๕
สมบุญ, นาย (พระบรมรูป ร. ๔)	๑๖๑
สมมตอมรินทร์, กรมพระ (ประกาศต่างๆ)	๗๘
สวัสดิวัตน์วิสิษฐ, กรมพระ (ราชาวดี)	๒๓๒, ๒๓๔
สารประเสริฐ, พระ (สะหัง)	๓๗๕
สุวรรณภาษา, ขุน (ตำแหน่ง)	๕๒
เสนาะดุริยางค์ (ทองดี), พระ (เพลงร้อง)	๒๗๖
หน่วย, หม่อม (กฎมนเทียรบาลพระม่า)	๑๐๖, ๑๒๐, ๑๒๕-๑๒๖
หลุยส์ ๑๔, พระเจ้า (หมวก)	๑๐
อรพินท์เพญภาคย์, พระองค์เจ้า (พระศก)	๓๒, ๓๕, ๓๖, ๓๕, ๑๐๑, ๑๑๗
อินทรมนตรี, พระยา (ผ้าลาย)	๑๓๐, ๑๓๓
(กฎมนเทียรบาลพระม่า)	๑๒๕-๑๒๖
(ข้าง-งัว) ๑๓๕ (ตัวควม)	๒๓๒
อินทรราช, พระ (แผ่นดินพระบรมไตร โลกนาถ)	๓๐
อุทัยธรรม, พระยา (เกี่ยวเกลือ)	๑๓๓
อุปถิสาน, ม.จ. (หนังสืองาน พระองค์อรพินท์)	๓๒, ๓๕, ๑๐๑
เอื้อนานา, นาย (ผ้าลาย)	๑๒๘
โอรสาธิราช, พระบรม (ประกาศตั้ง)	๕๗, ๕๘

บัญชีรายชื่อหนังสือที่ปรากฏในเรื่อง

กฎมนเฑียรบาล	๑๓, ๑๕, ๓๓, ๓๕, ๓๖	ตำราแต่งผ้าขี้ช้าง	๑๗๐-๑๗๖, ๑๗๗
กฎมนเฑียรบาลพระม้า	๑๗, ๘๒, ๕๒, ๑๐๔, ๑๐๕ ๑๐๖, ๑๐๗-๑๐๘, ๑๑๐, ๑๑๑, ๑๑๒, ๑๒๕ ๑๓๕, ๑๓๘, ๑๔๘	ตำราบรมราชาภิเษก	๓๓
กฎหมายเก่า	๒, ๑๑	ตำราเพชรพวง	๑๕๔, ๑๕๕, ๑๕๘
กฎหมายฉบับหมอบรัดเล	๑๒	ไทย-จีน	๓๘
กฎหมายตราสามดวง	๑๒	บรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๖	๕๘
ภาพย่อโคลงของพระศรีมโหสถ	๕๔	บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์	๑๘๒
กำเนิดคน	๒๖๖, ๒๗๓	ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน, ถิลิตโกลง	๔๘, ๕๔
ขุนช้างขุนแผน	๒๑, ๒๗, ๔๕, ๕๕, ๒๖๗, ๒๖๘	ประกาศพิธีตรุษรัชกาลที่ ๕	๘๐
ขุนบรม	๑๕๗	ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕	๕๕
จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกรัชกาลที่ ๔	๒๗	บัญชีราชาภิเษก,	๒๑, ๓๐
จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวง นรินทรเทวี	๓๔	บัญชีสุทิน, คัมภีร์	๖๕
จันทโศภน, เรื่อง	๕๑	พงศาวดารพระร่วง	๑๗
จุลยุทธการวงศ์, คัมภีร์	๑๗, ๑๘	พงศาวดารเหนือ	๕๙
จุลยุทธการวงศ์, เทศนา	๑๗, ๑๘	พยุหยาตราเพชรพวง, โกลง	๑
เฉลิมพระยศเจ้านาย	๘๐	พระมลัย (กลอนสวด)	๒๐๔
๕ คังเจ้าพระยานครศรีธรรมราชกรุง	๕	พระราชบัญญัติรัชกาลที่ ๔	๑๒
ธนบุรี	๗๐	พระราชพงศาวดาร (ฉบับพิมพ์) ๒ เล่ม	๖๑
ตั้งวังหน้า	๓๕	พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์	๖๑
ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช	๓๓, ๕๖, ๕๘, ๖๐	พระราชพงศาวดารฉบับกรมสมเด็จพระ พระปรมาภิไธย	๑๕๗
		พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา	๕๕
		พระราชพงศาวดารระนครศรีอยุธยา	๔๓

เล่มอื่นๆ ของสำนักพิมพ์ กอ

ความทรงจำ

สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ

พระอัครราชโอรสของนักประวัติศาสตร์ และนักปกครองที่ยิ่งใหญ่ของ
เมืองไทย ตีพิมพ์ใหม่พร้อมด้วยภาคผนวก ว่าด้วยตักศิลาพระมารดาและ
รายการพระประวัติแต่ต้นจนจรดต้นคี่ มีรูปประกอบมาก ๒๕ บาท

ตรุษ - สาร์ท

เสฐียรโกเศศ

ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล ว่าด้วยสังกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา
จีตอาบูชา สวดกฐิน สาร์ท ดอยกระทง เทศน์มหาชาติ ฯลฯ ประมวล
ประเพณีชาวบ้านในรอบปีได้หมด ๒๕ บาท

เกิด - ตาย

เสฐียรโกเศศ

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตเดิมแรก ว่าด้วยประเพณีต่างๆ ของไทย
อันเนื่องด้วยการเกิด การตาย จัดรูปเรื่องคามหัตถวิชา ประกอบด้วยตัก
ศิลาเขียน ซึ่งเสฐียรโกเศศเท่านั้นที่ดำเนินการทำได้ ๒๕ บาท

